

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**ONARICI ADALET TEORİSİ VE TÜRKİYE İLE IRAK CEZA
HUKUKLARINA YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SUHAİR FOUAD ZABAR ZABAR

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SELİM ERDİN

**YALOVA
TEMMUZ 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

ONARICI ADALET TEORİSİ VE TÜRKİYE İLE IRAK CEZA HUKUKLARINA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SUHAİR FOUAD ZABAR ZABAR
207211034

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SELİM ERDİN

YALOVA
TEMMUZ 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “ONARICI ADALET TEORİSİ VE TÜRKİYE İLE IRAK CEZA HUKUKLARINA YANSIMALARI” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Suhair Fouad ZABAR ZABAR

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren danışmanım *Sayın Dr. Öğr. Üyesi Selim Erdin'e;*

Çalışmalarım sırasında tıkanıp bocaladığımda değerli görüşleriyle bana yol gösteren ve nefes almamı sağlayan *Değerli Hocalarıma;*

Çalışmanın araştırma ve yazım sürecinde yaşadığım yorgunluk ve kimi zaman vazgeçme aşamasına geldiğimde benzer durumları kendilerinin de yaşadığını belirterek beni motive eden birbirinden *kıymetli arkadaşlarıma;*

Her zaman yanımda oldukları ve benden desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için *anneme ve babama;*

Bu süreçte her türlü desteğini yanımda hissettiğim *eşime;*

Onlar için ayırmam gereken zamanda bu çalışmayı hazırlamam için fedakârlık eden *çocuklarıma;*

En içten teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz – 2023

Suhair Fouad ZABAR ZABAR

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. ADALET KAVRAMI VE ONARICI ADALET	5
2.1. Adalet Kavramı	5
2.1.1. Adalet kavramının ortaya çıkışı	6
2.1.2. Adalet kavramının tarihsel gelişimi	9
2.1.3. Adalet kavramının unsurları.....	10
2.2. Adalet Türleri.....	12
2.2.1. Dağıtıcı adalet	13
2.2.2. Cezalandırıcı adalet.....	15
2.2.3. Tazmin edici adalet	17
2.2.4. Onarıcı adalet	19
2.3. Onarıcı Adalet.....	22
2.3.1. Onarıcı adaletin tanımı ve ilkeleri.....	24
2.3.2. Onarıcı adaletin tarihsel kökenleri	28
2.3.3. Onarıcı adaletin düşünsel arka planı	28
2.4. Uluslararası Metinlerde Onarıcı Adalet Kavramı	30
2.4.1. Birleşmiş Milletler dokümanları	31
2.4.2. Avrupa Birliği dokümanları	34
2.5. Onarıcı Adalet Uygulamaları	34
2.5.1. Fail-mağdur uzlaştırması.....	36
2.5.2. Aile grubu/topluluk konferansı	39
2.5.3. Cezalandırma daireleri	42
2.5.4. Yurttaş panelleri ve topluluk kurulları	45
2.5.5. Denetimli serbestlik	46
2.5.6. Hakikat komisyonları	48

3. TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE YER ALAN ONARICI ADALET UYGULAMALARI	54
3.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar	54
3.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi	58
3.3. Önödeme	61
3.4. Etkin Pişmanlık	64
3.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	67
3.6. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması.....	71
3.7. Seri Muhakeme Usulü.....	74
3.8. Basit Yargılama Usulü	77
3.9. Uzlaştırma	79
3.10. Koşullu Salıverilme.....	82
3.11. Özel İnfaz Usulleri	84
3.12. Denetimli Serbestlik.....	87
3.13. Hakikat Komisyonları	91
4. IRAK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE YER ALAN ONARICI ADALET UYGULAMALARI	96
4.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar	96
4.2. Yürütmenin Durdurulması	99
4.3. Para Czası.....	102
4.4. İtiraf Pazarlığı	104
4.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	107
4.6. Hükmün İnfazının Ertelenmesi	108
4.7. Acil Yargı.....	111
4.8. Ceza Emri.....	114
4.9. Uzlaştırma	117
4.10. Koşullu Salıverilme.....	120
4.11. Özel İnfaz Usulleri	123
4.12. Denetimli Serbestlik.....	126
4.13. Hakikat Komisyonları	127
5. TÜRKİYE’DEKİ VE IRAK’TAKİ ONARICI ADALET UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	132
5.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar Açısından Karşılaştırma	132
5.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi ile Yürütmenin Durdurulması Açısından Karşılaştırma	133

5.3. Önödeme ile Para Cezası Açısından Karşılaştırma	135
5.4. Etkin Pişmanlık ile İtiraf Pazarlığı Açısından Karşılaştırma	136
5.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Açısından Karşılaştırma	137
5.6. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması ile Hükümün İnfazının Ertelenmesi Açısından Karşılaştırma	138
5.7. Seri Muhakeme Usulü ile Acil Yargı Açısından Karşılaştırma	139
5.8. Basit Yargılama Usulü ile Ceza Emri Açısından Karşılaştırma	141
5.9. Uzlaştırma Açısından Karşılaştırma	142
5.10. Koşullu Salıverilme Açısından Karşılaştırma	143
5.11. Özel İnfaz Usulleri Açısından Karşılaştırma	145
5.12. Denetimli Serbestlik Açısından Karşılaştırma	147
5.13. Hakikat Komisyonları Açısından Karşılaştırma	149
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	151
KAYNAKLAR	159
ÖZGEÇMİŞ	179
EKLER	180
EK-1: BM Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Temel İlkeler	180
EK-2: 111 sayılı Irak Ceza Kanunu'nun İlgili Maddeleri	183
EK-3: 83 sayılı Irak Medeni Usul Kanunu'nun İlgili Maddesi	185
EK-4: 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İlgili Maddeleri	186
EK-5: 76 sayılı Irak Çocuk Esirgeme Kanunu'nun İlgili Maddeleri	189
EK-6: 104 sayılı Irak Sosyal Reform Kamu Kurumu Kanunu'nun İlgili Maddeleri	190

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
Ed	: Editör
Edit.	: Edition (Baskı)
FGC	: Aile Grup Konferansı
HAGB	: Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması
ISPAC	: International Scientific and Professional Advisory Council (Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Danışma Konseyi)
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
MÖ	: Milattan Önce
No	: Numara
pp	: Printed pages (Basılı sayfalar)
RNR	: Risk-İhtiyaç-Duyarlılık Modeli
s	: sayfa sayısı
SC	: Sentencing Circles (Cezalandırıcı Halkalar)
ss	: sayfa sayıları
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UK	: United Kingdom (Birleşik Krallık)
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNSC	: United Nations Security Council (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)
vb	: ve benzeri
VOM	: Mağdur-Fail Arabuluculuğu
yy	: yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Onarıcı adalet ile cezalandırıcı adalet arasındaki farklar.....	22
Tablo 2.2. Prototip bir mağdur-fail uzlaştırmanın ortak özellikleri	37
Tablo 2.3. Prototip bir konferansın ortak özellikleri.....	41
Tablo 2.4. Prototip bir cezalandırma dairesini ortak özellikleri.....	43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Rezonant empati modeli.....	24
Şekil 2.2. Cezalandırma dairesi örneği.....	43
Şekil 3.1. Komisyonlar tarafından değinilen siyasî şiddet olayları ve ihlaller.....	93

ONARICI ADALET TEORİSİ VE TÜRKİYE İLE IRAK CEZA HUKUKLARINA YANSIMALARI

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku sistemlerinde yer alan onarıcı adalet uygulamaların karşılaştırılarak analiz edilmesidir. Çalışma, onarıcı adalet teorisini ele alarak Türkiye ve Irak'taki onarıcı adalet uygulamalarını ayrıntılı olarak incelemesi yönüyle önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında araştırma konusuyla ilgili yerli ve yabancı birçok literatür taraması yapılarak nitel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmanın sınırlılıklarını onarıcı adalet teorisi kapsamındaki Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku sistemlerinde yer alan onarıcı adalet uygulamaları oluşturmaktadır. Türkiye'deki uygulamalar arasında; “kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, önödeme, etkin pişmanlık, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seri muhakeme usulü, basit yargılama usulü, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları” yer almaktadır. Irak'taki uygulamalar arasında ise; “kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, yürütmenin durdurulması, para cezası, itiraf pazarlığı, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün infazının ertelenmesi, acil yargı, ceza emri, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları” uygulamaları yer almaktadır. Sonuç olarak; incelenen onüç uygulamadan yedi uygulamanın aynı isimle, altı uygulamanın ise farklı isimle adlandırıldığı; her iki ülkedeki onarıcı adalet uygulamalarının evrensel hukuk kuralları gereği birçok ortak yöne sahip olduğu; onarıcı adalet uygulamalarının dünyadaki diğer gelişmiş ve modern ülkelerdeki onarıcı adalet uygulamalarına yakınlığının ve kapsayıcılığının ülkenin sahip olduğu sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olduğu; uygulamaların yürürlük geçmişi ne kadar eski ise o kadar kapsayıcı olduğu; tüm onarıcı adalet uygulamalarının temel ortak noktasının suçluyu hem cezasını çektirerek hem de ıslah ederek toplumla olan bağı koparmadan sağlamlaştırmak olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Onarıcı Adalet, Onarıcı Adalet Uygulamaları, Türk Ceza Hukuku, Irak Ceza Hukuku

RESTORATIVE JUSTICE THEORY AND ITS REFLECTIONS ON THE CRIMINAL LAWS OF TURKEY AND IRAQ

ABSTRACT

This study aims to compare and analyze the restorative justice practices in Turkish Criminal Law and Iraqi Criminal Law systems. The study is important in terms of examining the restorative justice practices in Turkey and Iraq in detail by addressing the theory of restorative justice. Within the scope of the study, the qualitative analysis method was used by reviewing many domestic and foreign literature on the research topic. The limitations of the study are the restorative justice practices in the Turkish Criminal Law and Iraqi Criminal Law systems within the scope of restorative justice theory. Among the practices in Turkey; are alternative sanctions to short-term imprisonment, postponement of imprisonment, pre-sentencing, effective regret, postponement of the opening of the public case, deferral of the announcement of the verdict, summary procedure, simple trial procedure, reconciliation, conditional release, special execution procedures, probation, truth commissions. The practices in Iraq include "alternative sanctions to short-term imprisonment, suspension of execution, fines, confession bargaining, postponement of the opening of the public case, postponement of the execution of the verdict, summary judgment, penalty order, conciliation, conditional release, special execution procedures, probation, truth commissions. In conclusion; out of the thirteen practices examined, seven practices have the same name and six practices have different names; restorative justice practices in both countries have many common aspects by universal legal rules; the closeness and inclusiveness of restorative justice practices to restorative justice practices in other developed and modern countries in the world are related to the socioeconomic development level of the country; that the older the enforcement history of the practices, the more inclusive they are; the main common point of all restorative justice practices is to strengthen the offender by both punishing and rehabilitating him/her without breaking his/her bond with the society can be told.

Keywords: Restorative Justice, Restorative Justice Practices, Turkish Criminal Law, Iraqi Criminal Law

1. GİRİŞ

Dinamik bir yapıya sahip olan toplum sürekli ekonomik, politik ve sosyal göstergeler açısından değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Bu dinamik durum doğal olarak, toplumun adalet anlayışına da yansımaktadır. İnsanlık tarihi boyunca, evrim geçiren ve dönüşen suç yargılaması ve misyonu farklılaşmaktadır. Bu değişimlerden biri, suçtan etkilenen mağdurların temel insan haklarının korunmasına yönelik bazı yargılama kurumlarının ortaya çıkmasıdır. 20. yüzyıla kadar benimsenen ve uygulanan "ders verici" ve "ıslah edici" ceza adalet yaklaşımına alternatif bir kurum olarak ortaya çıkan onarıcı adalet sistemi, onarıcı uygulamaların ceza muhakemesine dahil olmasına yol açmıştır (Çubukçuoğlu, 2018, ss. 21-22).

Suç oranları sürekli artan bir trend gösterdiği için adalet sistemi çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. İnsanlar suçlarından dolayı cezaevine gönderilmekte ve toplumdan daha fazla uzaklaştırılarak ayrıştırılmaktadır. Bu durum, ceza hukuku açısından geleceğe dair bazı soru işaretlerinin ortaya çıkmasına yol açmakta ve uygulayıcıları farklı arayışlara yönlendirmektedir. Mevcut duruma alternatif olarak sunulan düşünce, Onarıcı Adalet kavramıdır (Baytaz, 2013, s. 118).

Genellikle cezalandırma yetkisi devlete aittir. Geleneksel ceza adalet sistemi, ortaya çıkan anlaşmazlıkları devletin müdahalesiyle çözmektedir. Ancak zamanla bu sistem, gelişmelere ve ihtiyaçlara tam olarak cevap verememe sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple, alternatif sistemlerin uygulanmaya başlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu alternatif sistemlerden biri, onarıcı adalet sistemidir. Onarıcı adalet anlayışı, aslında suç mağdurlarının zararlarının giderilmesi ve tazmin edilmesi fikrine dayanan bir temel üzerine inşa edilmiştir. Uzlaşmanın sağlanması da onarıcı adalet kavramı içinde gelişmiş ve önem kazanmıştır (Aslan, 2021, s. 2).

Onarıcı adalet; “belirli bir suçta çıkarı olan tüm tarafların, suçun ardından ve bunun gelecek üzerindeki etkileriyle nasıl başa çıkılacağına toplu olarak karar vermek için bir araya geldiği bir süreç” olarak tanımlanabilir. Daha derinlemesine bir tanım sunmak gerekirse onarıcı adalet kavramı; suçun çözümüne yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirildiğinde, tarafların kendilerini ve genel olarak toplumu yasal kurumlarla etkin bir ilişki içinde bulunan bir süreçte yer almasını sağlayan bir yapıdır (Olayode, 2017, s. 75).

Onarıcı adalet kavramı özellikle son 20-25 yıllık dönemde değişik ülke ve bölgelerde artan bir şekilde kabul görmüştür. Ceza adalet sisteminde yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan Onarıcı Adalet Kavramı ve Modeli'nin tanımını yapmak gerekirse; Onarıcı Adalet, ceza adaleti sisteminde değişimi savunan global ve sosyal bir harekettir. Onarıcı adaletin özünde, zararı sadece tazmin etmek yerine ilişkileri düzeltme ve dengeleme yönünde bir çekirdek değer taşımaktadır. Suçun merkezine bireyin değil, toplumun yerleştirildiği ceza adalet sistemi de mevcuttur. Onarıcı adalet sürecinde mağdur, suçlu ve toplum, suçun zararlarını gidermek için birlikte hareket etme sorumluluğunu paylaşırlar (Akçay, 2009, s. 14).

Onarıcı adaletin temel prensibi, suçun bireye karşı işlenen eyleme odaklanarak, suçun taraflarının çözüm sürecine doğrudan katılımını ve doğrudan etkilerini gerektirdiğidir. Bu bağlamda, onarıcı adalet, suçun tarafı olan fail, mağdur/mağdurun yakınları ve toplum temsilcilerinin belirlenen bir yer ve zamanda, bir uzlaştırmacı denetiminde, gönüllülük esasına dayanarak bir araya gelip karşılıklı diyalog kurmaları şeklinde tanımlanabilir (Tokdemir, 2017, s. 75).

Onarıcı adalet sisteminin gelişiminin hızlanması, temel prensiplerinin ortaya konulması ve belirli bir standarda kavuşturulması; 13 Nisan 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin (Economic and Social Council of the United Nations, ECOSOC) kararıyla gerçekleşmiştir (EK-1). Bu kararla, onarıcı adalete ilişkin birçok husus netlik kazanmıştır (Baytaz, 2013, ss. 120-121).

Gücün Suistimali ve Suç Mağdurları için Temel Adalet Prensiplerine ilişkin Birleşmiş Milletler Deklarasyonunun Uygulanması ve Kullanımına Dair El Kitabında (1999) onarıcı adalet kavramına şu şekilde atıf yapılmıştır; “onarıcı adalet eski fakat yeni bir kavramdır. İnsanlık tarihi boyunca taraflar arası çatışma ve sorunları çözmek, toplumsal barışı sağlamak gayesiyle onarıcı adalet yaklaşım ve uygulamaları kullanılmıştır” denilmektedir.

Onarıcı adaletin, bir model olmaktan öte karşılaşılan tüm problemlerde nasıl ve ne şekilde davranılacağı konusunda rehberlik yaptığına dair geniş kapsamlı bir açıklaması da vardır. Örneğin; iş yerleri ve fabrikalarda çalışan insanlar arasındaki çatışma ve huzursuzluklar olabilir. Burada sorunun çözümü için yapılacak temel iş, yönetici ve idareci konumundaki bireyin tüm çalışanları bir araya getirmek suretiyle karşılaşılan soruna ilişkin her birisinden sorumluluk almasını istemesi, suçluyu veya sorunu tespit

etmekten ziyade sorunun kaynağının herkesin katılımıyla ortadan kaldırılması olmalıdır (Doğan, 2005, s. 49).

Onarıcı adalet, mağduru merkeze koyan ve bu şekilde mağdurun tekrar mağdur edilmesini önlemeyi hedefleyen bir sistemdir. Bu sistemde temel odak noktası fail ile mağdur arasındaki iletişimidir. Hızla gelişen onarıcı adalet sistemi dünya çapında, cezalandırıcı adaletin yerini tamamen almasa da alternatif bir sistem olarak uygulanmaktadır (Baytaz, 2013, s. 125).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere onarıcı adalet uygulamalarının esasında cezalandırmaya alternatif bütün usulleri kapsadığı söylenebilir. Dolayısıyla konu irdelenirken bu açıdan yaklaşmanın daha doğru bir bakış açısı olduğu düşünülebilir.

Çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesinin verildiği “Adalet Kavramı ve Onarıcı Adalet” bölümünde adalet, adalet türleri, onarıcı adalet, uluslararası metinlerde onarıcı adalet kavramı, onarıcı adalet uygulamaları alt başlıklarında ilgili konular daha derinlemesine incelenmiştir.

Çalışmanın Türkiye’deki uygulamalarının açıklandığı “Türk Ceza Hukuku Sisteminde Yer Alan Onarıcı Adalet Uygulamaları” bölümünde kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seri muhakeme usulü, basit yargılama usulü, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları uygulamaları ele alınmıştır.

Çalışmanın Irak’taki uygulamalarının açıklandığı “Irak Ceza Hukuku Sisteminde Yer Alan Onarıcı Adalet Uygulamaları” bölümünde kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seri muhakeme usulü, basit yargılama usulü, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları uygulamaları ele alınmıştır.

Çalışmanın bir nevi amacı olan “Türkiye’deki ve Irak’taki Onarıcı Adalet Uygulamalarının Karşılaştırılması” bölümünde her iki ülke ceza sistemlerindeki onarıcı adalet uygulamalarından olan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi ile yürütmenin durdurulması, önödeme ile para cezası,

etkin pişmanlık ile itiraf pazarlığı, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile hükmün infazının ertelenmesi, seri muhakeme usulü ile acil yargı, basit yargılama usulü ile ceza emri, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın son kısmı olan “Sonuç ve Değerlendirme” bölümünde tüm çalışma özetlenerek özellikle Türkiye’deki ve Irak’taki Onarıcı Adalet Uygulamalarının Karşılaştırılması yapılarak bir sonuca varılmış olup söz konusu sonuçtan hareketle de bir değerlendirme yapılmıştır.

2. ADALET KAVRAMI VE ONARICI ADALET

Çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesinin verildiği bu bölümde “adalet, adalet türleri, onarıcı adalet, uluslararası metinlerde onarıcı adalet kavramı, onarıcı adalet uygulamaları” ile ilgili konular derinlemesine incelenmiştir.

2.1. Adalet Kavramı

İnsanlar; adalet fikirleri oluşturarak kendilerinin ve başkalarının aldığı ödüllerin ve cezaların adaletini veya adaletsizliğini diğer bir deyişle adil olup olmadığını değerlendirir. Bu düşünceler ve değerlendirmeler, oylama kararlarından grev ve devrimlere katılıma, evlilik uyumu ve sosyal uyum gibi geniş bir davranışsal ve sosyal sonuçlar zincirini etkinleştirir. Adalet değerlendirmelerinin ve duygularının yaygınlığı ve yoğunluğu, felsefede, teolojide, edebiyatta ve 2000 yılı aşkın bir süredir sosyal bilimlerde geniş bir literatür meydan gelmiştir. Platon’a göre “Adalet eşitliktir”, Aristoteles’e göre “Adalet devletlerdeki insanların bağıdır”, Augustine’e göre “Adalet olmadan krallıklar dev soygunlardan başka nedir”, Cervantes’e göre “Adalet olmadan bir hırsız çetesi bile birlikte yaşayamaz” gibi olağanüstü sözler yüzyıllar boyunca yankılanmaktadır (Jasso, Törnblom ve Sabbagh, 2016, s. 202; Tepe, 2020, s. 229; Şahin Ceylan, 2012, ss. 749-750).

Gelişmekte olan demokrasilerde, serbest piyasayı ve demokratik süreci teşvik etmek için çeşitli siyasi görevler vardır. Bu sistemlerde, hukuku kamu sorunlarını azaltmak için bir araç olarak gören politika odaklı hukuk yaklaşımları vardır. Aynı şey, hükümetlerin karşılaştığı kamusal sorunların daha karmaşık hale geldiği demokratik sistemler için de geçerlidir. Politika odaklı hukuki görüşler, hukukun siyasi amaçlara ulaşmak için değerlerden bağımsız bir araç olduğunu iddia etmez. Hukukun adalet ve özgürlük dahil olmak üzere ahlaki değerleri içerdiği fikri genel olarak kabul edilmektedir (Usami ve Ceylan, 2012, s. 429).

Toplumsal temel değerlerinden biri eşitliktir, çünkü doğru düşünce sistemleri gibi toplumsal yapılar ve kanunlar da eşitliği gözetmelidir. Kuramlar ne kadar etkileyici ve etkili olursa olsun, gerçeği yansıtmıyorsa reddedilmelidir veya yeniden değerlendirilmelidir. Benzer şekilde, hukuklar ve kurumlar ne kadar düzenli ve etkin olursa olsun, adaletsiz ise değiştirilmeli veya ortadan kaldırılmalıdır. Eşitlik, bazı bireylerin özgürlüklerini sınırlasa bile, genel bir iyilik için bireysel fedakarlıkları kabul

etmez. Birçok kişinin yararlandığı daha büyük avantajların toplamı, birkaç kişinin fedakarlıklarından daha ağır basmalıdır. Bu nedenle, adil bir toplumda eşit yurttaşlık özgürlükleri temel kabul edilir ve adalet tarafından korunan haklar siyasi pazarlık veya sosyal çıkar hesaplamalarına tabi değildir. Yanlış bir teoriye boyun eğmenin tek sebebi daha iyi bir teorinin olmamasıdır. Benzer şekilde, bir adaletsizliğe sadece daha büyük bir adaletsizlikten kaçınmak için katlanılabilir. Toplumlar, birbirleriyle belirli davranış kurallarına uyarak ilişki kurarlar ve bu kurallar, toplumsal işbirliğinin temelini oluşturur. Bu işbirliği, herkesin daha iyi bir yaşam sürmesini sağlar. Ancak, insanlar arasındaki çıkar farklılıkları, işbirliğiyle elde edilen faydaların adil şekilde dağıtılması konusunda çatışmaya neden olabilir. Bu nedenle, toplumlarda sosyal düzenlemeler ve adalet ilkeleri gerekir. Kamusal adalet anlayışı, toplumun temel şartını oluşturur ve yurttaşlık bağlarını güçlendirir. Bu sayede insanlar, farklı amaçlarının yanı sıra genel adalet arzusuna da odaklanarak birlikte hareket edebilirler (Rawls, 1999, ss. 3-4).

İnsanlar toplumsal hayatın başlamasıyla birlikte adaletin önemini fark etmişler ve adil bir dünya oluşturmak için çaba harcamışlardır. Yöneticileriyle, yargı kararlarıyla, diğer insanlarla ilişkilerinde hep adaleti aramışlardır. Adalet, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır ve zaman zaman içgüdü, örf ve âdet, dini emirler veya hukuk yoluyla uygulanmıştır. Adaletsizlik, insanların mutsuz olmasına, hayal kırıklığına uğramasına, psikolojilerinin bozulmasına ve isyan etmelerine neden olan bir durumdur. Adalet kavramı, felsefeciler ve bilim insanları dahil olmak üzere, tarihin başlangıcından bu yana yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Hatta iktidarsız bir toplum düzeni isteyenler bile adaleti yüceltmışlerdir. Her ne kadar insanların adalet hakkında ortak bir fikri olsa da bazıları bunu görmezden gelmeyi tercih etmektedir. Adalet sorusu, ne kadar tartışılırsa tartışılsın, muhtemelen insanların tam bir cevap bulamayacağı sorulardan biri olarak kalacaktır (Tuncay, 2018, s. 199).

2.1.1. Adalet kavramının ortaya çıkışı

Türkçeye Arapçadan geçmiş ve “adl” isminden türetilmiş olan “adalet” kavramı pek çok farklı anlamı içermektedir. “Adl” ismine karşılık pek çok Arapça kelime bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; “Kıst, kasd, vasât, hisse, mizan, nasib” kelimeleriyle özetlenebilir. Türkçedeki adalet kelimesi de benzer bir anlam kazanmakta ve günümüzde “hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme”, “herkese kendi hakkı olanı verme”, “kanun ve nizam yoluyla hakların korunması ve dengede

tutulması”, “haklılık, doğruluk, adil olma durumu” gibi pek çok benzer manayı içermektedir. Yabancı dillerdeki anlamlarına bakılacak olursa; Grekçede “hak, adâlet; muhâkeme, karar, mahkûmiyet, cezâ” anlamlarına tekabül eden dikē (Δίκη) sözcüğü çıkmakta, adaletin daha soyut manası ise “doğruluk, dürüstlük” anlamlarıyla birlikte dikaiosynē (δικαιοσύνη) ile karşılanmakta, Latincece Justitia, Fransızcada équité ve justice, İngilizcede “Justice, Equity ve Fairness”, Almancada “Gerechtigkeit ve Justiz” ile karşılık bulmaktadır (Altuntaş, 2018, ss. 12-14; Koç ve Tanrıverdi, 2013, s. 4629; James, 2015, s. 1289; Devellioğlu, 2015, s. 12; Şükun, 1996, ss. 841-843; Ayaz, 1991, s. 24; Tuğlacı, 1982, ss. 15-16).

Mevcut toplumlarda neyin adil neyin adaletsiz olduğu genellikle tartışmalıdır. İnsanların her birinin bir adalet anlayışına sahip olduğu söyleyebilir. Adalet kavramını çeşitli adalet kavramlarından ayrı olarak ve farklı ilkeler dizisinin, farklı kavramların ortak rolü tarafından belirlendiğini düşünmek doğal görünmektedir. Farklı adalet anlayışına sahip olan bireyler, kurumların adil olduğu konusunda mutabık kaldıklarında, temel hak ve yükümlülüklerin dağılımında keyfi ayrımların yapılmadığı ve kuralların uygun bir denge sağladığı konusunda hemfikirdirler. Adalet kavramı içinde yer alan keyfi ayırım ve uygun denge kavramı, herkesin kabul ettiği adalet ilkelerine göre yorumlanabilmesine imkân tanıdığından, bireyler adil kurumların tanımını konusunda anlaşabilirler. Bu ilkeler, hak ve görevlerin belirlenmesinde, ilgili kişiler arasındaki benzerlik ve farklılıkların hangi açılardan önemli olduğunu ve hangi tür bir menfaat paylaşımının uygun olduğunu belirler (Tepe, 2020, s. 230; Rawls, 1999, s. 5).

Adalet anlayışlarında bir dereceye kadar uzlaşma, bir insan topluluğu için tek ön koşul değildir. Başta koordinasyon, verimlilik ve istikrar olmak üzere başka temel sosyal sorunlar da vardır. Bu nedenle bireylerin planlarının ve faaliyetlerinin birbiriyle uyumlu olması ve kimsenin meşru beklentileri ciddi şekilde hayal kırıklığına uğramadan gerçekleştirilebilmesi için birbirine uyması gerekir. Ayrıca, bu planların uygulanması, sosyal amaçların verimli ve adaletle tutarlı yollarla gerçekleştirilmesine yol açmalıdır. Neyin adil neyin adaletsiz olduğu konusunda belirli bir ölçüde anlaşmanın yokluğunda, karşılıklı yarar sağlayan düzenlemelerin sürdürülmesini sağlamak için bireylerin planlarını verimli bir şekilde koordine etmeleri açıkça daha zordur. Güvensizlik ve küskünlük, sadakat bağlarını aşındırır, şüphe ve düşmanlık,

insanları normalde kaçınacakları şekillerde davranmaya teşvik eder. Dolayısıyla, adalet kavramlarının ayırt edici rolü, temel hak ve yükümlülükleri belirlemek ve uygun dağıtım paylarını belirlemektir (Çiftcioğlu, 2015, s. 39).

Locke, *Rousseau* ve *Kant* gibi düşünürlerin toplum sözleşmesi teorisini genel bir kavrayışa yayarak ve soyutlama seviyesini yükselterek bir adalet anlayışı sunulabilir. Bu anlayışı gerçekleştirmek için, orijinal sözleşmenin belirli bir topluma katılmak veya belirli bir hükümet biçimi kurmak şeklinde düşünülmemesi gerekmektedir. Bunun yerine, yol gösterici bir fikir olarak, toplumun temel yapısı için adalet ilkelerinin orijinal anlaşmanın öznesi olduğu düşünülmelidir. Bu ilkeler, özgür ve rasyonel bireylerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla kabul edecekleri bir eşitlik durumunu tanımlayan temel şartları belirler. Ayrıca bu ilkeler, sosyal işbirliği türlerine katılma ve hükümet biçimlerini oluşturma konusunda yapılacak diğer anlaşmaları düzenlemek içindir. Böylelikle, toplumsal işbirliğine katılan bireylerin, temel hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi ve toplumsal yararların dağıtımını belirleme ilkelerini bir arada, ortak bir eylemde seçtikleri şeklinde düşünülebilir (Rawls, 1999; 2012).

Adalet kavramı ile ilgili birçok düşünürün farklı tanımı vardır. Örneğin; *Platon* için adalet, “siyasal anlamda sınıfların kendi işini yapmasını ve bireysel anlamda ruhun bir işlevi” olarak kişideki uyumu ifade etmektedir. *Platon*, adaletin “herkesin her şeyle uğraşmayı bırakıp kendi işini yapmasıyla” sağlanabileceğini vurgulamıştır. *Cicero* için adalet; herkes “hak ettiğini” (haklar) almalı ve “hak ettiğinden” (varlık) yoksun bırakılmamalıdır. Bu anlamda, “herkes hak ettiğini almalı” deyişi, “Adalet, herkese payını verir” ifadesinde vücut bulmuştur. Buna uygun olarak *Cicero*’ya göre adil bir siyasi düzen; “herkesin kendi yeteneğine göre görevlerinin veya yükümlülüklerinin farkında olduğu” bir düzendir. *Aristoteles* tarafından yapılan analitik ayırım, günümüze kadar kullanılmıştır. *Aristoteles*, yasal (genel) adalet ve özel (kişilerarası ilişkiler) adalet arasında ayırım yapmıştır. Daha sonra ise “dağıtıcı/paylaştıracı-adalet” ve “dengeleyici adalet” olarak ikili bir ayırma gitmiştir. *Hume*’a göre yapay bir erdem olan adalet, “sosyal birliği ve işgücünün bölünmesini tehdit eden bencilliği ve iltimasçılığı önlemek adına, anlaşma yoluyla ortaya çıkmıştır”. *Mill* adaletin “bireysel haklarla bağlantısı olduğunu ve bu hakların sosyal faydaya dayandığını” ileri sürmüştür (Topakkaya, 2008, ss. 30-33; Usami ve Ceylan, 2012, s. 430).

2.1.2. Adalet kavramının tarihsel gelişimi

Düşünce tarihinde Platon'dan John Rawls'a kadar oldukça geniş bir adalet yazımı (literatür) vardır. Fakat tarihsel değerlendirme yapmak yerine iki klasik adalet formülüne kısaca değinmek gerekirse bunlardan birincisi; Ulpian'ın yaptığı “Adalet, herkese hakkını vermek için sürekli ve daimî arzudur” adalet tanımı, diğeri ise birçok hukuk felsefecisi tarafından bahsedilen “Benzer durumlarda benzer, farklı durumlarda farklı davran” temel kuralıdır (Usami ve Ceylan, 2012, s. 430).

Roma hukukundan gelen *Her kişiye kendisine ait olanın sunulması* geleneksel adalet tanımı, medeni hukuktaki uyuşmazlıkların çözümü için adalet ilkesini verir. Ancak ceza hukuku adaletini veya hukuk alanı dışında adalet adına yapılan iddiaları kapsamaz. Adaletin anlamı, hiç de muğlak olmayan ve küçük çocuklar tarafından bile kolaylıkla kavranabilen, daha tanıdık bir terim olan “hakkaniyet” ile oldukça iyi yakalanmıştır. “Adalet” ve “hakkaniyet” aslında eşanlamlı değildir ama birbirlerine çok yakındırlar. Öyle ki ciddi bir anlam değişikliği olmadan birini diğerrinin yerine kullanmak mümkündür. Adalet, sosyal düşünceyi rakipsiz bir ölçüde kaplayan karmaşık bir kavramdır. Hukukun, ahlakın ve siyasetin temelidir. Demokratik olmayan toplumlar bile adalet kavramına ağır basan bir önem verir. Adalet kavramı, özgürlük kavramından daha karmaşıktır ve bu karmaşıklığın bir yönü, hukuk, etik ve siyaseti oluşturan düşünce yapılarını birbirine bağlamaktır (Raphael, 2001, ss. 1-2).

Hakkaniyet olarak adalette eşitliğin orijinal konumu, geleneksel toplum sözleşmesi teorisindeki doğa durumuna tekabül eder. Bu orijinal konum, elbette, kültürün ilkel bir durumu olarak şöyle dursun, olayların gerçek bir tarihsel durumu olarak düşünülmez. Belirli bir adalet anlayışına yol açacak şekilde karakterize edilen tamamen varsayımsal bir durum olarak anlaşılmaktadır. Bu durumun temel özelliklerinden biri, hiç kimsenin toplumdaki yerini, sınıfsal konumunu veya sosyal statüsünü bilmediği gibi, doğal varlık ve yeteneklerin dağılımındaki servetini, zekasını, gücünü ve benzerlerini de bilmemesidir. Adalet ilkeleri bir cehalet perdesinin ardından seçilmiştir. Bu, ilkelerin seçiminde doğal şans veya sosyal koşulların olumsuzluğunun sonucu olarak hiç kimsenin avantajlı veya dezavantajlı durumda olmamasını sağlar. Hepsi benzer şekilde konumlandığından ve hiç kimse kendi özel durumuna uygun ilkeler tasarlayamayacağından, adalet ilkeleri adil bir anlaşmanın veya pazarlığın sonucudur. Çünkü orijinal konumun koşulları, herkesin birbiriyle olan ilişkilerinin simetrisi göz

önüne alındığında, bu ilk durum, ahlaki kişiler olarak, yani kendi amaçları olan ve bir anlam duygusuna sahip olduğu varsayılır, rasyonel varlıklar olarak bireyler arasında adildir. Adaletin orijinal konumu için uygun başlangıç statü kodur ve bu nedenle, içinde varılan temel anlaşmalar adildir. Bu, “hakkaniyet olarak adalet” ifadesinin uygunluğunu açıklar ki adalet ilkelerinin adil olan bir başlangıç durumunda üzerinde anlaşmaya varıldığı fikrini ortaya koyar (Rawls, 1999, s. 40; 2012, s. 387).

21. yüzyıl açısından bakıldığında, adaletle ilgili eski fikirler iki ana nedenden dolayı çarpıcıdır. İlk olarak, günümüze ulaşan eski metinler, bir misilleme ve bazı durumlarda dizginlenmemiş intikamla meşgul olduğunu ortaya koyuyor. İkincisi, antik kaynaklar, adil bir siyasi ve sosyal düzenin somutlaşmış örnekleri olarak katı güç, statü ve zenginlik hiyerarşilerini tekdüze bir şekilde ifade eder. Adalet hakkındaki fikirlerin kaydı, bir Yunan yaratımı olan felsefenin başlangıcından yüzyıllar öncesine kadar uzanır. Milattan Önce (MÖ) 3000 yılın sonları ve MÖ 2000 başlarından kalma kanun koleksiyonları, bir zamanlar eski Mezopotamya’da var olan Asur, Accad, Sümer ve Babil’in kendisi dahil olmak üzere birçok krallıktan korunmuştur. Bu kaynaklar arasındaki benzerlikler, 3000 yılda siyasi bölünmeler arasında köprü oluşturan ortak bir Mezopotamya hukukunun varlığına dair güçlü kanıtlar sağlar. Bu koleksiyonların en kapsamlısı, bazen Hammurabi Yasası olarak bilinen Babil yasasıdır (Johnston, 2011, s. 15).

2.1.3. Adalet kavramının unsurları

Kitlelerdeki adalet anlayışı oldukça önemlidir. Amerikalı D. Webster; “... adalet, insanoğlunun yeryüzünde en büyük ilgi odağı olmuştur ve olmaktadır. O, medeni bireyler ile milletleri bir arada tutan bağıdır. ...” sözü adalet kavramın günümüzden ziyade tüm insanlık tarihine hitaben söylenmiştir (Doğan, 2005, s. 37).

Suç ve cezalandırma; tarih öncesi çağlara uzanmakta olup gelişimi aşamalı süreçlerden oluşmuştur. Her toplum kendi kuralları ve ahlak kodlarına göre aykırı davranışları ve yaptırımları belirler. Genel olarak; “bireysel ve toplumsal adalet” olarak ana iki eğilim görülür. Bireysel adalet; intikamcı olarak da anılır çünkü adaleti sağlayacak kurum bir kişidir. Bireysel adalette affetmek veya uygun ceza vermek de mümkündür. Buradaki sorun teşkil eden şey cezanın herhangi bir sınırının veya ölçüsünün olmamasıdır. Toplumsal adalet; kabile hayat tarzı yaşayan toplumlarda görülür. Suçun toplumun bütününe karşı işlendiği görüşüyle toplumun geleneklerine göre yargılama yapılır.

Eski kabilelerde suç, kabileye karşı eylemler olarak görülüp ataların ruhlarına saygısızlık yapıldığına ve tanrının öfkesini çekeceklerine inanılırdı. Dolayısıyla suçlunun cezalandırılması işini de kabile reisi görmektedir. Bazı toplumlarda toplum düzeni gözetilmiştir. Fail ve mağdur yargılama aşamasında etkileşim halindedir hatta mağdur veya mağdurun ailesi cezalandırmayı doğrudan etkileyebilmektedir. Kızılderili geleneklerine göre sürgüne gönderilen fail mağdurun ailesinin affetmesiyle sürgünden dönebilir veya sürgün süresi kısaltılabilir. Toplum gelenekleriyle ceza sisteminin iç içe geçmiş olması toplumun menfaatinin gözetilmesi, mağdurun yargılama sürecinde yer alması sebepleriyle bu uygulamalar onarıcı adaletle örtüşmektedir. Dolayısıyla onarıcı adaletin yeni bir atılım olmadığı ve hatta eskiye dönüş olduğu çıkarımı yapılabilir (Okudan, 2022, ss. 4-5).

İnsanlar, birbirlerine karşı iddialarını nasıl düzenleyeceklerine ve toplumlarının kuruluş sözleşmesinin ne olacağına önceden karar vereceklerdir. Nasıl ki her insan, kendi iyiliğini neyin oluşturduğuna, yani takip etmesi rasyonel olan amaçlar sistemine, rasyonel düşünme yoluyla karar vermek zorundaysa, bir grup insan da aralarında neyin adil ve neyin haksız sayılacağına kesin olarak karar vermelidir. Bu varsayımsal eşit özgürlük durumunda rasyonel insanların yapacağı seçim, bu seçim sorununun bir çözümü olduğunu varsayarak, adalet ilkelerini belirler (Rawls, 1999, s. 41; Rawls, 2012, s. 388).

Adalet kavramı, iki boyutlu bir orantıyı içerir. İlk olarak, adalet, bir kişinin veya grubun statüsü, nitelikleri ve eylemleri ile bu kişi veya gruba tanınan hak veya sorumluluk arasında tam bir denge gerektirir. Bu dengeyi belirlemek için hangi kriterlerin benimsenmesi gerektiği konusu tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte, kişiden kişiye veya gruptan gruba değişmemesi gereken bir uzlaşma vardır. Bu uzlaşma, adaletin ikinci boyutu olan "benzer konumda olan herkesin eşit şekilde muamele görmesi" ilkesini gündeme getirir (Usami ve Ceylan, 2012, s. 435).

Adalet kavramı, birçok disiplinde farklı şekillerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Ancak genel olarak, adaletin temel unsurları şunlardır: Eşitlik, insanların cinsiyeti, ırkı, dini inançları, sosyal sınıfı veya diğer özelliklerine göre ayrımcılık yapmama anlamına gelir. Tarafsızlık; adalet, objektif ve tarafsız bir şekilde uygulanmalıdır. Yargı sürecinde, hâkim, savcı ve diğer görevliler, kişisel görüşlerinden veya diğer etkilerden bağımsız olarak hareket etmelidir. Hukukun üstünlüğü; adalet, hukukun

üstünlüğü ilkesine dayanır. Bu ilke, herkesin hukukun önünde eşit olduğu ve hukukun herkes için geçerli olduğu anlamına gelir. Adil ceza; adalet, suçlu olduğu kanıtlanan kişilere adil bir ceza verilmesini gerektirir. Bu ceza, suçun türüne, ciddiyetine ve toplumun çıkarlarına uygun olmalıdır. Hakların korunması; adalet, insan haklarının korunması ve ihlallerinin önlenmesi için mücadele eder. Bu, özgürlük, güvenlik, mülkiyet, ifade özgürlüğü gibi temel hakların korunması anlamına gelir. Bu unsurlar, adaletin temel prensipleridir ve toplumun istikrarı, huzuru ve refahı için önemlidir (Cihangiroğlu ve Yılmaz, 2010, s. 194; Schmidt, 2010, ss. 14-15).

2.2. Adalet Türleri

Bireysel çıkar ile toplumsal yapı ve özellikler “adalet” kavramına farklı anlamların yüklenmesi sebebiyle adalet kavram ile ilgili pek çok tanımın yapılmasına neden olmuştur. Şeref ve malların paylaşılmasında herkesin yeteneğine ve toplum içindeki durumuna göre kendine düşeni alması “dağıtıcı adalet” olarak kabul edilir. Burada temel amaç kişi ile toplum veya devlet arasındaki ilişkilerin tanzim edilmesidir. “Denkleştirici, düzeltici adalette” bireysel durumlar göz önüne alınmaz ve adaletin uygulanması zaruridir. Kısaca hukuki ilişkide bulunanlar eşit muamele görür. Adalet kuralları, genel ve soyut bir özellik taşıdığından özel durumlara uygulanırsa birtakım haksızlıklara sebebiyet vermesi nedeniyle Aristo tarafından dile getirilen nesafet ilkesine uygun hareket etmek gerekir. Dağıtıcı adalet, iki birey eşit durumda bulunduğu zaman onlara eşit hak verilmesini öngörür (Doğan, 2005, ss. 37-38; Roemer, 2020, ss. 4-5; Von Platz, 2020, ss. 9-12).

Hukukta olduğu gibi toplum ahlakında da adalet kavramı hem muhafazakâr hem de ıslah edici bir role sahiptir. Muhafazakâr rol, yetki olarak kabul edilen, yerleşik düzenini sürdürmektir. Kişi, elde etme yönteminin kendisi yanlış olmamak şartıyla, elde ettiği şeylere hak kazanır. Bunları dilediği gibi tutma, kullanma, tüketme veya elden çıkarma hakkına sahiptir. İnsanların, yerleşik bir farklılaşma düzeninde, bu düzenin bağımsız olarak savunulabilir olup olmadığını düşünmeye gerek duymadan, yerlerini almaya hakları olduğu düşünülür. Ancak adalet ayrıca, liyakat ve ihtiyacı dikkate alarak mevcut hak örüntüsünü değiştirmek gibi iyileştirici bir rol de verilir. Yerleşik farklılıkları korumaya yönelik muhafazakâr eğilimin yanı sıra, farklılıkların ilgili gerçeklere uyup uymadığını sormaya yönelik düzeltici bir eğilim de vardır. Muhafazakâr ve iyileştirici adalet birbiriyle çelişmez. Her biri iyi bir amacı yerine

getirmeye çalışır. Muhafazakâr adalet, kusurlu da olsa herkesin istikrarlı bir sosyal düzenden yararlandığını varsayar ve bu nedenle istikrarı korumayı amaçlar. Düzeltici adalet, kusurları ortadan kaldırmaya çalışarak, sosyal düzeni daha adil hale getirmek için hakları yeniden dağıtarak bu iyi amacı tamamlar (Raphael, 2001, ss. 3-4).

Adalet türlerini genele olarak dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; “(i) Dağıtıcı Adalet, (ii) Cezalandırıcı Adalet, (iii) Tazmin Edici Adalet, (iv) Onarıcı Adalet” olarak sıralanabilir.

2.2.1. Dağıtıcı adalet

Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk, fırsat eşitsizlikleri, ayrımcılık, şiddet, çoğulculuk ve özgürlükle ilgili sorunlar hala varlığını sürdürmektedir ve bu nedenle bir toplumun adil olması için toplumun düzenlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, dağıtıcı adalet kavramı önem kazanmaktadır. Bu kavram ilk olarak Aristoteles tarafından ortaya konulmuş olup, adalet kavramı genel adalet ve özel adalet olarak ikiye ayrılmakta, özel adalet kavramı ise denkleştirici/düzeltici adalet ve dağıtıcı adalet olarak iki farklı yönde ele alınmaktadır. Dolayısıyla, dağıtıcı adaletin tarihi Aristoteles ile başlamaktadır (Tosun, 2018, ss. 56-58).

Adalet, genel olarak bireylerin ve toplumun huzuru için kurulmaya çalışılan bir kavramdır. Ancak çağımızın sosyo-ekonomik koşulları, özellikle 19. yüzyıldan bu yana, adaletin seküler ve ekonomik refahı öncelikli hale getiren bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Artan gelir eşitsizliği, adaletin dağıtımında çözümler bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çağdaş dağıtıcı adalet teorileri, ekonomi ve felsefenin ittifakını gerektirmektedir. Ancak dağıtıcı adalet kavramı, günümüzdeki anlamını kazanmak için uzun ve zorlu bir süreçten geçmiştir. Dağıtıcı adalet, devletin onur ve refahın, gelirlerin adil bir şekilde dağıtımıyla ilgilenen bir anlayışı ifade eder ve burada, geometrik orantı bağlamında bir eşitlik anlayışıyla hareket edilir (Demir, 2012, s. 48).

Dağıtıcı adalet; “Sosyal adalet” ya da “ekonomik adalet” olarak da adlandırılmaktadır. Dağıtıcı adalet teorisi; bir toplumun ya da grubun kıt kaynaklarını ya da ürünlerini birbiriyle rekabet eden ihtiyaçları ya da talepleri olan bireyler arasında nasıl paylaşılması gerektiği düşüncesi en az iki bin yıl öncesine dayanır. Aristoteles ve Platon bu konu üzerine yazmış, Talmud ise ölen kişinin alacaklıları arasında bir

mirasın nasıl dağıtılacağına dair çözümler önermiştir. Aristoteles “dağıtıcı adalet” adını verdiği bir konuda yazmıştır, Platon ideal bir toplumda mülkiyetin nasıl paylaştırılması gerektiği konusunda yazmıştır ve Talmud, diğer eski hukuk metinleri gibi, mülkiyet üzerindeki rakip hak iddialarına ilişkin tartışmalar içermektedir. Ancak, Aristoteles hiçbir zaman “kıt kaynakların nasıl tahsis edileceği” sorununu dağıtıcı adalet başlığı altına koymamış ve ihtiyacı herhangi bir mülkiyet talebinin temeli olarak görmemiş, Platon kendi komünal mülkiyet düzenlemelerini tüm bir toplum için önermemiş ve bunları adaletin bir gereği olarak görmemiş, Aristoteles'in “kıt kaynakların nasıl paylaştırılacağı” sorunu da adaletin bir gereği olarak görülmemiştir (Fleischacker, 2004, s. 2).

Nispi eşitlik, dağıtıcı adaletle ilişkilendirilen bir kavram olup, maddi eşitlik, geometrik eşitlik veya dikey eşitlik olarak da adlandırılır. Bu doktrinde, “...aynı durumda bulunanlar için haklarda, ödevlerde, yararlarda, yükümlülüklerde, yetkilerde, sorumluluklarda, fırsatlarda ve hizmetlerde eşit muamele zorunluluğu...” şeklinde ifade edilir. Benzer şekilde, nispi eşitliğin “...aynı durumda olanlara aynı, farklı durumda olanlara ise farklı hukuki işlem uygulanması...” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, eşit olmayanlara farklı kuralların uygulanması veya farklı muamelede bulunulması, eşitlik ilkesine aykırı bir durum teşkil etmemektedir (Kaya, 2023, s. 2).

Genellikle Aristoteles'in adalet tanımından yola çıkılarak, dağıtıcı adaletin ne olduğuna dair bir soru cevaplandırılır. Ancak, detaylı bir inceleme sonucunda, Aristoteles'in dağıtıcı adalet anlayışı ile modern anlamdaki dağıtıcı adaletin tamamen farklı anlamları ifade ettiği anlaşılar. Aristoteles, “Nikomakhos'a Etik” ve “Politika” eserlerinde, adalet kavramını bir yandan ahlaki bir erdem olarak kabul ederken diğer yandan politik bir boyutu da olduğunu vurgular. Adalet kavramı, yasaya uygunluk (genel adalet) ve doğru olana uygunluk (özel adalet) olmak üzere iki farklı temelde ele alınır. Aristoteles, ahlaki açıdan en büyük fazilet olarak kabul ettiği adaleti, özel adalete yani “doğru olana uygun” şekilde düzenlenmiş polis yasalarıyla sağlanacak yasal adaletle ilişkilendirirken genel adalete ise yasaya uygunluk anlamını yükler. Özel adalet ise doğru olana uygunluk anlamında iki farklı adalet türü içerir: denkleştirici adalet (düzeltici adalet olarak da bilinir) ve dağıtıcı adalet. Düzeltici adalet, bir kişinin diğerlerine zarar vererek onların mağduriyetine yol açması durumunda, sebep olduğu

zararın nasıl tazmin edileceğiyle ilgilidir. Bu adalet türünde, mağdur olanların kişilikleri veya meziyetleri önemli değildir, önemli olan zararlarının giderilmesidir. Dağıtıcı adalet ise, insanların meziyetlerine uygun olarak şeref veya siyasi mevkilerin paylaştırılması anlamına gelir. Bu adalet türünde, meziyetleri bakımından eşit olanlara aynı muamele gösterilmesi adaletli kabul edilirken, farklı muamele gösterilmesi adaletsizlik olarak görülür (Tekmile Demir, 2019, ss. 89-90).

Yakın zamana kadar insanlar, toplumlarındaki kaynak dağılımının temel yapısını bir adalet meselesi olarak görmemiş, hatta adaleti herkesin ihtiyaçlarını karşılayan bir kaynak dağılımı gerektirdiğini düşünmemişlerdir. Modern anlamıyla dağıtıcı adaletin yöneldiği bu son amaçtır ve bu anlamda kavram iki yüzyıldan biraz daha eskidir. Orijinal, Aristotelesçi anlamıyla “dağıtıcı adalet”, hak eden insanların, özellikle siyasi statüleriyle ilgili olarak, liyakatlerine göre ödüllendirilmelerini sağlayan ilkelere atıfta bulunur. Aristotelesçi kavramdan modern kavrama ulaşmak için, “neden herkesin ihtiyaçtan uzak bir yaşamı hak edebileceğini” açıklamak gerekir. Ancak uzun bir süre boyunca belirli türden insanların muhtaçlık içinde yaşaması gerektiğine, aksi takdirde çalışmayacaklarına ya da yoksulluklarının ilahi bir düzenin parçası olduğuna inanılmıştır. Bu durum; “Tanrı tüm insanları zengin yapabilirdi, ama zenginler günahlarını affettirebilsin diye bu dünyada fakir insanların da olmasını istedi.” ifadeleri ile dile gerilmektedir (Fleischacker, 2004, s. 2).

Rawls'ın “Bir Adalet Teorisi”nin yayınlanmasının ardından, çağdaş tartışmaların dağıtıcı adalet konusunda artması tesadüf değildir. Rawls, eşitsizliklerin yalnızca en dezavantajlı kesime fayda sağlayacak şekilde meşrulaştırılabileceğini savunmuştur. Yaklaşımı eşitlikçi bir dağılımı temel alır ve eşitlikçi bir bakış açısından uzaklaşmanın gerekçelendirilmesi gerektiğini düşünür. Diğer görüşler, dağıtıcı eşitliğin tamamen ahlaki bir temele dayanmadığını reddeder (Beyter, 2022).

2.2.2. Cezalandırıcı adalet

Özgürlük, her birey için farklı bir konumlandırmaya sahip olduğundan, eşitlik ilkesi de doğal olarak sürecin ayrılmaz bir parçası haline gelir ve özgürlük, diğer bireylerin özgürlüklerinin başladığı noktada sonlanır. Toplumsal bir alanda tanımlanan özgürlük, belirli hak ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Suç ve cezalandırma kavramları, yalnızca hukuki toplumlara özgü değildir, aynı zamanda henüz hukuki bir yapıya sahip olmayan kabilelerde de düzenin korunması için gerekli bir kuraldır. Suç, toplumsal bir

kavramdır ve toplum düzenine karşı aykırı bir eylemi ifade eder. Suçun cezalandırılması sürecinde, zarar gören tarafından objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmesi zordur ve bu durum, suçun cezasının adil bir şekilde belirlenmesi için sorun yaratır. Bu sorunun çözümü, siyasal toplumların sahip olduğu hukuk sistemleri tarafından sağlanır. John Locke (2016) ve Rousseau'nun (2015) doğa durumu tasarımlarında da suç, bir kişinin başka bir kişinin zararına eylemde bulunması olarak kabul edilir ve bu durumda, zarar gören kişi tarafından belirlenen bir cezanın verilmesi gerekir (Uludağ, 2011, s. 127; Çakmakkaya, 2019, s. 74).

Geçmişe baktığımızda, suçluların toplum önünde işkence yöntemleriyle cezalandırılması ve sonrasında ölümle sonuçlanması yaygın bir uygulamaydı. Ancak bu ceza anlayışı, hapisane kültürünün yaygınlaşmasıyla değişti ve suçlular toplumdan izole edilerek hapisanelerde tutulmaya başlandı. Hapis cezası, suçun cinsine göre belirlenerek, suçun işlenmesiyle birlikte cezayı çeken kişinin sorumluluğunu da üstlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, cezanın ağırlaştırılması caydırıcılık sağlamak için de önemli bir konu olarak ele alınmıştır. Hapis cezası ile birlikte, suçluların bedenleri hapsedilirken aynı zamanda ruh sağlıkları tedavi edilmeye çalışılmıştır (Beccaria, 1963, s. 23-34).

Cezalandırıcı adalet, cezayı yalnızca suçluları ıslah edebileceği için değil, aynı zamanda kendi iyiliği için de değerlendirir. Birçok mağdur için intikam, eski haline döndürmenin bir parçasıdır ve mağdurlar, suçluların acı çektiğini görmek isteyebilir. Suçluların sorumluluk almaları ve rehabilitasyonları suçluluk ve utanç duygularıyla bağlantılıdır. Bu nedenle sorumluluk alma ve rehabilitasyon süreci, faillerin mağdur olmasına neden olabilir. İnsanların ortak endişelerinden biri, suçluların suçlarının yanına kalacağıdır. İnsanların mevcut ceza kurumlarını desteklemelerinin nedeni, bu kurumların suçluları etkisiz hale getirerek ve insanları suçtan caydırarak toplulukları güvende tuttuklarına inanmalarıdır (Daly, 2000, ss. 34-35; 2002, s. 55; Kul Yenigül, 2019, s. 9).

21. yüzyılda hâkim olan ceza adalet sistemi, suç mağdurlarının ortaya çıkan zararlarının giderilmesini öncelikli tutan bir sistemdir. Bu sistem, mevcut ceza adalet sisteminde hüküm süren onarıcı adalet anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışın en önemli hedeflerinden biri, suç işleyen kişinin devlet tarafından cezalandırılmasının yeterli görülmediği, mağdurun veya zarar gören kişinin zararının telafi edilmesidir. Bu

anlayışın hâkim olduğu devletlerin ceza sistemlerinde çeşitli düzenlemeler ve kurumlar bulunmaktadır (Güngör, 2019, s. 189).

Geçmişte ceza adaleti uygulamaları, suçlu olarak görülen kişinin toplum önünde işkence ve ölümle cezalandırılması şeklindeydi. Bu ceza anlayışı, suçluları halkta bir ibret nesnesi haline getirirken, bedene yönelen bir yaklaşımı da beraberinde getiriyordu. Ancak zamanla hapisane kültürü yaygınlaştı ve suçlu izole edilerek kapatıldı. Hapis cezası, bedenin hapsedilmesiyle birlikte suçlu için bir tedavi süreci de anlamına geldi. Her suç biçimi için özel ceza biçimleri tasarlandı ve suçluların ceza sorumluluğunu almaları için cezanın ağırlaştırılması da düşünüldü. Cezalandırıcı adalet anlayışları genellikle suçu işleyen kişiyi suçun özüyle birleştirerek tek bir suç biçimine ve suçlu biçimine indirgemektedir. Ancak farklı eylemler ve eyleyiciler, farklı nedenlerle ve koşullar altında suça başvurmaktadır. Dolayısıyla ceza, bireysel olarak ele alınmalıdır. Suç, devletin vatandaşlarını koruma yükümlülüğünden ötürü, devlete karşı işlenmiş bir eylem olarak kabul edilmektedir. Ancak suçun gerçek hedefi olan mağdur, ceza sürecinden tamamen dışarıda bırakılmamalıdır. Devlet, suçluyu ve mağduru yan yana getirerek adil bir süreç oluşturmalı ve suçun değerlendirilmesinde minimal bir rol almalıdır (Çakmakaya, 2019, s. 75).

2.2.3. Tazmin edici adalet

"Tazmin" terimi, Arapça kökenli olup genel anlamda bir zararın telafi edilmesini ifade etmektedir. "Tazmin etmek" ifadesi ise "zararı ödemek" anlamına gelir ve haksız kazanç veya faydaların geri verilmesini ifade eder. "Suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi" veya "mağduriyetin telafisi" ile "zararı ödemek", "tazmin" veya "zararın giderimi" kavramlarının ele alınmasının temel sebebi, onarıcı adalet anlayışıyla ilgili düzenlemelerde bu iki kavramın farklı olduğunu ve tercih edilen kavramlara dikkat edilmesini vurgulamaktır. Mevzuat ve kurumsallaşma çalışmalarının temelinde, onarıcı adalet anlayışı ve mağdur odaklı bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımda, maddi zararın telafi edilmesinin ötesinde, genel olarak mağduriyetin giderilmesine odaklanılmaktadır. Örneğin, uzlaşma kurumunda "edim" teriminin kullanılması birçok eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Bu durumda yalnızca zararın giderilmesinin amaçlandığı, mağduriyetin ise içerilmediği ve fail için "zararı öde kurtul" şeklinde bir duruma yol açtığı düşünülmektedir (Güngör, 2019, s. 190).

Günlük yaşamda en sık bildirilen adaletsizlik deneyimleri, bir tür saygısız muameleyi veya kişiler arası davranış kurallarının ihlal edilmesini içerir. Adaletsizliğe olumsuz tepki verenler sadece mağdurlar değildir. Bir başkasının haksız muamelesine tanık olmak, bireylerin adaletsizliği kendilerinin deneyimlemesiyle karşılaştırılabilir adaletsizlik duyguları uyandırabilir. Ayrıca, bir adaletsizliğe tanık olduklarında, gözlemciler mağdurlara şefkat gösterebilir ve onlara yardım etme ve adaletin yerini bulma arzusunu dile getirebilirler. Örneğin, işyerinde işten çıkarılma mağdurları genellikle iş arkadaşlarına yapılan haksız muameleye sempatiyle tepki verirler ve Telif Edici Adalet için adaleti yeniden sağlamanın yollarını ararlar. Bu nedenle, bir ihlal meydana geldiğinde, örgütsel yetkililer, işyerinde adalet duygusunu yeniden tesis etme çabasıyla mağdurlara verilen zararı ve yanlışı nasıl uygun bir şekilde onaracağını bilmelidir (Mullen ve Okimoto, 2015, ss. 477-478).

Restorasyon, diğer yanıtların yanı sıra, failerin yanlışlarından dolayı cezalandırılmasını (cezalandırıcı adalet) veya mağdurların maruz kaldıkları zarar için tazmin edilmesini (telif edici adalet) gerektirebilir. Cezalandırıcı adalet, bir kuralı, normu veya kanunu ihlal eden bir faile kasıtlı olarak uygulanan olumsuz yaptırımları ifade eder. Buna karşılık, telif edici adalet, adaletsizliğin verdiği zararın etkisini en aza indirmek veya tersine çevirmek amacıyla bir mağdura kaynak sağlanmasını içerir. Her ikisi de ihlallere verilen yaygın tepkiler olsa da önceki araştırmalar genellikle tazminattan çok cezaya örneğin, cezanın psikolojik nedenleri odaklanmıştır. Gerçekten de insanların adaletsizliğe bir tepki olarak ceza yerine tazminatı tercih edebileceklerine dair kanıtlara rağmen, tazminat, adalet literatüründe nispeten göz ardı edilen bir değişken olmuştur (Akdeniz, 2019, s. 2).

Hukuk sisteminin temelinde ceza ve tazminat olmak üzere iki ana unsur yer almaktadır. Ancak yalnızca ilki edebi ve felsefi zihinlerin dikkatini çekmiştir. Filozoflar için ceza kavramı, deontolojik¹ ve faydacı ahlak teorileri arasındaki daha da geniş çatışmanın kanıtlayıcı bir zemini haline geldi. Deontologlar, suçlu cezalandırmanın doğru ve kendi içinde adil olduğuna inanırlar. Faydacılar, suçluları cezalandırmanın iyi olmasının caydırıcılık ve acizliğin yararlı sonuçlarına bağlı olduğu konusunda ısrar ederler. Hukukçular için de ceza kavramı, cezai kovuşturmaları hukuk

¹ Deontoloji, bir mesleği uygularken mutlaka uyulması gereken ahlaki değer ve etik kuralları inceleyen normatif etik teorisidir. İnsanın belirli ödevleri olduğunu varsayan ahlak öğretilerini temel alır ve bu öğretilerden kaynaklanan görev ve kuralların çeşitli mesleklerdeki somut izdüşümlerini inceler.

davalarından ayırmada standart olarak merkez sahneye çıkar. Filozoflar, cezanın doğası hakkında durmaksızın yazdıklarından, tazminatın anlamını araştırmazlar. Tazminatın doğasını görmezden gelinmesi şaşırtmamalı. Yaralanmaları zorunlu tazminatla telafi etmek, suç ve cezanın dramatik çekiciliğinden yoksundur. Yine de servet aktarımı için kurumlar arasındaki ayrımlar hem ahlaki hem de politik açıdan önemlidir (Fletcher, 1980, s. 691).

Tazminatı refah ve yeniden dağıtım vergilendirmesinden ayırma kriterleri dikkati çeker. Bu kriterler, yasal kurumların kritik, tartışılmamış özelliklerini gündeme getirir. Ceza, deontolojik ve faydacı ahlak teorileri arasındaki kesişimi işgal ediyorsa, tazminat da aynı ayrımı talep edebilir. Mağdurlar yaraları için parasal bir karşılığı hak ettikleri için mi, yoksa alternatif olarak, kazalara neden olan davranış değişikliklerini teşvik etmek istenildiği için mi mağdurlarını tazmin etmeleri isteniyor? Deontolojik teoriler, verilen zararların tazmininin doğru ve başlı başına bir amaç olduğu konusunda ısrar eder. Faydacı teoriler, mağdurları tazmin etmenin yalnızca kazaların maliyetlerini azaltmak ve sosyal olarak yararlı davranışları teşvik etmek gibi sosyal hedefleri ilerletmenin bir yolu olarak anlamlı olduğunu savunur (Gülener, 2012, s. 43).

2.2.4. Onarıcı adalet

Onarıcı adalet anlayışı, tarihsel kökeni çağlar öncesine dayanan ve klasik cezalandırıcı adalet anlayışıyla karşılaştırıldığında yeni sayılabilecek bir yakın geçmişe kadar pek farkındalık yaratmamıştı. Ceza hukuku, toplumda korunmaya değer yararların ihlali durumunda ceza vererek toplumsal yaşamın devamını sağlamayı hedefler. Ancak, ceza adalet sisteminin suçu önleme ve faili ıslah konularında yetersiz kaldığı ve suç mağdurlarının sistemin dışlandığı tartışmaları, özellikle Anglosakson ülkelerinde² “onarıcı adalet” kavramının ortaya çıkmasına neden oldu. Bu çalışmalar, geleneksel ceza adaleti sistemine duyulan memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak başladı. Onarıcı adalet anlayışının gelişiminde, cezanın failleri ıslah edememesi ve mevcut ceza adaleti sisteminin mağdurları yalnız bırakarak düş kırıklığına uğratması etkili oldu (Töngür ve Çetintürk, 2018, s. 7).

² Anglosakson ve Kıta-Avrupası genel anlamda İngilizce konuşan ya da konuşmayan devletler olarak ayrılmaktadır. Anglosakson ülkeleri başta Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda olarak sıralanmaktadır.

Onarıcı adalet, özellikle Anglosakson kökenli ülkelerde yaygın bir kavramdır. Başlangıçta mağdurun haklarının korunması düşüncesine dayanarak geliştirilen onarıcı adalet, daha geniş bir anlamı kapsayan bir yaklaşıma sahiptir. Bu yaklaşım, suça doğrudan etkilenen kişilerin (mağdur, fail ve toplum) suç için verilecek tepkinin belirlenmesi sürecine doğrudan katılım imkanı sunar ve mağdurun uğradığı zararların giderilmesini amaçlar. Onarıcı adalet, suç mağduru merkezli bir perspektif sunarak geçmiş yerine geleceğe odaklanır ve anlaşmazlıkların çözülmesini hedefler. Bu yaklaşım, suçtan etkilenen kişilerin ihtiyaçlarını gözetir ve zararın giderilmesini amaçlar. Fail ıslah edilirken, mağdur ve toplumun gördüğü zararlar telafi edilir ve failin sorumluluğu kabul etmesi ve zararı telafi etmesi için fırsat sağlanır (Umbreit, 1998, s. 2).

Onarıcı adalet, düzeltici, eğitici, affedici, sorumluluk yükleyici ve toplumsal katılımı ve diyalogu teşvik edici bir süreçtir. Bu yaklaşım, suçun taraflar arasında bir uyuşmazlık olarak ele alınmasını ve mağdurun haksızlığa uğramış bir birey olarak görülmesini sağlar. Fail, eyleminin sonuçlarını anlar ve sorumluluğunu kabul ederek zararı gidermeye çalışır. Onarıcı adalet terimi, asıl olarak “onarım” eylemiyle ilgilidir (mağdurun uğradığı haksızlığın onarılması, failin ıslahı ve toplumun suç nedeniyle gördüğü zararın onarılması). Uluslararası kabul görmüş bir terim olan onarıcı adalet, geleneksel ceza adaletinden farklı bir yaklaşım sergileyerek daha yapıcı bir adalet anlayışı sunar ve taraflar arasında olumlu ilişkiler kurmaya çalışır (Roach, 2000, s. 249).

Prensip olarak basit olmasına rağmen, onarıcı adalet, mağazadan hırsızlıktan cinayet, tecavüz, nefret suçu ve aile içi şiddet dahil en ciddi suçlara kadar tüm suç kategorilerinde işe yarayabilir. Araştırmalar onarıcı adaletin yüksek düzeyde mağdur memnuniyetine yol açtığını ve önemli ölçüde özellikle bu suçların daha ciddi olduğu ve silahlı soygun olduğu durumlarında, suç işleyen bazı kişilerde (ancak hepsinde değil) tekrar suç işlemeyi azalttığını göstermiştir. Tüm durumlar onarıcı toplantılarla sonuçlanmaz ayrıca her onarıcı toplantı affetme veya şifa ile de sonuçlanmaz. Belirli bir sonuç kesinlikle garantili değildir. Eğer bir durum bir ölümü içeriyorsa, hiçbir süreç olayları tamamen eski haline getiremez. Bununla birlikte, iletişim kurulan her onarıcı karşılaşma, belirli bir "onarıcılık" düzeyine ulaşacaktır (Wallis, 2014, s. 4).

Onarıcı adalet hareketi, suçu görme ve suça tepki verme şeklini değiştirmeyi amaçlayan küresel bir adalet hareketidir. Daha spesifik olarak, mevcut, profesyonelleşmiş adalet kurumlarını ve sistemlerini değiştirmeyi amaçlamaktadır. Suç mağdurlarının adalet duygusunu yaşamaları; suçluların yaptıklarının sorumluluğunu almaları ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanır. Bununla birlikte, bu hedeflere nasıl ulaşılabileceği ve onarıcı adalet hareketinin en önemli yönlerinin neler olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bu nedenle onarıcı adaletin kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur (Johnstone ve Van Ness, 2007, s. 5).

Onarıcı adalet, suçun neden olduğu zarara uygulanabilir bir yanıt olarak uluslararası düzeyde ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletlerin (2000) üye devletler tarafından onarıcı adalet programlamasının kullanılmasını teşvik eden bir dizi ilkeyi kabul etmiş olması, onun kabulü ve teşvikinin altını çizmektedir. Ayrıca, Avrupa Konseyi (2001) cezai konularda kullanımını desteklerken, Amerikan Barolar Birliği (1994) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mahkemelerde onarıcı adaletin en eski, en yaygın kullanılan ve ampirik olarak temeli olan mağdur-fail uzlaştırmasının (VOM) kullanımını teşvik etmektedir (Armour ve Umbreit, 2018, s. 11).

Onarıcı adalet, suç veya yanlış davranışla ve mağdur, suçlu ve diğerleri için geniş kapsamlı sonuçlarla başlar. Mağdur için, kurbanın ihlal ve bunun sonuçları hakkında uzun uzun düşünmesiyle ortaya çıkan ve “mağdurun affetmemesi” olarak adlandırılan ortak bir tepki vardır. Spesifik olarak, dargınlık, acı, düşmanlık, nefret, öfke vb. zamanla birleşerek affetmeme adı verilen soğuk bir duygu kompleksine dönüşebilir. Affetmeme, istenen adalet ile kurbanın adaletsizlik duygusu arasındaki algılanan mesafenin duygusal sonucu olarak tanımlanabilir. Onarıcı adalet, mağdur ve suçlu arasında yüz yüze görüşme fırsatları sağlayarak bu mesafeyi ve affetmemeyle ilişkili çözüm eksikliğini azaltmaya çalışır. Aslında, affetme ve onarıcı adalet müdahalesine dahil olma, deneysel koşullar altında, affetmeme motivasyonları, öfke ve uyarılma düzeylerini azaltmada ve empati, affetme, olumlu duygular ve kontrol düzeylerini artırmada istatistiksel olarak eşdeğer olduğu gösterilmiştir (Kul Yenigül, 2019, ss. 9-10).

Tablo 2.1'de cezalandırıcı adalet ile onarıcı adalet arasındaki farklar genel olarak benzer eksenlerde yer alacak şekilde verilmiştir.

Tablo 2.1. Onarıcı adalet ile cezalandırıcı adalet arasındaki farklar

Cezalandırıcı Adalet	Onarıcı Adalet
Suç, devlete karşı gerçekleştirilmektedir.	Suç, bireye veya topluma karşı gerçekleştirilmektedir.
Suç kontrolü, Ceza Adalet sistemi tarafından gerçekleştirilmektedir.	Suç kontrolü öncelikle toplum tarafından sağlanmaktadır.
Fail, işlediği fiilden, daha önceden tespit edilen ceza ile sorumludur.	Fiili dolayısıyla meydana gelen zararı giderecek kadarıyla sorumludur.
Suç, kişisel bir sorumluluk doğuran, kişisel bir sorumluluktur.	Suçtan doğan sorumluluğun kişisel ve toplumsal boyutları söz konusudur.
Cezanın varlığı, kişilerin suç işlemesini önler ve davranışlarını düzeltir.	Ceza, kişinin davranışlarını düzeltmesi için yeterli olmayan ve toplumun uyumunu ve ilişkilerini aksatan bir husustur.
Mağdur, yargılama sürecinin merkezinde değildir.	Mağdur, yargılama sürecinin merkezindedir.
Failin geçmişte gerçekleştirdiği suça odaklanılır. (Hangi fiili gerçekleştirdi?)	Meydana gelen sorunun nasıl çözüleceğine odaklanılır. (Ne yapılması gerekiyor?)
Aradaki ihtilaf vurgulanmaktadır.	Diyalog ve anlaşma vurgulanmaktadır.
Kişiyi caydırmak ve önleme amacıyla ceza verilir.	Onarma her iki tarafı da kapsamaktadır; amaç karşılıklı olarak barışmadır.
Toplum, odak noktada değil, sadece devlet tarafından soyut olarak temsil edilmektedir.	Toplum onarım sürecini doğrudan yönetmektedir.
Önemli olan husus failin geçmişte yaptığı davranışlardır.	Önemli olan husus, geleceğin vurgulanması ve failin davranışı sonucunda ortaya çıkan neticelerdir.
Profesyonellere bağımlılık söz konusudur.	Tarafların direk katılımı ile gerçekleşir.

Kaynak: Baytaz, 2013.

2.3. Onarıcı Adalet

Empati “başka bir kişinin iç yaşamını düşünme ve hissetme kapasitesi” olarak tanımlanmıştır. Empati kurulduğunda, mümkün olduğu kadar diğer kişinin ne deneyimlediği anlaşılmaya çalışılır. Empati, herkesin bildiği gibi karmaşık bir konudur ve felsefe, estetik, psikoloji, nörobilim ve onarıcı adalet dahil olmak üzere bir dizi disiplini ilgilendiren bir konudur. Lipps 1907’de empatiyi “psikolojik bir yankılanma olgusu” olarak adlandırdı. Onun “iç taklit” kavramı, “ayna nöronlar” olarak

adlandırılan çağdaş nörobilimsel araştırmaları ve “başka bir kişinin algılanmasının öznde ve hedefte benzer nöronları harekete geçirdiği” bulgusunu yansıtır. Empati için ilk tetikleyici, bir kişinin diğerinden gelen sözlü veya sözlü olmayan ipuçlarını okuyup yanıt verdiği, başka bir kişinin duygusal durumunun bilinçsiz ve otomatik olarak yansıtılması gibi görünür. Empatinin üç unsuru vardır; “başka bir kişinin ne hissettiğiyle özdeşleşmek (duygusal empati), duygusal durumlarının nedenlerini değerlendirmek (bilişsel empati) ve tepki olarak harekete geçmek”. Empati kurdukça, odak nokta kendini düşünmekten başkasını düşünmeye değişir; ben-merkezciden öteki-merkezciye geçer. Empati normalde tek yönlü bir şey olarak düşünülür, bir özne ve bir hedef- bir kişi (özne) diğerine (hedef) empati ifade eder (Wallis, 2014, s. 6).

Onarıcı adalette hareket noktası, bir tarafın diğerine kasten zarar verdiği bir suçtur; bu nedenle biri, diğerinin bencil eylemlerinin doğrudan bir sonucu olarak acı çeker. Restorasyon süreci geliştikçe ve insanların hikayeleri paylaşılmaya başlandıkça, özellikle sorumlu kişinin de acı çektiği netleşirse (bu sadece verdikleri zararın boyutunu öğrenmeleri nedeniyle olsa bile) her iki taraf için de eşit derecede empati ortaya çıkabilir. Onarıcı adaletin kalbindeki sihir, insanlar arasındaki empatinin bu dinamik ve beklenmedik şekilde ortaya çıkmasıdır. Empati, onarıcı sürecin itici gücüdür ve onarıcı bir toplantının etkisi, büyük ölçüde, katılanların birbirleriyle empati kurmaya başlama derecesine bağlıdır. Bu, empatinin aynalama yönüne yeni bir yön verir, çünkü her bir kişinin hem acısını ifade ettiği hem de diğerindeki acıya tepki verdiği dinamik bir süreç gelişebilir (Sevdiren, 2011, s. 103; Bilge, Aşkın ve Topuz, 2021, ss. 17-22).

Onarıcı adaletin dönüştürücü kavramı, daha çok suça ve suça karşı değişen toplumsal tepkilere odaklanır. Dönüştürücü anlayışın taraftarları için onarıcı adalet, sürmesi gereken bir yaşam biçimidir. Bu anlamda, dönüştürücü anlayışın taraftarları, suçlar ile zararlı davranışlar arasında çok önemli bir fark görmemektedirler. Günlük yaşamda bir şey suç veya zararlı bir davranış olsun, kimin zarar gördüğünü, ihtiyaçlarının neler olduğunu ve işlerin nasıl düzeltilebileceğini belirlemelidir (Johnstone ve Van Ness, 2007, s. 6).

Onarıcı adalet bir yolculuktur. Artan içgörü ve empatinin, bir suçun acı verici ve olumsuz deneyiminden kaynaklanan büyüme ve iyileşmeye izin verdiği bir yolculuk. Aslında, iki ayrı tarafın amansızca birbirine doğru hareket ettiği, birbirine bağlı iki

yolculuğu içerir. Lipps, bu dinamik süreci *rezonans empati* olarak adlandırmaktadır. Restoratif uygulayıcılar genellikle “hareket” hakkında konuşurlar ve bu yankılanan empatinin ilginç bir yönü de çoğu zaman birinin diğerinden hareket etmeden çok fazla ilerleyememesidir. Dahası, bir taraftaki empatideki her küçük artış, diğer taraftaki empatide bir artışa yol açabilir tıpkı bir keman telindeki hareketin diğer tellerde rezonans oluşturması gibidir. Rezonant Empati Modeli (Şekil 2.1); empatinin çeşitli seviyeleri en alttan hatta negatif empati (antipati) ile başlatıp çeşitli aşamalardan geçerek en yüksek empati seviyelerine ulaşan bir çeşit empati ölçeği sunmaktadır (Wallis, 2014, ss. 8-9):

Empati düzeyi 0: Suçun kendisinden başlar.

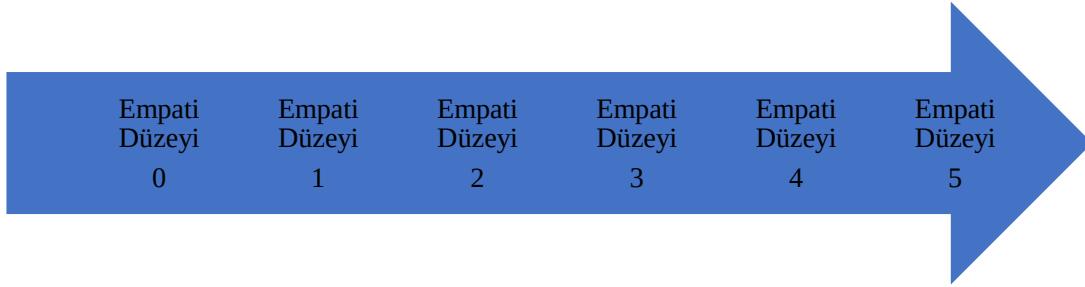
Empati düzeyi 1: Ceza adaleti sistemine girer.

Empati düzeyi 2: İlgili taraflarla ilk tartışmalar, onarıcı herhangi bir şeyin çok az olduğu veya hiç olmadığı ve hatta işlerin daha kötü hale gelme tehlikesinin olduğu nadir olmayan durumlardır.

Empati düzey 3: Dolaylı iletişim ve onarıcı konuşmanın başlangıcıdır.

Empati düzey 4: Onarıcı toplantının kalbini oluşturur.

Empati düzeyi 5: Bu süreci dahil olanlar için potansiyel olarak kelimenin tam anlamıyla hayat değiştiren temalar olarak ifade edilebilir.

Şekil 2.1. Rezonant empati modeli

Kaynak: Wallis, 2014

2.3.1. Onarıcı adaletin tanımı ve ilkeleri

Onarıcı adalet hareketi, büyük iç çeşitliliğe sahip küresel bir sosyal harekettir. Geniş hedefi, çağdaş toplumların suça ve ilgili sorunlu davranış biçimlerine bakışını ve bunlara tepki verme biçimini dönüştürmektir. Daha spesifik olarak, mevcut profesyonelleşmiş ceza adaleti, kontrol sistemleri ve diğer benzerlerini toplum temelli onarıcı adalet ve ahlakileştirici sosyal kontrol ile değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu tür uygulamalarla, sadece suçu daha etkili bir şekilde kontrol etmekle kalmayıp, aynı

zamanda bir dizi başka arzu edilen hedefe de ulaşabileceği iddia edilmektedir. Örneğin; suç mağdurları için anlamlı bir adalet deneyimi ve maruz kalmaya eğilimli oldukları travmanın iyileşmesi; suçlular için gerçek hesap verebilirlik ve onların yasalara uyan toplumla yeniden bütünleşmeleri; sorunları çözmesi için profesyonellere teslim edilen kaybolma eğiliminde olan sosyal sermayenin geri kazanılması vb. gibi. Ancak, onarıcı adalet hareketinin aradığı dönüşümün gerçek doğası konusunda bir fikir birliği yoktur. Örneğin, bazıları onarıcı adaleti ceza adaleti sistemlerinde kullanılabilecek yeni bir sosyal teknik veya program olarak görürken diğerleri nihayetinde devlet ceza yapısının tamamını ortadan kaldırmaya ve bunun yerine kurbanları, suç faillerini ve toplulukları öğreten, iyileştiren, tamir eden ve eski haline getiren topluluk temelli tepkileri koymaya çalışmaktadır. Onarıcı adalet hareketinin yaygın bir önem kazanması ancak son zamanlarda olmuştur (Bilge, Aşkın ve Topuz, 2021, ss. 23-24).

Profesyonel ve akademik çevrelerde giderek artan aşinalığına rağmen, “onarıcı adalet” teriminin anlamı birçok kişi tarafından hâlâ belirsiz bir şekilde anlaşılmaktadır. Onarıcı adalet teriminin tek bir açık ve yerleşik anlamı yok gibi görünmektedir, bunun yerine bir dizi farklı şekilde kullanılmaktadır. Onarıcı adaletin anlamını açıklığa kavuşturmaya çalışan bazıları, çoğu zaman biraz umutsuzlukla, “onarıcı adaletin” “tüm insanlar için her şey” anlamına geldiği sonucuna varma eğiliminde olmuştur. Aksine, onarıcı adaletin bazı savunucuları, kavramı kendi kullanımlarının tek uygun olduğunu ve kavramı farklı bir şekilde kullanmanın, onarıcı adalet kavramını uygulamalarına zarar vereceğini veya onarıcı olmayan gündemler oluşturacağını iddia etmektedirler (Johnstone ve Van Ness, 2007, s. 6).

Bir eylemin güvenilir bir şekilde “onarıcı adalet” olarak tanımlanabilmesi için, genellikle belirli bir önem sırasına göre sunulmayan aşağıdaki 6 bileşenden bir veya daha fazlasına sahip olması gerekmektedir (Johnstone ve Van Ness, 2007, ss. 6-7):

“i. Mağdurları, suçluları ve bunlarla ya da suçla yakından bağlantılı diğer kişileri ne olduğu ne gibi bir zararla sonuçlandığı ve bu zararı onarmak, daha fazla yanlış yapmayı veya çatışmayı önlemek için ne yapılması gerektiği gibi konuların tartışılmasına dahil etmeyi amaçlayan nispeten gayri resmi bir süreç olmalıdır.

ii. Yaşamları bir suçtan veya başka bir haksız fiilden etkilenen sıradan insanların (birkaç anlamda) güçlendirilmesine vurgu yapılmalıdır.

iii. Karar vericiler veya karar verme süreçlerini kolaylaştıranlar; yasalara uyan vatandaşlar topluluğuyla yeniden bütünleşmelerine yönelik ilk adım olarak, doğrudan zarar görenlere fayda sağlayacak şekilde suç işleyeni damgalamak ve cezalandırmaktan çok, suç işleyenlerin neden oldukları zararı telafi etme sorumluluğunu kabul etmelerini ve yerine getirmelerini sağlamaya yönelik bir tepkiyi teşvik etmek için çaba göstermelidir.

iv. Karar vericiler veya karar vermeyi kolaylaştıranlar, karar verme sürecinin ve sonucunun, çağdaş toplumda insanlar arasındaki herhangi bir etkileşimde yaygın olarak arzu edilen belirli ilke veya değerler tarafından yönlendirilmesini sağlamakla ilgilenmelidir.

v. Karar vericiler veya karar vermeyi kolaylaştıranlar, mağdurların uğradığı zarara ve bundan kaynaklanan ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçların karşılanabileceği somut yollara büyük önem vermelidir.

vi. İnsanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmeye veya onarmaya, zor durumları çözmek için sağlıklı ilişkilerin gücünü kullanmaya vurgu yapılmalıdır.”

Literatürdeki onarıcı değerler tartışması, öncelikle süreç değerleriyle ilgilidir. Diğer bir deyişle onarıcı olması için herhangi bir çabayı karakterize etmesi gereken niteliklerin süreç değerleriyle uyuşması gerekir. Bu süreç değerler; temel felsefeye gömülü olup belirli süreçlerin yapısının ve işleyişinin tasarımı ve uygulanması dahil olmak üzere uygulamaya rehberlik eder. Onarıcı adaletin üzerinde anlaşmaya varılmış tek bir tanımı olmadığı gibi, tek bir kesin değerler listesi de yoktur. Bunun yerine, insanlar onarıcı adaletin aşağıda sıralanan temel yönlerini çeşitli şekillerde dile getirmektedir (Pranis, 2007, ss. 59-61):

“i. Onarıcı uygulamalar, saygı, içirme ve kendi kaderini tayin etme, eşitlik, doğruyu söyleme, dinleme ve anlama, alçakgönüllülük, sorumluluk, güvenlik, yenilenme ve yeniden bütünleşme gibi değerlere yönelik bir kaygıyı yansıtan uygulamalardır.

ii. Onarıcı süreçler; saygı, dürüstlük, alçakgönüllülük, karşılıklı ilgi, hesap verebilirlik ve güven gibi onarıcı temel değerleri ifade eder. Onarıcı adaletin değerleri sağlıklı, eşitlikçi ve adil ilişkiler için gerekli olan değerlerdir.

iii. Empati, karşılıklı anlayış, tazmin ve hesap verebilirlik, onarıcı adaletin yol göstericileridir. Bireysel haysiyetin korunmasına veya geri kazanılmasına yüksek öncelik verilir.

iv. Adaletten kaynaklanan ve ortak iyiyi korumaya ve geliştirmeye çalışan kabul edilebilir bir ahlakın temel ilkeleri adalet, doğruluk, dürüstlük, merhamet ve insanlara saygıdır.

v. Onarıcı adalet bütünseldir, kapsayıcıdır ve her insanın haysiyetini ve değerini onaylar.

- vi. Onarıcı adaletin değerleri saygı ile başlar, uzlaşma arar ve sevgiye dayalıdır.
- vii. Özünde onarıcı adalet; bazılarının değil, kendilerini zarar görmüş bir durumda bulan herkesin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır.
- viii. Hakimiyetsizlik, onarıcı adaletin temel değerlerinden biridir. Eşitlik ve topluluk, tahakkümsüzlüğü desteklemek için gerekli doğal değerlerdir.
- ix. Misafirperverlik, onarıcı adalet için yol gösterici bir değerdir. Misafirperverlik kapsayıcılığı ve kabullenmeyi çağırır ve ev sahibi ile ziyaretçilerin uzun vadeli bir bağlantı gerektirmeden iyi bir ilişki içinde olma karşılıklı yükümlülüğü duygusunu devreye sokar.
- x. Onarıcı adaletin temel olarak belirli türden değerler tarafından karakterize edildiğine dair geniş bir fikir birliği vardır. Bunlar “kapsayıcılık, demokrasi, sorumluluk, onarım, güvenlik, iyileştirme ve yeniden bütünleşme gibi kavramlardır.
- xi. Onarıcı değerler, altta yatan iki temel değere indirgenebilir; alçakgönüllülük ve saygı.
- xii. Onarıcı adaletin normatif değerleri, çatışmaya yönelik barışçıl bir yaklaşımla şekillenir. Operasyonel değerler bu normatif değerleri destekler. Huzurlu sosyal yaşam, çözümleme ve koruma operasyonel değerleriyle desteklenir. Saygı, karşılaşma ve güçlendirmenin operasyonel değerleri tarafından desteklenir. Dayanışma, içermek, yardım ve ahlaki eğitim gibi işlevsel değerlerle desteklenir. Aktif sorumluluk, işbirliği ve telafinin operasyonel değerleriyle desteklenir.”

Bu çalışmada ele alınan onarıcı adalet kapsamındaki tüm uygulamalar temelde failin cezalandırılmasına alternatif uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, sadece mağdurun zararının ve mağduriyetinin giderilmesini değil; aynı zamanda failin ıslahı, topluma kazandırılması ve toplumun faydasının/menfaatinin gözetilmesi de onarıcı adalet kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle tüm onarıcı adalet uygulamalarının ortak özellikleri arasında fail açısından; “(i) aldığı ceza nedeniyle failin toplumdan kopmadan ve topluma yabancılaşmadan cezasını çekmesini sağlamak, (ii) failin topluma uyum sağlamasına imkân sağlayıp toplumla bağlarının zayıflamasına engel olmak, (iii) failin rehabilite edilmesine imkan vermek, (iv) sadece ödetici ceza anlayışından vazgeçilerek faili yeniden topluma kazandırmak, (v) failin topluma yabancılaşmasını engellemek, vb.” amaçlanırken, toplum açısından; “(i) failin topluma olası zararlı etkilerini en aza indirerek toplum yararını ön planda tutmak, (ii) failin suç işlemekten kaçınmasını sağlayıp toplumsal düzeni sağlamak, (iii) failin topluma yeniden kazandırılarak sağlıklı bir toplum üretilmesini sağlamak, vb.” yer almaktadır.

2.3.2. Onarıcı adaletin tarihsel kökenleri

Onarıcı çatışma çözümü modelleri, dünya çapında birçok ve çeşitli kültürlerde kullanılan adalet biçimlerine kadar izlenebilir. Kanada'daki yerli topluluk, Şifa Çemberlerini yüzyıllardır kullanıyor. Sulha'nın Filistin uygulaması, cinayet de dahil olmak üzere ciddi suçları çözmek için eski bir adalet biçimidir. Güney Afrika'da Apartheid'i takip eden Hakikat ve Uzlaşma süreçleri, Ruanda'daki soykırımların ardından Gacaca toplum mahkemeleri, Uganda'daki Mato Oput süreci ve Doğu Timor'daki Kabul, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun tümü yerel adalet sistemlerine dayanıyordu. Onarıcı unsurlarla adalet ve onarıcı adalete olan ilginin modern canlanması, genellikle Avustralya'daki Aborjin uygulamalarına ve Yeni Zelanda'daki Māori geleneklerine kadar uzanır. Bazı açılardan ebeveynlik gibidir; “kardeşler kavga ettiğinde, ikisini de dinler ve herkesin ihtiyaçlarına hitap eden çözümler bulmaya ikisini de dahil etmeye çalışılır” (Wallis, 2014, s. 3).

Onarıcı adalet kavramı özellikle son 20-25 yıllık dönemde değişik ülke ve bölgelerde artan bir şekilde kabul görmüş ve takdir edilmiştir. Gücün Suiistimali ve Suç Mağdurları için Temel Adalet Prensiplerine ilişkin Birleşmiş Milletler Deklarasyonunun Uygulanması ve Kullanımına Dair El kitabında onarıcı adalet kavramı; “Onarıcı Adalet; eski fakat yeni bir kavramdır. İnsanlık tarihi boyunca taraflar arası çatışma ve sorunları çözmek, toplumsal barışı sağlamak gayesiyle onarıcı adalet yaklaşım ve uygulamaları kullanılmıştır” şeklinde atıf yapılmıştır (Doğan, 2005, s. 39).

Onarıcı adalet ile ilgili İngilizce literatüre bakıldığında; “restitution”, “reparation”, “compensation”, “reconciliation”, “atonement”, “redress”, “community service”, “make up for”, “remorse”, “absolve”, “restoration”, “confession”, “condemnation”, “repentance”, “mediation”, “reintegration”, “forgiveness” ve “indemnification” terimlerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Doğan, 2005, s. 39).

2.3.3. Onarıcı adaletin düşünsel arka planı

Kişinin aldığı veya yok ettiği şeyi değiştirmenin basit adaleti, telafinin temel fikridir. “Tamir” kelimesi, düzeltmek veya onarmak anlamına gelen “onarım” kelimesinden gelir. Tazminat, tazmin, kefarete dahil olmak üzere bir dizi başka ilgili kavramla örtüşür. Tazminat, bir tür karşılıktır, yani eşdeğer değerinde bir şeyi geri vermek veya

temin etmek anlamına gelir. Terim genellikle düzeltmeler yapmak veya tazminat ödemek için kullanılır. Tüm bu anlamlarda, onarım bir telafi mekanizması yani bir durumu düzeltmenin bir yoludur. Tazminat, adalet bağlamına özgü olmayıp örneğin, rahatsız edici bir ekonomik eğilimi düzeltmekten söz edilebilir. Ancak insani meselelerde, tazmin genellikle bir yanlışı düzeltme çağrışımına sahiptir. Bu itibarla, tazmin, insanların istikrarlı sosyal ilişkileri sürdürmelerini sağlayan temel bir mekanizma olarak tanımlanıp karşılıklılık ile bağlantılıdır. Sosyal hesapları göreceli dengede tutmak, temel bir insan dürtüsü gibi görünür. Karşılık vermedeki başarısızlık, inandırıcı bir şekilde mazur görülmedikçe, saygı ve özsaygıyı zedeler. Dolayısıyla karşılıklılık, yalnızca sosyal yükümlülöklere değil, aynı zamanda adalet dürtüsünde de kendini gösterir (Sharpe, 2007, ss. 24-25).

Onarıcı adaletin düşünsel arka planını oluşturan kaynaklardan birincisi; viktimolojinin³, kriminolojiden bağımsız bir disiplin olarak bilim dünyasında yerini alması, onarıcı adaletin doğuşunda etkili olmuştur. Viktimizasyonun mağdur üzerindeki etkilerinin azaltılması, mağdurun hukuk sistemi içerisindeki yerinin ve haklarının geliştirilmesi, mağdurları koruma sistemlerinin geliştirilmesi, viktimoloji biliminin de amaçları arasında olup bu amaçları gerçekleştirme yolunda en dikkat çeken kavramlardan birisi onarıcı adalettir. İkincisi; yerli halkların geleneksel uyuşmazlık çözme yollarıdır. Kabile örgütlenmesi ve aile bağlarına dayalı ilkel toplumlarda ceza adaleti, merkezi bir sistem tarafından sağlanmamakta; sorunların çözümlenmesinde mağdur ve akrabaları ile fail ve ailesine görevler düşmekteydi. Bugün dünya üzerinde, hâlen eski gelenekleri sürdürmekte olan halklara rastlamak mümkündür. Yerli halkların öğretileri veya adalet uygulamaları şüphesiz ki ortak bir ilkeler kümesi değildir. Bununla birlikte pek çoğunda ortak olan özellikler, özellikle Kuzey Amerika'daki onarıcı adalet uygulamalarını etkilemiştir (Şentürk, 2021, ss. 30-31).

Mevcut ceza sistemlerinde mağdurlar, suçlular ve suçtan etkilenen diğer taraflar cezalandırma sürecinde pasif bir rol oynarken, aktif roller profesyoneller tarafından oynanmaktadır. Onarıcı adaletin karşılaşma anlayışı bunu değiştirmeye öncelik verir. Mağdurların, suçluların ve suçtan etkilenen diğer kişilerin güvenli bir ortamda yüz

³ Viktimolojinin (mağdur davranışı öğretisi) amacı; mağduru psikolojik, sosyal ve hukuki açıdan inceleyerek suç mağdurunun söz konusu mağduriyetinin giderilmesi için gerekli durumların oluşturulabilmesine olanak sağlamaktır.

yüze görüşüp sorunlarını tartışarak tartışma ve karar alma süreçlerinde aktif rol oynamaları gerektiği savunulmaktadır (Sevdiren, 2011, s. 104).

Mevcut ceza sistemlerinde, adaletsizliği düzeltmek için daha yaygın olan cevap, suçluya acı çektirmektir. Onarıcı adalet anlayışı bu düşünce tarzını tamamen reddeder. Acı vermenin ne yeterli ne de gerekli olduğunu iddia eder. Gereken, suçun neden olduğu zararın giderilmesidir. Örneğin, bir suçun bir mağdura zarar vermesinin önemli yollarından biri, kişisel özerklik duygularının onlardan çalındığını hissettirmektir. Onarıcı adalet anlayışı bu zararı onarmaya odaklanır. Bu zararı onarmanın bir yolu, mağdurların sesleri duyulan aktif katılımcılar oldukları için bir özerklik duygusu hissettikleri karşılaşmalardır. Bu, onarıcı adaletin karşılaşma anlayışı ile onarıcı adalet anlayışının kesiştiği bir durumdur. Ancak karşılaşmaların uygun olmadığı veya mümkün olmadığı durumlar da vardır. Bu durumlarda, onarıcı adaletin onarıcı anlayışını takip edenler, onarımın hâlâ mümkün olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin, eski haline döndürme cezası zararı onarırken, hapis cezası suçun neden olduğu zararı artırır (McCold, 2007, s. 23; Johnstone ve Van Ness, 2007, s. 9).

Farklı onarıcı adalet kavramları arasında önemli kesişimler vardır. Mağdurlar, suçlular ve diğer etkilenen taraflar arasındaki bir karşılaşma, bir suçun neden olduğu zararı onarmak için önemli olabilir. Ancak bazı gerginlikler de vardır. İlgili taraflar buluşmaya istekli olmadığında, bir karşılaşma adalet anlayışı zararı onarmayı başaramaz. Her bir onarıcı adalet anlayışının yöntemleri ve amaçları bir dereceye kadar farklılık gösterse de her bir anlayışın savunucuları onarıcı adaletin amaçları için çalıştıklarından, her bir anlayışın bir onarıcı adalet anlayışı olduğu anlamlı bir şekilde söylenebilir. Suç mağdurları için anlamlı bir adalet deneyimi, adalet adına gereksiz yere acı çekmeden suçluların topluma yeniden kazandırılması, suça bakış açımızı ve tepkimizi değiştirmek için vardır (Arıcan, 2022, ss. 29-30).

2.4. Uluslararası Metinlerde Onarıcı Adalet Kavramı

Uluslararası belgelerde onarıcı adalet kavramı ile ilgili yer alan yasal ilkelere ve operasyonel yönergelerden bahsetmek gerekirse genel olarak 3 otoriteden bahsedilebilir (O'Donovan, 2011, s. 165):

i. “Birleşmiş Milletler: Ekonomik ve Sosyal Konsey Kararları 2000/14 ve 2002/12 (Birleşmiş Milletler, 2000, 2002). Onarıcı Adalet Programları El Kitabı (Birleşmiş Milletler, 2006).

- ii. Avrupa Birliği: Ceza yargılamalarında mağdurların durumuna ilişkin Konsey Çerçeve Kararı, özellikle bölüm 10 (Avrupa Birliği, 2001).
- iii. Avrupa Konseyi: Tavsiye No. R (99) 19, Cezai Konularda Arabuluculuk (Avrupa Konseyi, 1999)”.

2.4.1.Birleşmiş Milletler dokümanları

Birleşmiş Milletler dokümanlarında onarıcı adalet, suçlu ile mağdur arasında doğrudan iletişimi teşvik eden bir adalet sistemi olarak ele alınmaktadır. Bu sistemde, suçlu suçunu kabul ederek mağdurdan özür diler ve zararın tazmini için bir plan oluşturur. Bu plan, suçlunun mağdura maddi veya manevi olarak zarar verdiği durumlarda, mağdurun tamir edilmesi veya tazmin edilmesi amacıyla hazırlanır. Bu süreç, suçlunun suç işleme nedenlerini anlaması ve gelecekte benzer davranışlardan kaçınması için de fırsat sunar. Birleşmiş Milletler, onarıcı adaletin uygulanması ile toplumlarda daha adil, insan haklarına saygılı, barışçıl ve güvenli bir ortam yaratılmasını amaçlamaktadır.

“BM Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Temel İlkeler” isimli belgede onarıcı adalet ile ilgili:

- Dünya çapında onarıcı adalet girişimlerinde önemli bir artış olduğunu hatırlatarak,
- Bu girişimlerin genellikle, suçu temelde insanlar için zararlı olarak gören geleneksel ve yerli adalet biçimlerinden yararlandığını kabul ederek,
- Onarıcı adaletin, her bireyin haysiyetine ve eşitliğine saygı duyan, anlayış oluşturan ve mağdurların, suçluların ve toplulukların iyileştirilmesi yoluyla sosyal uyumu destekleyen, suça karşı gelişen bir tepki olduğunu vurgulayarak,
- Bu yaklaşımın, suçtan etkilenenlerin duygu ve deneyimlerini açıkça paylaşmalarını sağladığını ve ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığını vurgulayarak,
- Bu yaklaşımın mağdurlara tazminat elde etme, kendilerini daha güvende hissetme ve kapanma arayışında olma fırsatı sunduğundan emin olarak, suçluların bu tür davranışların nedenlerini ve etkilerini anlamalarına ve anlamlı bir şekilde sorumluluk almalarına olanak tanır ve toplulukların suçun altında yatan nedenleri anlamalarını, toplum refahını geliştirmelerini ve suçu önlemelerini sağlar,
- Onarıcı adaletin; yasal, sosyal ve kültürel koşulları dikkate alarak, yerleşik ceza adaleti sistemlerine uyarlanma konusunda esnek olan ve bu sistemleri tamamlayan bir dizi tedbire yol açtığını kaydederek,
- Onarıcı adalet kullanımının Devletlerin suçlu olduğu iddia edilen kişileri kovuşturma hakkına hâle getirmediğini kabul ederek (United Nations, 2000):

ifadeler yer almaktadır.

Onuncu Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Kongresi’nin önerilen geçici gündemine dahil edilecek önemli konulardan 4. Konu “Suçlular ve

mağdurlar: adalet sürecinde hesap verebilirlik ve adalet”tir. Bu konu önemlidir ve aşağıdakiler de dahil olmak üzere daha önce yayınlanmış Birleşmiş Milletler belgelerinde mağdurlar ve onarıcı adalet vurgusuyla tutarlıdır (Friday, 1999):

1. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin Gelişimi Bağlamında Suçun Önlenmesi ve Ceza Adaletine Yönelik Yol Gösterici İlkeler, İlke 28, uzlaştırma, tahkim ve uzlaştırma mahkemeleri gibi tamamen yargısal müdahalelere bu tür alternatiflerin araştırılmasını ve teşvik edilmesini talep eder.
2. Suç ve Yetki İstismarı Mağdurları için Temel Adalet İlkeleri Bildirgesi, İlke 7, mağdurlar için uzlaşmayı ve tazminatı kolaylaştırmak için uygun olduğu durumlarda uzlaştırma, tahkim, geleneksel adalet, yerel uygulamalar ve diğer gayri resmi mekanizmaların kullanılmasını talep eder.
3. ECOSOC’un 24 Mayıs 1990 tarih ve 1990/22 sayılı “Suç Mağdurları ve Gücün Suistimali” kararı, Genel Sekreter’den Birleşmiş Milletler sisteminin tüm kuruluşları ve diğer uygun kuruluşlarla birlikte uyumsuzluk çözümü ve uzlaştırma mekanizmalarının geliştirilmesini tavsiye eder.
4. Dokuzuncu Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Suçluların Tedavisine İlişkin Kongre kararı: “Suç Mağduru ve Faili Olarak Çocuklar ve Birleşmiş Milletler Ceza Adaleti Programı: Standart Ayardan Uygulamaya ve Eyleme Doğru”, Devletlere; onarım, uzlaştırma ve tazmin kullanımını teşvik edecek yapılar, prosedürler ve programlar sağlamalarını tavsiye eder.
5. Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahına Dair Dokuzuncu Birleşmiş Milletler Kongresi Kararı: “Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahına İlişkin Dokuzuncu Birleşmiş Milletler Kongresinin Dört Temel Konusuna İlişkin Tavsiyeler”, Devletleri; toplumdaki şiddet düzeyinin düşürülmesi için alternatif uyumsuzluk çözüm mekanizmaları geliştirmeye teşvik eder.
6. Kolluk Görevlilerinin Cebir ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler, İlke 200, kolluk görevlilerinin çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve güç ve ateşli silah kullanımının sınırlandırılması amacıyla uzlaştırma konularında eğitilmesini talep eder.
7. ECOSOC’un 24 Temmuz 1995 tarihli ve 1995/9 sayılı kararı, “Kentsel Suçları Önleme Alanında İşbirliği ve Teknik Yardım İlkeleri”, kılavuz 3(d)(ii), yeniden suç işlemeyi azaltmanın bir yolu olarak uzlaştırmacıların kullanılması çağrısında bulunur.
8. Suç Önleme ve Ceza Adaleti Komisyonu’nun Yedinci Oturum Raporu, Ekonomik ve Sosyal Konsey Resmi Kayıtları, 1999, Bölüm B.IV, “Arabuluculuk ve Onarıcı Adaletin Geliştirilmesi ve Uygulanması” yasal sistemler, resmi ceza adaleti işlemlerine alternatif olarak hizmet edecek prosedürlerin geliştirilmesi ve kolluk kuvvetleri, adli ve sosyal makamlar ile yerel makamlar arasında uzlaştırma ve onarıcı adaletle elverişli bir kültürü teşvik etmek amacıyla uzlaştırma ve onarıcı adalet politikaları formüle etmek topluluklar ve bu tür süreçlerin uygulanmasında yer alan kişiler için uygun eğitimin sağlanmasını dikkate alınması konusunda çağrıda bulunur.
9. ECOSOC’nin 1997 tarihli kararının 10. paragrafı uyarınca Suç Önleme ve Ceza Adaleti Komisyonu’na sunulan Suç ve Gücün Kötüye Kullanılması Mağdurları için Temel Adalet İlkeleri Bildirgesi’nin Uygulanmasına İlişkin Politika Yapıcılar Rehberi
 - “Uzlaşmayı ve mağdurlar için tazminatı kolaylaştırmak için uygun olduğunda uzlaştırma, tahkim ve geleneksel adalet veya yerel uygulamalar dahil olmak üzere anlaşmazlıkların çözümüne yönelik gayri resmi mekanizmalar kullanılmalıdır”
 - “Suçlular veya davranışlarından sorumlu üçüncü şahıslar, uygun olduğunda, mağdurlara, ailelerine veya bakmakla yükümlü oldukları kişilere adil tazminat sağlamalıdır. Mağduriyet sonucu, hizmet hükümleri ve hakların iadesi sağlamalıdır”

- “Hükümetler, diğer cezai yaptırımlara ek olarak ceza davalarında mevcut bir cezalandırma seçeneği olarak iadeyi değerlendirmek için uygulamalarını, düzenlemelerini ve yasalarını gözden geçirmelidir.”

10. Hapis Dışı Tedbirler için Birleşmiş Milletler Standart Asgari Kuralları (Tokyo Kuralları), ceza adaletine daha fazla toplum katılımı ve suçlular arasında topluma karşı sorumluluğun teşvik edilmesi çağrısında bulunan kural 1.2; Kural 2.5 yasal güvencelere ve hukukun üstünlüğüne uygun olarak, mümkün olduğunca resmi işlemlere veya mahkemede yargılamaya başvurmadan kaçınmayı sağlayan ve ceza verilirken mağdurun çıkarlarının dikkate alınmasını ve ayrıca uygun olduğunda mağdura danışılmasını sağlayan Kural 8.1;

11. Savcıların Rolüne İlişkin Kılavuz İlkeler, savcıların şüphelilerin ve mağdurların haklarına tam saygı göstererek ceza davalarını resmi ceza adaleti sisteminden ayırmaya gereken önemi vermelerini sağlayan İlke 18;

12. Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Standart Asgari Kurallar (Pekin Kuralları), Kural 11, çocuk suçlularla mümkün olan her yerde resmi bir yargılamaya başvurmadan ilgilenilmesi çağrısında bulunur.

13. Suçun Önlenmesi ve Suçluların Muamelesine İlişkin Onuncu Birleşmiş Milletler Kongresi 22 için Latin Amerika ve Karayipler Bölgesel Hazırlık Toplantısı Raporu 22, “Üye devletler, toplumun aktif katılımını sağlayan yasalara uygunluk ve toplum ruhuna saygı kültürünün doğasında var olan değerleri güçlendirmek amacıyla suç önleme ve kontrol politikalarının tasarlanması ve uygulanması programlar geliştirmeyi taahhüt etmelidir.

14. Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahına İlişkin Onuncu Birleşmiş Milletler Kongresi için Batı Asya Bölgesel Hazırlık Toplantısı Raporu 49, “Katılımcılar, adalet sürecinde hesap verebilirlik ve adaleti sağlamada usul kurallarının önemini ve ihtiyaç suçlular ve mağdurlar ile ilgili mevcut standart ve normları takip etme çabalarını güçlendirmek ve 51. Maddesinde “Katılımcılar uzlaşma gibi hapis dışı tedbirler yoluyla çatışma çözümünün geliştirilmesi ve teşvik edilmesinin önemine özel dikkat çekmişlerdir”

15. Suçun Önlenmesi ve Suçluların Tedavisine İlişkin Onuncu Birleşmiş Milletler Kongresi için Asya ve Pasifik Bölgesel Hazırlık Toplantısı Raporu 32, “Arbuluculuk, uzlaşma ve suç mağdurlarına tazmin dahil olmak üzere onarıcı adalet tedbirlerinin kapsamı, ceza adaleti sistemine başvurarak veya başvurmadan, bu önlemlerin çeşitli düzeylerde uygulanmasını sağlayacak şekilde genişletilmelidir.

16. Onuncu Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Kongresi için Afrika Bölgesel Hazırlık Toplantısı Raporu 29, “Onarıcı adalet önlemleri ve uygulamalarından ve cezai kovuşturmayla ve hapsedme. Mağdur tazminat programları, uzlaştırma ... zararların tazmin edilmesi, ertelenen cezaların verilmesi, eski haline döndürme ve toplum hizmeti/çalışma gibi”; Ve

17. Mayıs 1999, 24 tarihli Viyana Deklarasyonu’nun ön taslağı, “Kendimizi, uygun olduğu şekilde, hapsedmeye güvenli ve etkili alternatifler geliştirerek, yargılama öncesi ve tutuklu hapisane popülasyonundaki büyümeyi ve aşırı kalabalıklaşmayı kontrol altına almayı öncelikle taahhüt ediyoruz.

18. 25 Mayıs 1999 tarihli Viyana Deklarasyonu’nun ön taslağı, “Uygun olduğu durumlarda, uzlaştırma ve onarıcı adalet mekanizmaları da dahil olmak üzere, suç mağdurlarını desteklemek için ulusal, bölgesel ve uluslararası eylem planları uygulamaya karar veriyoruz.”

19. Suç Önleme ve Ceza Adaleti Komisyonu tarafından Mayıs 1999’da kabul edilen Taslak Karar IV, cezai konularda uzlaştırmanın ve onarıcı adaletin geliştirilmesi ve uygulanmasını ele alır, Üye Devletleri uzlaştırma ve onarıcı adalet konusunda olumlu bir sonuç yaratan politikalar oluşturmaya çağırır. kullanma kültürüne uygun hale getirir ve Komisyonun, bunların nasıl kullanıldığı konusunda adaleti sağlamak için uzlaştırma ve onarıcı adalet kullanımına yönelik standartlar geliştirmenin arzu edilebilirliğini değerlendirmesini tavsiye eder.

2.4.2. Avrupa Birliği dokümanları

Onarıcı Adalet konsepti ile ilgili 15 Mart 2001 (2001/2002/JHA) tarihli Avrupa Topluluğu Çerçeve Kararının 10. Maddesi; “Her bir üye ülke kriminal davalarla ilgili fail ile mağdur arasında uzlaşma sağlama yönünde çalışmalar içine girecektir. Her bir üye ülke herhangi bir suç vakası ile ilgili mağdur ve fail arasında varılan uzlaşmaya ilişkin anlaşmayı temin etme cihetine gidecektir” şeklindedir (European Union Law, 2001).

17. madde kapsamında üye ülkeler, 22 Mart 2006 tarihi itibarıyla 10. maddede belirtilen hususlarla ilgili olarak mevzuat, düzenleme ve yönetime ilişkin önerileri uygulamaya koyacaklardır. 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların sonrasında spesifik anlamda terörizm nedeniyle ortaya çıkan mağduriyet ile ilgili 13 Haziran 2002 tarihli Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı’nın giriş bölümünde “terör suçlarının mağdurlarının savunmasız bir konumda bulundukları, bu nedenle mağduriyetin giderilmesi amacına matuf özel önlemlerin gerekliliği” vurgulanmıştır. Yine aynı paralelde 25 Mart 2004 tarihinde Belçika/Brüksel’de Terörle Mücadeleye İlişkin Deklarasyonu’nun Takdim Bölümünde Avrupa Konseyi’nin Avrupa Parlamentosu’nun “11 Mart gününü terörizm mağdurlarının anılması ile ilgili Avrupa günü” olma konusundaki önerisini kabul ettiği dile getirilmiştir. Mağduriyete bu denli önem atfedilerek bununla ilgili bir gün belirlenmesi bile oldukça önemli bir gelişmedir ve mağduriyete odaklanan onarıcı adaletin pratik sonuçlarından birisi sayılabilir (Doğan, 2005, s. 65).

2.5. Onarıcı Adalet Uygulamaları

1974’teki ilk mağdur-suçlu uzlaşma toplantısından 1994’teki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’na kadar insanların bir topluluk içinde birbirleriyle barışmaya ihtiyaç duyduğu önemli olaylar onarıcı adalet uygulamalarının ortaya çıkmasında kilit rol oynamıştır. Onarıcı adalet, tartışmalı bir geçmişe sahip olup tartışmalı bir kavramdır. Çünkü farklı aktivist hareketler için heyecan uyandıran bir paradigma işlevi görmektedir. Değişim yaratmak isteyenler için onarıcı adalet, mevcut gerçekliğin belirli bir yönüne alternatif bir gelecektir. Onarıcı adalet hareketi, üniter bir hareket olmaktan uzaktır. Hem paradigmatik bir temel hem de farklı reformcu gruplarının belirli bir bağlamda toplumsal değişim yaratma gündemlerini gerçekleştirmek için benimsediği bir bayraktır (Sullivan ve Tifft, 2007, ss. 7-8).

Suç, insanları ve ilişkileri ihlal eder. Onarıcı bir toplantıda yüz yüze gelmek, dahil olan herkes için muhtemelen zor olacaktır ve suç ne kadar ciddiye, muhtemelen o kadar zor olacaktır. Zarar görenler, suçlarının faili için bir odada karşılığında oturup kendilerini açıklamanın muhtemelen ceza adaleti sisteminin verebileceği herhangi bir cezadan daha zor olduğunun farkındadırlar. Zarar gören kişinin de toplantıya rahatsız ve endişeli hissederek gelmesi muhtemeldir. Suçtan zarar görmüş insanların, kendilerine zarar veren kişiyle tanışma hakkı için kelimenin tam anlamıyla savaştığı örnekler de vardır (Wallis, 2014, ss. 5-6).

Onarıcı adaletin; mağdurlar tarafından olumlu karşılandığını ve onların yararına işlediğini gösteren, giderek artan sayıda ampirik kanıt bulunmaktadır. Nispeten yeni bir fenomen olarak, dünya çapında onarıcı planların başarısına ilişkin araştırma kanıtları hala ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mağdurların sürece ne kadar iyi yanıt verdiğini değerlendirmeye çalışan belirli projeler hakkında çok sayıda değerlendirme yapılmıştır (Green, 2007, ss. 171-172; Zernova, 2007, ss. 45-46).

Amaçlarına, kültürel bağlamlarına ve konumlarına göre restoratif programlar arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Dignan (2005; ss. 96-97), onarıcı adalet uygulamalarını beş kategoride toplamıştır. Bunlar; “(i) mahkeme temelli eski haline getirme ve onarıcı önlemler, (ii) mağdur-fail uzlaştırma programları, (iii) konferans girişimleri, (iv) topluluk onarım kurulları ve panelleri, (v) iyileştirme veya cezalandırma daireleri” olarak sıralanabilir. Bu beş kategoriden ilki, onarıcı uygulama türleri ile en az ortak noktaya sahiptir, sonuncusu ise genellikle Kuzey Amerika’daki yerli toplulukların görev alanı olup tartışılacak çok az güvenilir araştırma kanıtına sahiptir, geri kalan üç kategori (mağdur-fail uzlaştırma programları, konferans girişimleri, topluluk onarım kurulları ve panelleri) ise, onarıcı adaletle yönelik bir dizi farklı yaklaşım içerirken, hepsi bir tür mağdur-suçlu ilişkisini içerir ve mağdur beklentilerini karşılamadaki etkinliklerini değerlendirmek için benzer ölçütlerden yararlanır (Green, 2007, s. 180).

Onarıcı adalet uygulama modelleri mağdur-fail, mağdur-toplum, fail-toplum ilişkilerinden doğmaktadır. Onarıcı adalet anlayışını hayata geçirmek üzere ortaya çıkan ve yararlanan bu uygulama modellerine; “Fail-mağdur uzlaştırması, Aile grubu/topluluk konferansı, Cezalandırma daireleri, Yurttaş panelleri ve topluluk

kurulları, Denetimli serbestlik, Hakikat komisyonları” örnek olarak verilebilir (Bilge, Aşkın ve Topuz, 2021, ss. 29-40).

2.5.1. Fail-mağdur uzlaştırması

Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) başlangıçta Mağdur-Fail Arabuluculuğu (Victim-Offender Mediation, VOM) olarak adlandırılan programların katalizörü haline gelen 1974’te Kanada’nın Ontario eyaletindeki Elmira Davası’ydı⁴. İlk İngiliz VOM planı Exeter’de başladı ve 1980’lerin ortalarında, İngiltere genelinde hükümet tarafından finanse edilen pilot programlar uygulandı. İlki VOM, tarafsız veya eşit derecede hareket eden bir üçüncü taraf kolaylaştırıcıyla yapılan birebir görüşmeydi. Zaman geçtikçe, programlar bu ilk modelden çeşitli şekillerde ayrıldı. Birçok toplantı, ebeveynler ve ebeveynler gibi daha fazla katılımcıyı dahil etmeye başladı. VOM kolaylaştırıcısının rolü, taraflar arasında anlamlı iletişim için bağlamın oluşturulmasını sağlamaktır. Prototipik VOM, yeniden çerçeveleme ve özetleme gibi teknikleri tipik olarak kullanmaz ve taraflara kesintisiz bir anlatı, hikaye anlatma formatı sağlamakla görevli değildir. Özellikle ciddi ve şiddet içeren suçlarda, tipik yaklaşımlar üzerinde anlaşmaya varılan bir çözüme varmaktan çok, tarafların iyileşme ihtiyaçlarına odaklanır. Mağdurun veya mağdurların katılımı, prototip bir VOM gerçekleştirilecekse esastır, eğer mağdur yoksa diyalog da olamaz. ABD, Kanada ve Birleşik Krallık (UK)’taki VOM programlarıyla ilgili ilk araştırmalar, büyük ölçüde bu programların ceza adaleti sistemiyle olan ilişkisinden dolayı güçlü bir suçlu yönelimini ortaya çıkardı. Tablo 2.2’de prototip VOM’un ortak özelliklerini sunmaktadır (Umbreit, Coates ve Vos, 2007, s. 52; Raye ve Roberts, 2007, s. 211).

⁴ Elmira Kasabası’nda, iki genç adam, sarhoş bir cumartesi gecesi vandalizm çılgınlığının ardından 22 adet kasıtlı zarardan suçlarını kabul etti. Cezaya çarptırılmadan önce, iki denetimli serbestlik çalışanı, Mark Yantzi ve Dave Worth, o kasabadaki suça karşı daha yaratıcı tepkiler üzerinde kafa yoruyorlardı. Bir denetimli serbestlik memuru olan Mark Yantzi, yargıca hukuken hiçbir dayanağı olmayan bir öneride bulundu. Buna göre; “bu iki genç çeşitli suçlarının kurbanlarıyla kişisel olarak görüşerek neden olduğu zararın farkına varması” önerisinde bulundu.

Tablo 2.2. Prototip bir fail-mağdur uzlaştırmanın ortak özellikleri

Ceza adaleti sürecindeki aşamalar	Yönlendirme, mahkeme öncesi, süreç sonrası yargılama, ceza sonrası yargılama
Dava türleri	Başlangıçta küçük suçlar; giderek daha ciddi ve şiddet içeren suçlar
Kolaylaştırıcı(lar)ın rolü	Güvenliği sağlar, süreci yönlendirir
Katılımcılar	Başlangıçta, bir mağdur, bir suçlu ve uzlaştırma(lar). Zamanla kurban(lar), suçlu(lar) ve muhtemelen aile üyeleri ve destekçileri içerecek şekilde çok taraflı olabilir
Hazırlık	Yüz yüze olması şiddetle tavsiye edilir

Bazı durumlarda, suçlular ve mağdurlar arasındaki uzlaştırma gibi onarıcı adalet programlarının başarılı olamamasının yanı sıra genellikle felaketlerle sonuçlanması söz konusudur. Bu uzlaştırmalarda, suçsuz olduğu halde suçunu kabul eden veya suçlu bulunan faillerin sorumluluğu üstlenmeleri ve suç teşkil eden fiillerinden dolayı mağdurdan özür dilemeleri beklenmektedir. Suçlular, masum olduklarında bile bunu yapmayı seçebilirler. Bu, birkaç nedenden dolayı sorunludur. Birincisi, masum bir insanın yapmadığı bir şey için bir kurbanın gözlerine bakıp özür dilemesi küçük düşürücüdür. İkinci olarak, mağdurların faillerinin özrünün samimi olduğunu hissetmeleri de olası değildir. Suçlular eylemin sorumluluğunu üstlenmemeyi seçerlerse, sorumluluk almak ve bunun için özür dilemek onarıcı adalet programının başarısının en önemli faktörlerinden biri olduğundan, karşılaşmanın da başarılı olması muhtemel değildir (Umbreit, Coates ve Vos, 2007, s. 53; Arıcan, 2022, s. 30).

Fail-mağdur uzlaştırmasının beş temel hedefi şu şekilde sıralanabilir (Dignan, 2005, s. 112):

- i. Tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak, faille buluşup konuşma ve suçun nasıl çözülmesi gerektiğine dair tartışmalara katılma fırsatı sağlayarak mağdurların iyileşme sürecini desteklemek.
- ii. Suçluları, suçlarının mağdur üzerindeki etkisini duymalarını isteyerek ve suçun nasıl çözülmesi gerektiğine dair tartışmalara katılmaları için onlara bir fırsat sağlayarak, eylemlerinin doğrudan sorumluluğunu almaya teşvik etmek.
- iii. Her iki taraf için de güçlendirici ve duygusal olarak tatmin edici bir süreci kolaylaştırmak ve teşvik etmek.

iv. Odak noktayı (geleneksel ceza adaleti sisteminin ısrar ettiği gibi) “kamu çıkarından” bir suçtan en doğrudan etkilenenlerin kişilerarası çıkarlarına kaydırarak “dengeyi sağlamak.

v. İstendiğinde, tarafların bir suçun neden olduğu zararı uygun ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir şekilde ele alan bir sonuç üzerinde anlaşmasını sağlamak.”

Onarıcı adalet programları suçlular ve mağdurlar arasındaki karşılaşmalarla ilgilidir. İster uzlaştırma ister aile grubu konferansı olsun, bu karşılaşmalarda suçlular eylemlerinin insani bedelini anlama şansı bulurlar. Kurbanlar hikâyeyi kendi bakış açılarından, suçun onları nasıl etkilediğini anlatırlar. Bu etki psikolojik, finansal, fiziksel olabilir. Kurbanlarının hikayesini duymak, bir suçlunun suç davranışının gerçek, insani bedelini anlamasına yardımcı olabilir ve gelecekte suçtan uzak durmak için büyük bir motivasyon olabilir (Pelikan ve Tenczek, 2007, s. 63; Arıcan, 2022, s. 31).

Fail-mağdur uzlaştırması, suça sürüklenen bireyin eyleminin zarar verici niteliğiyle, ceza hukuku normlarının geçerliliğiyle ve birlikte yaşamının hukuk düzeni açısından önemiyle yüzleşmesini ve eylemden kaynaklanan zararı gidermek için aktif katkıda bulunarak sorumluluk üstlenmesini hedeflemektedir. Mağdur ile uzlaşma yolunun açılması, suça sürüklenen bireye başkalarının da değerli olduğu öğretme ve toplumsallaşma sürecini destekleme amacını taşır. Bu yöntemin, fail ve mağdur üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Fail-mağdur uzlaştırması, mağdurda korku, psikolojik baskı gibi yüklerin azalmasına ve hukuk düzenine olan güvenin yeniden inşa edilmesine veya güçlenmesine yardımcı olur. Mağdur ve fail, çatışmayı sona erdirme fırsatını mağdur-fail uzlaştırması yöntemiyle bulurlar (Akçay, 2009, s. 2).

Kuzey Amerika’da faaliyet gösteren en eski onarıcı adalet programı türü olan mağdur-fail uzlaştırma, ABD’de hâlâ en yaygın onarıcı adalet uygulaması biçimidir. ABD’de, onarıcı adalet uygulamasına ilişkin son zamanlarda yapılan geniş kapsamlı bir araştırmaya göre tüm programların yarısından fazlasını (%51) oluşturmaktadır. Aynı şekilde hala onarıcı adalet uygulamasının baskın biçimi olduğu Kıta Avrupası’nda uzlaştırmanın büyümesi devam etmektedir. Ceza adaleti sisteminin ve özellikle genç suçlulara verdiği yanıtın algılanan yetersizlikleri konusunda uygulayıcılar tarafından yaygın bir memnuniyetsizlik hali, Belçika, Finlandiya ve Norveç dahil olmak üzere bir dizi Avrupa ülkesinde görülmektedir (Dignan, 2005, ss. 111-112; Pelikan ve Tenczek, 2007, ss. 64-65).

Mağdur-fail karşılaşma süreçleri, genellikle katılım ve fırsatlar için fırsatlar sağlamanın birincil yolu olarak görülmüştür. Bununla birlikte, onarıcı adaletin kavramsal çerçevesi, bir failin tespit edilip edilmediğine, mağdurun katılmaya istekli olup olmadığına veya bir karşılaşmanın mümkün veya uygun olup olmadığına bakılmaksızın bu ilkelerin adalet arayışına baştan sona rehberlik etmesi gerektiğini varsaymaktadır. Örneğin Zehr (1990, s. 15; 2001, s. 12; 2004, s. 9), onarıcı adaletin esasen gerçek dünyadaki adil çözümler arayışını bilgilendirmek için bir dizi “yol gösterici soru” olduğunu savunmaktadır. Bu soruların son ikisi, katılım ve yetkilendirmeye odaklanır: “Bu durumda kimin çıkarı var? İşleri düzeltmek için paydaşları dahil etmek için uygun süreç nedir?” Çözülmesi gereken önemli kavramsal ve pratik sorunlar olsa da iç içe geçmiş katılım ve yetkilendirme kavramları, başlangıcından bu yana bu alanda merkezi bir yer tutmuş, onarıcı adalet teorisi ve pratiği için temel olmaya devam etmektedir (Umbreit, Coates ve Vos, 2007, ss. 53-54; Sawin ve Zehr, 2007, s. 45).

2.5.2. Aile grubu/topluluk konferansı

“Aile grubu konferansı” terimi onarıcı adalet yaklaşımının oldukça farklı bir biçimine uygulanmış halidir. Bu terim bazı onarıcı adalet literatüründe jenerik bir etiket olarak eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla burada bir yanda “aile grubu konferansı”, diğer yanda “polis önderliğindeki topluluk konferansı” olarak anılan iki temel uygulamayı kapsamaktadır. Aile grubu konferansı (Family Group Conferences, FGC), 1989’da Yeni Zelanda’da hem çocuk refahı hem de gençlik adaleti konularını ele alan Çocuklar, Gençler ve Aileler Yasası hükümleri uyarınca uygulamaya başladı. Bu reform, Avrupalıların gelişinden önce ülkede yaşayan ve çocukları sistemde aşırı temsil edilen yerli halklar olan Maori’nin geniş ailelerini güçlendirmeyi amaçlıyordu. Süreç, çatışmalara kendi çözümlerini bulmak için mağdurların ve suçluların ailelerini bir araya getirmek için tasarlandı. Bu, hükümet tarafından sağlanan bir kolaylaştırıcının yardımıyla yapıldı. Bu nedenle, konferansın prototipik VOM’dan önemli farklarından biri, aile üyelerinin, mağdurun ve suçlunun destekçilerinin toplantıya dahil edilmesi idi. Polis teşkilatı tarafından teklif edilerek, FGC Avustralya’da da başlangıçta birkaç önemli olay için Wagga Wagga kasabasına uyarlandı. Kolaylaştırıcının kullanması için resmi bir senaryo eklendi ve tüm katılımcılar, seçeneklerin araştırıldığı ve kararların alındığı zamanlar da dahil olmak

üzere tüm toplantı boyunca odada bir arada kaldı (Maxwell, Morris ve Hayes, 2007, s. 91).

Kökenleri ve teorik temelleri, mağdurların rolü de dahil olmak üzere uygulamaların belirli unsurları ve uygulandıkları kurumsal çerçeve açısından diğer onarıcı adalet yaklaşımları ile aralarında önemli farklılıklar vardır. Aile grubu konferansı; çocuklar ve gençlerden gibi bir dizi faktörden ilham alınarak Yeni Zelanda’da 1989 Çocuklar, Gençler ve Aileler Yasası ile ortaya çıkmıştır. En önemli noktalardan biri, ceza adaleti ve aile refahı sisteminin azınlık grup suçlularına, özellikle Maori Topluluğu’ndan ve aynı zamanda Pasifik Adası Polinezyalılarına yönelik muamelesiyle ilgili algılanan meşruiyet eksikliğiydi. Polis önderliğindeki topluluk konferansı, 1990’ların başında Avustralya’da ortaya çıktı ve hem entelektüel hem de kurumsal kökenleri açısından aile grubu konferansı da dahil olmak üzere diğer birçok onarıcı adalet yaklaşımından farklıdır. Aile grubu konferansından farklı olarak, polis önderliğindeki topluluk konferansı modeli, “ahlaki söylem tezinin” bir parçasını oluşturan Braithwaite’in Bütünleştirici Utandırma Teorisi’nden⁵ (Kargın, 2016, s. 143) en başından itibaren bilinçli olarak yararlanmıştır. Bununla birlikte, Braithwaite’in detaylandırıldığı Bütünleştirici Utandırma Teorisi, özellikle kendisinin ve Pettit’in (1990) normatif “cumhuriyetçi adalet” teorisiyle ilgili olarak, komüniter düşüncenin kollarını da içerir. Bu komüniter unsurlar da bu özel modelin uygulanmasına güçlü bir şekilde yansır. Polis önderliğindeki topluluk konferansı modeli, öncülüğünü orta düzey profesyoneller ve yöneticiler, özellikle de polis, tarafından başlangıçta küçük Yeni Güney Galler kasabası Wagga Wagga’da uygulamaya geçirildi. Bu başlangıç süreci, Yeni Zelanda aile grubu konferansı yaklaşımına katkıda bulunan (sırasıyla devlet görevlileri ve profesyonel işçiler ve Maori grupları tarafında) “yukarıdan aşağıya” ve “aşağıdan yukarıya” aktivizm kombinasyonundan oldukça farklıdır (Dignan, 2005, s. 115; Maxwell, Morris ve Hayes, 2007, s. 92).

Operasyonel özellikleri açısından, iki konferans varyantı arasındaki en büyük farklardan biri, süreç içindeki kilit “paydaşların” kimliği ve özellikle de daha geniş

⁵ John Braithwaite’in 1989 yılındaki “Suç, ceza ve Yeniden Birleştirme” (Crime, Shame, and Reintegration) isimli çalışması damgalama teorisine yeni bir açılım kazandırmıştır. Önceki damgalama teorileri, toplum tarafından utandırma ve ayıplama gibi suç işleyen kişilere karşı uygulanan negatif reaksiyonları damgalama olarak yorumlamışlar ve suçlu damgalamasının kişiyi daha fazla suça sürüklediğini savunmuşlardı. Braithwaite ise, orijinal bir yaklaşımla “utandırmanın bireyi toplumla yeniden birleştirebilecek olumlu yönünün de olabileceğini” ilk kez ifade etmiştir.

topluluğun katılımı ve kapsamı ile ilgilidir. Aile grubu konferansında, her iki konu grubuyla ilgili olarak kısıtlayıcı bir çizgi izlenir. Bu nedenle, konferanslara katılabilen ve aktif rol oynayabilen kişiler, suçlular ve doğrudan mağdurlardır. Her iki tarafın da ‘bakım topluluklarının’ veya ‘çıkar topluluklarının’ bir parçasını oluşturan destekçileri, rolleri ‘destekleyici’ olarak tanımlansa da dolaylı paydaş olarak kabul edilir. Bu “suç topluluğu” kavramının kapsamı, polis liderliğindeki topluluk konferansı modeli içindeki “topluluk” yorumundan çok daha dardır (Dignan, 2005, ss. 116-117).

Daha sonra FGC, Kanada, ABD’ye yayıldı. UK ve ardından dünya çapında uygulanmaya başladı. Yaygınlaştıkça, çeşitli konferans süreçleri için “topluluk konferansı”, “onarıcı konferans” ve basitçe “konferans” gibi alternatif terimler kullanıldı. Erken VOM savunucuları, konferans konusunda çelişkiliydi. Bazıları bunu yalnızca 20 yılı aşkın süredir geliştirdikleri VOM uygulamasının bir varyasyonu olarak gördü ve çok değişkenli bir VOM ile konferans arasında çok az fark olduğunu savundu. Ancak diğerleri, aile katılımına yapılan vurgunun, suçluların veya mağdurların, özellikle de çocuklarsa, yetişkin katılımcıların gölgesinde kalmasına neden olabileceğinden endişe duyuyorlardı. Konferans başlangıçta onarıcı bir süreç olarak adlandırılmasa da terim kısa sürede yaygınlaştı. Zamanla VOM gibi konferans; okullar, aileler ve işyerleri gibi ceza adaleti dışındaki çeşitli ortamlarda kullanılmıştır. Yeni Zelanda’da bir dizi çocuk için mahkemenin yerini aldığından dolayı, mağdurun katılamadığı veya katılmak istemediği durumlarda bile konferanslar kullanılmaya devam etmektedir. Tablo 2.3’te prototip bir konferansın ortak özelliklerini gösterilmektedir (Raye ve Roberts, 2007, s. 212).

Tablo 2.3. Prototip bir konferansın ortak özellikleri

Ceza adaleti sürecindeki aşama	Yönlendirme, mahkeme öncesi, yargılama sonrası, ceza sonrası
Dava türleri	Başlangıçta çocuk refahı ve daha az ciddi suçlar; giderek daha ciddi ve şiddet içeren suçlar
Kolaylaştırıcının rolü	Güvenlik yaratın, süreci yönlendirin; komut dosyası seçeneği mümkündür, ancak bazı konferans türlerinde önerilmez
Katılımcılar	Öncelikle mağdurlar, suçlular, aile üyeleri, destekçiler ve bazı devlet görevlileri; kurban olmadan gerçekleştirilebilir

Anlaşılmaması gereken açık bir suçlu, kurban ve insani bedel vardır. Bu durumlarda, onarıcı adalet programları, suçluların eylemlerinin insani bedelini anlamalarına gerçekten yardımcı olabilir. Mağdurların suçlulardan samimi bir özür alması gerçekten yardımcı olabilir. Konferanslarda hem suçluların hem de mağdurların ailelerinin veya arkadaşlarının desteğini alması gerçekten yardımcı olabilir. Bunlar önemsenmesi gereken önemli kazanımlar olsa da bu karşılaşmalardan daha çok şey beklenir. Bu sürecin tekrar suç işleme oranlarını düşürmesi esastır. Bu faillerin suç teşkil eden davranışlarda bulunmamaları ve karşılaşma sona erdikten sonra başkalarını mağdur etmemeleri esastır. Bu onarıcı adalet programlarının failler üzerinde, eylemlerinin insani bedelini anlamalarını sağlayarak ve ailelerinin desteğini alarak önemli bir etkiyi sağlamaktır. Eylemlerinin insani bedelini anlayan ve aileleri tarafından desteklenen faillerin, suç teşkil eden davranışlardan uzak durmak ve topluma yeniden entegre olmak için büyük bir motivasyona sahip olacakları varsayılmaktadır (Maxwell, Morris ve Hayes, 2007, s. 98; Arıcan, 2022, s. 35).

2.5.3. Cezalandırma daireleri

Cezalandırma daireleri (Sentencing Circles, SC)⁶ Kuzey Amerika (Kanada) yerli halklarının değerlerine ve geleneklerine dayanmaktadır. Ceza adaleti sisteminde ilk kullanımları, 1990 yılında bir yargıcın ön ceza duruşmasının bir parçası olarak uygulamaya geçirildi. Mağdurlar, suçlular, aileleri ile destekçileri, topluluğun diğer ilgili üyeleri (tarafklar veya suç hakkında bilgileri olsun ya da olmasın) ve ceza adaleti personelinin eşit üyeler olarak katıldığı toplantılar büyük ölçüde toplum temellidir. Bir “konuşma” geleneğinin bir parçasıdır ve çemberin etrafında saat yönünde geçerken iletişimi yönetmek için kullanılır. Katılımcılara konuşma parçasını tuttuklarında çemberin amacı ile ilgili dilediklerini söylemeleri için sırayla kesintisiz süre verilir. Cezalandırma daireleri, cezalandırma dışındaki amaçlar için kullanılır. Bir topluluk sorununu çözmek, mağdurlara veya suçlulara destek ve bakım sağlamak (bazen onları bir Cezalandırma dairesine hazırlamak için) ve hapse atılan suçluların topluma nasıl geri alınacağını düşünmek için kullanılabilirler. Cezalandırma daireleri, onarıcı süreç

⁶ Cezalandırma daire adaleti, basit cezalardan kaçınmaya çalışan Kanada kökenli bir Kızılderili adalet biçimidir.

koleksiyonuna yeni eklenenlerden olup sonuç olarak, süreçleri ve etkililikleri hakkında çok daha az araştırma yapılmıştır Tablo 2.4’de prototip bir halkanın ortak özelliklerini sunulmaktadır (Stuart ve Pranis, 2007, s. 121; Raye ve Roberts, 2007, ss. 212-213).

Şekil 2.2. Cezalandırma dairesi örneği
Kaynak: University of Sheffield, 2017

Şekil 2.2’de görüldüğü üzere tipik bir Cezalandırma dairesi örneği yer almaktadır. Bir ceza dairesi, ilgili tüm tarafların endişelerini gideren uygun bir ceza planı üzerinde fikir birliğine varmak için ceza adaleti sistemiyle ortaklaşa yürütülen, toplum tarafından yönetilen bir süreçtir. Bazen barışma çevreleri olarak adlandırılan cezalandırma daireleri, kurbanı, mağdur destekçilerini, suçluyu, suçlu destekçilerini, yargıç ve mahkeme personelini, savcıyı, savunma avukatını, polisi ve ilgili tüm topluluk üyelerini dahil etmek için geleneksel çember ritüelini ve yapısını kullanır. Çember içinde, insanlar olayı anlamak için ortak bir arayış içinde yürekten konuşabilir ve etkilenen tüm tarafları iyileştirmeye yardımcı olmak ve gelecekteki suçları önlemek için gerekli adımları birlikte belirleyebilir.

Tablo 2.4. Prototip bir cezalandırma dairesini ortak özellikleri

Ceza adaleti sürecindeki aşama	Yönlendirme, mahkeme öncesi, yargılama sonrası, cümle olarak, cümle sonrası
Dava türleri	Başlangıçta küçük suçlar; giderek daha ciddi ve şiddet içeren suçlar; Kapsamlı takip gerektiren vakalar
Kolaylaştırıcının rolü	Süreci yönlendirmek için güvenlik, konuşma parçası oluşturun
Katılımcılar	Öncelikle mağdurlar, suçlular, aile üyeleri, destekçiler, ceza adalet sistemi personeli, yerel topluluk üyeleri
Hazırlık	Şahsen önerilir; bazen ön daireler kullanılarak yapılır

Avustralya ve Kanada’daki Cezalandırma daireleri ve yerel mahkemeler gibi süreçler, daha geniş ceza adaleti çerçevesine uygundur. Kanada’da Cezalandırma dairelerinin

gelişimi, 1992’de Kanada’da Yukon Yüksek Mahkemesinin “R v. Moses Davasında” verdiği bir kararla ortaya çıktı. Cezalandırma dairelerinin, Yukon Aborjin halkının kültürünün bir parçası olan üç ilkeye dayanır; “(i) bir suç, suçlu ile mağdurun yanı sıra suçlu ile toplum arasındaki ilişkinin ihlalini temsil eder, (ii) topluluğun istikrarı bu gediklerin iyileştirilmesine bağlıdır, (iii) topluluk suçun nedenlerini ele almak için iyi bir konumdadır” (Lilles, 2001, ss. 89-90; Stuart ve Pranis, 2007, s. 122).

R v. Joseyounen (1996) Davası ile Kanada içtihadı, bir Cezalandırma dairelerine dahil olma kriterlerini 7 maddede belirlemiştir. Buna göre söz konusu 7 madde aşağıda kısaca verilmiştir (Cunneen, 2007, ss. 113-115):

- i. Sanık, Cezalandırma dairesine sevk edilmeyi kabul etmelidir.
- ii. Sanık, Cezalandırma dairesinin düzenlendiği ve katılımcıların seçildiği toplulukta derin köklere sahip olmalıdır.
- iii. Cezalandırma daireleri, katılmaya istekli yaşlılar veya siyasi olmayan saygın topluluk liderleri yer alabilir.
- iv. Mağdur katılmaya isteklidir ve bunu kabul ederken herhangi bir zorlama veya baskıya maruz kalmamıştır.
- v. Mahkeme, mağdurun şiddete uğramış kadın sendromuna maruz kalıp kalmadığını elinden geldiğince önceden belirlemeye çalışmalıdır. Eğer öyleyse, o zaman danışmanlık almalı ve bir destek ekibi tarafından eşlik edilmelidir.
- vi. İhtilaflı olgular önceden çözümlenmiştir.
- vii. Dava, mahkemenin hesaplanmış bir risk almaya ve olağan ceza verme aralığından ayrılmaya istekli olacağı bir davadır.”

Çocuklar tarafından işlenen suçlara yetişkinler tarafından işlenen suçlarla aynı tepkinin verilmemesi gerektiği, üzerinde neredeyse tamamen uzlaşa sağlanmış bir konudur. Öte yandan hapis cezasının suçlulukla mücadelede yeterince etkili bir araç olmadığı da çok uzun yıllardır kabul edilmiş bir olgudur. Bununla birlikte ceza adaleti sistemimizde hâlâ ilk kez suç işleyen ve işlediği suç şiddet içermeyen çocuklar için dahi hapis cezası verilebilmektedir. Herhangi bir cezaya çarptırılmak bir kenara sadece resmi ceza adaleti sistemine girmek bile çocuklar açısından olumsuz etkiler doğurabilmektedir (Şentürk, 2021, s. 1).

Cezalandırma daireleri olarak bilinen onarıcı adalet yaklaşımı esas olarak Kanada’nın yerli halklarıyla ilişkilidir. Felsefi olarak, Christie’nin toplumculuk versiyonunun

çeşitli yönleriyle pek çok ortak yönü vardır. Halka dayalı onarıcı adalet girişimlerinin çoğu hem bireysel hem de toplumsal düzeyde işleyen psikolojik ve manevi boyutları birleştirir. İlgili bireyler için, ana hedefler etkilenen tarafları 'iyileştirme' açısından ifade edilirken, toplumsal hedefler, onları ihlal edenleri gruba yeniden entegre etmenin bir yolu olarak topluluğun değerlerini çağırma ve güçlendirme açısından ifade edilir (Dignan, 2005, s. 124).

Cezalandırma daireleri adı verilen onarıcı bir yaklaşım olarak adalet sisteminde başlayan ve yavaş yavaş okullar, mahalleler, kiliseler ve işyerleri dahil olmak üzere toplumun diğer sektörlerine taşınan barışçıl çevrelere odaklanan bir yöntemdir. Kırsal, banliyö ve kentsel ortamlarda Afrikalı Amerikalı, Hmong Amerikan, Latin, Kızılderili ve Avrupa Amerikan toplulukları için Cezalandırma daire süreçleri uygulanmaktadır. Barışı sağlama çemberi sürecinin kökleri, Kuzey Amerika'nın yerli halkları arasında yaygın olan bir süreç olan konuşma çemberinde gelmektedir. Sonuç olarak, her şeyin birbirine bağlı olduğu ve insan deneyiminin zihinsel, fiziksel, duygusal ve ruhsal yönlerinde dengenin önemini vurgulayan bu yöntem Kızılderililerden de etkilenmiştir (Cunneen, 2007, s. 125).

2.5.4. Yurttaş panelleri ve topluluk kurulları

Yurttaş Panelleri ve Topluluk Kurulları, onarıcı adalet anlayışından daha eski bir geçmişe sahiptir. Çeşitli isimlere sahip benzer uygulamalar, ABD'nin çeşitli bölgelerinde, 1920'lerin başlarında, küçük suçlardan hüküm giymiş gençlerin cezalandırılmasına toplum katılımını teşvik etmenin bir yolu olarak uygulandı. Oldukça farklı bir bağlamda işleyen bir diğer iyi bilinen varyant, İskoçya'da yerel toplumdan seçilen ve adalet mesleğinden olmayan insanlardan oluşan panellerin, kanunları çiğneyen bakıma ve korunmaya muhtaç çocuklarla nasıl başa çıkılacağına karar verdiği, adli karar verme biçimlerine bir alternatif olarak Çocuk Duruşmaları sistemidir (Dignan, 2005, s. 121).

Onarıcı adalet bağlamında, yaklaşımın en eski ve en iyi bilinen çağdaş uyarlamalarından biri Vermont Topluluğu Onarım Kurulu'dur. Ancak San Jose, California (Mahalle Hesap Verebilirlik Kurulları), Chicago, Illinois (Topluluk Panelleri) ve Denver, Colorado'da (Topluluk Sorumluluk Kurulları) farklı isimlerle de olsa benzer girişimler bulunmaktadır. Onarım kurulları, ABD'deki en yaygın ikinci onarıcı adalet programı türünü oluşturmakta ve toplamın $\frac{1}{3}$ 'den biraz daha azına

tekabül etmektedir. Entelektüel ve felsefî kökenleri açısından, bu tür girişimler kısmen, gençlerin suç işlemesine karşı daha yapıcı bir tepki olarak telafiye vurgu yapan medeniyet tezinden ve aynı zamanda cemaatçi tez içindeki toplumu güçlendirme unsurundan yararlanır. Bununla birlikte, onarıcı ahlak anlayışına rağmen, Vermont Topluluğu Onarım Kurulu, diğer onarıcı adalet yaklaşımlarının çoğuna göre mağdur katılımının değerine daha düşük bir öncelik vermiş ve en azından ilk günlerde mağdurları sürece dahil etmek için çok daha az çaba sarf etmiştir. Aynı şekilde, suçluların karar verme sürecine katılma kapsamı, diğer çoğu onarıcı adalet süreçlerine göre çok daha sınırlı görünmektedir. Zira katılmaları ile suç ve sonuçları hakkında konuşmaları beklenmesine rağmen, genellikle özel olarak, daha sonra danışma için faile sunulan telafi edici yaptırımlar programını kurulun kendisinin hazırladığına işaret etmektedir. Bu haliyle, süreç taraflar için uzlaştırma veya aile grubu/topluluk konferansına göre çok daha az katılımcı ve güçlendiricidir ve meslekten olmayan bir mahkemenin uygulanacak yaptırımı belirlemesi mahkeme kararıyla verilen onarıcı yaptırımlara çok daha fazla benzer (Dignan, 2005, s. 122).

Yurttaş Panelleri modelinin biraz farklı bir çeşidi, İngiliz hükümetinin geniş kapsamlı Gençlik Adaleti Reform Programı'nın bir parçası olarak geliştirildi ve bu, onarıcı adalet ilkelerinden de etkilendi. Genç suçlu ekiplerinin, tazminat kararlarının ve mağdurlarla istişareye yönelik artan desteğin ve diğer onarıcı adalet süreçlerine katılımın ardından, hükümet, genç suçlu kategorilerinin nasıl ele alınması gerektiğini belirlemek için yeni bir karar alma forumu oluşturmuştur. 1999 tarihli Gençlik Adaleti ve Suç Kanıtları Yasası kapsamında, suçunu kabul eden ve ilk defa mahkûm edilen genç suçlular için yeni bir yarı-zorunlu cezalandırma düzenlemesi getirildi. Bu tür suçlular, onaylanmış bir listeden seçilen topluluk ve yerel gençlik suçu ekibinin bir üyesi meslekten olmayan iki üyeden oluşan bir 'genç suçlular paneline' yönlendirilir (Dignan, 2005, s. 123).

2.5.5. Denetimli serbestlik

Bugün “denetimli serbestlik” olarak bilinen şeyin kökenleri, erken dönem İngiliz uygulamalarına kadar izlenebilir ve 19. yüzyıla kadar kademeli bir gelişme yaşanmıştır. 1880’lerde, diğer birkaç ülke tarafından önemli katkılar sağlandı. 1870’lerde ABD’de kabul görmeye başladı. Bununla birlikte, Avrupa ve Kuzey Amerika’da çeşitli nedenlerle ve farklı derecelerde olmakla birlikte, esasen 21.

yüzyılın başından itibaren gelişmiştir. Denetimli serbestliğin kökenleri genel ve medeni hukuk olmak üzere iki farklı geleneğe dayanmaktadır. Ancak tarihsel gelişimi aynı zamanda çocuk adalet sisteminin, kriminolojideki “pozitivizm” ve ceza adaleti sistemi dışındaki kontrol ideolojilerinin gelişmesinden de etkilenmiştir. Tarihsel perspektifte denetimli serbestliğin evrimi, bakım, kontrol ve gözetim, sağduyu ve bireyselliğe karşı yasallık ve rehabilitasyon arasındaki gerilimleri yansıtır (Klaus, 1998, s. 4).

Ülkeler arasındaki farklı süreçler ve uygulama formları ile araştırmacıların ve uygulayıcıların vurguladığı özellikler, denetimli serbestlik uygulamaları konusunda ortak bir tanımda anlaşmayı zorlaştırmaktadır. İlk örneklerinde genellikle kefalet sistemi üzerinden ilerlenen denetimli serbestlik, zaman içinde ceza adalet sisteminde hapis cezasının alternatiflerine yönelik yanıtları geliştirerek daha belirli bir form kazanmıştır. En genel ifadeyle, denetimli serbestlik; suç işlemiş bir bireyin, yetkililer tarafından suça yönelik resmi bir tepki veya ceza muhakemesi sürecinde belirlenen yükümlülüklerin, belirli bir süre boyunca toplum içinde planlama ve denetim altında yerine getirilmesinin sağlandığı bir ceza adalet yöntemidir (Şekerci, 2018, s. 22). Diğer bir tanımda ise; “mahkemenin denetimli serbestliğe yönelik kararlarının denetim planı doğrultusunda sanık veya hükümlülerin toplumla bütünleşmeleri için gerekli tüm hizmetlerin, programların ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamadır” şeklinde ifade edilebilir (Doğan, Baysan Arabacı ve Ayakdaş Dağlı, 2022, s. 93).

Denetimli serbestlik memurları, grup çalışması, topluluk çalışması, görev merkezli çalışma, aile terapisi, davranış sözleşmeleri, işlem analizi, gerçeklik terapisi, davranış değiştirme ve sosyal beceriler gibi diğer tekniklere başvurdu. 25 yıl önce denetimli serbestlik hizmeti, ceza politikasının ve ceza uygulamasının tam kalbinde yer alıyordu. Suç ve suçlularla mücadelede refahçı yaklaşımın örneği, paradigmasıydı. Rehabilitasyon, yeniden yerleştirme, bireyselleştirilmiş sosyal vaka çalışması, yeniden entegrasyonu vurgulamaktadır. Suç sorunu, yardım ve desteğe muhtaç birey ve ailelerin, dağınık ve dezavantajlı toplulukların sorunu olarak anlaşılmıştır. İlgi odağı suçun kendisi değil bunun yerine suç davranışının altında yatan kişisel ve sosyal sorunlardı (Klaus, 1998, ss. 5-6).

Sosyal adaletin sağlanmasını amaçlayan denetimli serbestlik sistemi, sosyal hizmetin temel amaçlarından biri olan sosyal adaletin sağlanması sürecinde önemli bir

mekanizma sağlamaktadır. Adaletle ilgili ergenlerin çoğu denetimli serbestlik sistemine de dahildir. Denetimli serbestlik sistemi, çocuklar için resmi tedavi hizmetlerine geçiş kapısı görevi görür. Denetimli serbestlik sistemi, küçüklerin ve genç suçluların özel risklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan yaptırım ve önlemlerin; gençlerin risk ve ihtiyaçlarına göre eğitim ve iyileştirme programları yürütülür; suç tekrarını önlemek için kontrol ve iyileştirme mekanizmaları koordineli bir şekilde yürütülmektedir. Genç denetimli serbestlikler, kriminojenik⁷ riskleri ve ihtiyaçları doğrultusunda bireysel görüşmeler, psiko-eğitimsel grup çalışmaları ve seminerler gibi eğitim ve gelişim programlarına katılırlar. Grup çalışmaları, psikoeğitim, bilişsel-davranışçı yaklaşımlar ve motivasyonel görüşme tekniklerini içeren 10-12 haftalık bir tedavi programından oluşur. Genç denetimli serbestlikler için de etkili iletişim, bilinçli farkındalık ve öfke yönetimi uygulamaları vardır (Eryalçın ve Duyan, 2022, s. 2; Koca ve Üzülmöz, 2022, s. 708).

Denetimli serbestlik uygulamaları, tekrar suç işleme oranlarında önemli azalmalar sağlayan Risk-İhtiyaç-Duyarlılık Modeli'ne (Risk-need-responsivity Model, RNR) dayalıdır. Risk İlkesi, bir müdahalenin yoğunluğunun risk düzeyiyle eşleştiğini belirtir; İhtiyaç İlkesi, etkili bir müdahalenin kriminojenik ihtiyaçları dikkate alması gerektiğini belirtir; Duyarlılık İlkesi, müdahalelerin gençlerin bireysel öğrenme stillerine, motivasyonlarına, yeteneklerine ve güçlü yönlerine duyarlı olması gerektiğini önermektedir. RNR Modeli denetimli serbestlik uzmanlarına tekrar suç işleme riskini değerlendirmeleri ve genç denetimli serbestlikleri değerlendirilen kriminojenik ihtiyaçlara dayalı kanıta dayalı tedavi programlarıyla eşleştirmeleri için rehberlik eder. RNR Modeli, adalet kurumlarına gençleri tekrar suç işleme risklerine uygun az ya da çok yoğun müdahalelere dahil etmeleri için rehberlik eder (Eryalçın ve Duyan, 2022, ss. 3-4).

2.5.6. Hakikat komisyonları

Geçmişle hesaplaşma kavramı başlarda Almanya'nın ve Almanya'nın savaştaki müttefiki olan Japonya'nın bir sorunu olarak görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda müttefiklerin dayatmasıyla Almanya ve Japonya savaş süresince işlenen suçlarla, meydana gelen kayıp ve ölümlerle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Fakat bu

⁷ Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış, yasaca cezası gösterilen eylem.

yüzleşme uzun soluklu olmamış, Almanya daha çok mağdur/kurban söylemi etrafında hareket etmiş, Japonya ise bastırma ve unutmaya politikasına geri dönmüştür. Geçmişle hesaplaşmanın gerçek anlamda kullanılmaya başlaması 1990'ların başında değişen dünya düzeni ve özellikle Güney Amerika ve Güney Afrika'da meydana gelen değişikliklerdir. Tüm dünyada yaşanan değişimler, geçmişte işlenen ağır suçlar ve yaşanan insan hakları ihlalleri ile yüzleşme gereğini mecbur kılmıştır (Elster, 2004, ss. 63-64).

Kullanıldığı alan bakımından geçmişle hesaplaşanla zaman içerisinde değişime uğramış, daha farklı alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıçta daha çok “sistem değişikliğinin” olduğu zamanlarda; askeri bir rejimden veya bir diktatörlükten demokrasiye geçişin ardından eski rejimin bıraktığı miras ile nasıl başa çıkılacağı bağlamında ele alınmıştır. Özellikle Latin Amerika'daki rejim değişikliklerinden sonra eski rejimin mirasının nasıl üstesinden gelineceği ve özellikle bu mirasın suç ve ihlal ile dolu olması durumunda, geçiş dönemine bunun nasıl yansıtılacağı bağlamında geçmişle hesaplaşma ele alınmıştır (Kırca, 2009, s. 68).

Toplumun yeniden yapılandırılması için yapıcı yaklaşımların tarihi oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Konumuz olan hakikat komisyonlarının geçmişi ise 1970'lere kadar uzanır. Aslında, hakikat komisyonu fikri 20. yüzyılın başlarında bile tartışılmıştı. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, son Alman İmparatoru II. Wilhelm'in yargılanmasına alternatif olarak bir hakikat komisyonu kurulması fikri ortaya atılmıştı. Bununla birlikte, ilk hakikat komisyonu ancak 1974 yılında Uganda'da başkan idi Amin Dada'nın emriyle kuruldu. Bolivya da 1982 yılında kurduğu komisyonla bu yeni akıma dahil oldu. Ancak, günümüzde, bu iki komisyonun da hakikat komisyonlarına öncülük ettiği düşünülmemektedir. Bu girişimlerin, beklenen amacı yerine getirmekten oldukça uzak kalması temel bir sebeptir. Gerçekten de her iki komisyon da yoğun siyasi baskı altında kalmış, sonuç raporları bile yayımlayamamıştır. Bugün genel olarak, 1989 yılında Arjantin'de kurulan komisyonun, uluslararası alanda yankı uyandıran ilk örnek olduğu kabul edilmektedir. Arjantin Hakikat Komisyonu, bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli bir örnek teşkil etmiş ve kendisinden sonra gelen komisyonlar için ilham kaynağı olmuştur (Hayner, 1994, s. 597).

Bazı ülkelerde yaşanan ağır ihlallerin gerçekleşti zamanlardan çok sonraları geçmişe dönüp, yaşanan ihlalleri incelemeye ve hesap sormağa başlamışlardır. Doğru

Avrupa’da Doğu Bloğunun çökmesinden sonra ülkeler sadece demokrasiye geçiş süreci için geçmişleri ile hesaplaşmağa yönelmemişler aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sırasındaki sorumluluklarını da gündeme almamışlardır. Benzer bir şekilde Arjantin ve Şili’de geçiş sürecinin üzerinden 20 yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, askeri diktatörlükler döneminde işlenen insan hakları ihlalleri tekrar gündeme taşınmış, mağduriyetlerin giderilmesi ve sorumluların cezalandırılması için geçmişle hesaplaşma yöntemi kullanılmıştır. Geçmişle hesaplaşma kavramı meydana gelen değişimler ile beraber Avrupa’ya özgü bir mesele olmaktan çıkmış ve tüm dünyada yayılmaya başlamıştır. Kavramın evrenselleşmesi ile beraber, ülkeler birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmağa başlamışlardır. Günümüzde geçmişle hesaplaşma farklı biçimlerde ele alınsa da siyasal kültürün önemli bir unsuru haline gelmiştir (Kırca, 2009, s. 69).

Hakikat komisyonları bağlamında karşılaşılan zorluklar genellikle geçmişteki, ciddi ve yaygın insan hakları ihlalleri ve şiddetle uğraşmayı içerir. İhlaller, temel insan haklarının sistematik olarak reddedilmesinden daha aşırı kitlesel şiddet ve hatta soykırım vakalarına kadar uzanır. Dolayısıyla bu tür bir suistimal hem doğası hem de kapsamı açısından “ağır insan hakları ihlali” terimiyle ele alınmaktadır. 1970’lerdeki ilk deneylerden bu yana, hakikat komisyonları önemli gelişme gösterdi ve geçmişteki yanlışlara yanıt vermeye çalışan devletler için gerçek ve meşru bir seçenek olarak görülmeye başlandı. Hakikat komisyonları adaletin bir kısmını kısmen sağlayabilenler veya bir adalet kurumu olarak farklı şekillerde görülüyor. Eleştirmenler, kovuşturmayla alternatif olarak hakikat komisyonlarının ne ölçüde seçildiği konusunda özellikle endişelidir. Bir hakikat komisyonuna sahip olma seçiminin adaletin fedakarlığını temsil ettiğini ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, hakikat komisyonları geçmişle yüzleşmek için meşru bir seçenek değil, adalete yönelik bir tehdittir. Bu tür eleştirmenlerin görüşüne göre, hakikat komisyonları en fazla, soruşturma ve kanıt sağlayarak ya da kovuşturma tamamlandıktan sonra mağdurları bir ölçüde rahatlatarak mahkemelerin veya uluslararası mahkemelerin çalışmalarını tamamlamalıdır. Adaleti feda etmekten çok uzak olan bu kurumların, adaleti veya en azından bir miktar adaleti sağlamaya odaklandığını iddia ediyorlar (Freeman, 2006, s. 54).

Hakikat komisyonlarının adalete dayalı savunmaları tipik olarak iki biçimden birini alır. İlki, hakikat komisyonlarının, çeşitli nedenlerle kovuşturma ve cezalandırmada

tam adaletin mümkün veya muhtemel olmadığı geçiş dönemlerinde bir miktar adalet sağlayabildiğini iddia eder. Hakikat komisyonlarının bu gerekçelendirmesi, Şili'deki geçiş döneminde ortaya atılan 'mümkün olduğu ölçüde adalet' şeklindeki bilindik deyimle ifade edilir. Onarıcı adalete, hakikat komisyonlarının bu tür durumlarda sunabileceği adalet ölçüsünü veya bir kısmını belirtmek için başvurulur. Hakikat komisyonlarının çalışmalarını bu terimlerle savunanların, genellikle onları failer için hesap verebilirlik veya mağdurlar için tazminat sağlama aracı olarak tanıtmamaları dikkat çekicidir. Hakikat komisyonlarının adaleti tam olarak yerine getirebileceğini düşünmedikleri açıktır. Hakikat komisyonlarının diğer savunması, onların kısmi adaletten daha fazlasını sunduklarını, bunun yerine, kovuşturma ve cezalandırmadan farklı bir tür veya türde adalet sağladıklarını öne sürer. Bu savunucular, hakikat komisyonlarını "mümkün olduğu ölçüde adalet" olarak savunanların aksine, kovuşturma yapılmamasına adaletin tam olarak sağlanamaması olarak üzülmeyiz. Bunun yerine, ağır insan hakları ihlallerine ve şiddete yanıt olarak adaletin farklı gereklilikleri nedeniyle hakikat komisyonlarını geçiş bağlamlarında adaleti sağlamanın tercih edilen yolu olarak görüyorlar. Bu savunuculara göre gereken adalet türü onarıcı adalettir (Llewellyn, 2007, ss. 373-374).

Ağır insan hakları ihlalleri ve kitlesel şiddetle başa çıkma yaklaşımı olarak onarıcı adalete artan sıklıkta başvuruluyor, ancak onarıcı adaletin bu koşulları ele alma vaadi ve potansiyeli henüz gerçekleşmedi. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaş Komisyonu'nun getirdiği gelişmeler, hakikat komisyonlarının onarıcı adalet süreçleri olma ihtimalini göstermektedir. Hem geçiş dönemlerinde hem de yerleşik demokrasilerde büyük ölçekli, sistemik taciz ve şiddete yanıt olarak onarıcı adalet ilkelerinin ve uygulamalarının uygulanması önem arz etmektedir (Hayner, 2002, ss. 156-157).

Latin Amerika'da uygulanan komisyonlar, mahkemelerle paralel çalışmanın mümkün olduğunu göstermektedir. Mahkemeler adaleti hedeflerken, komisyonların toplumsal uzlaşma ve hakikate ulaşması uzak bir hedef değildir. Hakikat komisyonlarını ne mucizevi kurumlar olarak yüceltmek ne de sadece siyasi entrikalar olarak görüp yok saymak doğru bir tutumdur. Gerekli ekonomik koşullara sahip bağımsız bir hakikat komisyonu önemli başarılarla imza atabilir. Unutulmamalıdır ki hakikat komisyonları tüm yaraları iyileştirecek sihirli değnekler değildir. Toplumun benimsemediği bir komisyonun tepeden inme bir şekilde kurulması başarı getirmez. Toplumsal bir talep

olduğunda ve taraflar uzlaşmaya açık olduğunda komisyonların başarıya ulaşması mümkündür. Ortak bir iradenin ortaya çıkmasını engellemek için toplumu baskılamak, uyuşturmak ve manipüle etmek çözüm değildir. Bu nedenle yapılması gereken, kitlelerin aydınlanması için gerekli koşulların yaratılması ve farklı fikirlerin dile getirilmesine imkân sağlanmasıdır (Maviş, 2016, s. 349).

Ülkelerin yaşadığı çalkantılar, köklü sorunları da beraberinde getirmektedir. Uzun yıllar insan haklarını yok sayan baskıcı bir rejimden demokrasiye giden yol engellerle doludur. Ancak bireysel ve toplumsal sorunların çözümü geleceğin inşası için elzemdir. Böyle durumlarda ceza yargılamalarının sorunsuz ilerlemediği sıklıkla gözlemlenmektedir. Yargılamalar gerçek anlamda yapılsa bile ceza mahkemeleri ancak bir noktaya kadar ihtiyaçları karşılayabilmektedir. Onarıcı adalet yaklaşımı bu ihtiyaçlara cevap olarak ortaya çıkmış ve hızla gelişmiştir. Hakikat komisyonları, zor dönemlerden geçen toplumların geçmişleriyle yüzleşmeleri için en gelişmiş yöntemdir. Bu komisyonların uluslararası arenada kabulü o kadar artmıştır ki tüm dünyada yeni örnekleri hayata geçirilmektedir. Ancak toplumsal barış ve uzlaşmaya önemli katkılar sağlayan hakikat komisyonları birçok eleştiriye de maruz kalıyor. Özellikle af yetkisine sahip komisyonların daha sert bir tutumla karşılaştığı gözlemleniyor. Hakikatin hiçbir şekilde adaletin yerini alamayacağı, mağdurların ve ailelerinin faillerin yargılandığını görme hakkı olduğu belirtiliyor.

Hakikat komisyonları ile onarıcı adalet arasındaki en belirgin farklardan biri, onarıcı adaletin mağdurlara ve faillere birbirleriyle doğrudan konuşma ve iletişim kurma fırsatı sunarken, hakikat komisyonlarının bunu yapmamasıdır. Hakikat komisyonları ve onarıcı adaletin değerlendirilmesi, geçiş dönemi adaleti tedbirlerini kullanmanın ve kitlesel zulümlerden etkilenen toplumları iyileştirmenin zorlu bir görev olduğunu ve bu tür durumlarda önceden belirlenmiş tüm hedeflere ulaşmaya çalışmanın her zaman zor olacağını vurgulamıştır. Her iki tedbirin de tanımlanabilir birçok güçlü yönü vardır ve bu da geçiş dönemi ortamlarında hangisinin kullanılmasının daha uygun olduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Hakikat komisyonları ve onarıcı adalet ile ilgili çok sayıda zayıflık ve zorluk da bu kararı aynı derecede sorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle, belki de her iki ölçütün de bağımsız olarak mı kullanılması gerektiği, yoksa daha başarılı bir sonuç elde etmek için yargılama gibi başka bir ölçütle birlikte

kullanıldığında en iyi performansı gösterip göstermeyeceği düşünülmelidir (Harrison, 2021).

Güney Afrika Hakikat Komisyonu'nun getirdiği gelişmeler, hakikat komisyonlarının onarıcı adalet süreçleri olma olasılığını göstermektedir. Hem geçiş dönemi bağlamlarında hem de yerleşik demokrasilerde büyük ölçekli, sistematik istismar ve şiddete karşı onarıcı adalet ilke ve uygulamalarına dikkatle eğilmenin zamanı gelmiştir. Böyle bir dikkat, bu bağlamlar için ve onarıcı adaletin geliştirilmesi ve anlaşılması için verimli olacaktır, çünkü adaletin ancak ilişkilerin eşit haysiyet, ilgi ve saygıya dayalı olarak yeniden tesis edilmesi halinde gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır (Llewellyn, 2007, s. 375).

Kovuşturma, savaş ve diğer şiddet araçları günümüzde suçlara ve çatışmalara verilen en yaygın yanıtlar olmaya devam etmektedir. Bu tür cezalandırıcı tepkiler genellikle iyileşme ve barış yerine daha fazla şiddete yol açmaktadır. Güney Afrika'daki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonunda olduğu gibi, suç ve çatışmaları ele almak için onarıcı adalet ilkelerinin kullanılması, iyileştirmeye odaklanmanın şiddet döngülerini sona erdirebileceğini kanıtlamıştır. Bu nedenle, uluslararası çatışma ve şiddetin sona ermesini teşvik etmek için, kendi hakikat komisyonlarını kuramayan ülkeler, kalıcı bir uluslararası hakikat komisyonu aracılığıyla çatışmaya onarıcı yollarla yanıt verme fırsatına sahip olmalıdır (Eisnaugle, 2003).

3. TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE YER ALAN ONARICI ADALET UYGULAMALARI

Mağdurların beklentileri, zamanla değişmekte olup, adalet sistemleri de bu değişime ayak uydurmaktadır. Günümüzde mağdurlar, adalet mekanizmasına daha aktif bir şekilde katılarak, fikir ve taleplerini özgürce ifade etmek istemektedirler. Ancak bu taleplerin, yakın geçmişte gerçekleştiği söylenemez. Çünkü, hukuk sistemlerinde egemen olan cezalandırıcı adalet anlayışı nedeniyle mağdurlar, yargılama sürecinde dışlanmışlardır. Mağdurların talepleri, farklı ülkelerin kanun yapıcıları tarafından dikkate alınarak, birçok ülke mağdurların haklarını koruma yolunda adımlar atmıştır. Onarıcı adalet kavramı, Anglosakson ülkelerinde ortaya çıkmış ve daha sonra Avrupa ve dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Günümüzde, onarıcı adalet uygulamalarını benimseyen 100'den fazla ülke bulunmaktadır (Aslan, 2021, s. 128).

Çalışmanın Türkiye'deki uygulamalarının açıklandığı bu bölümde; (i) kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, (ii) hapis cezasının ertelenmesi, (iii) önödeme, (iv) etkin pişmanlık, (v) kamu davasının açılmasının ertelenmesi, (vi) hükmün açıklanmasının geri bırakılması, (vii) seri muhakeme usulü, (viii) basit yargılama usulü, (ix) uzlaştırma, (x) koşullu salıverilme, (xi) özel infaz usulleri, (xii) denetimli serbestlik, (xiii) hakikat komisyonları uygulamaları ele alınmıştır.

3.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar

Bir toplum, düzenli bir şekilde yaşamak zorundadır çünkü toplumun mutluluğu ve refahı düzenli yaşama bağlıdır. Düzenli bir toplumsal yaşam ise ancak kuralların varlığı ile mümkündür. Bu kuralların çiğnenmesi durumunda yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Aksi halde, kuralların sürekli çiğnenmesi kaçınılmaz hale gelecektir. Devlet, insanların birlikte yaşamasını sağlayan kuralları oluşturmakla sorumludur. Bu kurallar ihlal edildiğinde suçlu kişilere ceza verilmesi gerekmektedir. Caydırıcılık, cezalandırmanın temel hedefi olsa da suç işleyen kişinin topluma yeniden entegre olması ve verilen cezanın toplum açısından faydalı olması, modern ceza hukuku açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü her suçlu birey, toplumun en küçük yapı taşını oluşturur. Dolayısıyla kısa süreli hapis cezaları yerine alternatif yaptırımlar uygulamak, suçlu bireyin topluma olan zararlı etkilerini en aza indirmekte ve toplum yararını öncelikli tutmaktadır. Bu nedenle, kısa süreli hapis cezalarına seçenek

yaptırımlar konusu, ulusal ve uluslararası hukukta önemli bir konumda bulunmaktadır. Kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar; suçlunun cezalandırılmasını ve topluma yeniden kazanılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle toplumun yüksek menfaatleri göz önünde bulundurulmalıdır (Çolak, 2022, s. 15; Koruculu, 2021, s. 275).

İnsanlar bir arada huzur ve sükûnet içinde yaşamak için belli kurallara ihtiyaç duymaktadır. Bu kurallar, öncelikle insan topluluklarının tepkileriyle belirlenirken zamanla devlet gibi üst kuruluşlara devredilmiştir. Bu kurallara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar bulunmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uygulanan yaptırım türleri arasında cezalar en sık kullanılan yöntemdir. Ancak cezalandırmanın amacı değiştikçe, cezalar da değişime uğramıştır. Özellikle kısa süreli hapis cezalarının bazı suçlarda etkisiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu sebeple, bazı suçlarda failin sadece cezalandırılması yeterli görülmemekte, ceza evine konulmaması da hedeflenmektedir. Bu tür suçlar için de seçenek yaptırımlar geliştirilmiştir. Günümüzde, modern hukuk sistemleri arasında seçenek yaptırımların yaygın olduğu görülmektedir (Evğün Kaykaç, 2011, s. 9).

Cezai müeyyideler genellikle insanlarda olumsuz etkiler yaratabilir. Bu da suç işleyen kişilerin toplumda yeniden kazanılmasını daha da zorlaştırabilir. Çünkü suçlu, cezasını çektikten sonra tekrar toplumda yaşamak zorundadır. Bu nedenle, suçlunun cezasını çektikten sonra toplumdan dışlanmadan günlük hayatında mağdur olmaması için bazı önlemlerin alınması önemlidir. Kısa süreli hapis cezası seçenekleri, devlet kurumları arasındaki işbirliğiyle uygulanmalıdır. Bu kurumlar, cezaevinde veya tahliye sonrasında olan kişilere topluma uyum sağlama sürecinde destek sağlamalıdır. Kısa süreli cezalar bile kişinin kişiliğine zarar verebilir. Bu nedenle, hafifletici seçenekler sunularak, suçlunun toplumla bağlarının koparılmaması sağlanmalıdır (Arkun, 2018, ss. 11-12).

Seçenek yaptırımlar, cezanın kişiye özelleştirilmesine olanak sağlamakla birlikte, aynı zamanda bireyin eğitilmesini ve toplumda yeniden uyum sağlamasını sağlar. Ayrıca suçlu kişiyi suç okulu niteliğindeki cezaevinden de kurtarmaktadır. Seçenek yaptırımlar, hafif suçlarda uygulanan bir sistemdir. Toplumda, “tesadüfi suçlu” olarak adlandırılan grup oldukça fazladır. İlk kez suç işleyen birini cezaevine göndermek, adalet sistemine aykırıdır. Bu nedenle, seçenek yaptırımlar gibi yeni bir uygulama

ortaya çıkmıştır. Birçok ülkede yıllardır uygulanan bu sistem, Türk Ceza Hukuku Sistemi'nde de etkili bir şekilde uygulandığında büyük faydalar sağlayabilir. Günümüzde suç oranı oldukça artmıştır ve bu da cezaevlerindeki kişi sayısının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle, alternatif yaptırımlar özellikle bu noktada etkili olarak, devleti büyük bir yükten kurtaracak ve bireylerin daha kolay toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlayacaktır (Yılmaz, 2011, s. 23).

Türk ceza hukukunda, bir yıl veya daha kısa süreli hapis cezaları kısa süreli hapis cezası olarak kabul edilmektedir. Seçenek yaptırımları, kısa süreli hapis cezasının yerine uygulanmak üzere 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) 50. maddesi tarafından düzenlenmiştir. Ceza infaz kurumunda kısa süreli hapis cezasının uygulanmasına ilişkin farklı görüşler ortaya atılmış olmasına rağmen, ceza infaz kurumu dışında uygulanabilecek başka yaptırımların kullanımı daha mantıklı ve doğru bir yaklaşımdır. TCK, çağdaş ceza hukukunun gereksinimlerine uygun olarak, ceza infaz kurumları dışında ceza verme seçeneklerini içermektedir. Kısa süreli hapis cezası için seçenek yaptırımları, toplum barışı için verilen belirli süreli hapis cezalarının ceza infaz kurumunda değil, ceza infaz kurumu dışında çektirilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Kısa süreli hapis cezasının sosyal, ekonomik ve güvenlik boyutlarından yararlanılabilmesi için adli para cezasının sıklıkla tercih edildiği bilinmektedir (Gümüş, 2013, s. 65; Karakehya, 2022, ss. 303-309; Zafer, Centel ve Çakmut, 2022, ss. 1450-145).

Türk Ceza Kanunu'na göre, suçlara uygulanacak hapis cezaları, kanunda belirtilen haller dışında bir aydan kısa veya yirmi yıldan uzun olamaz. Bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezası olarak nitelendirilir (TCK 49). Kısa süreli hapis cezası, suçlu bireyin kişilik özelliklerine, sosyal ve ekonomik durumuna, pişmanlık durumuna ve suçun işleniş biçimine bağlı olarak seçenek yaptırımlara dönüştürülebilir. Ayrıca, daha önce hapis cezası almamış olan kişilerin, otuz gün veya daha az süreli hapis cezasına çarptırılmaları durumunda, onsekiz yaşından küçük veya altmışbeş yaşından büyük olmadıkları takdirde bu cezalar seçenek yaptırımlara çevrilmek zorundadır (Aygün Eşitli, 2016, ss. 64-65).

Kısa süreli hapis cezalarının ceza infaz kurumunda çektirilmesinden ziyade seçenek yaptırımlara çevrilerek failin hapisane ortamıyla tanışmasının vereceği olumsuz etkilerden korunması tercih edilmektedir. Bu kapsamda 5237 sayılı TCK 50.

Maddesi’nde kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilebileceği ve bu yaptırımların neler olduğu düzenlenmiştir. TCK’da yer alan seçenek yaptırım ve tedbirler özetle; adli para cezası, zararın aynen iade suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, eğitim kurumuna devam etmek, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma, ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması, bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma, kamuya yararlı bir işte çalıştırılma olarak sayılabilir (Duman, 2017, s. 72; Yıldırım, 2021, ss. 54-72).

Hükmedilen hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilebilmesi için temel koşul cezanın 1 yıl veya daha kısa süreli olması ayrıca mahkemenin hapis cezası yerine seçenek yaptırımlardan birini uygulama yönünde takdir yetkisini kullanması gerekir. Seçenek yaptırımlara çevirme konusunda esas olan mahkemenin takdir yetkisi olmakla birlikte istisnai durumlar da vardır. Kısa süreli hapis cezasının seçenek yaptırımlardan birine çevrilmesi; “(i) hükmedilen hapis cezasının 30 gün veya daha kısa süreli olması, (ii) hükmedilen kısa süreli hapis cezasının 30 günden uzun olması durumunda, sanığın suçu işlediği tarih itibariyle 18 yaşını doldurmamış veya 65 yaşını bitirmiş olması” koşullarında zorunludur. 50. maddede birden fazla seçenek yaptırım olup hâkim diğer seçenek yaptırımlardan birisine hükmedebilir (Kaplan, 2015, s. 59).

Özetle, Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar; suçlu olan kişilerin belirli bir süre hapis cezasına çarptırılmaları yerine farklı yaptırımların uygulanması ile cezalandırılarak hem suçluların rehabilite edilmesi hem de ceza sisteminin işleyişinin düzenlenmesi açısından önemlidir. Kısa süreli hapis cezasının suçluların hayatlarını ve geleceklerini olumsuz etkileme potansiyeli yüksek olduğundan toplum yararına çalışma yaptırım ile suçlu kişi kamu hizmetlerinde çalıştırılarak, para cezası ile suçluya belirli bir miktar para ödeterek, elektronik kelepçe takılması ile suçlunun belirli bir süre boyunca sürekli olarak izlenerek alternatif yaptırımların uygulanması, suçluların rehabilite edilmesi ve topluma yeniden kazandırılması açısından önemlidir. Ayrıca ceza sistemi içinde farklı bir seçenekler sunarak, hapis cezası uygulamalarının tek seçenek olarak kullanımı azaltılabilir (Koç, 2013, s. 174; Otacı, 2021, s. 234; Bandır, 2021, s. 196).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “kişinin işlediği suç nedeniyle hem ceza alması hem de aldığı ceza nedeniyle toplumdan kopmadan ve

topluma yabancılaşmadan cezasını çekmesi” şeklinde açıklanabilir. Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “bireyin hapsedilmeden fakat farklı ceza seçenekleri sunularak/uygulanarak kişinin ıslah edilmesi” şeklindedir. Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “suçlunun topluma uyum sağlamasına imkân sağlayıp toplumla bağlarının kopmasına engel olarak” ulaşmayı hedeflemektedir. Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar; “suçlunun topluma olası zararlı etkilerini en aza indirerek toplum yararını ön planda tutmakta” ve böylelikle onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi

Türk Ceza hukukunda en etkili yaptırım olan hapis cezası, özgürlüğü kısıtlayıcı özelliği ile en caydırıcı cezalardan biridir. Toplumun huzur ve düzeninin korunabilmesi için bu tür yaptırımlara ihtiyaç vardır. Ancak, olumsuz sonuçları, pozitif etkilerinden daha fazla olabilen bazı durumlar vardır. Bu gibi durumlarda, hapis cezasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için bazı kurumlardan faydalanılması gerekmektedir. Hapis cezasının ertelenmesi kurumu, bu amaçla kullanılan bir yöntemdir. Ancak, erteleme kavramı sadece cezanın ertelenmesi anlamına gelmemelidir. Bu kavram, “kamu davasının açılmasının ertelenmesi, duruşmanın ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması” gibi ceza muhakemesi kurumları için de kullanılır (Ünlü, 2018, s. 4).

Ceza hukukunda, suçun mutlaka cezalandırılması yaklaşımına karşı, suçu önleyici-faydacıl yaklaşım ve onarıcı adalet yaklaşımı egemen olmuştur. Bu yaklaşımlar, “cezanın ertelenmesi, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması” kurumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık sadece ödetici ceza anlayışından vazgeçilerek, suçlunun yeniden topluma kazandırılması ve mağdurun da onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu nedenle, cezanın ertelenmesi gibi alternatif ceza yöntemleri önem kazanmış ve iyi bir ceza politikası aracı haline gelmiştir (Sakin, 2018, ss. 25-26).

Türk Ceza Hukuku Sistemi, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu ile birçok değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerden biri de erteleme kurumudur, ki önceki kanunlardan olan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunlarda da bu kurum değişikliğe uğramıştır.

Aynı tarihte yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumları da Türk Ceza Hukukuna dahil edilmiştir. Ayrıca, 5237 sayılı kanunla yapılan en önemli değişikliklerden biri de yalnızca hapis cezalarının ertelenmesinin kabul edilmiş olmasıdır. Önceki kanunlardan farklı olarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre yalnızca hapis cezaları ertelenebilirken, adli para cezaları ertelenememektedir. Hapis cezasının ertelenmesi kurumu, yaptırımla ilgili olduğu için uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir ceza infaz rejimidir (Kaşka, 2013, s. 17; Nacar, 2022, s. 45).

Türk Ceza Kanunu'nun 51. Maddesi kapsamında düzenlenen “Hapis Cezasının Ertelenmesi” kurumu, suçlunun topluma kazandırılması amacıyla cezanın bireyselleştirilmesi ve önleme teorileri doğrultusunda oluşturulmuş bir suç politikası aracıdır. Hapis cezasının ertelenmesi, cezanın toplumda infaz edilmesine olanak tanıyarak, hükümlüye psikolojik tahribat ve olumsuzluklarla karşılaşmadan rehabilite olabilmeye fırsatı sunar. Hapis cezasının ertelenmesi müessesesi sayesinde hükümlü, denetim altında kalarak cezaevine girme riskiyle karşı karşıya kalarak suç işlemekten kaçınır. Böylece toplumsal yaşama düzeninin sağlanması amacıyla hizmet eden hapis cezasının ertelenmesi kurumu, birçok objektif ve sübjektif unsuru içeren kümülatif bir ceza infaz rejimi olarak karşımıza çıkar (Epözdemir, 2022, s. 448).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 51. Maddesi, hapis cezasının ertelenmesini düzenlemektedir. Suç işleyen kişi, hüküm giyerek cezasını infaz etmek suretiyle uygun şekilde uyarılır ve cezasının infazı aracılığıyla topluma yeniden yararlı bir birey haline getirilmesi amaçlanır. Ancak her suç için hükmedilen cezanın infazı bu amacı gerçekleştirmeyebilir. Bu nedenle, bazı suçlar için alternatif infaz yöntemleri veya kurumları düşünmek gerekebilir. Özel önleme fonksiyonuna hizmet etmesi amacıyla bazı cezaların ertelenmesine başvurulmaktadır. Bu şekilde, basit suçların cezalarının cezaevlerinde özgürlüklerinden mahrum olarak çektirilmesinin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Hapis cezasının ertelenmesinin koşulları arasında; öncelikle işlenen suç nedeniyle mahkum olunan cezanın 2 yıl veya daha az hapis cezası olması gerekir. Kanun koyucu 18 yaşından küçükler ve 65 yaşından büyükler için hapis cezasının üst sınırını 3 yıl olarak düzenlemeyi tercih etmiştir. Failin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması gerekir. Önceki mahkumiyetin taksirli olması halinde ceza miktarının bir önemi

olmayacaktır. Örneğin taksirle öldürme suçu nedeniyle 1 yıl hapis cezasına mahkum edilmiş olan failin işlediği suç nedeniyle hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilirken taksirle öldürme suçu nedeniyle mahkum olunan ceza dikkate alınmayacaktır. Failin suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması halinde hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilebilecektir (Kaplan, 2015, s. 60).

Hapis cezasının ertelenmesi kararının verilebilmesi için yukarıda sayılan şartların varlığı yeterlidir. Ancak TCK md.51/2’de hapis cezasının ertelenmesi kararının ek koşullara bağlanabileceği belirtilmiştir. Bu koşullardan birisi de “mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesidir.” Bu koşul, suç nedeniyle mağdurun uğramış olduğu zararın giderilmesini amaçlamaktadır. Ancak bu doğrudan doğruya uygulanan bir koşul değildir. Zira hapis cezasının ertelenmesi kararının koşullarından olmayıp, ek bir olasılık şeklinde düzenlenmiştir. Yani burada hâkimin bu koşula karar verip vermeme takdir yetkisi vardır (Altaş, 2007, s. 280).

Özetle, Hapis Cezasının Ertelenmesi; belirli bir süreliğine suçlunun serbest kalması anlamına gelir. Diğer bir deyişle bu süre zarfında suçlu, belirli koşulların sağlanması halinde serbest kalabilir. Bu koşullar arasında genellikle suçlunun belirli bir süre içinde hiçbir suç işlememesi, belirli bir süre boyunca sosyal yardım veya terapi programlarına katılması, düzenli olarak işe gitmesi veya okula devam etmesi gibi şartlar yer alabilir. Hapis cezasının ertelenmesi, suçlunun yeniden topluma kazandırılmasına yardımcı olurken, hapis cezasının gereksiz yere uzun süre devam etmesinin önüne geçer. Ayrıca ceza sisteminin daha adil ve etkili olmasına da katkıda bulunur (Özkan, 2015, s. 440; Kartal, 2016, ss. 67-68).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından hapis cezasının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; hapis cezasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için suçlunun topluma kazandırılması amacıyla cezanın bireyselleştirilmesi ve önleme teorileri doğrultusunda oluşturulmuş bir suç politikası aracı şeklinde açıklanabilir. Hapis cezasının ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “sadece ödetici ceza anlayışından vazgeçilerek, suçlunun yeniden topluma kazandırılması ve mağdurun da onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde

düşünülmesi” şeklindedir. Hapis cezasının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “hükümlünün denetim altında kalarak cezaevine girme riskiyle karşı karşıya kalıp suç işlemekten kaçınmakta ve böylece toplumsal düzeninin sağlanması amacına hizmet ederek birçok objektif ve sübjektif unsuru içeren kümülatif bir ceza infaz rejimi olarak” ulaşmayı hedeflemektedir. Hapis cezasının ertelenmesi; “ceza sisteminde uygulanan bir alternatif yaptırım yöntemi olup suçluların rehabilite edilmesi, ceza sistemi içindeki iyileştirmelerin sağlanması, hapis cezasının gereksiz yere uzun süre devam etmesinin önüne geçilmesi, ceza sisteminin daha adil ve etkili olmasına katkıda bulunması yönüyle” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.3. Önödeme

Önödeme kavramı, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. İnceleme yapıldığında, önödemenin koşulları, niteliği, amaçları ve sonuçları gibi faktörlere dayanarak bir tanımın ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle, bu tanımların içeriği özellikle 765 sayılı Kanunun ilk haliyle günümüze kadar kurumun kapsamı ve şartlarının değişkenlik göstermesiyle birlikte farklılaşmaktadır. Önödeme kurumunun Türk hukukundaki mevcut düzenlenme şekli, kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Aksine, çeşitli aşamalardan geçerek gelişmiş ve bugünkü halini almıştır. Bu bağlamda, önödemenin düzenlendiği Türk Ceza Kanunu'nun 75. maddesi, 765 sayılı Kanun dönemindeki gelişimin bir ürünüdür (Erdin, 2021, ss. 17-19).

Ceza yargılaması süreci, bir suça ilişkin olarak gerçeğin ortaya çıkarılması yoluyla adaletin sağlanmasını amaçlar. Mahkemelerin iş yükü, hafif suçlar için bazı ceza muhakemesi aşamalarından vazgeçme ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu ihtiyacı karşılamak için geliştirilen önödeme kurumu, mahkemelerin iş yükünü azaltmayı amaçlayan bir yöntemdir. Önödeme, mahkemelere gelen hafif suçlarda azalmaya yol açarak, mahkemelerin daha önemli işlere odaklanmasına olanak tanır. Bu nedenle önödeme, mahkemelerin yeterli ölçüde ilgilenebileceği diğer önemli işlerin önünde yer almayı amaçlayan bir kurumdur (Ceylan, 2010, s. 9; Akbulut, 2022, s. 1162; Artuk, Gökçen, Çakır ve Alşahin, 2022, ss. 250-253).

Önödeme kurumu, adliyelerin iş yükünü azaltmak, zaman ve maddi kaynaklardan tasarruf sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Önödeme, suçun niteliği ve cezasının az olması durumunda, failin belli bir para cezasını önceden ödemesi karşılığında kamu davası açılmaması veya düşürülmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum, yargının iş

yükünü azaltırken aynı zamanda suçluyu cezaevi ortamından uzak tutarak suçun yayılmasını önlemek amacını taşır. Bunun yanı sıra, önödeme uygulaması, suçlu olarak damgalanma gibi sonuçları da engelleyerek, suçlunun toplumda aşağılanmasını önler. Ancak, önödeme uygulamasının adli hata korkusunu artırabileceği veya zaman kaybını önlemek için kullanılabileceği, uzun yargılama sürecinin kişileri daha çok lekeleyebileceği ve bireyselleştirme konusunda yetersiz kalabileceği de dikkate alınmalıdır (Özen ve Köksal, 2021, s. 589; Hakeri, 2023, s. 469; Zafer, 2021, s. 250).

Önödeme, belirli bir ceza miktarını ya da türünü gerektiren suçlar için kanunda belirlenen sınırların altında kalan durumlarda uygulanabilen bir kurumdur. Bu uygulama sonrası, kişi hakkında yaptırım uygulanmayacaktır. Bazı yazarlarca, bu kurum yargısız infazın bir türü olarak değerlendirilirken bazıları ise devletle şüpheli arasında yapılan bir sulh sözleşmesi olarak görüyor. Bazıları ise bu kurumun, para cezası ödemesi karşılığında kamu davasının açılmaması gibi istisnai durumlar içinde yer aldığını düşünmektedir (Şentürk, 2021, s. 71).

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlendiği şekliyle önödeme müessesesi, suçun faili olduğu tespit edilmiş veya ilgili suçu işlediğine dair yeterli şüphe olan şüpheli veya sanık hakkında, sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya yukarı sınırı altı aya kadar olan suçlarda uygulama imkânı bulmaktadır. Kanunda sayılan şartların varlığı halinde soruşturma evresinde iddianame düzenlenmeyerek kamu davasının açılmasından sarfı nazar edilmekte veya açılmış olan kamu davası düşürülmektedir (Erdurak, 1972; s. 698; Bozbayındır, 2018, s. 878).

Önödeme kurumunun hedeflediği amaçlar, ceza yargılamasının dışına çıkarak ceza hukuku uyuşmazlıklarına veya yaptırımlarına alternatif çözüm yolları benimsemeyi içerir. Esasında, önödeme kurumu diğer alternatif çözüm arayışları gibi farklı amaçları bir arada barındırmaktadır (Erdin, 2021, s. 59).

Önödemeye başvurulması için soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının kamu davası açılması için yeterli şüpheye ulaşmış olması gerekmektedir. Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçlar ile TCK'nın 75. maddesinin altıncı fıkrasında sayılan suçlar (Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması, Çevrenin taksirle kirlenmesi, Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma, Suçu

bildirmeme) önödeme kapsamındadır. Önödeme kapsamına giren bir suçla ilgili olarak fail, Cumhuriyet savcılığınca kendisine yapılan tebliğden itibaren on gün içerisinde TCK'nın 75. maddesinin birinci fıkranın a, b ve c bentlerinde belirtilen miktarı ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmayacaktır (Şentürk, 2021, s. 72).

Müessesenin hukuki niteliği konusuyla ilgili olarak eski ceza kanunu döneminden bu yana farklı düşünceler ortaya atılmıştır. Bazılarına göre önödeme, yargılamasız bir cezalandırmanın bir şeklidir. Diğer bir görüşe göre, önödeme bir uzlaşma anlaşmasıdır. Taraflar ise bir yanda devlet, diğer yanda şüpheli veya sanıktır. Bu anlayışa göre, Devlet ceza yaptırımından feragat ederken, şüpheli de yargılama sürecindeki haklarından feragat ederek bir miktar para ödemeyi kabul etmektedir. Bir diğer görüşe göre, önödeme ceza hukuku alanından çıkmakta ve ödenen para bir idari yaptırım niteliği taşımaktadır. Hangi görüş benimsenirse benimsensin, önödemenin bir hapis cezası veya adli para cezasına alternatif bir diversion⁸ uygulaması olduğu bir gerçektir. Bu nedenle, önödeme aslında şüpheli veya sanık ile iddia makamı veya yargılama makamı arasında gerçekleşen bir uzlaşma şekli olarak görülebilir (Bozbayındır, 2018, s. 879).

Yasama organı, önödeme tedbirinin uygulanması açısından çocuklarla yetişkinler arasında bir ayırım yapmamıştır. Ancak, oniki yaşın altındaki çocuklar suç sorumluluğu taşımadıklarından ve ceza kovuşturması yapılamayacağından, bu yaş grubundaki çocuklar için önödeme tedbiri uygulanması mümkün değildir. Oniki yaşını tamamlamış ancak onbeş yaşını doldurmamış çocuklar, kavrayış ve irade yeteneğine sahip olup olmadıklarının değerlendirilmesi sonucunda önödeme tedbirinin uygulanıp uygulanmayacağına karar verilecektir. Bu yaş grubundaki çocuklar için önödeme tedbiri uygulanabilir, ancak suçlar genellikle belirli bir mağdur olmayan suçlar kapsamındadır. Ayrıca, suçlunun ödemesi gereken miktar, zarar verdiği tutardan bağımsız olarak belirlenmiştir. Onbeş yaşını tamamlamış ancak onsekiz yaşını doldurmamış çocuklar için ise önödeme tedbiri, yetişkinlerle aynı şekilde uygulanacaktır (Şentürk, 2021, s. 73).

Özetle, onarıcı adaletin temel fikri, suçluyu sadece cezalandırmak yerine, toplumda onarım ve uzlaşma süreçleriyle birlikte yeniden entegre etmektir. Önödeme, bu amaca

⁸ Diversion; bölme, ayırma, basit suçları genel ceza yargılamasının dışında bir yöntemle çözme yöntemidir.

hizmet ederken, suçlunun topluma olan borcunu ödemesini sağlar ve mağduru destekler. Bu yöntem, suçun etkilerinin giderilmesine ve toplumsal onarımın gerçekleştirilmesine odaklanırken, aynı zamanda suçun tekrarını önleme amacını da taşır. Önödeme, suçlu ve mağdur arasındaki zararların tazmini ve onarımının sağlanması amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Tutumlu, 2010, s. 157; Günay, 2008, s. 127).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından önödeme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; belli bir sınıra (6 ayı aşmayan hapis cezası) kadar olan hapis cezalarının para cezasına çevrilmesi şeklinde açıklanabilir. Önödemenin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; yargının iş yükünü azaltarak aynı zamanda suçluyu cezaevi ortamından uzak tutarak dolaylı olarak suç işleme fikrini önlemek şeklindedir. Önödeme onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “adliyelerin iş yükünü azaltarak, zaman ve maddi kaynaklardan tasarruf sağlayarak” ulaşmayı hedeflemektedir. Önödeme; “suçluyu hapsedmeden hem hazineye gelir sağlama hem de suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleme yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.4. Etkin Pişmanlık

Etkin pişmanlık, mevzuatta yer alan bir kısım suçların tamamlanmasından sonraki aşamada suç işlemekten pişmanlık duyan failin, suçun neticelerini ortadan kaldırmaya veya azaltmaya yönelik olarak pişmanlık iradesini aktif olarak ortaya koyan eylemlerine hukuki değer veren önemli bir ceza kurumudur. Bu kurum Türk Ceza Kanunu (TCK) sisteminde cezayı kaldıran veya cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi neden olarak kabul edilmektedir. Kanunda suç olarak tanımlanmış bir fiili işleyen kişiye, yine kanunda aranan belli koşullar dahilinde, cezai yaptırım uygulanmamasını veya verilecek cezada indirim yapılmasını sağlayan bir ceza hukuku kurumu olan etkin pişmanlık, sadece mevzuatta istisnai olarak düzenlenmiş suçlar için uygulanabilmektedir. Onarıcı adalet teorisi ile bağlantılı olan bu kurum tarihsel süreç içerisinde birtakım değişikliklere uğramıştır (Başpınar, 2015, s. 417; Baki, 2016, s. 27).

Etkin pişmanlık kurumu hem suçun aydınlatılması hem ortaya çıkarılamayan failerin yakalanarak cezalandırılması hem de bilgiyi verenin kısmi olarak affedilmesini sağlayan bir ceza hukuku enstrümanıdır. TCK’da çok sayıda suç için etkin pişmanlık

nedeniyle ceza indirimi öngör÷lmüştür. Onarıcı adalet ilkesinin bir gereği olarak belirli suç tipleri ile sınırlı olmak üzere suç tamamlandıktan sonra da kanun koyucu tarafından suçluya bir şans verilmektedir. Etkin pişmanlık kurumu kuralları uyarınca karar verecek hâkime, pişmanlık gösteren ve neden olduğu zararı tazmin eden kişi hakkında verilecek cezayı tamamen kaldırma veya indirim yapma yetkisi verilmektedir (Arslan, 2023, s. 21).

Türk hukukunda etkin pişmanlık kavramı ile ilgili doktrinde farklı tanımlanmasının esas itibarıyla nedeni 765 sayılı mülga TCK ile 5237 sayılı TCK’da bu kurumun farklı şekilde düzenlenmesidir. 5237 sayılı TCK’da etkin pişmanlık kurumu genel hükümler çerçevesinde değil, belirli suçlar için ayrı ayrı kanun sistematığı içerisinde özel olarak şahsi indirim veya cezasızlık nedeni şeklinde düzenlenmiştir (Gödekli, 2017, ss. 277-278).

Etkin pişmanlık kurumunun uygulanabilmesi için gerçekleşmesi gereken şartları fiile ve faile ilişkin şartlar olmak üzere iki bölümden oluşur. Buna göre; kanunun etkin pişmanlığa imkan tanıdığı bir suçun varlığı ve bu suçun farklı nitelikteki türlerine göre tamamlanması şeklindeki iki husus, faile ilişkin şartlara dahil iken, suçla mücadelede “etkin” ve “aktif” tutum sergileme, iade veya tazmin suretiyle etkin pişmanlık ile etkin pişmanlığın belirli bir muhakeme aşamasında gerçekleşmiş olması şeklinde üç husus fiile ilişkin şartları oluşturmaktadır (Arslan, 2023, ss. 29-30).

Türk Ceza Kanunun 168. maddesine göre etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanacağı suçlar; hırsızlık, mala zarar verme, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, hileli iflâs, taksirli iflâs, yağma, karşılıksız yararlanma suçu şeklinde sayılmıştır. Türk Ceza Kanunu’nun 168. maddesinde etkin pişmanlık ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Bir başka deyişle, cezanın tamamen ortadan kaldırılması veya söz konusu cezada indirim yapılmasını öngören düzenlemeler TCK 168. maddesinde düzenlenmiştir (Şişman ve Sarsıkoğlu, 2022, ss. 1591-1592).

Etkin pişmanlık suç açısından etkin pişmanlık koşullarını sağlamış faile mahkeme hüküm tesis ederken farklı şekilde hareket edebilir. Soruşturma aşamasında etkin pişmanlık hükümlerinin koşullarının oluştuğu bazı suç tiplerinde, Cumhuriyet Savcısı tarafından, “Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar (Takipsizlik Kararı)” verebilir. Mahkeme kişinin cezasında belirli bir oranda indirime gidebilir. Bu indirim oranı her suç tipi için farklı farklıdır ve ilgili suç düzenlemesinde belirtilir. Mahkeme kişiye hiç

ceza vermeyebilir. Böyle bir durumda mahkemenin vereceği hüküm “Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Dair” karardır. Bazı suçlarda etkin pişmanlıktan yararlanan kişi belirli bir süre için denetimli serbestlik hükümlerine tabi tutulabilir. Etkin Pişmanlığın uygulandığı suç tiplerinde; her birisinde ayrı ayrı ceza indirimi uygulanacaktır. Bazı suçlarda yalnızca cezasızlık öngörülmüşken bazılarında belirli bir oran belirlenmiştir. Kanunda sayılı etkin pişmanlığın uygulandığı bazı suç tiplerinde, hakime takdir hakkı verilmiştir. Bazı suçlar için; ¼’ü ile ½’si arasında veya “cezaya hükmolunmaz” gibi cezai müeyyideler belirlenmiştir (Mıhçı, 2023).

Kanunda sayılan bazı suç tiplerinde etkin pişmanlıktan yararlanabilmek için; mağdurun zararının giderilmesi koşulu sağlanmalıdır. Bu bir tür “mağdurun zararının tazmin edilmesi” gibidir. Tazmin şekli, her somut olayın kanuni düzenlemedeki koşulları ile olayın oluş şekillerine göre farklılık arz etmektedir. Etkin pişmanlıkta zararın hangi aşamada giderildiği önemlidir. Bu nedenle soruşturma aşamasında zararın giderilmesi kişinin lehine olacaktır (Doğan, 2023, s. 1).

Özetle, Etkin Pişmanlık ile onarıcı adaletin temel amacı, suç işleyenlerin suçlarından gerçekten pişmanlık duymalarını sağlamak ve zarar görenleri, toplumu veya toplumsal düzeni onarmaya yönelik adımlar atmaktır. Hem etkin pişmanlık hem de onarıcı adalet, suçlu bireyin sorumluluğunu kabul eder ve suçlunun eylemlerinden dolayı gerçek bir pişmanlık duyması gerektiğini vurgular. Onarıcı adalet ve etkin pişmanlık, zarar görenin rolünü ön plana çıkararak zarar görenin duygusal iyileşme, haklarının korunması ve suçlunun eylemlerinden dolayı tazmin edilmesi gibi konularda katılımı teşvik eder. Hem etkin pişmanlık hem de onarıcı adalet, suçlunun eylemleriyle ilgili hesap verebilirliği vurgulayarak suçlunun, suç işlediği kişiler veya toplumla yüz yüze gelerek eylemlerinin sonuçlarını anlaması ve bu sonuçlardan sorumlu tutulmasını önceler. Hem etkin pişmanlık hem de onarıcı adalet, suçlu bireyin topluma yeniden entegre olması ve suç işleme davranışını değiştirmesi üzerinde odaklanarak suçlunun rehabilitasyonuna ve entegrasyonuna yardımcı olacak destek ve hizmetler sağlar. Onarıcı adalet ve etkin pişmanlık, suçluları sadece cezalandırmak yerine onları eylemlerinden dolayı gerçekten pişmanlık duymaya teşvik eder ve toplumun onları kabul etmesi ve onarması için fırsatlar sunar. Etkin pişmanlık ve onarıcı adalet; suçlunun pişmanlık duyması, sorumluluk alması, zarar görenlerin katılımını teşvik etmesi, rehabilite edici önlemleri içermesi ve suçlunun topluma yeniden

entegrasyonunu hedeflemesi gibi ortak noktalara sahiptir (Başpınar, 2015, ss. 431-432; Arslan, 2023, ss. 144-146).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından etkin pişmanlık ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “suçlunun gelecekteki suçlardan kaçınması veya başkalarını suça teşvik etmekten vazgeçmesi gibi olumlu eylemler” şeklinde açıklanabilir. Etkin pişmanlığın onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “suçluların veya suç örgütü üyelerinin işledikleri suçlardan gerçekten pişmanlık duyduklarını ve bu duyguyu eylemlerini değiştirmek veya suçları önlemek için kullanmaları” şeklindedir. Etkin pişmanlık onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; ceza indirimleri, suçlunun işbirliği yapması veya toplum hizmeti gibi farklı ceza muafiyetleri, suçluların pişmanlık duymalarını teşvik etmek, suçluluğun azaltılması, yeniden suç işleme olasılığının azaltılması ve toplumun genel güvenliğinin artırılması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Etkin pişmanlık; genellikle ceza hukuku bağlamında kullanılır ve ceza sistemi içindeki önleyici bir yaklaşımı temsil eder, suçlu bireyin suç işlemekten pişmanlık duyması, zararlı davranışları durdurması ve toplumun güvenliğine katkıda bulunması ile” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Ceza ve ceza muhakemesi hukuku, uygarlık göstergesi olarak, tarihin eski çağlarından bugüne kadar süregelen bir evrim süreci geçirerek gelişmiştir. Bu süreç boyunca, hürriyeti bağlayıcı cezaların, birey ve toplum açısından en etkili ve faydalı ceza türü olduğu uzun süre kabul edilmiştir. Ancak 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, özellikle kısa süreli hapis cezalarının aslında beklenen etkiyi göstermediği ve hatta kısa süreli hapis cezalarının infazı sırasında cezaevinde kalan bireylerin, cezalarının infazından sonra daha kriminal bir davranış sergiledikleri fark edilmiştir. Bu nedenle, hürriyeti bağlayıcı cezaların yan etkilerini ortadan kaldırmak için yeni yaptırım türleri veya benzeri yöntemler aranmaya başlanmıştır. Bu süreçte, onarıcı adalet anlayışı ve kurumları özellikle Kıta Avrupası hukukunu etkilemiştir. Bunlar arasında, Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi gibi kurumlar gelişmiştir. Bu kurum, suç failinin belirli bir süre boyunca tekrar kasten suç işlememesi halinde, hakkındaki adli takibatın sonlandırılmasını ve yeniden topluma kazandırılmasını hedefler. Bu sayede, faile, topluma ve devlete yargılama ve infaz külfetinden kurtarılması gibi önemli faydalar

sağlanmaktadır. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumu, son zamanlarda yapılan kanuni düzenlemelerle uygulama alanını genişleten bir kurum haline gelmiştir (Güler, 2020, s. 35; Şahin ve Göktürk, 2022, ss. 136-139).

Onarıcı adalet sistemi ile amaçlanan, failin topluma yeniden kazandırılarak sağlıklı bir toplum üretilmesi ve mağduriyetin tazmini ile acıların tatminidir. Ayrıca, sanığın cezaevine girmesi sonrasında yeni suçlar öğrenmesinin önüne geçilir ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin mağdur olması engellenir. Bu nedenle, onarıcı adalet sistemi, suç yargılamasının önemli bir parçasıdır ve mağdurların da haklarının korunmasını amaçlar (Gümüşay, 2021, ss. 101-102).

Ceza hukukunda, suç işleyen veya mağdur olan kişilerin her zaman yaşça büyük olması gerektiği bir kural değildir. Bazı durumlarda, fail veya mağdurun yaşça küçük olması mümkündür. Küçük çocukların biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal davranış açısından yetişkinlere göre daha zayıf olmaları doğaldır. Bu nedenle, suç işleme durumlarında uygulanacak cezaların ve tedbirlerin, küçüklerin yaşam dünyasına uygun olması için ceza adaletinde bazı düzenlemeler ve kurumlar oluşturulması gerekmektedir. Çocukların mahkemeye çıkmalarının psikolojik açıdan zararlı olması ve mahkemelerin iş yükünün göz önünde bulundurulması nedeniyle, çocuk aleyhine açılması gereken kamu davası belirli bir süre ertelenerek, çocuğun bu süre boyunca kurallara uygun davranması halinde artık aynı olayla ilgili bir kamu davası açılmayacağı, kurallara uymadığı takdirde ise kamu davasının açılacağı şeklinde bir düzenleme yapılmıştır (Güneş, 1997, ss. 143-144).

Kentleşme ve teknolojik gelişmeler, suç oranlarında ciddi bir artışa neden olmuştur. Bu artış, ceza adalet sisteminin etkinliğini olumsuz yönde etkileyebilir, özellikle temel hak ve yükümlülükleri güvence altına alan detaylı ceza muhakemesi kuralları ile birleştiğinde. Bu nedenle, birçok ülkede, etkinliği artırmak için kamu davası yerine özel yargılama yöntemlerine başvurulmaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, ceza muhakemesi hukukunda erteleme türlerinden biridir. Türkiye’de, bu uygulamaya ilk olarak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile başlanmış olup şu anda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 171. maddesinde düzenlenmektedir. Suç istatistikleri, Türkiye’de adli makamların iş yükünün her geçen gün arttığını göstermektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı, ceza muhakemesinin etkinliği açısından önemlidir. Bu karar için gerekli kanuni şartlar, diğer erteleme türleri

için gerekenlerle benzerlik göstermektedir (Akçay Kaşlı, 2017, s. 12; Özen, 2023, s. 1187).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi uygulaması ilk olarak 15.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile Türk hukuk sistemine dahil edilmiştir. Bu tarihten itibaren çocuklarla ilgili olarak kullanılan bu yöntem, daha sonraki tarihlerde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 5560 sayılı yasayla değiştirilmesiyle birlikte yetişkinler için de uygulanmaya başlamıştır. Ancak, kamu davasının açılmasının ertelenmesi her suç veya şüpheliyle ilgili olarak değil, sadece belirli suçlar ve belli şartları taşıyan şüpheliler hakkında uygulanabilir (Yılmaz, 2009, s. 12). Failin ıslahı ve topluma kazandırılması, toplumun faydasının gözetilmesi de onarıcı adalet kapsamında değerlendirilir.

Soruşturma aşamasında yeterli delil toplamasına rağmen Cumhuriyet savcısı, iddianame düzenlemeye gerek görmeyebilir ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verebilir. Basit bir suç nedeniyle uzun yargılama süreci yaşayan ve sonunda cezalandırılan failin topluma yeniden kazandırılması için cezalandırılmaması yoluna gidilmesi, ona yeniden bir şans verilmesi ve topluma geri dönmesi ile elde edilecek faydanın daha yüksek olması, bu kurumun zorunlu kılınmasına neden olur. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için mağdurun uğradığı zararın giderilmesi gereklidir. Ancak şüpheli, suçsuz olduğuna inanırsa suç nedeniyle meydana gelen zararı gidermeyebilir ve bu nedenle suçlamadan beraat etmek isteyebilir. Bu durumda, koşulların şüphelinin kabulüne terk edilmesi, mağdurun zararının giderilmesi amacını gerçekleştirmek için yeterli olmayacaktır. Şüpheli, Cumhuriyet savcısı tarafından yeterli delil toplanmadığına inanıyorsa, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının koşullarına uymayabilir. Bu nedenle, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı, suç nedeniyle oluşan zararın doğrudan giderilmesini sağlamayan bir kurumdur, ancak toplumsal fayda amacını gerçekleştirmek için önemlidir (Kaplan, 2015, s. 61; Sarıgül, 2021, s. 540; Ünver ve Hakeri, 2023, s. 518).

Kanun koyucu, kamu davası açılışının ertelenmesi konusunda takdiri savcıya bırakarak, zorunlu bir uygulama yapmamıştır. Bu durum, Cumhuriyet savcısının takdir yetkisini genişletmiştir. Kamu davasının açılışının ertelenmesi, ceza seçenekleri arasında sunulan bir alternatif çözüm yoludur ve hürriyeti kısıtlayıcı cezaların yerine,

failin topluma kazandırılmasına olanak sağlamaktadır. İlk kez suç işleyen bir fail için, adeta bir şans verilerek basit bir faydadan daha fazlası sağlanabilir. Kamu davasının açılışının ertelenmesi, CMK'nın 253/19. maddesi, 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun, 6706 Sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu ve 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'nda da düzenlenmiştir (Ayanoglu, 2022, ss. 47-48).

Soruşturma sonucunda failin suç işlediğine dair yeterli şüphelerin bulunması halinde, Cumhuriyet savcısının kamu davası açması gerekmektedir. Çünkü bu, kamu davası açma mecburiyeti ilkesi gereğidir. Ancak, maslahata uygunluk ilkesi de savcının takdir yetkisine sahip olmasını gerektirir, yani suçun işlendiğine dair güçlü şüphelerinin olmasına rağmen, kamu davası açma konusunda takdir yetkisi verilir. Bu ilke, kamu davası açma mecburiyeti ilkesiyle birlikte literatürde yer etmiştir. Kamu davasının açılması mecburiyeti ilkesi, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 171. maddesinde belirtilen “kamu davasını açma takdir yetkisi” ile birleşerek erteleme kurumunun temelini oluşturur. Bu nedenle, yeterli delil bulunması halinde, kamu davasının açılıp açılmayacağına karar verme görevi Cumhuriyet savcısına aittir. Bu ilkenin uygulanması gerektiği durumlar dışında, doktrindeki ölçüte göre, maslahata uygunluk ilkesi bağlamında kamu davası açmama kararı almanın daha fazla fayda sağlayacağı düşünülürse, Cumhuriyet savcısı takdir yetkisini kullanabilir. Hukuk sisteminde, kamu davası açma mecburiyeti ilkesi genellikle geçerlidir, ancak istisnai durumlarda maslahata uygunluk ilkesi öngörülmüştür (Alsammouni, 2022, s. 37; Adıgüzel, 2021, ss. 65-68).

Özetle, Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi; suç işleyen kişilerin cezalandırılmasını erteleyen bir uygulama olup genellikle suçlunun suçu işlediği zaman yaşı, psikolojik durumu, suçun niteliği gibi faktörlerin göz önünde bulundurulmasıyla karar verilir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile suçlu olan kişi, suçu işlediği tarihten itibaren belirli bir süre boyunca suç işlemezse, dava açılmadan serbest kalabilir; belirli bir süre boyunca belirli şartları yerine getirdiği takdirde hapis cezasından kurtulabilir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile suçlu olan kişiye ikinci bir şans verilerek hatalarında ders alması, toplumdan

kopmadan toplum yararına olan belli filleri yerine getirerek hem cezasını çekmesi hem de onarıcı adaletin gereği toplum için zararlı değil yararlı bir birey olması için çaba sarf edilmektedir (Töngür, 2015, s. 8; 2018, s. 27; Gedik, 2006, s. 323).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “suç failinin belirli bir süre boyunca tekrar kasten suç işlememesi halinde, hakkındaki adli takibatın sonlandırılması ve yeniden topluma kazandırılması” şeklinde açıklanabilir. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “hürriyeti kısıtlayıcı cezaların yerine, failin topluma kazandırılmasına olanak sağlamak” şeklindedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “failin topluma yeniden kazandırılarak sağlıklı bir toplum üretilmesi ve mağduriyetin tazmini ile acıların tatmini, sanığın cezaevine girmesi sonrasında yeni suçlar öğrenmesinin önüne geçilmesi, sanığın bakmakla yükümlü olduğu kişilerin mağdur olmasının engellenmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi; “basit bir suç nedeniyle uzun yargılama süreci yaşayan ve sonunda cezalandırılan failin topluma yeniden kazandırılması için cezalandırılmaması yoluna gidilerek, ona yeniden bir şans verilmesi ve topluma geri dönmesi ile elde edilecek faydanın daha yüksek olması” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.6. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması tedbiri, sanığın cezasının uygulanmadan önce ıslah olmasını hedeflemektedir. Bu tedbir sayesinde sanık, hükümlü olarak kabul edilmez ve bir nevi ikinci bir şans elde eder. Ayrıca, hapis cezasının hükümlü üzerindeki olumsuz etkileri önlediği için, sanık iş ve aile hayatından uzaklaştırılmamış olur. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, ceza hukuku ile ilgilidir ve Devletin cezalandırma yetkisinin bir parçasıdır (Güngör ve Okuyucu-Ergün, 2016, s. 1951; Altıparmak, 2009, ss. 76-77; Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, ss. 690-699).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kişiselleştirilmiş bir kurumdur. Bu ceza hukuku uygulaması, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesi kapsamında yer almaktadır. Kanuna göre, sanığın yargılandığı suçtan dolayı verilen ceza, iki yıldan kısa hapis veya adli para cezası ise hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı

verilebilir. Ancak bu kararın verilebilmesi için belirli şartlar mevcuttur. Sanığın kararı kabul etmesi gerekmektedir ve karara itiraz edilebilir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiğinde, sanık beş yıl deneme süresine tabi tutulur. Deneme süresini iyi geçirirse, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı kaldırılır ve düşme kararı verilir. Ancak sanık, deneme süresi içinde yeni bir suç işler veya yükümlülüklerine uymazsa, açıklanması geri bırakılan hüküm açıklanabilir. Bu kurum, erteleme türünde bir uygulamadır ve suça eğilimi olmayan, geçmişte temiz kişilerin topluma kazandırılması, cezaevi koşullarının olumsuz etkilerinden korunması amaçlanmıştır (Ersoy, 2013, s. 19; Tatlı, 2019, s. 48; Özbudak, 2009, s. 167; Gökçen, Balcı, Çakır ve Alşahin, 2023, ss. 659-666).

Suç işleyen kişinin cezalandırılması hem suçlunun düzeltilmesini hem de toplum düzeninin korunmasını amaçlamaktadır. Günümüzün karmaşık yapısı ve nüfusun hızlı artışı, hukukun yeni suç türleri geliştirerek toplumsal düzeni koruma çabalarını beraberinde getirirken, bireyler yaptıkları eylemler sonucu suçlu durumuna düşebilir ve ceza ile karşılaşabilirler. Suçlu olan ve kayıtları oluşan bireyler, hayatlarının geri kalan kısmında birçok fırsattan mahrum kalabilirler. Geçmişte, ceza yargılamasında kamu davasının ertelenmesi, uzlaşma, önödeme, seri muhakeme veya basit yargılama yöntemleri gibi birçok yöntem kabul edilmiştir. Benzer şekilde, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kovuşturma yöntemi olarak ortaya çıkmış ve suç işleyen kişiye belirli bir süre boyunca suç işlememe şartı koşularak, ilk suçtan dolayı cezalandırmadan önce bir fırsat verilmiştir (Yabanoğlu, 2022, ss. 12-13; Çıgılı, 2014, 387).

Ceza Muhakemesi Kanunu, bazı suç işleyen ve mahkum olan kişiler için mahkumiyet kararını hemen açıklamayarak, belirli bir ağırlığa ulaşmayan cezaların verilmesinde sanığa bir şans verilmesini sağlar. Özellikle ilk kez suç işleyen kişilere, hükümlü statüsü verilmeden önce mahkûmiyet kararının açıklanması ertelenebilir (Kaplan, 2015, s. 61; Meran, 2008, s. 61; Özen, 2023, s. 1187).

Suç işleyen kişi, iki yıldan az bir hapis cezasına veya adli para cezasına çarptırıldığında, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir. Kanun koyucu, hapis cezası açısından sınırlama getirirken adli para cezası için herhangi bir sınırlama koymamıştır. Ayrıca, hapis cezası üst sınırı aşılmamak kaydıyla adli para cezasıyla birlikte verildiğinde de hükmün açıklanması geri bırakılabilir. Mahkeme,

somut zarar oluşup oluşmadığını ve eğer oluştuysa fail tarafından tazmin edilip edilmediğini araştırmalı ve beyanlara dayanmamalıdır (Kaplan, 2015, s. 62; Sencer ve Kurşun, 2017, s. 33).

Ceza Muhakamesi Kanunu (CMK) 231/6-c maddesi gereği giderilmesi gereken zarar basit bir yöntemle tespit edilmesi mümkün olan zarardır. Mevcut olayda vergi inceleme raporu ve benzeri delillerle ortaya çıkan kamunun uğradığı zararı ödeyip ödemeyecekleri sanıklardan sorulmalı, ödedikleri takdirde Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) kararı verilmelidir (Yargıtay 5. Ceza Dairesi- 2014/10013 karar).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilirken, 5271 Sayılı CMK'nın 231. maddesinde sayılan nesnel ve öznel koşulların değerlendirilip buna dair gerekçelerin gösterilmesi gerektiği, sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmadığı, bu sebeple hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesi için aranan 5271 Sayılı CMK'nın 231/6-a. maddesinde gösterilen, “kasıtlı suçtan mahkum olmama” nesnel koşulunun bulunduğu, aynı Kanun'un 231/6-c. maddesinde gösterilen ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair nesnel koşullardan bir diğeri olan suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesinde esas alınacak zararın, kanaat verici basit bir araştırmayla belirlenecek maddi zararlar olduğu, ancak herhangi bir zararın doğmadığı veya zarar doğurmaya elverişli bulunmayan suçlar yönünden bu koşulun aranmayacağı, mühür bozma suçunun da zarar doğurmaya elverişli suçlardan olmadığı gözetilerek, 5271 Sayılı CMK'nın 231/6. maddesinin (b) bendinde belirtilen, “kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması” öznel koşulunun oluşup oluşmadığı değerlendirilerek sonucuna göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekirken, “kurumun zararının giderilmediği” biçimindeki yeterli olmayan gerekçeye dayanılarak sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilmesi hukuka aykırıdır (Yargıtay 13. Ceza Dairesi - Karar: 2016/11729).

Özetle, suçlu olan kişinin suçu işlediği tarihten itibaren belirli bir süre boyunca suç işlemezse, davanın düşmesine neden olur. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, suçun niteliği, suçu işleyen kişinin yaşı, suçun işleniş şekli, suçu işleyen kişinin kişisel

durumu ve suçun mağduru gibi faktörler göz önünde bulundurularak karar verilir. Suçlu olan kişi hapis cezasından kurtulabileceği ve hüküm altında kalmadan serbest kalabileceği gibi belirli bir süre boyunca belirli şartları yerine getirirlerse hükümsüz sayılarak cezalarından da kurtulabilir. Buradaki amaç suçlunun cezasını hapis cezası şeklinde değil de serbest kalarak ama belli şartlara uyarak cezasını çekmedir. Onarıcı adalet anlayışına uygun olarak bireyin topluma yabancılaşmadan ve kopmadan ve fakat cezasını da çekerek adaletin sağlanmasıdır. Bu uygulama ile hem suçluyu hem toplumu hem de mağduru koruyarak bütüncül bir çözüm anlayışı ortaya konulmaktadır (Artuç, 2008, s. 108; Temur, 2014, s. 140; Sarıgül, 2015, s. 125).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “hapis cezasının hükümlü üzerindeki olumsuz etkileri önleyerek sanığın iş ve aile hayatından uzaklaştırılmasına engel olmak” şeklinde açıklanabilir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “suç işleyen kişiye belirli bir süre boyunca suç işlememe şartı koşularak, ilk suçtan dolayı cezalandırmadan önce bir fırsat verilmesi” şeklindedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “sanığı belli bir süre denetim altında tutarak verilmiş olan cezayı ertelemek ve böylece sanığın topluma uzaklaşmadan ıslah olmasının sağlanması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması; “sanığın cezasının uygulanmadan önce ıslah olmasını hedeflemek ve sanığın hükümlü olarak kabul edilmeyerek ikinci bir şans verilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.7. Seri Muhakeme Usulü

Anglosakson ceza adaleti sistemleriyle birlikte *Kıta Avrupası Ceza Adalet Sistemleri* 'nde de pazarlık yöntemlerinin kullanımına izin verilmesine neden olmuştur. Özellikle 21. yüzyılın başlarında birçok ülkede yasal zemine kavuşturulan bu yöntemler, mahkemelerin iş yükünü azaltmayı ve ceza muhakemesinin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Türk ceza muhakemesi sistemi de karşılaştırmalı hukuktaki gelişmelere uygun olarak değişikliklere giderek, muhakemenin basitleştirilmesi, hızlandırılması ve etkinliğinin artırılması amaçlarıyla geleneksel yöntemlere alternatif olarak yeni muhakeme yöntemlerini kabul etmiştir. Bu yöntemlerden biri de 7188 sayılı Kanun ile kabul edilen seri muhakeme usulüdür, bu

yöntem Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde düzenlenmiştir (Yılmaz, 2022, s. 35; Barutçu, 2023, s. 9).

Seri muhakeme usulü, ceza pazarlığı sistemine dayanan Anglo-Amerikan hukuk sisteminin bir parçası olarak ortaya çıkmış ve Kıta Avrupa hukuk sistemi temsilcileri tarafından benimsenmeye başlamıştır. Alman CMK gibi mevzuatın bir parçası olan bu yöntem, 2009'dan bu yana yürürlüktedir. Ancak, bu kurumun adı Amerikan ve Alman hukukundaki benzer düzenlemelerden farklıdır. Kanun koyucunun ifade ettiği gibi, seri muhakeme usulü yoğunluk azaltma amacıyla alternatif bir çözüm yoludur (Baytaz, 2020, s. 230; Ildırrar, 2020, s. 38).

Yargı sistemleri, giderek artan yargı yükünü karşılamakta zorlanmakta ve sürekli yeni çözümler aramaktadır. Nüfus ve çeşitlilikteki artışa bağlı olarak artan yargı yükünün üstesinden gelmek için sürekli yeni yöntemler denenmektedir. Seri Muhakeme Usulü, soruşturma aşamasında savcı kontrolünde uygulanan bir yöntemdir ve şüphelinin müdafisi eşliğinde bu yöntemi kabul ettiğine ilişkin yazılı beyanıyla uygulanabilir (Kızılbuğa, 2022, ss. 56-57).

7188 sayılı Kanun ile birlikte, klasik yargılama yöntemlerinin yol açtığı dezavantajları gidermek, AB uyum yasalarına uygun değişiklikleri iç hukukumuzda entegre etmek ve çağdaş ceza muhakemesi sistemlerinde başarılı sonuçlar veren kurumları ceza muhakemesi sistemine adapte etmek amacıyla bir dizi yeni kurumlar tanıtılmıştır. Bu kurumlar, mevcut ceza muhakeme sistemimizi tamamlayıcı veya belirli suçlar için alternatif bir yargılama yöntemi olarak düşünülmüş düzenlemelerdir (Yaşar, 2020; Kaşlı, 2022, s. 79).

Seri muhakeme usulü, ceza muhakemesinde özel bir yöntem olup, sınırlı sayıda suçlar için uygulanır. Şüpheli, savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifini kabul etmesi halinde, cezada indirim yapılmasını sağlar ve mahkemenin denetim ve onayına tabi olur. Böylece, mahkeme huzurunda yargılanma hakkından feragat ederek ceza muhakemesinin soruşturma aşamasında sonuçlanır. Seri muhakeme usulü, ceza muhakemesindeki ekonomikliği arttırmak amacıyla kullanılır. Ancak, bazı özellikleri nedeniyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu yöntemin seçimi bile eleştiri konusu olmaktadır. Karşılaştırmalı hukukta yer alan pazarlık yöntemlerine benzer yönleri nedeniyle Fransız ceza muhakemesinde uygulanan suçluluğun ön kabulü üzerine kurulu olan duruşma yönteminden dönüştürülmüş olduğu

düşünülmektedir. Seri muhakeme usulü, *sui generis*⁹ bir ceza muhakemesi kurumudur ve ceza pazarlığının bir türü olarak görülebilir (Yılmaz, 2022, s. 38; Sevdiren, 2020, s. 573).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, soruşturmanın sonucuna göre iddianamenin düzenlenmesi için yeterli delil bulunması halinde, savcı tarafından seri muhakeme usulü uygulanması zorunludur. Seri muhakeme usulü, sınırlı sayıda suç için uygulama alanı bulur ve özellikle önödeme ve uzlaştırma kapsamındaki suçlar için uygun değildir. Seri muhakeme kapsamındaki suçlar genellikle, topluma karşı işlenen ve basit, belirli bir önem derecesinin altında ve ispatı kolay olan suçlar arasından seçilir. Kanunda belirtilen suçlar bakımından, seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların, suç olmaktan çıkarılması ve idari yaptırımlara dönüştürülmesi daha uygun görülebilir. Kovuşturma öncesi alternatif bir çözüm yolu olarak düşünülen seri muhakeme usulü, kovuşturma evresinde uygulanamaz. Ancak, suçun niteliğinin değişmesi halinde bu durum bazı adaletsiz sonuçlara yol açabilir. Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için kamu davasının açılmasının ertelenmemiş olması gerektiği için, bu yöntemin mükerrer bakımından uygulanacağı düşünülmekte ve eleştirilmektedir (Yılmaz, 2022, s. 39; Berber, 2022, s. 62; Hakeri ve Ünver, 2023, ss. 2233-2253).

Özetle, Seri Muhakeme Usulü; klasik yargılama sisteminden kaynaklanan sorunları gidermek, Avrupa Birliği uyum yasaları doğrultusunda önerilen değişiklikleri iç hukuka yansıtmak ve çağdaş ceza muhakemesi sistemlerinde başarılı sonuçlar vermiş kurumları ceza muhakemesi sistemine entegre etmek amacıyla getirilen bir düzenlemedir. Mevcut muhakeme sisteminin tamamlayıcısı veya belirli suçların yargılanmasında alternatif bir seçenek olarak, ceza muhakemesi sistemine eklenen bu düzenlemeler, cezai uyuşmazlıkların sonlandırılmasında yeni bir usul getirmektedir. Seri muhakeme usulü, olağan yargılama usulünden farklı olup Cumhuriyet Savcısı'nı cezai uyuşmazlığın çözümünde belirleyici bir konuma getirir. Seri muhakeme usulü, bir tür suç itham pazarlığı olarak değerlendirilebilir. Şüpheli, daha az ceza almak amacıyla seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifi kabul ederek savcılık makamıyla anlaşma yapar. Bu süreç mahkeme tarafından denetlenir. Savcı ve şüpheli

⁹ Sui Generis; kendine özgü, nevi şahsına münhasır, alışılmışın dışında kalan, özel, başkasında bulunmayan, başkasına benzemeyen anlamlarına gelmektedir.

arasındaki anlaşma mahkeme tarafından denetlenir. Seri muhakeme usulünün başlıca faydaları, dosyanın hızlı ve kesin bir şekilde sonuçlandırılması ve daha az maliyet gerektirmesidir. İtirafın geçerli olabilmesi için suç işlemeyi kabul etmek gerekmektedir. Amaç kişinin daha az ceza alarak uzun süreli cezaların zararlarını bertaraf etmek böylece daha fazla marjinalleşmeden topluma entegre olmasını sağlamaktır (Yaşar, 2020, s. 255; Atalay, 2020, s. 654; Ketizmen, 2021, s. 229).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından seri muhakeme usulü ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “belirli suçlar için alternatif bir yargılama yöntemi” olarak açıklanabilir. Seri muhakeme usulünün onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “soruşturma aşamasında savcı kontrolünde uygulanması, şüphelinin müdafî eşliğinde bu yöntemi kabul ettiğine ilişkin yazılı beyanını gerektirmesi ve ceza pazarlığı sistemine dayanması” şeklindedir. Seri muhakeme usulü onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “şüphelinin savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifini kabul etmesi halinde cezada indirim yapılması, mahkemenin denetim ve onayına tabi olması, mahkeme huzurunda yargılanma hakkından feragat ederek ceza muhakemesinin soruşturma aşamasında sonuçlanması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Seri muhakeme usulü; “topluma karşı işlenen basit, belirli bir önem derecesinin altında ve ispatı kolay olan suçların suç olmaktan çıkarılarak kovuşturma öncesi alternatif bir çözüm yoluna ve idari yaptırımlara dönüştürülerek” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.8. Basit Yargılama Usulü

Yargılama sürecinin hızlandırılması için her ülke kendi hukuk sisteminde farklı düzenlemeler yapmıştır. Türk Hukuk Sistemi'nde de Ceza Muhakemeleri Kanunu ile Basit Yargılama Usulü, belirli suçlar için yargılamanın hızlandırılması ve mahkemelerin iş yükünün azaltılması amacıyla hayata geçirilmiştir. Basit Yargılama Usulü, iddianamenin hazırlanmasından sonra Asliye Ceza Mahkemesi hakimi tarafından dosya üzerinden yargılama yaparak hızlı bir şekilde sonuçlandırılmaktadır (Çobanoğlu, 2021, s. 7; Değirmenci, 2020, s. 36).

Adil yargılanma ilkesinin korunmasına yardımcı olan kısa süreli yargılama kurumlarının temel amacı, belirli suç türleri için tam bir ceza yargılaması yapmadan adli süreci hızlandırarak daha erken bir aşamada hüküm verilmesini sağlamaktır. Bu sayede, hızlandırma ilkesi gibi ceza muhakemesi ilkelerine uygun davranılmış

olunacaktır. Ayrıca, daha kısa sürede daha az çaba ve masrafla daha etkili bir ceza adalet sisteminin hayata geçirilmesi sağlanarak, işlenen suçlara hızlı bir şekilde cevap verilebilecektir. Türk ceza muhakemesi hukukunda, 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 24. ve 25. maddelerinde düzenlenen kısaltılmış yargılama kurumu, basit yargılama usulü olarak adlandırılmaktadır. Bu kurum sayesinde, her suç için aynı yargılama prosedürünün uygulanması önlenebilir ve bu sayede daha ağır suçlar karşısında yargının iş yükü azaltılabilir. Basit yargılama usulü, asliye ceza mahkemesinin yetkisine giren belirli ağırlıktaki suçlar için uygulanmaktadır ve mahkemenin takdirine bağlıdır. Bu yöntem, 01.01.2020 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Alkan, 2021, s. 53; Oğuz ve Doğan, 2016, s. 299; Özbudak, 2009, s. 168; Gökçen, Balcı, Çakır ve Alşahin, 2023, ss. 668-670).

Basit Yargılama Usulü, Ceza Yargılaması Yasası'nın 251. maddesinde detaylı bir şekilde açıklanmış, 252. maddesinde ise itirazlara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu usulün amacı, ceza yargılaması sisteminde sadece tek bir yargılama usulü olması nedeniyle basit suçlarla ağır suçlar arasında bir ayırım yapılmadan aynı yargılama yöntemlerinin uygulanmasıdır. Bu nedenle, ağır suçların yargılanması daha az zaman ve emek harcanarak gerçekleştirilmektedir. Seçenekli yargılama usullerinin kullanımı, yargılama sürecinin hızlandırılmasına ve yargının iş yükünün azaltılmasına katkı sağlayabilir. Ancak, adil yargılama ilkelerinden asla taviz verilmeden, yargılama sürecinin hızlandırılması gerekmektedir. Hızlı yargılama ile adil yargılama arasında bir denge kurulmalıdır (Çınar, 2020, s. 55; Taşkın, 2020, s. 3105; Hakeri ve Ünver, 2023, ss. 2254-2260; Öztürk, Tezcan ve Erdem, 2022, ss. 320-323).

Cezası hafif olan ve delilleri açıkça ortaya konulabilen suçlar için, ceza muhakeme usulünün basitleştirilmesi amacıyla Basit Yargılama Usulü getirilmiştir. Bu usul, genel muhakeme usulünden farklı olarak, ceza verme işlemini hızlandırmak için duruşma yapmadan iddianame kabul edildikten sonra karar verilmesini öngörmektedir. Soruşturma aşamasında ise genel muhakeme kurallarından ayrılma söz konusu değildir. Mahkeme, iddianameyi taraflara tebliğ eder ve beyanlarını onbeş gün içinde sunmaları için süre verir. Basit yargılama usulüne karar verme yetkisi sadece mahkemeye aittir. Ancak, mahkeme her zaman genel muhakeme usulüne dönme yetkisine sahiptir. Eğer taraflar hükme itiraz ederlerse, duruşma yapılması

gerekmektedir (Koca, 2020, s. 173; Tulay ve Doğan, 2020, s. 349; Centel ve Zafer, 2022, s. 263-265).

Özetle, Basit Yargılama Usulü; ceza davalarında hızlı ve basit bir yargılama yapılmasını sağlayarak hafif suçlar ve suçluluğu şüpheli olmayan durumlarda kullanılmasıdır. Savcılık tarafından hazırlanan iddianamede yer alan suçlamaları kabul eden sanık, mahkemeye gitmeden önce ödeme emrine itiraz etmezse, hızlı bir yargılama süreci başlar, sanık ceza mahkemesi tarafından belirlenen miktarı öder ve cezasını çekmiş sayılır. Bu usulde, sanığın suçu kabul etmesi, yargılama sürecinin hızlanmasına yardımcı olur. Türk hukuk sisteminde hafif suçlar ve suçluluğu şüpheli olmayan durumlarda hızlı ve basit bir yargılama yapılmasını sağlayan bir yargılama bu usul, yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlar (Koca, 2020, s. 174; İçer, 2020, s. 6; Kaşka, 2021, s. 107; Karamercan, 2015, ss. 60-61).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından basit yargılama usulü ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “cezası hafif olan ve delilleri açıkça ortaya konulabilen suçlar için ceza muhakeme usulünün basitleştirilmesi” olarak açıklanabilir. Basit yargılama usulünün onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlama” şeklindedir. Basit yargılama usulü onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “belirli suç türleri için tam bir ceza yargılaması yapmadan adli süreci hızlandırarak daha erken bir aşamada hüküm verilmesini sağlamak, daha kısa sürede daha az çaba ve masrafla daha etkili bir ceza adalet sisteminin hayata geçirilmesi sağlanarak işlenen suçlara hızlı bir şekilde cevap verilebilmek, yargının iş yükü azaltmak” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Basit yargılama usulü; “ceza verme işlemini hızlandırmak için duruşma yapmadan iddianame kabul edildikten sonra karar verilmesini öngörerek” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.9. Uzlaştırma

Amerika Birleşik Devletleri'nde “Alternatif Çözüm Yolları” kavramlarından biri olan uzlaştırma kurumu, taraflara yargılama sürecine gitmeden uyuşmazlıklarını çözme fırsatı sunar. Bu sayede taraflar, yargılama sürecini beklemeden sorunlarını çözebilirler ve aynı zamanda zaman kazanarak zararlarını tazmin edebilirler. Uzlaşma, mevzuatımızda yer alan yargının iş yükünü azaltma araçlarından biridir ve temel olarak soruşturma aşamasında uygulanır. Uyuşmazlıkları muhakeme dışı yollarla

çözmeyi amaçlar ve aynı zamanda onarıcı adalet anlayışının bir sonucudur. 21. yüzyıl adalet sistemi, suçlara karşı sadece cezai yaptırımlarla değil, aynı zamanda mağdurun tatmin edilmesiyle de ilgilenmektedir. Zararın giderilmesi ve onarım en önemli amaçlardan biridir (Kaplan, 2015, s. 62; Çetintürk, 2009, ss. 78-79; Tok, 2018, s. 25; Eriş, 2020, s. 1289).

Onarıcı adalet modellerinden biri olan Uzlaştırma, aynı zamanda mağdur-fail uzlaştırma olarak da bilinir. Ancak, bu kurum birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bazı hukukçular, uzlaştırma kurumunun ceza yargılamasının temel ilkeleri olan kamu davasının zorunlu oluşu, kusur sorumluluğu, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı ile uyuşmadığını savunmaktadır. Ayrıca, failin suçu kabul etmesiyle uzlaştırma sürecinin geri dönüşü olmayan bir yola sokacağı ve failin mağdur ile mutlaka anlaşmaya varması gerektiği zorunluluğuna sebep olacağı şeklinde eleştiriler de yapılmaktadır. Bazı eleştirmenler, uzlaştırmının mağduru korurken faili zor durumda bırakabileceğini iddia etmektedirler. Onarıcı adalet, zarar vermektan çok zararları gidermeyi, eğitici, affedici, sorumluluk yükleyici, toplumsal katılımı ve müzakereyi teşvik edici bir süreçtir. Mağduru temel alan, adli süreçte mağdurun uğradığı zararları ve mağduriyeti gidermeyi hedefleyen modern ceza hukuku anlayışıdır. Türkiye'deki en önemli onarıcı adalet uygulaması uzlaştırmadır (Tokdemir, 2017, s. 76; Yavuz, 2015, s. 85; Çelebi, 2018, s. 65; Hakeri ve Ünver, 2023, ss. 2261-2300).

Uzlaştırma olarak adlandırılan yöntem, hem Türk Ceza Kanunu'nun 73/8. maddesi hem de Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 253. maddesi uyarınca düzenlenmiştir. Ancak, TCK'nın ilgili maddesi yürürlükten kaldırılmış ve CMK'da da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu nedenle uzlaşmanın hukuki niteliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre, uzlaştırma hem maddi ceza hukuku hem de muhakeme hukuku kurumudur ve muhakeme yönü ağır basmaktadır. Diğer görüşlere göre, uzlaşma ya bir muhakeme engeli ya da bir ceza hukuku uyuşmazlığının yargı makamları tarafından çözülmesini amaçlayan bir işlem olarak kabul edilmelidir. Bazılarına göre, uzlaştırma devletin ceza verme hakkını ortadan kaldıran bir sebep olması nedeniyle maddi ceza hukuku açısından davanın düşürülmesini sağlayabilir. Sonuç olarak uzlaşma, sanık ve mağdurun belirli hususlarda anlaşması durumunda muhakemeye son veren bir ceza muhakemesi kurumudur (Ketizmen, 2012, s. 2; Pelvan, 2018, s. 111; Değirmenci, 2019, s. 663; Özen, 2023, s. 1187).

Uzlaştırma, 5560 Sayılı Yasa'dan önce sadece maddi edimler konusunda anlaşma sağlanmasına izin veriyordu ve fail, işlediği suçu ve suçun neden olduğu zararın büyük bir kısmını karşılamayı kabul etmek zorundaydı. Ancak Aralık 2006'da yapılan değişiklikle, hukuka uygun edim kabulü, ceza adaleti yetkilileri tarafından onaylanmalıdır. 26 Temmuz 2007'de yayınlanan “Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”, tarafların sadece maddi değil, aynı zamanda manevi edimlerde de uzlaşabilecekleri imkanını getirdi. Bu sayede, taraflar hukuka uygun olarak herhangi bir maddi veya manevi edim konusunda anlaşma sağlayabilirler (Özyiğit, 2009, ss. 63-68; Eriş, 2018, s. 241; Özbek, 2005, s. 289; Ekici Şahin ve Kürşat Yemenici, 2018, s. 446).

Özetle, Uzlaştırma; tarafların anlaşarak uyuşmazlığı çözmelerini ve mahkeme sürecine gitmeden hukuki bir çözüm yolu bulmalarını hedefler. Uzlaştırmada, uzman bir uzlaştırmacı ya da hakem, taraflar arasındaki görüşmelerde ortak bir çözüm yolu bulmalarına yardımcı olur. Taraflar, uzlaşma anlaşmasının koşullarını belirleyerek anlaşmaya varırlar. Bu anlaşma, taraflar arasında bir sözleşme niteliği taşır ve mahkeme kararı gibi hukuki bir nitelik kazanır. Uzlaştırma yönteminin avantajları arasında, mahkeme sürecinde yaşanabilecek uzun süreli ve masraflı yargılama sürecinden kaçınmak, taraflar arasında uzlaşmayı teşvik etmek, tarafların ilişkilerini korumak ve hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesi sayılabilir. Türk hukuk sisteminde taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde alternatif bir yol olarak kullanılan uzlaştırma yöntemi, taraflar arasındaki iletişimi ve ilişkileri korurken, hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlar (Sarisözen, 2017, s. 147; Avcı, 2017, s. 12; İştin ve Mert, 2018, ss. 2-3; Özgenç, 2021, s. 785).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından uzlaştırma ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “yargılama sürecini beklemeden sorunların çözebilmesi ve zaman kazanarak zararlarını tazmin edebilmesi” olarak açıklanabilir. Uzlaştırmanın onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “taraflar arasındaki iletişimi ve ilişkileri korurken, hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlama” şeklindedir. Uzlaştırma onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “tarafların anlaşarak uyuşmazlığı çözmeleri ve mahkeme sürecine gitmeden hukuki bir çözüm yolu bulmaları” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Uzlaştırma; “mahkeme sürecinde yaşanabilecek uzun süreli ve masraflı yargılama sürecinden kaçınarak, taraflar

arasında uzlaşmayı teşvik ederek, tarafların ilişkilerini koruyarak ve hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.10. Koşullu Salıverilme

Suç işleyenler cezalandırılır çünkü toplum düzeni için suç teşkil eden davranışların önüne geçmek gereklidir. Hapis cezaları, suç işleyenler üzerinde hem genel hem de özel önleme amaçlı bir etki yaratır ve günümüz infaz hukuku sistemi için önemli bir role sahiptir. Ancak, insanların hürriyetlerinin kısıtlanması ve hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesi, mahkûmların yeniden topluma kazandırılmasını zorlaştırır ve kişiliklerine olumsuz izler bırakabilir. Eğer hükümlü cezasının belirli bir kısmını infaz kurumunda geçirdikten sonra topluma uyum sağlama konusunda ilerleme kaydeder ve ceza süresinden daha kısa bir sürede ıslah olduğunu kanıtlarsa, geri kalan cezası için koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanabilir (Çakır, 2020, s. 670).

Koşullu salıverilme, mahkûm olan bir hükümlünün cezasının belirli bir kısmını iyi bir şekilde tamamladıktan sonra, belirlenen şartları yerine getirerek serbest bırakılmasını sağlayan bir kurumdur. Ancak, belirlenen şartlara uymadığı takdirde koşullu salıverilme kararının geri alınması mümkündür. Koşullu salıverilme, Türk ceza hukuk sisteminde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Hükümlünün topluma kazandırılması, cezaevinin olumsuz koşullarından korunması, tekrar suç işleme olasılığının azaltılması ve hapis cezasının bireyselleştirilmesi gibi amaçları vardır. Koşullu salıverilme, hükümlüyü ıslah etmek için de etkili bir araçtır. Hükümlü, kanunda öngörülen şartları yerine getirdiği takdirde salıverilir ve geri kalan cezasını ceza infaz kurumunun denetiminde tamamlar. Denetim süresince hükümlü, yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde cezasını tamamlamış sayılır. Ancak, yükümlülüklerine uygun davranmadığı takdirde, belirli yaptırımlar uygulanabilir (Badem, 2022, ss. 23-24).

CGTİHK’nun 107 nci maddesinin 2 nci fıkrasının ikinci cümlesine göre; “Türk Ceza Kanunu’nun; a) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82 ve 83) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, b) Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan (madde 87, fıkra iki, bent d47) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, c) İşkence suçundan (madde 94 ve 95) ve eziyet suçundan (madde 96) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, d) Cinsel saldırı (madde 102, ikinci fıkra hariç), reşit olmayanla cinsel ilişki (madde 104, ikinci ve üçüncü fıkra hariç) ve cinsel taciz (madde 105) suçlarından

sürelî hapis cezasına mahkûm olanlar, e) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan (madde 102, 103, 104 ve 105) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, f) Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlardan (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) sürelî hapis cezasına mahkûm olanlar, g) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, h) Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından (madde 326 ila 339) sürelî hapis cezasına mahkûm olanlar, cezalarının “üçte ikisini” infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler.”. Ayrıca, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olan çocuklar ile 1.1.1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar hakkında koşullu salıverilme oranı “üçte iki” olarak uygulanır (madde 107) (Şen, 2013, s. 7; Çakır, 2020, s. 669).

Hapishane cezalarının bir infaz şekli olan koşullu salıverilme, iyi davranış sergileyen hükümlülerin cezalarının kalan kısmını hapishane dışında infaz edebilmelerini sağlar. Bu uygulama ile amaçlananlar arasında, cezanın özel önleyici amacının yerine getirilmesi, suçlu bireylerin yeniden topluma kazandırılması ve toplumun suç oranı artışından korunması yer almaktadır (Akkaş, 2008, s. 306; Gündüz, 2021, s. 389).

Ceza sistemi suçlu davranışların önlenmesi amacıyla kurulmuştur ve hükümlüye verilen cezanın infazı genellikle hapiste gerçekleştirilir. Ancak, modern ceza uygulamaları arasında koşullu salıverilme kurumu önemli bir istisna olarak yer alır. Koşullu salıverilmede, hükümlü infaz kurumunda cezasının alt sınırını tamamlamak koşuluyla, kişiliğindeki gelişmeler gözlenerek cezanın geri kalan kısmı kurum dışında infaz edilebilir. Türk hukukunda da benimsenen bu çağdaş eğilim, hükümlünün iyi hâlliyken ve belirli bir infaz süresini tamamlamış olması şartıyla koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmasını mümkün kılar. Bu uygulama, hükümlüyü iyi hâlliyken teşvik eder ve hapis cezasının özgürlüğü bağlayıcı niteliğiyle birlikte topluma kazandırma ve suç oranını düşürme amaçlarını taşır. Kurumun hukuki niteliği hakkında tartışmalar olsa da genellikle koşullu salıverilme ceza sisteminin bir infaz şekli olarak kabul edilir. Ancak bazı görüşlere göre, hükümlünün iyi davranışlarıyla ödüllendirilmesi de söz konusu olabilir (Şentürk, 2021, ss. 83-84; Feyzioğlu ve Güngör, 2007, s. 52).

Özetle, Koşullu Salıverilme; bir mahkûmun cezaevindeki belirli bir süreyi tamamlamasının ardından özgürlüğüne kavuşmasına izin veren bir hükümlü salıverme türüdür. Bu tür bir salıverme, cezaevindeki mahkumların topluma yeniden kazandırılmasını kolaylaştırmak ve yeniden suç işleme riskini azaltmak amacıyla uygulanır. Genellikle mahkûmun belirli bir süre boyunca iyi bir tutum sergilemesi, belirli bir meslek edinmesi veya eğitim alması gibi koşullara bağlıdır. Ayrıca, mahkûmun cezaevindeki disiplin cezaları veya suçlamaları olmamalıdır. Koşullu Salıverilme genellikle denetimli serbestlik koşulları altında uygulanır. Mahkûm, belirli bir süre boyunca belirli kurallara uymak ve belli bir süre boyunca belirli bir denetim görevlisine rapor vermek gibi koşulları kabul etmelidir. Ayrıca, belirli bir bölgeden çıkmayı veya belirli kişilerle iletişim kurmayı yasaklayan kısıtlamalar da olabilir. Temel olarak, cezaevindeki mahkumların yeniden topluma kazandırılmasını kolaylaştırmak ve yeniden suç işleme riskini azaltmak amacıyla uygulanır (Tok, 2007, s. 119; Kızıllı, 2018, s. 39; Genç, 2021, s. 494).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından koşullu salıverilme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “hükümlünün cezasının belirli bir kısmını infaz kurumunda geçirdikten sonra topluma uyum sağlama konusunda ilerleme kaydedip ceza süresinden daha kısa bir sürede ıslah olduğunu kanıtlarsa, geri kalan cezası için dışarıda belli koşullarda altında geçirmesi” olarak açıklanabilir. Koşullu salıverilmenin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “iyi davranış sergileyen hükümlülerin cezalarının kalan kısmını hapisane dışında infaz edebilmelerini sağlamak cezaevindeki mahkumların yeniden topluma kazandırılmasını kolaylaştırmak ve yeniden suç işleme riskini azaltmak” şeklindedir. Koşullu salıverilme onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “hükümlünün topluma kazandırılması, cezaevinin olumsuz koşullarından korunması, tekrar suç işleme olasılığının azaltılması ve hapis cezasının bireyselleştirilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Koşullu salıverilme; “hükümlünün kanunda öngörülen şartları yerine getirdiği takdirde salıverilip geri kalan cezasını ceza infaz kurumunun denetiminde tamamlamasını sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.11. Özel İnfaz Usulleri

Özel infaz yöntemlerinin temel hedefi, cezanın devlete maddi bir yük olmadan yerine getirilmesi, kadınların ev işlerini ve çocuklarına bakımını devam ettirebilmeleri,

hükümlülerin iş ve aile düzenlerini koruyabilmesidir. Ancak, infaz hukuku politikasının suçlular ve toplum üzerindeki etkileri ve sonuçları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu suçluların toplumda daha etkin bir şekilde denetlenmelerine olanak sağlamak, yeniden toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak ve ceza infaz kurumlarındaki olumsuzlukları en aza indirmek için daha az maliyetli bir seçenek olan konut infazı gibi özel infaz usullerine yönelmek gerektiğini göstermektedir. Dünya genelinde ve Türkiye'de, hükümlülerin yaşamlarına daha az etki eden ve cezaevlerinde infazın olumsuzluklarını en aza indiren özel infaz yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir (Yıldırım, 2018, s. 147).

Cezaların infazıyla birlikte genel ve özel önleme tedbirlerinin sağlanması, hükümlünün suç işlemesini engelleyici faktörlerin güçlendirilmesi, toplumun suçlardan korunması ve hükümlünün yeniden toplumsal hayata kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu hedeflere, sadece hapis cezaları ile ulaşmanın yetersiz olduğu açıktır. Ceza önleme açısından cezaların sınırlı bir etkisi olduğundan suç oranlarının artmasını önlemede yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle, ülkeler farklı infaz yöntemleri arayışına girmiş ve özel infaz usullerine ihtiyaç duymuştur. Özel infaz usullerinde, hapis cezaları infaz kurumunun kişi üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi için belirli aralıklarla infaz kurumunda veya dışında infaz edilmektedir. Bu nedenle, özel infaz usullerinin çeşitliliği modern ceza infaz sistemlerinin daha insancıl bir hale getirilmesinin bir yansımasıdır. Hapis cezalarının infazının kesintisizliği genellikle kuraldır, ancak özel infaz usulleri bu kuralın istisnası olarak nitelendirilebilir (Genç ve Ünal, 2022, s. 59).

Türk ceza infaz sistemi, Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlamak adına çağdaş gelişmeleri takip etmektedir. Hükümlülerin topluma kazandırılması ve ceza infazının etkinleştirilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. Özel infaz usulleri ve ceza infaz sistemi hakkında düzenlemeler yapılması gerektiği Avrupa Birliği uyum sürecinde gündeme gelmiştir. 1 Ocak 2000'de hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, infaz hukukuyla ilgili çeşitli tespitler, amaçlar, ilkeler ve politikalar belirlemiş olup alternatif ceza infaz yöntemlerinin getirilmesi gerektiği konusunda vurgu yapmıştır (DPT, 2000, s. 85).

Hedefi suçlunun rehabilite edilmesi olan infaz hukukunun, cezalandırıcı ve acımasız amaçların terkedilmesi, yeni infaz politikalarının oluşturulmasını teşvik etmiştir. Yeni

bir infaz düzeni benimsenmiş olmasına rağmen, eski 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da özel infaz usullerinin kullanımı zor şartlar altında sınırlandırılmıştır. Öncelikle, hapis cezalarının para cezalarına dönüştürülmesi veya ertelenmesi durumunda, özel infaz usullerinin sadece belirli hapis cezaları için kullanılabileceği, ayrıca bir özel infaz usulü seçilse bile, uygulamanın detaylı bir şekilde düzenlenmediği ve son olarak, özel infaz usullerinin cezalandırma etkisini ortadan kaldıracığına dair yaygın bir inanç olduğu için kullanılmadığı bilinmektedir (Öztürk ve Erdem, 2022, ss. 125-126; Soyaslan, 2000).

Türkiye'nin ihtiyaçlarına ve evrensel standartlara uygun, çağdaş bir infaz hukuku oluşturmak hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 21. yüzyılın gereksinimlerine uygun olarak temel kanunlarda yenileme çalışmaları yapılmıştır. Bunun sonucunda, eski Cezaların İnfazı Hakkında Kanun yerine 13/12/2004 tarihinde kabul edilen ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) adını taşıyan yeni bir kanun 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Türk, 2001, s. 5).

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 110. maddesi, cezaların belirli bir süreyi aşmaması durumunda infazın daha kolay hale getirilmesi için özel infaz usullerini (konutta infaz, geceleri infaz ve hafta sonu infazı) düzenlemektedir. Buna göre, kasıtlı suçlarda toplam bir yıl altı ay, taksirle öldürme dışındaki taksirle işlenen suçlarda ise toplam üç yıldan az süreli hapis cezası, hafta sonu veya geceleri infaz kurumunda çektirilebilir. Bu şekilde, hükümlülerin eğitim veya iş gibi faaliyetleri için “yarı özgürlük” imkanı sağlanacak ve toplumla uyum sağlama süreci kolaylaşacaktır. Aynı zamanda, bu sayede cezaevinin negatif etkilerinden kaçınılacak ve mahkumlar kısıtlanabilecektir. Yaşlılar için öngörülen dört yıllık ceza süresinin, çocuklar için bir yılla sınırlandırılması yerinde bir düzenleme değildir. Cezanın, infaza başladıktan sonra hafta sonları, geceleri veya evde çektirilmesine karar verilebilir (Şentürk, 2021, ss. 84; Yıldırım, 2018, s. 148).

Özetle, Özel İnfaz Usulleri; belirli suçlar için uygulanan özel ceza infaz yöntemleri olup diğer ceza infaz yöntemlerinden farklılık göstererek suçun türüne göre değişkenlik gösterir. Örneğin, işlenen suçların niteliği veya suçun işleniş şekli sebebiyle ceza infaz kurumlarında infazı zor veya tehlikeli olan hükümlüler için, açık ceza infaz kurumu veya hükümlü evi gibi daha az güvenli yerlerde infaz mümkündür. Bu yöntemlerde, hükümlülerin infazının bir kısmı veya tamamı, belirli

koşulları yerine getirmeleri halinde dışarıda geçirebilecekleri koşullu salıverilme gibi uygulamalar da yer alabilir. Özel infaz usulleri arasında yer alan diğer uygulamalar ise, elektronik kelepçe takılması, açık ceza infaz kurumlarında kalan hükümlülerin çevre hizmetleri gibi topluma faydalı işlerde çalışması, hükümlülerin çocuklarına bakması veya okuması gibi faaliyetlerden yararlanmaları ve benzeri yöntemlerdir. Özel infaz usulleri, hükümlülerin cezalarının infazını daha insancıl hale getirmeyi hedeflerken, aynı zamanda toplumun güvenliğinin de sağlanması amaçlanır. Özel infaz usulleri, suçlunun toplumla olan ilişkisini ve toplumsal sorumluluğunu vurgular. Bu usuller genellikle cezai eylemlerden doğan zararları telafi etme ve suçluyu yeniden entegre etme amacını taşır. Bu usuller suçlunun sorumluluğunu kabul etmesini ve mağdurun zararlarını telafi etmeyi hedeflerken, toplumsal onarımı ve uzlaşmayı teşvik eder. Bu sayede, adaletin sadece suçlunun cezalandırılmasından ziyade, suçun toplum üzerindeki etkilerinin giderilmesine ve suçlunun yeniden entegre edilmesine odaklandığı bir sistem oluşturulabilir (Turhan ve Altıkat, 2016, s. 2; Koca, 2021, s. 2).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından özel infaz usulleri ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “suçluların toplumda daha etkin bir şekilde denetlenmelerine olanak sağlamak, yeniden toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak ve ceza infaz kurumlarındaki olumsuzlukları en aza indirmek” olarak açıklanabilir. Özel infaz usullerinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “cezanın devlete maddi bir yük olmadan yerine getirilmesi, kadınların ev işlerini ve çocuklarına bakımını devam ettirebilmeleri, hükümlülerin iş ve aile düzenlerini koruyabilmesi” şeklindedir. Özel infaz usulleri onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “konutta infaz, geceleri infaz ve hafta sonu infazı” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Özel infaz usulleri; “hükümlülerin yaşamlarına daha az etki eden ve cezaevlerinde infazın olumsuzluklarını en aza indirerek” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.12. Denetimli Serbestlik

Genellikle özgürlüğü kısıtlayıcı cezalara çarptırılan insanların yeniden topluma kazandırılması gerektiği düşüncesi, kısa süreli hapis cezası alan birçok insanın varlığı, ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalık durumu ve kişiyi cezasını ödetmek yerine yeniden topluma kazandırmayı hedefleyen yaklaşım nedeniyle, denetimli serbestlik sistemi kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir (Sevinçli, 2021, ss. 78-79; Kamer, 2008, s. 275).

Türkiye'de genç suçlulara yönelik denetimli serbestlik müdahaleleri, özelleştirilmiş risk ihtiyaçları değerlendirmesi ve destekleyici müdahale programları üzerine inşa edilmiştir. “Türkiye Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar İçin Etkin Bir Risk Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi Projesi” adlı proje, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve UNICEF tarafından finanse edilmekte olup 2015 yılında başlamıştır. Projenin amacı, çocuk adalet sistemini etkinleştirmek ve daha önleyici ve rehabilite edici bir denetimli serbestlik sistemi geliştirerek etkinliğini artırmaktır. Proje kapsamında, reform adı verilen süreçte gençlerle bireyselleştirilmiş görüşmeler yapılmaktadır. Bu süreçte, çocukların riskleri ve ihtiyaçları belirlenmekte ve uygun müdahaleler belirlenerek sabıka geçmişi, aile, eğitim ve çalışma durumu, genel sağlık durumu, sosyal çevre ve akran ilişkileri, madde kullanımı, tutum ve davranışları gibi alanlar hakkında bilgi toplanmaktadır (Eryalçın ve Duyan, 2022, s. 4; Kurt Yücekul, 2007, s. 123).

Ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hapis cezası alanların fazla olması ve hafif suçlar işlemiş suçluların toplumda rehabilite edilme anlayışının yaygınlaşması gibi sebepler, denetimli serbestlik sisteminin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Denetimli serbestlik, suçlulara yardım etmek ve suç mağdurlarına destek olmak amacıyla ceza adalet sistemi içinde yerini almıştır. Temel ceza mevzuatında yapılan düzenlemeler ve uzun süren hazırlık çalışmaları sonucunda 2005 yılında yürürlüğe giren denetimli serbestlik sistemi, toplum içinde infazı öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesine olanak sağlamıştır (Yavuz, 2012, s. 317; Turhan ve Altıkat, 2016, s. 3).

Denetimli serbestlik sisteminin kapsamı; “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve 5395 Çocuk Koruma Kanunu” ile belirlenmiştir. İlgili kanunlarda düzenlenmiş olan; “tedavi ve denetimli serbestlik (TCK 191), adli kontrol (CMK 109-ÇKK 20), şarta bağlı erken tahliye (CGTİHK 105/A), adli para cezası karşılığı kamuya yararlı bir işte çalıştırılma (CGTİHK 106/3), çocukların denetim altına alınması (ÇKK 36), hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde verilen yükümlülük (CMK 231), kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar (TCK 50), hapis cezasının ertelenmesi halinde verilen yükümlülükler (TCK 51), belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (TCK 53), etkin pişmanlık kapsamında verilen denetimli serbestlik (TCK 221),

koşullu salıverilme sonrası verilen yükümlülükler (CGTİHK 107), mükerrerlere özgü denetimli serbestlik (CGTİHK 108) ve cezanın konutta infazı (CGTİHK 110)” kararları denetimli serbestlik müdürlüklerinin infazından sorumlu oldukları kararlardır (Işık, 2016, ss. 3-4; Şekerci, 2018, s. 23).

Denetimli serbestlik sisteminin kurulması için 2005 yılında yasal düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler arasında, adlî kontrol, kısa süreli hapis cezasına alternatif yaptırımlar, kamuya yararlı işlerde çalıştırma, koşullu salıverilme gibi tedbirler yer almaktadır. Ayrıca, cezanın konutta infazına ilişkin düzenlemeler ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülükler de düzenlenmiştir. 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, 20 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna ilişkin uygulama esasları ise Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Yönetmelik, ilk olarak 20 Aralık 2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş, ancak daha sonra yapılan değişiklikler nedeniyle 18 Nisan 2007 tarihli Resmi Gazete’de yeniden yayımlanmıştır (Yavuz, 2012, s. 318; Sümer, 2009, s. 21).

2005 yılında yapılan toplu değişikliklerle birlikte Türk ceza mevzuatı, koşullu salıverilmenin şartlarını da değiştirdi. Daha önce, hükümlünün koşullu salıverilmeden yararlanabilmesi için hapis cezasının üçte birini iyi hal şartlarında tamamlaması gerekiyordu. Ancak yeni yasayla beraber bu süre ikide biri yani yarısı olarak revize edildi. Bunun yanı sıra, suçlar karşısında öngörülen cezaların artırılmasıyla 5237 sayılı TCK, caydırıcılığını da artırmıştır. Bu nedenlerden dolayı ceza infaz kurumları yetersiz kalmış, doluluk oranı yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bazı durumlarda hükümlülerin yoğunluktan dolayı yerlerde yattığı bile bilinmektedir. Bu sebeplerle ceza infaz kurumlarının rahatlatılması için bu düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü koşullu salıverilme ile denetimli serbestlik ceza infaz usulü birbirine benzer niteliktedir. Hatta denetimli serbestlik, hükümlüler lehine koşullu salıverilmenin şartlarını genişleten bir kurumdur (Kamer ve Altun, 2009, s. 324; Külçür, 2015, s. 53).

Denetimli serbestlik ceza infaz usulü, 31 Aralık 2015 tarihine kadar geçerli olan uygulamasında, 18 aydan az hapis cezası alan mahkumların cezaevinde kalmadan serbest bırakılmasına olanak tanıdı. Bu da cezaların ertelenmesi, hükümlerin açıklanmasının geri bırakılması veya kısa hapis cezasına alternatif yaptırımlar gibi

seçenekleri olan ve bu seçenekleri kullanmayan hakim kararlarının bir anlamı kalmadığı anlamına gelir. Çünkü iyi halleri göz önüne alınmadan, denetimli serbestlik ceza infaz usulüyle hükümlüler cezaevinden çıkarılır. Bu olumsuz yönüyle, denetimli serbestlik ceza infaz usulü, hükümlüler tarafından bir özgürlük olarak algılanmıştır. Bu olumsuz sonucun önüne geçmek için, denetimli serbestlik yoluyla cezaların infazından sadece iyi hal gösteren hükümlülerin yararlanabileceği şeklinde düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Turhan ve Altıkat, 2016, ss. 5-7).

Özetle, Denetimli Serbestlik; hükümlülerin yeniden suç işleme risklerini azaltmak, topluma daha hızlı uyum sağlamalarını sağlamak ve ceza infaz kurumlarına olan yükü azaltmak amacıyla uygulanır. Hükümlülerin cezaevinden çıktıktan sonra yeniden topluma uyum sağlamaları ve hayatlarını sürdürebilmeleri için destekleyici hizmetler sunulur. Denetimli serbestlik süresi, hükümlülerin suçun türüne ve ceza miktarına göre değişebilir. Bu süre boyunca hükümlüler belirli bir denetim elemanı tarafından takip edilir ve denetim elemanının belirlediği koşullara uyarak yaşamlarını sürdürürler. Bu süre zarfında suçlunun toplumla ilişkisini sürdürmesi, rehabilite olması ve suç tekrarının önlenmesi amaçlanır. Denetimli serbestlik sayesinde suçlu, toplumla daha fazla etkileşim kurar, sorumluluklarını yerine getirir, suçun doğurduğu zararları telafi etmeye çalışır ve suçun neden olduğu sorunları çözmek için çalışır. Denetimli serbestlik, suçlunun rehabilite olması, topluma fayda sağlaması ve suçun tekrarını önlemesi üzerine odaklanır. Suçlu toplum içinde sorumluluğunu yerine getirirken, mağdurun zararlarının telafisi ve onarımı için çabalayarak onarı adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Denetimli serbestlik uygulamasının başarısı, hükümlülerin uyum sağlama becerilerine, topluma adaptasyonlarına ve yeniden suç işleme oranlarına bağlıdır. Bu nedenle, denetimli serbestlik uygulaması kapsamında hükümlülerin psikososyal destek, eğitim, meslek edindirme gibi hizmetlerden yararlanmaları önemlidir (Tırtır, 2006, s. 1461; Usta ve Öztürk, 2010, s. 7; Cihan, 2016, s. 52).

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından denetimli serbestlik ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “özgürlüğü kısıtlayıcı cezalara çarpıtılan insanların yeniden topluma kazandırılması düşüncesi, kısa süreli hapis cezası alan birçok insanın varlığı, ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalık ve kişiyi cezasını ödetmek yerine yeniden topluma kazandırmayı hedeflemek” olarak açıklanabilir. Denetimli serbestliğin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “ceza infaz kurumlarındaki aşırı

kalabalıklaşma, kısa süreli hapis cezası alanların fazla olması ve hafif suçlar işlemiş suçluların toplumda rehabilite edilme anlayışının yaygınlaşması” şeklindedir. Denetimli serbestlik onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “hükümlülerin yeniden suç işleme risklerini azaltmak, topluma daha hızlı uyum sağlamalarını sağlamak ve ceza infaz kurumlarına olan yükü azaltmak” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Denetimli serbestlik; “hükümlülerin cezaevinden çıktıktan sonra belirli bir süre boyunca belirli koşullar altında takip edilmesi ve denetlenmesi” ile onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.13. Hakikat Komisyonları

Hakikat komisyonları, kişisel sorumluluğa odaklanan ceza sisteminin sınırlarına karşı koyarak, mağdurların yaşadığı gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve toplumsal ve siyasi koşullara ışık tutarak geçmişte işlenen suçların nedenlerini ele alan bir geçiş dönemi adaleti aracıdır. Araştırma ve veri toplama yoluyla hem yargılamalara hem de hukuki reform ve tazminat politikalarına yön verebilen komisyonlar, fail-mağdur ayırımına takılmadan, çok katmanlı ve çok aktörlü bir hakikat süreci yoluyla geçmişte yaşanan haksızlıkları ve gelecekteki telafi imkanlarını özgürce tartışılabilir bir kamusal müzakere alanı yaratmayı amaçlar. Bu kamusal müzakere alanının, ihlalleri üreten toplumsal şiddet örüntülerini ortaya çıkararak, benzer ihlallerin tekrarlanmasını engelleyen bir yüzleşme süreci inşa etmesi umulur (Hayner, 1994, s. 600; 2002, s. 56).

Hakikat komisyonları tarihsel olarak ötekileştirilmiş ve şiddetle bastırılmış grupların hikayelerine odaklanarak daha kapsayıcı yeni ulusal anlatılar yaratmayı amaçlar. Bu süreçte, kadınların deneyimleri ve hayatta kalma stratejileri de kayda alınmalıdır, aksi takdirde insan hakları ihlalleri sadece erkeklerin deneyimleri üzerinden ele alınır ve kadın mağdurların deneyimleri yok sayılır veya ikincil hale getirilir (Theidon, 2007, s. 453).

Geçiş dönemi adaleti, özellikle şiddet ve baskı dönemlerinden sonra işlenen suçlar nedeniyle faillerin hesap vermesi, gerçeklerin ortaya çıkarılması, mağdurların zararlarının tazmini ve barış ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması amacını taşır. Bu amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan geçiş dönemi adaleti yapıları, modern hukuk sistemini şekillendiren kamusal/özel alan ayırımına da bağlıdır. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ezilme gibi yoğun şiddet ve çatışma dönemlerinde ortaya çıkan insan hakları ihlalleri, bu yapılar tarafından genellikle göz ardı edilmiştir. Bu

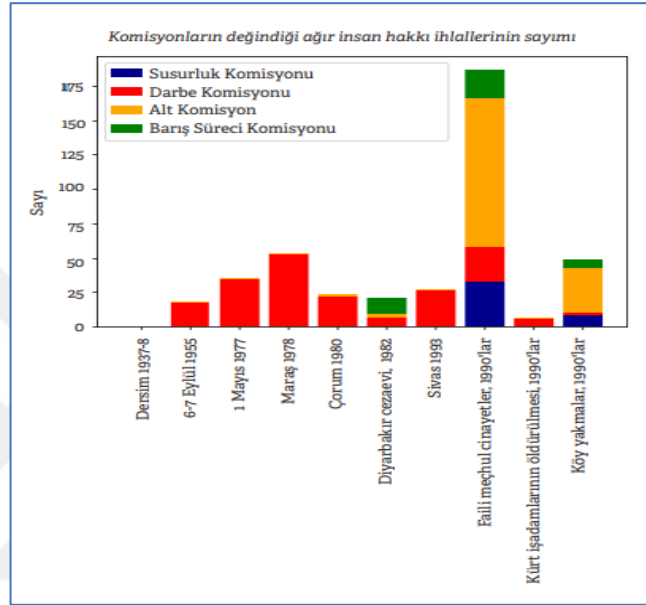
nedenle, ceza yargılamaları ve hakikat komisyonları gibi geçiş dönemi adaleti yapılarının belirlediği insan hakları ihlallerinde politik tercihler önemli bir rol oynamaktadır. Bu tercihler kadınların maruz kaldığı zararların ve mağduriyet biçimlerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Kadınların maruz kaldığı hak ihlalleri, geçiş dönemi adaleti yapıları tarafından sadece cinsel şiddetle sınırlı olarak görülmüş ve kadınların savaş ve yaygın şiddet nedeniyle maruz kaldığı diğer hak ihlalleri yok sayılmıştır. Geçiş dönemi adaleti yapılarının olağanüstü dönem şiddeti tanımını da kadınların yaşıdığı şiddetle barış döneminde yaşadıkları yapısal şiddet arasında bir kesinti yaratarak, bu iki dönem arasındaki devamlılığı ve geçişkenliği anlamayı zorlaştırmaktadır. Kadınlara tam bir mağdur ya da politik faillik statüsü verilmemesi, toplumsal cinsiyet kr geçiş dönemi adaleti deneyimleri nedeniyle adalet ve hakikat kavramlarının yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir (Dinçer, 2014, s. 227).

Son 40 yıl içinde, yapıcı adalet çalışmaları önemli bir ivme kazanmıştır. Çok sayıda ülkede, kriz dönemlerinin ardından onarım yöntemleri kullanılarak yeniden yapılandırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bugün artık geçmişle yüzleşmeden geleceğe güvenle bakmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bir toplum, geçmişinden kaçmak istese bile, kirli geçmişi onu takip etmeye devam eder. Ulusal hafıza bile bu takibi durduramaz. Genellikle kahramanlık ya da mağduriyet hikayeleri ile dolu bir tarih yaratılarak, geçmişteki suçların araştırılması ve kabulü engellenmiştir. Ancak, bu yasaklayıcı ve susturucu anlayış artık terk edilmiştir ve alternatif yaklaşımlarla geçmişle yüzleşme çalışmaları artmıştır (Sancar, 2014, s. 52).

Türkiye'de kalıcı bir barışın oluşturulması için, özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan ve toplumun geniş kesimleri tarafından görmezden gelinen; “zorla g, yasadışı ve keyfi infazlar ve zorla kayıplar” gibi devlet eliyle uygulanan eylemlerin açık bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu şiddete maruz kalanların taleplerinin tanınması, eylemi gerçekleştiren yapıların tespit edilmesi ve işbirliğini mümkün kılan kurumsal yapının ortaya çıkarılması önemlidir. Türkiye'de bir hakikat komisyonunun kurulması tartışıılırken, 30 yıllık dünya deneyimi hem bazı iyi örnekler sunmaktadır hem de farklı deneyimlerin karşılaştırmalı olarak incelenerek Türkiye'nin ihtiyaçları ve koşullarına uygun bir şekilde şekillendirme imkanı sağlamaktadır (Çelikkan, 2013, ss. 9-14).

Kimi zaman Türkiye’de darbe ve muhtıraları incelemeye yönelik oluşturulan meclis araştırması komisyonları, hakikat komisyonu olarak kabul edilmemektedir (Maviş, 2016, s. 350).

Şekil 3.1’de Komisyonlar tarafından değinilen siyasî şiddet olayları ve ihlallere ilişkin sayılar verilmektedir. Görüldüğü üzere Darbe Komisyonları en fazla komisyon sayısına sahiptir.

Şekil 3.1. Komisyonlar tarafından değinilen siyasî şiddet olayları ve ihlaller

Kaynak: Bakır, 2022

1997-2013 arasında siyasî şiddet ve insan hakları ihlalleri ile ilgili hususları araştırmak amacıyla dört meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Türkiye’de resmî bir geçiş dönemi adaleti süreci gerçekleşmemiş ve herhangi bir hakikat komisyonu kurulmamıştır. Meclis ve diğer devlet kurumları, 1980’lerin sonlarından bu yana, “Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyadaki silahlı iç çatışma sırasında devlet güçlerince sergilenen davranışları, bu çatışma sırasında ve sonrasında yaşanan insan hakları ihlallerini ve demokrasiye yönelik tehditleri” araştırmak üzere hakikat arayışıyla görevlendirilen çeşitli organlar oluşturmuştur (Bakır, 2022, ss. 10-12).

Özetle, Hakikat Komisyonları; insan hakları ihlalleri veya çatışma dönemlerinde gerçekleşen kötü muamele, işkence, kayıplar ve cinayetler gibi ciddi suçlarla ilgili olarak gerçekleri ortaya çıkarmak, mağdurları tanımak ve sorumluları hesap vermeye çağırarak için oluşturulan kurumlardır. Ayrıca toplumsal huzurun sağlanması,

geçmişteki haksızlıkların ortaya çıkarılması ve mağdurlara adaletin sağlanması amacıyla kurulan bir ilişkiyi de ifade eder. Hakikat Komisyonları, toplumsal hafıza oluşturmak, mağdurlara ve topluma adalet ve onarım sağlamak, geçmişteki hatalardan ders çıkarmak ve benzer hataların tekrarını önlemek amacıyla çalışır. Bu süreçte, mağdurlara tazminat verilmesi, kaybolan insanların akıbetinin ortaya çıkarılması ve gerçeklerin kamuoyuna duyurulması gibi önlemler alınabilir. Hakikat komisyonları, gerçekleri ortaya çıkarmak ve kurbanların ve yakınlarının hikayelerini anlatmak için şahit ifadelerini, belgeleri, raporları ve diğer kaynakları kullanırlar. Birincil amaç insan hakları ihlalleri ve çatışma dönemlerinde gerçekleşen suçlarla ilgili olarak kamuoyunu bilgilendirmektir. Bu komisyonlar, mağdurların ve toplumun yaşadığı acıları hafifletmeye ve bu olayların tekrarlanmasını önlemeye yardımcı olabilirler. Hakikat komisyonları, bazen af ve cezalandırma programları gibi diğer mekanizmalarla birleştirilebilir. Bu tür bir yaklaşım, sorumluların hesap vermesi için bir yol sağlamakla birlikte, mağdurların acılarına ve toplumsal bütünleşmeye de yardımcı olabilir. Hakikat Komisyonları, geçmişteki haksızlıkların ortaya çıkarılması, gerçeklerin belgelenmesi ve mağdurların deneyimlerinin duyulması gibi süreçlerle onarı adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Hakikat Komisyonları ile onarı adalet arasındaki ilişki, geçmişteki haksızlıkların ortaya çıkarılması, gerçeklerin belgelenmesi ve mağdurların deneyimlerinin duyulmasıyla onarı adaletin sağlanmasına yönelik bir çabadır. Hakikat komisyonları insan hakları ihlalleri ve çatışma dönemlerinde gerçekleşen suçlarla mücadelede etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu komisyonların kurulması, mağdurların haklarını korumanın yanı sıra, insan hakları ihlallerini ve çatışmaları önleme çabalarına da katkı sağlayabilir (Dinçer, 2014, s. 228; Maviş, 2016, s. 355; Özcan, 2022, s. 221; Bakiner, 2021).

Hakikat komisyonları ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “kişisel sorumluluğa odaklanan ceza sisteminin sınırlarına karşı koyarak, mağdurların yaşadığı gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve toplumsal ve siyasi koşullara ışık tutarak geçmişte işlenen suçların nedenlerini ele alma” olarak açıklanabilir. Hakikat komisyonlarının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “insan hakları ihlalleri veya çatışma dönemlerinde gerçekleşen kötü muamele, işkence, kayıplar ve cinayetler gibi ciddi suçlarla ilgili olarak gerçekleri ortaya çıkarmak, mağdurları tanımak ve sorumluları hesap vermeye çağırma” şeklindedir. Hakikat komisyonları onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “fail-mağdur ayrımı yapmadan çok katmanlı ve çok aktörlü bir

hakikat süreci yoluyla geçmişte yaşanan haksızlıkların ve gelecekteki telafi imkanlarının özgürce tartışılabildiği bir kamusal müzakere alanı yaratma” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Hakikat komisyonları; “ihlalleri üreten toplumsal şiddet örüntülerini ortaya çıkararak, benzer ihlallerin tekrarlanmasını engelleyen bir yüzleşme süreci inşa ederek” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4. IRAK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE YER ALAN ONARICI ADALET UYGULAMALARI

Çalışmanın Irak'taki uygulamalarının açıklandığı bu bölümde; (i) kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, (ii) yürütmenin durdurulması, (iii) para cezası, (iv) itiraf pazarlığı, (v) kamu davasının açılmasının ertelenmesi, (vi) hükmün infazının ertelenmesi, (vii) acil yargı, (viii) ceza emri, (ix) uzlaştırma, (x) koşullu salıverilme, (xi) özel infaz usulleri, (xii) denetimli serbestlik, (xiii) hakikat komisyonları uygulamaları ele alınmıştır.

4.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar

Çok sayıda ve birikmiş ceza davası ve ceza adalet kurumlarının bu davaları makul bir sürede çözememesi, ceza yargılamasına alternatif mekanizmanın benimsenmesine yol açan en önemli ve öne çıkan nedeni oluşturmaktadır. Bu nedenle, ceza yargılamasının normal prosedürlerine sıkı sıkıya bağlı kalmak artık kabul edilemez, bu nedenle ceza yargılamasına alternatif mekanizmanın sunduğu avantajlar nedeniyle onlardan ayrılmak ve belirli suçlarla ilgili özet prosedürleri takip etmek kabul edilebilir hale gelmiştir (İbrahim, 2004, s. 8).

Ceza davasına alternatifleri çeşitli şekillerde tanımlamıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır; “aynı zamanda rızaya dayalı fiiller de dahil olmak üzere ceza hakimlerinin, özel tarafların, suçlunun ve mağdurun geçerli yasal kuralları hariç tutmayı kabul ettiği durumlar”, “ceza davasının tarafları olan sanık ve mağdura daha büyük bir rol veren, ceza davasının sona erdirilmesinde ve ceza olgusuyla yüzleşme seyrinin kontrol edilmesinde toplumun katılımını sağlayan uygulamalar”, “taraflara yardımcı olmak isteyen tarafsız bir üçüncü kişinin müdahalesini veya yardımını zorunlu olarak gerektirmeyen ve uyuşmazlığın yargı dışı bir şekilde çözülmesini amaçlayan bir dizi prosedür” olarak tanımlanmaktadır (Youssef, 2013, s. 12; Al-Fail, 2006, s. 77; Sufyan, 2014, s. 12).

Yapılan önceki tanımlardan hareketle davacılar arasındaki uyuşmazlığın ceza davasının olağan usullerinden uzakta, davanın taraflarının kendi irade ve anlaşmalarıyla anlaşmazlığı sona erdirmesi yoluyla çözümlenmesinin dostane yönünü vurguladıkları dikkat çekmektedir. Bu alternatiflerin ceza emri gibi uzlaşmazlığın barışçıl yönüne dayanmayan biçimleri de vardır. Bu nedenle, ceza davası usullerine

alternatifleri, ceza davasının karmaşık düzenli usulleri yerine ceza adaletinin sağlanabileceği ve kriziyle yüzleşilebileceği, ceza davasını sona erdirmeyi amaçlayan bir dizi basitleştirilmiş mekanizma ve biçimler olarak tanımlanabilir (Al-Dulaimi, 2017, ss. 37-38).

Alternatif ceza, hükümlüye tutuklu olmadan verilen bir ceza ya da hapis cezasının yerine, toplum için belirli bir hizmeti yerine getirme şeklinde değiştirilen bir ceza türüdür. Bu ceza, kişisel cezalandırma prensibinin bir yansıması olarak ortaya çıkar ve özgürlüğün kısıtlanmasının aksine, suçlu bireyin başkaları olmadan ceza çekmesi anlamına gelir (Al-Shawa, 1997, s. 7).

Dünyanın çoğu ülkesi, her biri toplumlarının koşullarına, kompozisyonlarının ve geleneklerinin doğasına göre alternatif cezalandırmanın getirilmesini uzun zamandır benimsemiştir. Bu ülkeler, hâkimlerinin uygulama yöntemi, içtihatları ve bu cezanın uygulanmasındaki kararları, gözaltı cezalarının azaltılmasındaki avantaj ve dezavantajlarına göre farklılık göstermiştir. Biçimlerine gelince, (para cezası, müsadere, kamulaştırma, belirli bir işi veya mesleği icra etme lisansının veya lisansının geri alınması) ve özgürlükten yoksun bırakma cezasının ve toplumu, devleti ve ceza kurumlarını etkileyen zararlı çıktılarının aksine, bireysel ve kolektif avantaj ve faydalar taşımasıdır. Burada alternatif cezanın bazı avantajlarından bahsetmek gerekirse: “İlk olarak, mahkumlara ayrılan bütçenin azaltılmasına katkıda bulunun. İkincisi, onları kontrol etmek ve istismarı önlemek veya hafifletmek için hapis hane aşırı kalabalığını azaltmak. Üçüncüsü, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve az sayıda mahkum nedeniyle hastaların sürekli olarak takip edilmesi. Dördüncüsü: Hükümlüyü ailesine ve topluma bağlı tutmak ve davranışlarını doğru yönde değiştirmek. Beşincisi, insani, sosyal, ekonomik ve ulusal ilkelerin doğru bir şekilde uygulanmasıdır. Altıncısı, başta insan hakları olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ilke ve özelemleriyle uyumludur” (Al-Numan, 2023).

1971 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na dair 23 tarihli metin ve 1969 sayılı Ceza Kanunu'na dair 111 tarihli metin ile bu kanunlardaki değişiklikler, ceza muhakemesi sürecinde alternatif cezaları içeren çeşitli hükümleri içermektedir. Örneğin, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 331. maddesi, mağdurun suç işlendiği tarihten itibaren üç ay geçtikten sonra veya zorunlu bir mazeretin sona ermesi durumunda, şikayetin kabul edilemez olduğunu belirtir. Aynı şekilde, Madde 238, hükümlünün cezanın dörtte

üçünü veya çocuk ise üçte ikisini tamamladıktan sonra şartlı olarak salıverilme hükmünü içerir. Ayrıca, Madde 60, suçun işlendiği sırada kişinin bilinçsiz veya isteksiz olması durumunda cezai sorumluluğunun olmayacağını belirtirken, Madde 92/1, birden fazla sanık varsa nispi para cezasına hükmedilmesi gerektiğini ifade eder. Madde 138, suçlunun elde ettiği kazancın değerini aşmayacak bir para cezasının verilmesini öngörürken, Madde 144, bir yıl geçmeyen hafif suçlarda cezanın durdurulabileceğini ve bunun mahkeme tarafından suçun işlenme şekli, suçlunun geçmiş ve yaş gibi faktörlere dayanarak değerlendirileceğini açıklar. Bu alternatif cezaların Ceza Kanunu'ndaki etkileri incelendiğinde, suçun işlendiği an kişinin bilinçsiz veya isteksiz olması durumunda cezai sorumluluğunun olmayacağı belirtilirken, birden fazla sanık varsa nispi para cezasının uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı şekilde, suçlunun elde ettiği kazancı aşmayacak bir para cezasının verilmesi ve hafif suçlarda cezanın belirli şartlarda durdurulabileceği ifade edilmektedir (Al-Numan, 2023).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar uygulaması; “(i) para cezasının ödenmemesi halinde cezanın hapse çevrilmesi, (ii) erkek çocuklarının ıslah edilmesi amacıyla ıslah evine yerleştirilmesi” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar kurumu; 1969 tarih ve 111 sayılı Irak Ceza Kanunu Madde 93 ve Madde 94’te (EK-2) düzenlenmiştir (Al-Dulaimi, 2017, ss. 23-28).

Bir suçluya hapis cezasıyla birlikte veya hapis cezası olmaksızın para cezası verilirse, mahkemece suç için öngörülen üst sınırın yarısını geçmemek üzere cezanın belirli bir süre ödenmemesi nedeniyle hapis cezasına hükmedilebileceği, hapis ve para cezası ile cezalandırılacağı, ayrıca suç sadece para cezasını gerektiriyorsa, cezanın ödenmemesi halinde mahkemece verilecek hapis süresi her yarım dinar için bir gün olacağı ve paraya çevrilecek hapis cezasının iki yılı geçmeyeceği dile getirilmiştir (Madde 93). Burada amaç önce hapis cezasının para cezasına çevrilerek suçlunun ıslah edilmesidir. Fakat suçlu para cezasını da ödemez ise o zaman her hal ve şartta adalet gereği cezasını çekmesi için cezasının tekrar hapis cezasına çevrilerek cezasını çekmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Çünkü suçlu kendisine sunulan alternatif ve hafif cezayı çekmemekte ısrar etmektedir. Suçlu erkek çocuklarının kararda belirtilen süre boyunca

eğitim ve rehabilitasyonu için belirlenmiş bir okula yerleştirileceği ayrıca erkek çocuğun, kararda belirtilen süre boyunca eğitim ve rehabilitasyonu için belirlenmiş bir okulda ıslah edilmesi amacıyla yerleştirilerek alıkonulması ifadeleri yer almaktadır (Madde 94).

Alternatif cezanın uygulanmasının, onu uygulama yetkisine sahip olanlar için mutlak olmadığını, uyması gereken çeşitli kısıtlamalar ve kontroller olduğunu belirtmek gerekir: 1-Uygulanacak alternatif cezalandırma, insan hakları ilkeleri ve adaletin gerekleriyle çelişmez. 2-Ceza kararı, davayı gören yargı tarafından verilmelidir. 3-Hükümlünün rızası alınmalıdır. 4-Hükümlünün kişisel ve sosyal durumlarını dikkate almak ve derinlemesine incelemek. 5-Hükümlünün yargı emsallerinin bulunmaması gerekir ve 18 yaşından küçük olmamalıdır. 6-Kanuna göre verilen ceza, bir yıl süreyle hapis cezasını geçemez (Al-Numan, 2023).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “kişinin işlediği suç nedeniyle hapis cezası almasını engelleyerek toplumdan kopmadan ve yabancılaşmadan cezasını çekmesini sağlamak” şeklinde açıklanabilir. Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımların onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “bireyin hapsedilmeden farklı ceza seçenekleri (para cezası ile cezalandırılarak) ile ıslah edilmesi” şeklindedir. Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “cezanın paraya çevrilerek ödemeye zorlama ve ıslah evine yerleştirme” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar; “suçluyu hapsetmeden hazineye gelir elde edip topluma yabancılaşmasını engelleme ve suçlu erkek çocuklarının devlet eliyle ıslah edilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.2. Yürütmenin Durdurulması

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Hapis Cezasının Ertelenmesi kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Yürütmenin Durdurulması kurumuna karşılık gelmektedir.

Ceza davası usullerine alternatif uygulamalardan olan ve bireylerin esas olarak dahil olduğu şikâyetten vazgeçme; mağdurun şikâyetinin hukuki etkisini durdurma, yani dava prosedürlerini yürütmeyi durdurma iradesini ifade ettiği bir yasal işlem anlamına

gelir. Şikâyet bir haktır ve kanun koyucunun şikâyetle konu suçtan doğan kamu davası açma hürriyetini kısıtlamayı amaçladığını çeşitli mülâhazalarla açıklamıştır. Kanun koyucu dava süresince, davada kesinleşmiş bir kararın verilmesinden kaynaklanacak sonuçlardan kaçınmanın kendi çıkarına olduğunu tahmin etmesi ve bu sonuçların mağduru etkilemesi halinde, mağdura şikayetini geri çekme fırsatı vermiştir (Qurani, 2008, s. 18; Youssef, 2013, s. 72).

Özel çıkarları veya ailesinin çıkarları, toplumun çıkarlarından daha fazla etkilenirler. Çünkü bazı suçlarda saldırıya uğrayan hak, zina suçu gibi ailevi ilişkilerle ilgiliyken bazıları da fail ile mağdur arasındaki aile bağlarıyla, örneğin fail ile mağdur arasındaki aile bağlarıyla ilgilidir. Eşler, üstsoy ve altsoy arasındaki hırsızlık gibi, diğerlerinde ise hakaret ve iftira suçları gibi mağdurun duygusuna saldırılan haktır. Şikâyetten feragat kişisel ve usule ilişkin niteliktedir. Çünkü yasa koyucu şikayetçiye ceza davası açmanın uygunluğunu değerlendirme hakkı verdiğinde, şikâyeti kendisi için aşikâr hale gelirse şikayetinden feragat etme hakkından onu mahrum etmemiştir (Al-Rawi, 2016, ss. 108-109).

Kanuni şikâyet hakkının sahibi, şikâyetten feragat etme hakkına sahip olan kişidir, davada kesin hüküm verilmeden önce her zaman şikayetten vazgeçme hakkına sahip olandır. Bu feragat, davada kesin hüküm verildikten sonra verilmişse, bu vazgeçmenin davada kesin hüküm verilmesiyle sona erdiği için dava üzerinde bir etkisi yoktur. Eğer hukuka uygun bir şekilde gerçekleşirse, şikayetten vazgeçmek şu sonuçları doğurur: Şikayetten önce vazgeçilmişse, şikâyet hakkı sona erer; ancak şikayetten sonra vazgeçilmişse, ceza davası sona erer. Şikâyet ve feragatnamenin etkisi şikâyetle yer alan olayla sınırlıdır ve başka bir şeyi kapsamaz. Birçok ceza mevzuatı, şikâyetten feragat sistemini, ceza adaleti krizinin ele alınabileceği geleneksel alternatiflerden biri olarak benimsemiştir. Ceza Kanunu ve diğer kanunlarda öngörülen suçlardan şikayetçi olanların şikayetlerini geri almalarına ve bunun sonucunda ceza davasının sona erdirilmesine izin vermektedir (Al-Ela, 2001, s. 166; Boujeer, 2002, ss. 23-25; Al-Kharbawi, 2013, s. 409).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Yürütmenin Durdurulması uygulaması; “(i) cezanın infazının durdurulması, (ii) yürütmenin durdurulduğu süre boyunca iyi hal sergileme veya tazminatın tamamını ya da bir kısmının ödemesinin zorunlu tutulması” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Yürütmenin Durdurulması kurumu; 1969 tarih ve 111 sayılı Irak Ceza Kanunu'nda; Madde 144 ile 149 arasında düzenlenmiştir (EK-2).

Mahkemenin bir yılı geçmemek üzere hapis cezası gerektiren bir ağır suç veya kabahatle ilgili olarak karar verdiğinde, aynı kararla hükümlünün daha önce yapmamış olması halinde cezanın infazının durdurulmasına karar verebileceği; kasten bir suçtan hüküm giymiş ve ahlakı, geçmişi, yaşı ve işlediği suçun koşullarının yeni bir suçun işlenmesine geri dönmeyeceğine kanaat getirmesine; hapis veya para cezasına hükmedilmesi halinde, yürütmeyi durdurmayı ancak hapis cezası ile sınırlayabileceği ifade edilmiştir (Madde 144). Mahkemenin yürütmenin durdurulmasına karar verirken, hükümlünün yürütmenin durdurulduğu süre boyunca iyi hal sergilemesini veya bir süre içinde kendisine karşı olan tazminatın tamamını veya bir kısmını ödemesini zorunlu tutabileceği ifade edilmiştir (Madde 145). Yürütmeyi durdurma süresinin, karar tarihinden itibaren üç yıl olabileceği belirtilmiştir (Madde 146). Hükümlünün kendisine yüklenen şartları yerine getirmezse, belirtilen yargılama süresi kasten ağır suç veya kabahat teşkil ederse, deneme süresi içinde hükümlünün kast veya kabahatin kesinleşmiş olduğu durumlarda mahkeme yürütmeyi durdurma kararı verilebileceği; hükümlünün bundan haberinin olmadığı anlaşılırsa, bu süre içinde veya bu sürenin bitiminden sonra verilmiş olsun üç aydan fazla hürriyetten yoksun bırakılarak cezalandırılabilceği ayrıca iptal kararının yürütmeyi durdurma kararının iptaline neden olan veya iptal nedeninin sabit olduğu cezanın hükmünü veren mahkemeden Cumhuriyet Savcılığının talebine istinaden verileceği ve bu durumun temyiz hakkına veya davanın derecelerine zarar vereceği ifade edilmiştir (Madde 147). Yürütmeyi durdurmanın iptalinin asıl cezanın, yan cezaların ve infazı durdurulan ihtiyati tedbirlerin infazını gerektirdiği, ödenen kefaletin tamamı veya bir kısmı hakkında hükmolunabileceği belirtilmiştir (Madde 148). Askıya almanın kaldırılmasına karar verilmeksizin deneme süresi sona ererse, karar yokmuş sayılır ve belirtilen kefaletin iptal edileceği beyan edilmiştir (Madde 149).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından yürütmenin durdurulması ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “belli şartlar taşıdığı takdirde çok kısa süreli (1 yıl) hapis cezasının ertelenmesi veya hapis cezası karşılığında para cezası ile cezasını çekmesini sağlamak” şeklinde açıklanabilir. Yürütmenin durdurulmasının

onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “bireyin hapsedilmeden belli bir süre (3 yıl) cezasını erteleyerek suç işlemediği takdirde cezasının affedilmesi veya para cezası ile cezalandırılarak yine hapsedilmeden belli bir süre (3 yıl) cezasını erteleyerek suç işlemediği takdirde cezasının affedilmesi” şeklindedir. Yürütmenin durdurulması onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “belli bir süre (3 yıl) hapis cezasını erteleme veya para cezası yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir. Yürütmenin durdurulması; “suçluyu hapsedmeden hem hazineye gelir elde etme hem de suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleme yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.3. Para Cezası

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Önödeme kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Para Cezası kurumuna karşılık gelmektedir.

Ceza davasına alternatiflerden biri olan Ceza Mutabakatı; ceza davasının sona erdirilmesi, ceza olayında ceza hükmünün verilmesinden kaçınılması ve bunun yerine sanık tarafından ödenen ve kanunla belirlenen bir para cezası ile değiştirilmesi için kullanılan bir araç olarak tanımlanmaktadır. Ya da “devlete para ödenmesi, mağdurun tazmin edilmesi veya ceza davasının sonuçlanması karşılığında diğer tedbirlerin kabul edilmesi ile temsil edilen ceza davasını yönetmek için adli olmayan bir yöntem” olarak tanımlanmaktadır (Rasid, 2012, ss. 30-31).

İçtihatların ceza mutabakatının hukuki niteliğini belirlemede farklılık göstermesi, bu nedenle ceza mutabakatının sivil uzlaşma da olduğu gibi temelinde, ceza mutabakatının mağdur ile fail arasındaki bir sözleşme olarak sayılması yönünde görüş vardır. Diğer bir görüş ise ceza mutabakatının iradi nitelikte bir usulü işlem olduğu görüşündedir. Son bir görüş de bunu hukuki bir fiil olarak saymaktır. Bu durum, ceza mutabakatının herhangi bir kusurla lekelenmemiş iki bilinçli iradeye dayanmasını ve uzlaşma konusu suçun kanun koyucunun münhasıran belirlediği suçlardan biri olmasını ve bu şartların oluşması halinde uzlaşmanın gerçekleşmesini ve ceza davasının sona ermesi gerektirir (Al-Sayyid, Al-Lamsavi ve Al-Lamsawy, 2009, ss. 21-22).

Iraklı kanun koyucusu, 1918'de çıkarılan mülga Bağdadi Usul Kanunu'na kıyasla yürürlükte olan 1971 tarihli (23) sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun çıkarılmasıyla bu alternatifin uygulama kapsamını genişletti. Kanun koyucu, mağdurun şikayeti dışında hareket edilemeyecek suçlar olan uzlaşmaya izin verilen suçları açıklığa kavuşturmuştur. Bunlar yürürlükteki Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 3. maddesinde belirtilen suçlardır ve suç müşteki nazarında küçük ve toplum için herhangi bir tehlike oluşturmuyor olsa bile bunların genişletilmesi caiz değildir. Bu suçlar bir yıla kadar hapis veya para cezası ile cezalandırılıyorsa, hâkim veya mahkeme onayına gerek olmaksızın mağdur ve failin onayı ile uzlaşma sağlanır. Tehdit, suiistimal, mala zarar verme veya sabotaj suçları hariç olmak üzere, hakim veya mahkemenin onayı olmaksızın bu suçlarda uzlaşma yapılmaz (Al-Uqaili, 1997, ss. 19-20; Abdul Latif, 2009, ss. 77-78).

Ancak bu suçlar bir yıldan fazla hapis cezasını gerektiriyorsa, hakimin veya mahkemenin onayı olmaksızın uzlaşma sağlanamaz. Uzlaşma sadece mağdurları ilgilendirir. Davada hüküm verilinceye kadar davanın her aşamasında uzlaşma kabul edilir, aksi takdirde uzlaşmaya yer yoktur ancak yargılama usullerinde ve davadaki bir hata nedeniyle mahkumiyet ve ceza bozulursa evraklar mahkemeye iade edilirse bu durumda uzlaşmanın kabulüne bir itiraz yoktur (Al-Rawi, 2016, ss. 110-113).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Para Cezası uygulaması; “(i) para cezası, (ii) para cezası ile birlikte hapis cezası (kısmi hapis cezası), (iii) çocuğun 200-500 dinar arasında para cezasına çarptırılarak veli veya vasisinden tahsili, (iv) çocuğun 18 yaşını doldurduğu takdirde para cezası taahhüdünün düşmesi” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Para Cezası kurumu; 1969 tarih ve 111 sayılı Irak Ceza Kanunu'ndaki Madde 91 ve Madde 92 ile 1983 tarih ve 76 sayılı Irak Çocuk Esirgeme Kanunu'ndaki Madde 73 ve Madde 75'te düzenlenmiştir (EK-2; EK-5).

Para cezası kamu hazinesine ödemeye mecbur edilme şeklinde tanımlanmış, mahkemenin para cezasını hesaplarken hükümlünün mali ve sosyal durumunu, suçtan ona neyin fayda sağladığını veya bundan yararlanmanın beklenip beklenmediğini, suçun koşullarını ve mağdurun durumunu dikkate alacağı belirtilerek para cezasının miktarının kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, yarım dinardan az ve beşyüz dinardan fazla olamayacağı dile getirilmiştir (Madde 91). Fail veya suça ortak olan

birden fazla sanık hakkında bir suçtan dolayı bir kararda para cezası verilirse, nispi para cezası hariç her birine ayrı ayrı para cezası verileceği belirtilmiş, ayrıca kanunun aksini öngörmedikçe, fail veya suç ortağı olmaları fark etmeksizin dayanışmanın temeli olarak nispi para cezasının asıl cezaya ek olarak, suçtan doğan zarar veya failin suçtan elde ettiği veya elde etmek istediği menfaate uygun oranda verileceği dile getirilmiştir (Madde 92). Çocuğun bir kabahat işlediği takdirde, kanunda öngörülen hürriyetinden yoksun bırakan ceza yerine İki yüz dinardan az, beş yüz dinardan fazla olmamak üzere bir müddet için malî teminatla terbiye edilmesine veya kanunda öngörülen para cezası ile mahkûm edilmesine karar verilebileceği belirtilmiştir (Madde 73). Hüküm giymiş çocuğun vasisinin veya akrabasının rehinini yerine getirmedeki ihmali nedeniyle kasten bir suç veya kabahat işlediği takdirde Çocuk Mahkemesinin rehin miktarının bir kısmının veya tamamının ödemesine karar verebileceği ayrıca çocuğun on sekiz yaşını doldurması halinde mali teminat taahhüdünün düşeceği dile getirilmiştir (Madde 75).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından para cezası ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “kişinin işlediği suç nedeniyle aldığı cezanın para cezasına çevrilerek toplumdan kopmadan cezasını çekmesini sağlamak” şeklinde açıklanabilir. Para cezasının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “bireyin hapsedilmeden para cezası ile ıslah edilmesi” şeklindedir. Para cezası onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “cezanın paraya çevrilmesi bireyin ıslah edilmesi yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir. Para cezası; “suçluyu hapsedmeden hazineye gelir ederek ve suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleyip ıslah edilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.4. İtiraf Pazarlığı

İtiraf Pazarlığı; sanığın Cumhuriyet Savcılığı tarafından isnat edilen suçu hafifletmesi karşılığında işlediğini itiraf etmesi anlamına gelir. Ya da sanığın kendisine ve suç ortaklarına, kanunla belirlenen belirli bir menfaat elde etme karşılığında kendilerine atfedilen suçu işlediklerini itiraf etmesidir. İtiraf pazarlığı, tarafları olan Savcılık, sanık veya soruşturma hâkimi ve sanık arasında rızaya dayalı bir anlaşma olduğu için sözleşme niteliğindedir. Herhangi bir taraf, iptal talebini haklı kılacak herhangi bir kusuru varsa, sözleşmeden cayma hakkına sahiptir. Taraflar arasında teklif ve kabul gerektiren rızaya dayalı bir sistem olduğu için sanık belli bir avantajdan yararlandığı

için itiraf etmeye zorlanmadığı gibi sanığı müzakere eden taraf da müzakere usulü zorunda kalmaz. Bu sistemin uygulanması özellikle yargılama aşamasında, ceza adaleti kurumlarını diğer davalara dikkat çekmeye adanmış davayı değerlendirme prosedürlerinin hızlandırılmasına ve basitleştirilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle birçok Batı mevzuatı bu sistemi benimsemiştir (Al-Hakim, 2002, s. 26; Al-Damiati, 2013, s. 127).

Irak kanun koyucusu, bir dereceye kadar bu sisteme benzer ve Fransız mevzuatında yürürlükte olandan çok farklı hükümlere sahip bir sistem benimsemiştir. Iraklı yasa koyucu, 1971 tarih ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 129 yürürlükteki bu sistemi “sanıklara af teklif eden” olarak adlandırmıştır. Oysa aynı maddenin (a) fıkrasında şu hüküm yer almaktadır: “Soruşturma yargıcısı, diğerinin tanıklığını almak isteyen bir ağır suçtan sanığa, tutanağa geçireceği nedenlerle, Asliye Ceza Mahkemesinin onayı ile af teklif edebilir. Sanığın bu konuda doğru ve eksiksiz beyanda bulunması şartıyla, bu teklifi kabul etmesi halinde ifadesi alınır ve davada karar verilinceye kadar sanık sıfatı devam eder”. Suç belirsiz veya ciddi olabilir ve suçu işlemeye karışan bazı sanıklara karşı yalnızca basit kanıtlar mevcut olabilir. Gerçek failleri ve bu suçtaki rollerini ortaya çıkarmak amacıyla yasa, soruşturma hakiminin bu kişi af teklif etmesine izin verir. Tutanağa işlenen nedenlerle ceza mahkemesinin onayı alındıktan sonra yapılır. Suçun ağır suçlardan biri olması şartıyla, diğer failler aleyhine ifadesini almak maksadıyla, sanığın bu hususta doğru ve eksiksiz beyanda bulunması ve bu teklifi kabul etmesi halinde ifadesinin dinlenmesi ve davada karar verilinceye kadar sanık olarak kalır (Abdul Latif, 2009, s. 205; Al-Rawi, 2016, s. 186).

İçtihatların bir kısmı, Irak yasama organının bu mekanizmayı düzenlemesini eleştiriyor ve bazı durumlarda, özellikle de yasa koyucu teklifin asıl aktör mü yoksa ortak mı, kime yönlendirileceğini belirtmediği için düzenlemesinin adil olmadığını düşünüyor. Ortaklarının geri kalanı, bir itiraf durumunda onları ölümle veya intikamla tehdit ederken, onu affetmek için soruşturma yargıcısının yumuşak konumunu taklit eder, bu yüzden sonunda affeder, ortakları ise çok zayıf rol onların sorumluluğuna yükselir ve aleyhlerine cezaya hükmolunur. Her halükârda, sanık suçun ve failinin tam bir gerçek beyanını sunarsa, ifadesi dinlenir ve sanık sıfatı, davada bir karar verilinceye kadar kalır. Hiç şüphe yok ki, bu mekanizmanın doğru bir şekilde tamamlanması,

soruşturma hakiminin suçun gerçek faillerine ulaşmak için harcadığı çaba, zahmet ve zamandan tasarruf ederek, davayı işiten ve işi çok olan mahkemeye havale edecektir. Suça iştirak edenleri mahkûm eden, suça zaman ve emek kazandıran, yani mahkemeler nezdinde birikmiş davaların hacminde azalmaya yol açan bir uygulamadır (Al-Mazuri, 2015, s. 146; Muhammed Mustafa, 2004, s. 90).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan İtiraf Pazarlığı uygulaması; “(i) ağır ceza mahkemesinin uygun görmesi ile sanığın doğru ve eksiksiz beyanı nedeniyle affedilebileceği, (ii) sanığın doğruyu kasten gizleme veya yalan beyanda bulunması halinde affedilme hakkının ortadan kalkacağı, (iii) af teklif edilen suçtan veya ilgili herhangi bir suçtan dolayı yapılan açıklamaların delil olacağı, (iv) Yargıtay’ın uygun görmesi halinde sanığın hakkındaki kanuni takiplerin kalıcı olarak durdurulmasına ve tahliyesine karar verme yetkisine sahip olduğu” hususlarını içermektedir.

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Etkin Pişmanlık kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından İtiraf Pazarlığı kurumuna karşılık gelmektedir. Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından İtiraf Pazarlığı kurumu; 1971 tarih ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki Madde 129’da düzenlenmiştir (EK-4).

Soruşturma hakimi, diğer failler aleyhine tanıklığını almak maksadıyla bir suç isnat edilen herhangi bir kişiyi, ağır ceza mahkemesinin uygun görüşü ile tutanağa geçirilecek sebeplerden dolayı, sanık doğru ve eksiksiz beyanda bulunursa affedebilir. Sanık, önemli bir konuyu kasten gizleyerek veya yalan beyanda bulunarak doğru ve eksiksiz beyanda bulunmaz ise ağır ceza mahkemesi kararıyla sanığı affetme hakkı ortadan kalkar ve yargılamaya başlanır. Kendisine af teklif edilen suçtan veya ilgili herhangi bir suçtan dolayı yaptığı açıklamalar kendisine karşı delildir. Yargıtay, af çıkarılan sanığın beyanının doğru ve eksiksiz olduğunu tespit ederse, hakkındaki kanuni takiplerin kalıcı olarak durdurulmasına ve sanığın tahliyesine karar verir (Madde 129).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından itiraf pazarlığı ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “sanığın suçunu itiraf ederek adaletin yerini bulmasına katkı sağlamak” şeklinde açıklanabilir. İtiraf pazarlığının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “sanığın doğru ve eksiksiz beyanıyla gerçek suçluların tespit edilerek olası suçların önlenmesi” şeklindedir. İtiraf pazarlığı onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak

istediği amaçlara; ceza indirimleri, sanığın pişmanlık duymasını teşvik ederek suçluluğun azaltılması ve yeniden suç işleme olasılığının azaltılması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. İtiraf pazarlığı; ceza sistemindeki önleyici bir yaklaşımı olarak sanığın pişmanlık duymasını sağlama, zararlı davranışlarını engelleme ve böylece toplum güvenliğine katkıda bulunma” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Bazen mahkemenin, gerek davanın çözümüne yardımcı olabilecek önemli evrak veya belgeleri resmi makamlardan temin etmesi gerekse de davanın görülmesi için gerekli prosedürlerin tamamlanması amacıyla veya yeni atanan avukatın dava evraklarını ve davanın ertelenmesini gerektiren diğer davaları incelemesi için yol açmak amacıyla davayı yeni tarihlere ertelemesi gerekebilir. Davanın ertelenmesi, her ne kadar haklı gerekçeleri olsa da davanın sonuçlandırılmasının geciktirilmesinde temsil edilen olumsuz yönleri de beraberinde getirmektedir (Al-Jarjari, 2016, s. 135).

Erteleme, davaların çözümlenmesi için süre sınırlamaları ve olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik diğer denetimleri belirlemektedir. Ertelenmenin şartlarından biri, mahkemenin haklı bir sebep olmadıkça davayı erteleyemeyeceği gibi, aynı sebeple birden fazla geri bırakmanın da mahkemece gerekli görülmedikçe caiz olmamasıdır. Buradaki meşru sebep, mahkemece yürütülen işlemlerin niteliğinin gerektirdiği sebeptir. Davanın geri bırakılmasının diğer şartı ise, yirmi günü aşan erteleme süresini, bu sürenin aşılması zaruri olmadıkça kabul etmemekle temsil edilir. Her halükârda erteleme talebinde bulunan kişiye kendisine tebligat kâğıdı düzenlenmesine gerek kalmaksızın tebligat yapılmış sayılır. Bu prosedür, savunma zamanı gelmiş ve erteleme talebinde bulunan davacı gelmemişse, daha önce bir duruşmaya katılmışsa, savunmanın yokluğunda huzurunda yapılacağı şeklinde temsil edilen son derece önemli sonuçlar doğurur. Davanın görece kısa sürede sonuçlandırılması ve davanın geri bırakılması hususunda erteleme ve erteleme yoluna gidilmesinin önüne geçilmesi amacıyla, erteleme talebinde bulunan kişi kendisine yeni bir tebligat yazılmaksızın davanın açıldığı gün bildirmiş kabul edilir (Al-Jarjari, 2016, s. 136).

Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi uygulaması; (i) lüzum görüldüğü takdirde davanın ertelenebileceği, (ii) resmî dairelerden evrak veya kayıt almak için davanın

ertelenebileceği, (iii) haklı bir sebeple davanın ertelenebileceği, (iv) aynı sebeple davanın birden fazla ertelenmeyeceği hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi kurumu; 1969 tarih ve 83 sayılı Irak Medeni Usul Kanunu'ndaki Madde 62'de düzenlenmiştir (EK-3).

Mahkemenin iş lüzum görürse veya resmî dairelerden evrak veya kayıt almak için davayı erteleyebileceği, gerektiğinde kanun ve yönetmeliklerin bunların görülmesine veya teslimine izin vermese bile bu evrakların veya resmi suretlerinin kendisine verilmesini emredebileceği ayrıca mahkemenin haklı bir sebep olmadıkça davayı erteleyemeyeceği ve aynı sebeple, adaletin tecellisi için gerekli görmedikçe, davanın birden fazla ertelenmesine izin verilemeyeceği belirtilmiştir (Madde 62).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “mahkemenin uygun görmesi halinde davanın ertelenerek yargılamanın yapılmasına mâni olmak” şeklinde açıklanabilir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; yargılamanın ertelenerek sanığın olası bir ceza almasına geçici bir süre engel olmak” şeklindedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “davanın açılmasını erteleme yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi; “sanığı olası bir hükümle cezalandırmasına engel olma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.6. Hükümün İnfazının Ertelenmesi

Hürriyetten yoksun bırakma cezası verilenler de dahil olmak üzere genel olarak cezaların infazında kural, verildikten sonra hemen infaz edilmeleridir. Bu durumun bazı istisnaları vardır. Birincisi; ihlaller nedeniyle verilen hapis cezaları: Hapis cezası, ICK'nın (88-89) maddelerinde (hükümün cezada belirtilen süre boyunca kanunla bu amaçla belirlenmiş ceza tesislerinden birine yerleştirilmesi) ve hapis cezası olarak iki şekilde tanımlanmıştır. Süresi üç aydan az beş yıldan çok olmamak üzere ağır hapis cezası (Madde 88) ve süresi yirmi dört saatten az bir yılı geçmemek üzere basit hapis cezası (Madde 89). Basit hapis cezası, ihlal ve kabahat cezasını birleştirir. Hürriyetten yoksun bırakma cezasının uygulanma amacının, genel olarak ahlaki ve sosyal yönden

adaleti sağlamayı amaçladığından sosyal yönüyle adaleti sağlamak olduğu ve bunun birinci yönü, halkın duygu ve düşüncesini tatmin edecek bir karar çıkarmakla sağlandığı ve ikinci yönü, yani sosyal yönü, hükümlünün ıslahı ve sosyal olarak rehabilite edilmesi amacıyla kurum içinde ıslah sistemlerine ve programlarına tabi tutularak hükümlünün menfi ceza hürriyetinin uygulanmasıyla elde edilir. İkincisi; eşlerden biri hakkında hapis cezasının infazı: Bu, Irak kanun koyucusunun, köktendinciliğin (296) maddesinde yer alan (eğer bir erkek ve karısı hakkında yoksunluk cezasına çarptırılırsa) şeklindeki cezai kararların uygulanmasına ilişkin genel kurala ilişkin bahsettiği diğer istisnadır. Farklı suçlardan olsa dahi bir yılı geçmemek üzere hürriyetinden ve daha önce hapis cezası almamış olması hâlinde infazı ertelenebilir. On iki yaşını doldurmamış bir küçüğe sponsorluk yapıyorsa biri diğerini salıvermek zorundadır ve belirli bir ikametgahları vardır. Üçüncüsü; özel erteleme durumları: Cezai kararların uygulanmasında, özellikle özgürlükten yoksun bırakan cezalarla ilgili olarak, genel kurala getirilebilecek istisnalar arasında, Devrimci Komuta Konseyi'nin 1999 Sayılı Kararı'nda belirtilenler yer almaktadır. Adli, askeri veya özel mahkeme, çocuk mahkemesi veya başka bir yargı organı tarafından cezanın asıl veya ikame olmasına bakılmaksızın ertelenmesi kararla kaldırılabilir ve bu kararın ikinci maddesinde erteleme süresinin kararname ile belirlendiği hüküm altına alınmıştır ve belirtilmezse, ceza veya tedbir süresinin yasal olarak sona erdiği gün sona ermiş sayılır ve bu kararın gözlemlenmesinden, Irak yasa koyucunun derhal uygulama kuralına bir istisna daha yaptığı anlaşılır. Kişiyi hürriyetten yoksun bırakan ceza veya tedbirlerin infazının ertelenmesine ilişkin Cumhuriyet kararnamesinin çıkarılmasıdır. Erteleme süresinin belirlenmesinden itibaren ceza kesilmiş sayılır. Cezanın hukuken bitmiş sayıldığı gün ve Irak kanun koyucunun böyle bir metne yer vermesinin nedeni, hükümlülere kendilerini gözden geçirme ve suç yolundan uzaklaşarak günahlarından kefarete etme fırsatı vermesine bağlanabilir (Al-Darkazli, 2017, ss. 50-54).

133 sayılı Geçici Anayasa'nın 42. Maddesi'nin (a) bendi hükümlerine dayanarak, Devrim Komuta Konseyi 29.01.1985 tarihinde yaptığı oturumda aşağıdaki kararları almıştır:

Birincisi: İster asıl ister alternatif ceza olsun, hukuk, asker veya özel mahkemeler, çocuk mahkemeleri veya diğer yargı organları tarafından verilen hürriyetleri ortadan kaldıran cezaların veya kesinleşmiş tedbirlerin infazının Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle ertelenmesine izin verilebilir veya erteleme kararname ile iptal edilebilir.

İkincisi: Erteleme süresi Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile belirlenir ve belirtilmediği takdirde ceza veya tedbir süresinin hukuken sona erdiği gün geçmiş sayılır.

Üçüncüsü: Ceza veya tedbiri uygulayan Tarım Reformu Kurumu veya diğer kurumlar, infazın ertelenmesine karar verildiğinde hükümlüyü serbest bırakır. Ertelemenin iptali halinde ertelenen cezayı veya tedbiri uygulama zorunluluğu kendisine bildirdikten sonra ilgili mercie aittir.

Dördüncüsü: İnfazın ertelenmesinin kaldırılması halinde üçüncü fıkrada belirtilen merci, ertelenen ceza veya tedbiri uygulaması için hükümlünün tutuklanmasına karar verir.

Beşincisi: Erteleme süresi dolmuş ve iptaline karar verilmemişse, ertelenen ceza veya tedbir hükümsüz kalır.

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Hükmün İnfazının Ertelenmesi kurumuna karşılık gelmektedir.

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Hükmün İnfazının Ertelenmesi uygulaması; “(i) kanun ihlali cezası ile infaz edilmeyen hapis cezası kefil gösterilerek infazı ertelenebilir, (ii) ebeveynlerden biri hapis yatarken diğeri çeşitli suçlardan bir yılı geçmeyen ceza alsa bile 12 yaşından bir çocuğun bakımı sorumlu olması ve bir ikamet adresi göstermesi halinde diğeri ebeveyn serbest bırakılana kadar diğeri ebeveynin cezası ertelenir, (iii) kararı veren mahkeme; infazının ertelenmesi kararında kefil ibrazı isteyebilir, erteleme sebebi ortadan kalkarsa cezayı uygular, kararda kefalet miktarını takdir eder, hükümlünün kaçmasını önleyici gerekli gördüğü tedbirleri infazın ertelenmesi için şart koşabilir” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Hükmün İnfazının Ertelenmesi kurumu; 1971 tarih ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki Madde 282, Madde 296, Madde 297’de düzenlenmiştir (EK-4).

Kanun ihlali nedeniyle verilen hapis cezaları ile kesinlik kazanmasından sonra infaz edilmeyen hapis cezaları kefil göstermek şartıyla kesinlik kazanana kadar infaz edilmeyeceği açıklanmıştır (Madde 282). Ebeveynlerin birinin çeşitli suçlardan dolayı bile olsa bir yılı geçmeyen hapis cezası almış ve daha önce hapsedilmemişse, oniki yaşından küçük bir çocuğun bakımından sorumlu olması ve belirli bir ikamet yeri olması halinde bunlardan birinin infazı diğeri serbest bırakılmasına kadar ertelenebilir ifadeleri yer almaktadır (Madde 296). Mahkeme; ceza infazının geri bırakılması kararında bir kefilin ibrazını isteyebilir, erteleme sebebi ortadan kalkarsa ceza uygulanır, infazın ertelenmesi kararında kefalet miktarını takdir eder,

hükümlünün kaçmasını önleyici gerekli gördüğü tedbirleri infazın ertelenmesi için şart koşabilir ifadeleri yer almaktadır (Madde 297).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından hükmün infazının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “mahkemenin belli şartlar altında hükmün infazını erteleyerek kişinin hapis yatmasına mâni olmak” şeklinde açıklanabilir. Hükmün infazının ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “hapis cezasını erteleyerek aile birliğini korumak” şeklindedir. Hükmün infazının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “hapis cezasını erteleme yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir. Hükmün infazının ertelenmesi; “kişinin hapis cezasını erteleme ve hükümlünün ebeveyn olma durumunda aile birliğini koruma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.7. Acil Yargı

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Seri Muhakeme Usulü kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Acil Yargı kurumuna karşılık gelmektedir.

Acil yargının niteliği; mahkemenin kanunla belirlenen usullere uygun olarak aldığı geçici yargı kararının hızlı bir şekilde karara bağlanarak korunma hakkına yönelik tehlikenin ortadan kaldırılmasıdır. Bu nedenle acil yargının hakkın kökenine halel getirmeksizin acil tehlikenin iki ayağına dayanmaktadır. Birincisi; acil ve sıradan yargı arasında ayrım yapmak gerekir. Diğer bir deyişle: 1-Acil yargının usulleri, olağan yargı usullerinden farklı olarak, davanın katılım tarihleri ve ilerleyişi, kararın uygulanması ve temyiz yöntemleri açısından çok hızlıdır. 2-Sürenin dolmasından korkulan hakkın yargıya sunulduğu davaların niteliği. 3-Acil konularda yargı geçici bir karardır ve hakkın kökenine halel getirmeme temel kuralına tabidir. 4-Acil yargı, yargısal bir talep olarak görülmediği için zamanaşımını bozmaz, adil yargının aksine zamanaşımını kesintiye uğratır. İkincisi; Acil ve eyalet mahkemeleri arasında ayrım yapmak gerekir. Diğer bir deyişle: 1-Acil mahkemelerde kanun, hakim tarafları bir araya getirip ifadelerini dinlemesini gerektirirken, dilekçe ile ilgili konuda hakim, tarafları bir araya getirmeye gerek kalmadan emri verir. 2-Devlet yargısı, hakim kendisinden belirli bir eylemde bulunmasını isteme izni, acil yargı ise davada iki taraf arasındaki bir uyuşmazlıktır. 3-Acil yargıda, İstinaf Mahkemesi tarafından verilen karar ayrımcılıkla ayırt edilirken, dilekçe üzerindeki sırada, devlet kararına karşı onu

veren aynı mahkeme nezdinde itiraz edilmesi gerekirken, mahkeme şikâyetle karar verdikten sonra şikâyetin verdiği karar ayırt edilmekte ancak geçici tutukluluk kararının doğrudan ayırt edilmesine olanak tanıyan yargısal uygulamalar olduğu için tutukluluk hali söz konusudur (Kerim, 2021, s. 1).

Acil yargı biçimleri ve prosedürlerine kısaca değinmek gerekirse şunlar söylenebilir: “Acil yargı biçimleri” şunlardır: 1-Davalı veya borçlunun Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (142) numaralı maddesi hükümlerine göre seyahat etmesini engellemek. 2-Su, elektrik, telefon veya diğer kamu hizmetlerinin, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (143) numaralı maddesi uyarınca keyfi olarak kesilmeleri halinde iade edilmesi. 3-Özelliklerinin kaybolmasından korkulan ve potansiyel olarak hukuki uyuşmazlık konusu olabilecek bir durumun tespiti, örneğin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (144) üçüncü maddesi hükümlerine göre (açıklama) olarak adlandırılan bina veya mülkteki zararların giderilmesi gibi. 4-Teminatın kendisine atfedildiği kişiyi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (145) inci maddesi hükümlerine göre yükümlülüğü ödenmemiş olsa bile, el yazısını, imzasını, mührünü veya parmak izini kabul etmeye davet etmek. 5-Henüz yargıya sunulmamış ve ileride sunumu Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (146) maddesi ile karşılanacak bir konuda tanığın ifadesine atıfta bulunmak. 6-Paranın Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (147) maddesi hükümlerine göre alacak altına alınması. 7-Medeni Kanun'un (248 ve 250) maddelerinde izin isteyen borçlu ve işveren teminatı pahasına inşaatın tamamlanmasına izin verilmesi ve kiracının Medeni Kanun'un bu (750) maddesindeki desteği ve kiracının kiraya verenin pahasına gerekli onarımların yapılmasını istemesi ve Medeni Kanun'un bu (1065) maddesindeki desteği ve ortak malda en büyük miktara sahip ortakların iyileştirilmesi amacıyla üzerinde anlaşmaya varmalarına izin verilmesi gibi bir yükümlülüğün yerine getirilmesi için acil yargıdan izin alınması ve bu maddedeki desteklerinin medeni olması ve ortağın ortak malın onarımı ve bu maddedeki desteği için izin istemesi (1068) Medeni Kanun'un. “Acil yargı prosedürleri” şunlardır: Acil yargı usulleri, mahkemeye sunulan bir dilekçe ile yapılır ve harç ödenir ve acil yargı siciline bir numara verilerek dilekçe için bir kapanış tarihi belirlenir ve yirmi dört saat önce muhalifi bilgilendirir ve tebliğ süresi dışında devam, devamsızlık ve yargı yetkisi gibi Usul Kanunu'nda öngörülen dava usullerine uygulanır ve mahkeme yedi gün içinde kararını verir, ancak açılan çok sayıda dava ile raporlama ve açıklamanın gecikmesi,

yukarıda belirtilen yedi günlük süre genellikle kararın verilmesi için yeterli değildir (Kerim, 2021, s. 2).

Acil yargıya karşı temyiz yolu şu şekildedir: Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Usulünün (216) maddesi metnine dayalı ayrımcılık olan acil yargı kararlarına itiraz etmenin bir yolunu belirlemiş olup, temyiz başvurusu, Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından verilen kararın Asliye Hukuk Mahkemesi, Kişisel Durum Mahkemesi, İş Mahkemesi veya Temyiz Mahkemesi tarafından asıl sıfatıyla verilmesi halinde, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde veya bir miktar olarak kabul edilmesi ve temyiz sonucunda verilen kararın zorunlu olması nedeniyle ayrımcı sıfatıyla Yargıtay önünde olacaktır. Bu nedenle, acil yargının talebi, muhalif aleyhine gıyabında bulunmuş ve karar gıyabında verilmiş olsa bile, itirazın acil maddeleri hükümlerinden hariç tutulan (177) numaralı medeni hukuk davaları hükümlerine dayanarak itirazı kabul etmemektedir. Bir mahkemeye sunulduğu takdirde temyiz başvurusunun bunu değerlendirmeye yetkili olmadığını, acil bir kararla ilgili bir temyiz başvurusunda bulunulması ve Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Yargıtay'a verilmesi durumunda, Yargıtay ayrımcı sıfatıyla mahkemenin bunu yetkili mahkemeye sevk etmesi gerektiğini belirtmek gerekir (Kerim, 2021, s. 3).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Acil Yargı uygulaması; “(i) asli hakka zarar gelmemek kaydıyla gecikmesi muhtemel acil işlerde hızlı ve seri yargılama için Asliye Mahkemesinin yetkili olduğu, (ii) bağımlılık yoluyla kendisine havale edilen hususları ilgili mahkemenin incelemeye yetkili olduğu, (iii) olayın niteliğinin kaybolmasından korkan kişinin dava açmadan ve ilgililere haber verdikten sonra özet mahkemeden incelemeye geçilmesini isteyebileceği, (iv) henüz yargıya intikal etmemiş ve gelmesi muhtemel bir mesele hakkında şahit getirme imkânını kaçırmaktan korkan kişinin ilgililerin huzurunda bu şahidin mahkeme huzurunda dinlenmesini isteyebileceği” hususlarını içermektedir.

Acil Yargı uygulaması, 1969 tarih ve 83 sayılı Irak Medeni Usul Kanunu’nda; Madde 141, Madde 144, Madde 146, Madde 147, Madde 150’de düzenlenmiştir (EK-3).

Asli hakka hanel gelmemek kaydıyla, gecikmesi muhtemel acil işlere Asliye Mahkemesinin yetkili olduğu ayrıca konu mahkemesinin söz konusu davanın seyri sırasında bağımlılık yoluyla kendisine havale edilmişse bu hususları incelemeye yetkili olduğu ifade edilmektedir (Madde 141). Yargı önünde ihtilaf konusu olabilecek

bir olayın niteliğinin kaybolmasından korkan kişinin dava açmadan ve ilgililere haber verdikten sonra özet mahkemeden incelemeye geçilmesini isteyebileceği ve hâkim bilgisi veya bilirkişi aracılığıyla davanın açılmasında bu hususta tecrübe ve açıklamaya ilişkin hükümlere uyulacağı ifade edilmektedir (Madde 144). Henüz yargıya intikal etmemiş ve gelmesi muhtemel bir mesele hakkında şahit getirme imkânını kaçırmaktan korkan kişinin ilgililerin huzurunda bu şahidin mahkeme huzurunda dinlenmesini isteyebileceği ve bunun mahkemeden talep edilerek masrafların davacı tarafından karşılanacağı ifade edilmektedir (Madde 146). Bir taşınır veya taşınmaz malda menfaat sahibi olan her malikin, paranın malikinin elinde kalmasından endişe duyduğuna dair makul sebepleri varsa, mahkemeden acele bunun geri alınarak emanete alınmasını isteyebilir, emanete alınan parayı yöneterek üzerindeki hakkını ispat edene aldığı getiri ile birlikte iade edeceği ifade edilmektedir (Madde 147). Acil talebin karşı tarafın planlanan oturumdan en az yirmi dört saat önce haberdar edileceği ve talebini destekleyen belgelerin ekleneceği bir dilekçe ile sunulacağı, mahkemenin başvuru hakkında kararını yedi günü geçmemek üzere vereceği, acele işlere ilişkin hükümler dikkate alınarak bu kanunda öngörülen dava usullerinin uygulanacağı ifade edilmektedir (Madde 150).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından acil yargı ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “gecikmesi muhtemel acil işlerde hızlı ve seri bir şekilde yargılama yapmak” şeklinde açıklanabilir. Acil yargının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlama” şeklindedir. Acil yargı onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “hızlı yargılama yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir. Acil yargı; “kişinin hızlı bir şekilde yargılanarak ortaya çıkacak sonucun biran evvel gerçekleşmesi ve böylece uzun yargılama süreçlerinin yıpratıcı etkilerinden korunma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.8. Ceza Emri

Türk ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Basit Yargılama Usulü kurumu, Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Ceza Emri kurumuna karşılık gelmektedir.

Ölüm, hapis ve diğer cezalar gibi sert cezalar, toplumu suçtan korumanın yanı sıra suçluyu tekrar suç işlemekten caydırmak ve başkalarını da suç işlemekten caydırmak için tek ve önemli bir caydırıcı araçtır. Ancak böyle bir ceza anlayışı, cezayı toplumda

suçu ortadan kaldıracak bir araç olarak kutsamayı başaramadı. Toplumda suçun arttığının fark edilmesi, akademisyenleri ve hukukçuları, çalışmaları suçluya ve onu suç işlemeye iten koşullara odaklayarak ıslah edici ceza kavramına dikkat etmeye sevk etti. Ceza belirlenirken, suçun ağırlığıyla ve farklı kişisel koşullarıyla orantılı olmalı ve diğer yandan maddi olarak suçun ağırlığıyla orantılı olmalıdır (Jadoua, 2022, s. 319).

Irak ceza kanun koyucusu deyimsel olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ceza emrini tanımlamamış ve bu nedenle yorumcular ve hukukçular tarafından her biri kanun metinlerinden anladıklarına göre tanımlanmıştır. Bu tanımlardan hareketle ortak bir tanım yapmak gerekirse, ceza emri; “belirli koşulların karşılanması durumunda, normal yargılama prosedürlerini takip etmeksizin belirli bir kategorideki ceza davalarını çözmek için yetkili mahkeme tarafından çıkarılan adli prosedür” denilebilir (Al-Kurdi, 2008, s. 8).

Bu tanımdan hareketle ceza emri şu unsurları taşır. Birincisi; adli bir prosedür. Yani diğer yargı dışı makamlarca yapılan işlem ceza emri kapsamı dışındadır. İkincisi; yetkili mahkeme tarafından verilir. Tanımda, kararı veren merciin mahkeme olduğu belirtilmiş ancak yetkili mahkemenin adı özellikle verilmemiş ve bu nedenle okuyucunun bunları bilmek için kanun metinlerine başvurmak zorunda olduğu ve bunun sonucunda mevcut ve değiştirilmişlerse gelecekteki metinlere bakması gerekmektedir. Üçüncüsü; çözmek. Tanım, ceza davasının verilmesiyle sona ermesi olan bu prosedürün gücünü gösterir. Dördüncüsü; belirli bir ceza davası kategorisi. Gelecekte ceza kararındaki tüm ihlal suçlarını ve hatta bazı kabahatleri içeriyorsa, önerilen tanıma güvenilebilir, çünkü kararın kapsadığı suçların kapsamını belirtmemiştir ve aynı zamanda mevcut metinlerle çelişmez. Beşincisi; normal deneme prosedürlerini takip etmeden. Bu unsur, bu emrin tebligat, mahkemenin oluşturulması, yargılamanın yürütülmesi ve benzeri karmaşık ve maliyetli prosedürleri gerektirmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Altıncısı; belirli koşullar yerine getirilir. Bu, tüm ihlallerin ceza emri kapsamına girmediği, ancak yetkili mahkemenin bunları çözebilmesi için yerine getirilmesi gereken koşullar olduğu anlamına gelir (Al-Kurdi, 2008, ss. 9-12).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Ceza Emri uygulaması; “(i) üç yılı aşan hapis cezası suçuyla itham edilen kişinin ağır hapis cezasını gerektirdiği durumda yargılama

yapılmadan zanlının Ağır Ceza Mahkemesine sevk edileceği, (ii) kanunu ihlal eden sanığın yargıç kararı veya özet davada Savcının emriyle Asliye Ceza Mahkemesine sevk edileceği, (iii) mahkemenin ihlalin kanunen hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat ya da para iadesi talebinin sunulmadığını ve fiilin aleyhine kanıtlanmış olduğunu tespit ederse, sanığı yargılamadan para ve ikincil cezalar veren bir ceza emri verebileceğini, (iv) mahkemenin delillerin yeterli olmadığını tespit ettiği takdirde sanığın tahliyesine karar vereceğini” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Ceza Emri uygulaması, 1971 tarihli ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu’nda; Madde 134 ile Madde 205’te (EK-4) düzenlenmiştir (Abdullah, 1990, ss. 65-67; Al-Kurdi, 2018, s. 40).

Ağır suç sanıklarının ağır hapis cezası gerektirdiği durumda özet olmayan dava ile Ağır Ceza Mahkemesine sevk edileceği, üç yılı aşan bir hapis cezası suçuyla itham edilen kişinin kabahat zanlısı olarak Asliye Ceza Mahkemesine sevk edileceği, diğer durumlarda ise özet veya özet olmayan bir davada Asliye Ceza Mahkemesine sevk edileceği belirtilmiştir (Madde 134). Mahkemenin dava evraklarını inceleyerek, ihlalin kanunen hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat veya para iadesi talebinin sunulmadığını ve fiilin aleyhine kanıtlanmış olduğunu tespit ederse, sanığın yargılanması için bir oturum belirtmeden para ve ikincil cezalar veren bir ceza emri verebileceğini belirtmiş ayrıca mahkeme, sanığın kendisine atfedilen fiili işlediğini veya kanunun kendisini cezalandırmadığını ispatlamak için delillerin yeterli olmadığını tespit ederse, sanığın tahliyesine karar vereceğini dile getirilmiştir (Madde 205).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından ceza emri ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “kişinin ağır hapis cezası gerektirdiği durumda yargılama yapılmadan kabahat zanlısı olarak Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilmesi, hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat ya da para iadesi talebinin sunulmadığını durumlarda para ve ikincil cezaların verilmesi” şeklinde açıklanabilir. Ceza emrinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “gerektiğinde kişinin hızlı bir yargılama sürecine sokulması gerektiğinde ise para ve ikincil cezaların verilmesi” şeklindedir. Ceza emri onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği

amaçlara; “hızlı yargılama ve hapis cezasına alternatif cezalar verme” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Ceza emri; “kişinin hızlı bir şekilde yargılanarak ortaya çıkacak sonucun biran evvel gerçekleşmesi ve böylece uzun yargılama süreçlerinin yıpratıcı etkilerinden korunma” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.9. Uzlaştırma

Ceza uzlaşması (arabuluculuğu), suç olmadan uygulanmayan bir usul sistemidir. Amacı, o suçun ürettiği yasal prosedürleri durdurarak ilgili suçtan kaynaklanan davayı durdurmaktır. Ceza yargılaması ve mevzuatı çerçevesinde ceza uzlaşması büyük bir öneme sahiptir. Uzlaşma kapsamındaki suçun ürettiği genel ceza davasını basitleştirilmiş ve açık usullerle sona erdirerek davanın ceza yargılamasının dışında bir yolla çözülmesini sağlaması sayesinde yargının yükünü azaltma potansiyeline sahiptir. Bu noktadan hareketle Iraklı yasa koyucu, mevzuatını genişleterek ve yasal kapsamını daraltmaktan uzak durarak bu sistemin önemine daha fazla dikkat etmektedir (Khaleefah ve Ismail, 2017, s. 310).

Suçtan doğan bir usul sistemi olan ceza uzlaşmasının amacı, kendisini doğuran ceza davasını sona erdirmek ve bu suçtan kaynaklanan yasal prosedürleri durdurmaktır. Dolayısıyla mevzuat ve ceza adaleti çerçevesinde önemini, yargının yükünü azaltarak, uzlaşmaya konu suçtan doğan genel ceza davasının, ceza muhakemesi usulü olmaksızın hızlı yargılamaya yol açan açık ve basitleştirilmiş usullerle sona erdirilmesidir. Bu bağlamda cezai uzlaşmanın doğası, yalnızca suçun işlenmesi vesilesiyle bu suçtan kaynaklanan yasal prosedürleri durdurma amacına dayanan bir usul sistemi olduğu gerçeğidir. Kendisinden kaynaklanan ceza davasını sona erdirerek ve bu sadece taraflarının anlaşmasıyla ve kanun tarafından belirlendiği durumlarda, eşit olarak tazminatlı veya tazminatsız olarak özelliklerini birleştiren bir usul sistemidir (Khaleefh ve Rashid, 2021, ss. 235-236).

Ceza arabuluculuğu, cezai uyuşmazlıkların çözümünde yeni bir usul olarak değerlendirilmektedir. Ceza arabuluculuğu, yargının kontrolü altında olmasına rağmen, yargı otoritesinin çerçevesinin dışında yer almaktadır. Ceza arabuluculuğu, Ceza davalarının azaltılması için onarıcı adaletin bir modelidir. Suçlarla mücadelede geleneksel ceza adaletine katılır. Ceza arabuluculuğu kişiler arasındaki sosyal ilişkileri kurtaran bir prosedürdür, bu nedenle ceza arabuluculuğunun alanı aile suçları ile sınırlıdır (Hüseyin, 2009, s. 66; Al-Badrani, 2019, s. 272).

Cezai arabuluculuk, cezai uyuşmazlıkları ceza davalarının geleneksel usullerinden uzakta ve mahkeme dışında çözmeyi amaçlayan yeni araçlardan biridir, ancak onun gözetimi ve denetimi altında arabuluculuk süreci, hem suçluya hem de mağdura aralarındaki bir sonraki uyuşmazlığın yargı dışında çözülmesinde bir rol verdiği için uyuşmazlığı sona erdirmeye konusunda uzlaşma fikrine dayanmaktadır, Arabuluculuk sürecinin başarısında ana role sahip olan üçüncü bir tarafın (arabulucu) müdahalesi ile arabulucu, arabuluculuğun sonuçlarını adli makama bildirmekle yükümlüdür ve daha sonra adli makamın iade raporunda takdir yetkisi vardır, aksi takdirde ya ceza yargılamasını yapacaksınız ya da tamamlayacaksınız (Nayel, 2001, s. 183; Khalaf ve Hussien, 2021, s. 212).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Uzlaştırma uygulaması; (i) mağdurun şikayetine bağlı davalarda mağdur veya kanuni temsilcisi tarafından talep edilmesi halinde, soruşturma hâkimi veya mahkeme kararıyla kabul edileceği, (ii) suçun bir yıldan az hapis veya para cezası ile cezalandırıldığı durumlarda hâkim veya mahkemenin onayı aranmaksızın uzlaşmanın kabul edileceği, (iii) suçun bir yılı aşan hapis cezasını gerektirdiği durumlarda hâkim veya mahkemenin onayı olmaksızın uzlaşmanın kabul edilmeyeceği, (iv) tehdit, zarar verme, mal varlığına zarar verme veya sabotaj suçlarında bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırsa bile hâkimin veya mahkemenin onayı ile uzlaşmanın kabul edileceği, (v) bir sanıkla barışma talebinin başka bir sanık için geçerli olmayacağı, (vi) bir şarta bağlı veya buna bağlı uzlaşmanın kabul edilemeyeceği, (vii) dava hakkında karar verilinceye kadar soruşturma ve yargılamanın her aşamasında uzlaşma talebinin kabul edileceği, (viii) uzlaşma talebinde kanuni şartların varlığı halinde soruşturma hâkimi veya mahkemece kabulüne ve tutuklu ise sanığın salıverilmesine karar verileceği, (ix) uzlaşmayı kabul etme kararı beraat kararı ile aynı etkiye sahip olduğu hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Uzlaştırma kurumu, 1971 tarih ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda; Madde 194 ile 198 arasında (EK-4) düzenlenmiştir (Khaleefah ve Ismail, 2017, s. 309; Salem-Havra Ahmed Shaker, 2009, ss. 63-64).

Uzlaşma, belirtilen madde hükümlerine göre mağdurun şikayetine bağlı davalarda, mağdur veya kanuni temsilcisi tarafından talep edilmesi halinde, soruşturma hâkimi veya mahkeme kararıyla kabul edilir denilmektedir (Madde 194). İlgili maddede

belirtilen suç bir yıldan az hapis veya para cezası ile cezalandırılırsa, hâkim veya mahkemenin onayı aranmaksızın uzlaşma kabul edileceği belirtilmiş, eğer suç bir yılı aşan hapis cezasını gerektiriyorsa, hâkim veya mahkemenin onayı olmaksızın uzlaşma kabul edilmeyeceği ayrıca tehdit, zarar verme, mal varlığına zarar verme veya sabotaj suçlarında, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılrsa bile hâkimin veya mahkemenin onayı ile uzlaşma kabul edileceği belirtilmiştir (Madde 195). Bir sanıkla barışma talebi başka bir sanık için geçerli olmayacağı ve bir şarta bağlı veya buna bağlı uzlaşma kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir (Madde 196). Dava hakkında karar verilinceye kadar soruşturma ve yargılamanın her aşamasında uzlaşma talebinin kabul edileceği ayrıca uzlaşma talebinde kanuni şartların varlığı halinde soruşturma hâkimi veya mahkemece kabulüne ve tutuklu ise sanığın salıverilmesine karar verileceği ifade edilmiştir (Madde 197). Uzlaşmayı kabul etme kararı, beraat kararı ile aynı etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir (Madde 198).

Irak mevzuatı ceza uzlaşması konusunda daha fazla seçeneğe sahip olsa da henüz diğer ceza prosedürlerinde olduğu gibi iyi organize edilmiş bir sistem olma seviyesinde değildir. Iraklı yasa koyucu mevzuatın kapsamını genişleterek ve daraltmaktan kaçınarak bu alanda ivme kazandıracak bir çözüm yolu olabilme potansiyeline sahiptir. Ayrıca, cezai uzlaşmanın kapsamını daraltabilecek ve uyuşmazlıkların çözümündeki rolünü kısıtlayabilecek ve kavganın yerine barışı koyabilecek yasal metinlerin çoğunda bazı değişiklikler yapılması ihtiyaçtan öte bir gereklilik olduğu söylenebilir (Khaleefah ve Ismail, 2017, s. 311).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından uzlaştırma ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “her iki tarafın daha fazla mağdur edilmeden hukuki çözüm elde etme” şeklinde açıklanabilir. Uzlaştırmanın onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “hızlı ve etkili bir çözüm yöntemi ile zararların telafisi” şeklindedir. Uzlaştırma onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “belli şartlar altında taraflara hızlı çözüm yolu sunmak” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Uzlaştırma; “hem suç nedeniyle ortaya çıkan mağduriyetin çözülmesi hem de suça yol açan kişinin toplumdan uzaklaşmasına engel olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.10. Koşullu Salıverilme

Koşullu salıverilme sistemi, hükümlünün cezasının süresinden önce serbest bırakılması anlamına gelir. Davranışının doğru kalması ve salıverilme süresi boyunca kendisine yüklenen yükümlülükleri dikkate alması şartıyla, davranışı bu süre zarfında kendisine yüklenen yükümlülükleri kötüleştirir veya ihlal ederse, salıverilme iptal edilir ve böylece cezanın kalan süresini yerine getirmek üzere ceza infaz kurumuna geri döner. Ancak, hükümlü kişinin salıverilmeyi ihlal eden bir suç veya davranışı işlemeyen koşullu salıverilme süresinin sona ermesi halinde, ceza süresinin tamamını çekmiş sayılır (Al-Morshedy, 2023, s. 1).

Koşullu salıverilme koşulları genel olarak üç kategoride toplamak mümkündür. Bunlar; “(i) hükümlünün geçirdiği süreye ilişkin şartlar, (ii) hükümlüye ilişkin şartlar, (iii) tahliye emrini vermeye yetkili makama ilişkin şartlar” olarak sıralanabilir (Al-Morshedy, 2023, s. 1).

Hükümlünün Ceza İnfaz Kurumu İçinde Geçirdiği Süreye İlişkin Şartlar incelendiğinde koşullu salıverilme, işlenen her türlü gözaltı için ve işlenen suçun türü ne olursa olsun sıradan, siyasi veya askeri bir suç olup olmadığına bakılmaksızın uygulanır. Cezanın $\frac{3}{4}$ cezalandırılır ve bu süre dokuz aydan az olamaz. Ceza müebbet hapis cezası ise Ceza Kurumu Kanunu'nun 52. maddesi gereği hükümlü kişi en az yirmi yıl hapis cezası almadıkça şartlı olarak serbest bırakılamaz (Al-Morshedy, 2023, s. 2).

Hükümlüyle İlgili Şartlar incelendiğinde; (i) cezaevindeyken davranışlarının kendini ıslah etme konusunda güven gerektirmesi, (ii) hükümlünün koşullu salıverilmesi kamu güvenliği açısından tehlike oluşturmaması, (iii) hükümlü kişinin, yerine getirmesi imkânsız olmadıkça, ceza mahkemesi tarafından suçta hükme bağlanan mali yükümlülükleri (para cezası, adli masraflar, suçun mağduruna verilen tazminat) yerine getirmiş olması gerekir (Al-Morshedy, 2023, s. 3).

Serbest Bırakılmaya Karar Verme Prosedürleri ile İlgili Şartlar incelendiğinde; Ceza Dairesi Kanunu'nun 53. maddesi, Cezaevleri Genel Müdürünün emriyle, iç yönetmeliklerle belirlenen şartlara ve usullere uygun olarak salıverilme şartının şartlı olacağını öngörmektedir. Koşullu salıverilme süresi; karara bağlanan cezanın kalan süresidir. Ömür boyu hapis cezası alanlar için koşullu salıverilme süresi, şartlı salıverilme tarihinden itibaren beş yıl olarak belirlenmiştir. Koşullu salıverilmenin

sona ermesi; serbest bırakılan kişi kendisine yüklenen yükümlülükleri ihlal etmeden süresinin sona ermesi ve kesinleşmesi ile gerçekleşir. Serbest bırakılan kişinin yükümlülüklerini ihlal etmesi nedeniyle iptal olur. Cezanın bitimine kadar iptal edilmediği takdirde hüküm kesinleşir. Ceza müebbet hapis ise salıverilme, şartlı tahliye tarihinden itibaren beş yıl sonra kesinleşir. Serbest bırakılan kişi, salıverilme için belirlenen şartları ihlal eder ve kendisine yüklenen görevleri yerine getirmemezse, tahliyesi iptal edilir ve kendisine verilen cezanın kalan süresini yerine getirmek üzere cezaevine iade edilir (Al-Morshedy, 2023, ss. 3-4).

Irak ceza hukuku sisteminde yer alan Koşullu Salıverilme uygulaması; “(i) kişi yetişkin ise cezanın dörtte üçünü, çocuk ise üçte ikisini geçirmiş olması, (ii) şartlı salıverilme talebinin hükümlü tarafından, çocuk ise vasisi veya eğitimcisi tarafından mahkemeye yapılacağı ve mahkemenin cezaevi idaresinden talepte bulunacağı, ıslahevine veya erkek suçlular okuluna hükümlünün davranışlarına ilişkin beyan ve bu talebe ilişkin Cumhuriyet Savcılığının görüşünün alınacağı, (iii) tahliye kararıyla hükümlünün serbest bırakılacağı ve asıl cezalar ile yardımcı cezalar ile hak ve mal hürriyetini ve malvarlığını kısıtlayıcı ek cezaların kalan sürelerinin infazının devam ederek müsadere dışında ihtiyati tedbirlerin askıya alınacağı, (iv) tahliye edilen kişi, infazının durdurulduğu süre içinde işlediği bir kasten ağır suç veya kabahat nedeniyle otuz günden az olmamak üzere süreyle hapis cezasına çarptırılırsa salıverilme kararı kaldırılarak ertelenmiş cezaların infazı için tutuklanarak salıverildiği cezaevine veya okula yerleştirilir, (v) asıl cezanın infazının ertelendiği süre boyunca kişi suç işlemeyen geçirirse infazı durdurulan cezalar düşer, (vi) asıl cezanın infazının durdurulduğu süre içinde iki yıldan az olmamak üzere hürriyeti bağlayıcı ceza verilmişse mahkeme, tahliyenin kaldırılmasına, tutuklanmasına ve infazı durdurulan cezaların uygulanmasına karar verebileceği, (vii) tahliye kararı geri alınan kişi hakkında bir daha tahliye kararı verilemeyeceği, (viii) Mahkemenin kararı verdiği tarihten itibaren on gün içinde dava evrakını, kararı temyizde görüşmek üzere Yargıtay'a göndereceği ve Yargıtayın istediği kararı verebileceği” hususlarını içermektedir.

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Koşullu Salıverilme kurumu, 1971 tarih ve 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu’nda; Madde 331 ile 337 arasında düzenlenmiştir (EK-4).

Hükmü veren mahkeme veya onun yerine geçen mahkeme, hürriyetini sınırlandıran asıl cezaya çarptırılan kişinin, cezanın $\frac{3}{4}$ çocuk ise üçte ikisini geçirmiş olması halinde salıverilmesine karar verebilir ve mahkeme, geçirdiği sürenin altı aydan az olmaması ve kalan sürenin beş yılı geçmemesi şartıyla gidişatını ve iyi halini düzelttiğini tespit eder denilmiş ayrıca cezalar müteselsilen verilmiş ise süre toplamına göre hesaplanır diye de ifade edilmiştir (Madde 331). Talebin hükümlü tarafından, çocuk ise vasisi veya eğitimcisi tarafından mahkemeye yapılacağı ve mahkemenin cezaevi idaresinden talepte bulunacağı, ıslahevine veya erkek suçlular okuluna hükümlünün davranışlarına ilişkin beyan ve bu talebe ilişkin Cumhuriyet Savcılığının görüşünün alınacağı, bu konuda uygun göreceği her türlü soruşturmayı yapmak ve sonra talebi reddetmek veya hükümlüyü serbest bırakmak kararını vereceği belirtilmiş ayrıca mahkemenin tahliye kararı vermesi halinde hükümlünün serbest bırakılacağı ve asıl cezalar ile yardımcı cezalar ile hak ve mal hürriyetini ve malvarlığını kısıtlayıcı ek cezaların kalan sürelerinin infazı sağlanacağı, müsadere dışında ihtiyati tedbirlerin askıya alınacağı ifade edilmiştir (Madde 332). Tahliye edilen kişi, infazının durdurulduğu süre içinde işlediği bir kasten ağır suç veya kabahat nedeniyle otuz günden az olmamak üzere bir hapis cezasına çarptırılırsa, cezayı veren mahkemece salıverilme kararı, salıverilmesinin kaldırılmasına ve ertelenmiş cezaların infazı için tutuklanarak salıverildiği cezaevine veya okula yerleştirilmesine kesin karar verir denilmiştir (Madde 333). Asıl cezanın infazının ertelendiği süre, salıverilen kişi ilgili maddede belirtilen suçları işlemekten geçerse, infazı durdurulan cezaların düşeceği dile getirilmiştir (Madde 334). Serbest bırakılan kişiye, salıverilme kararının verilmesinden önce işlediği kasten bir suç veya kabahat nedeniyle asıl cezanın infazının durdurulduğu süre içinde iki yıldan az olmamak üzere hürriyeti bağlayıcı ceza verilmişse mahkeme, tahliyenin kaldırılmasına, tutuklanmasına ve infazı durdurulan cezaların uygulanmasına karar verebilir denilmektedir (Madde 335). Tahliye kararı geri alınan kişi hakkında tahliye kararı verilemez denilmektedir (Madde 336). Mahkeme, kararını verdiği tarihten itibaren on gün içinde dava evrakını, kararı temyizde görüşmek üzere Yargıtay'a göndereceği, Yargıtay kararı onaylayabilir veya bozabilir ve herhangi bir soruşturma yapmak, herhangi bir prosedürü tamamlamak veya konunun kendisi hakkında karar vermek için belgeleri mahkemesine iade edebilir denilmektedir (Madde 337).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından koşullu salıverilme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “cezasının belli bir süresini çekmiş bireyin kalan ceza süresi için tahliye edilerek dışarıda suç işlemekten geçirmesi” şeklinde açıklanabilir. Koşullu salıverilmenin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “kişinin kalan cezasının cezaevinde veya ıslahevinde değil de dışarıda geçirmesi” şeklindedir. Koşullu salıverilme onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “kişinin cezaevinin olumsuz koşullarından korunarak topluma kazandırılması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Koşullu salıverilme; “kişinin hem işlediği suç nedeniyle aldığı cezayı tam olarak çekmesi hem de topluma yabancılaşmasına engel olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.11. Özel İnfaz Usulleri

Bir ülkenin toplumda uyum ve düzeni sağlamanın en önemli unsurlarından biri, ceza hukuku tarafından belirli bir zaman ve yerde alternatif yaptırımlar uygulanmasıdır. Hiç şüphe yok ki, hükümet suç olgusuyla yüzleşmek için hukuk uygulamalarını istismar ettiğinde, bazı insan hakları ihlal edilmektedir. Hükümetin hukuku istismar etmesine karşı normları ve kamu yararını korumak, ceza siyasetini insan haklarını korumak için hükümete karşı durmaya itmiştir. Bu nedenle ceza hukuku, kimi zaman insanları suç işlemekten caydıran bir araç ve aynı zamanda modern ceza siyasetinin bir parçası olma değerini kaybetmektedir. Sonuç olarak, alternatif ceza yaptırımları toplumdaki suçluların en aza indirilmesine veya kontrol altına alınmasına yol açan adil ve hukuki bir şekilde kayıpların telafisi haline gelmektedir (Salh, 2022, s. 703).

Karşılaştırmalı hukuk sistemi, yeniden eğitim kurumlarında hapis cezasına dayalı geleneksel ceza politikasının başarısızlığını kabul etmiştir. Modern ceza bilimi, cezanın artık suçun işlenmesini önlemek ve suça geri dönmek olan amacını yerine getirmediğini tespit etmiştir. Çözüm başka alternatifler bulmaktır ve bu alternatifler hürriyetten yoksun bırakma cezasının uygulanmasını azaltmaya yardımcı olan başka ceza sistemleri olabilir (Al-Khalifi, 2018, s. 85).

Ceza her zaman, toplumun suçluyu bir yandan disipline etmek, diğer yandan suçla mücadele etmek için en iyi tepki verme yolu olmuştur. Bu özellik, özellikle özgürlükten yoksun bırakma cezalarının en yaygın olması nedeniyle kontrol, keyfilik ve zorbalıkla karakterize edilen cezayı vermekle görevli makama da yansımıştır. Özgürlükten yoksun bırakma cezalarının hükümlünün tecrit edilmesine yol açmasının

getirdiği olumsuzluklar toplum adına hapis cezalarına daha faydalı ve daha iyi alternatiflerin aranması konusunu gündeme getirmeye başlamıştır (Sayesh, 2016, s. 96).

Hükümlülerin topluma yeniden uyum sağlamaları için ıslah ve karakterlerini düzeltme amacıyla cezaya ve modern yöntemlere alternatifler bulmak için modern ceza mevzuatı sürekli güncellenmektedir. Alternatif cezalar sistemi, hakim belirlenen bir tür cezayı değiştirmesine izin verir. Hüküm açıklanmadan önce veya sonra başka bir ceza için, asıl cezanın uygulanması mümkün değilse veya alternatif cezanın asıl cezadan daha uygun olması nedeniyle, suçun türü ne olursa olsun sanığın şahsi durumu için bu sistem gibi adli cezayı bireyselleştirme aracını temsil etmektedir (Samir, 2006, ss. 56-59).

Suç işleme tehlikesinin failin kişiliğinde bulunması ve dolayısıyla toplumu bu tehlikenin etkilerinden koruması, özellikle gelecekte tekrar suç işleme olasılığı ile karşı karşıya kalması, dolayısıyla suç işlemekle orantılı olması şartı aranmaz. Alternatif cezaların dayandığı temel olarak, işlenen suçun ciddiyeti ve bundan kaynaklanan zararın miktarı değil, failin kişiliğinde var olan suçun ciddiyeti ile orantılı olmalıdır. Kanunla suç sayılan ve failerin cezalandırılması gereken çeşitli davranışlara ceza verilmesi, geleceğe ait belirli kontrollere göre belirlenmek üzere (yüksek, İhtiyati tedbirler süresizdir ihtiyati tedbirler, en tehlikeli suç gruplarına uygulanmaları bakımından alternatif cezalardan farklıdır (Abdul Razzaq, 2016, s. 35).

Alternatif cezaların en önemli avantajları; “daha fazla ceza infaz kurumu yaratmak yerine aşırı kalabalık sorununu ele almak; ceza infaz kurumlarının kurulması, işletilmesi, takibi ve hükümlülere hizmet sağlanması için gerekli mali giderleri sağlamak; hükümlüleri ailelerinden ve toplumdan uzaklaştırmamak, hürriyetten yoksun bırakan bir cezaya çarptırıldıklarında ailelerini korumak, yoksulluk ve parçalanmadan korumak; genel caydırıcılık ve özel caydırıcılık ile adaleti sağlamak; basit cezalara çarptırılanların işlerinden sınır dışı edilmesi ve hürriyetlerinin kısıtlanması yerine çeşitli çalışma alanlarındaki beceri ve deneyimlerinden yararlanmak, vb. gibi” sayılabilir (Salh, 2006, s. 125; Youssef, 2010, s. 140).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Özel İnfaz Usulleri kurumu, 1981 tarih ve 104 sayılı Sosyal Reform Kamu Kurumu Kanunu’nda; Madde 35 ile 38 arasında düzenlenmiştir (EK-6).

Erişkin İslahevi Genel Müdürü, Iraklı mahkûma üç ayda bir olmak üzere seyahat günleri hariç beş günden fazla olmamak üzere; devletin iç veya dış güvenliğini etkileyen bir suçtan dolayı hüküm giymemiş olması, bir yıldan az olmamak üzere hak kazandığı şartlı salıverilme süresi ve kesintiler düşüldükten sonra ceza süresinin dörtte birini en sert sosyal reformda geçirmiş olması, Sosyal Reform Departmanındaki iyi halinden ve izinden yararlanmaya uygunluğundan emin olunması halinde ev izni verebileceği belirtilmiş ayrıca mahkûmun hayatının ev izninde olduğu sürece tehlikeye atılamayacağı dile getirilmiştir (Madde 35). Ev izni sona eren hükümlü, izninin bittiği tarihten itibaren Genel Müdürün hukuka uygun olduğuna karar verdiği bir nedenle Sosyal Islahat Dairesine üç günü aşan bir süre için geç kalırsa, erteleme süresi ceza süresine eklenir, ancak Genel Müdür tarafından sebebin hukuka aykırı olduğuna karar verilirse gecikme süresi cezasına eklenir ve evden ayrılmasına izin verilmez denilmektedir (Madde 36). Hükümlü birden fazla cezaya çarptırılmışsa ve bunlardan biri kendisini evden uzaklaştırma kararı veren bir ceza ise bu cezayı tamamlayıp bu kanunda öngörülen şartları yerine getirmediği için izin süresinden yararlanamaz denilmektedir (Madde 37). Çocuk Islah Dairesi Genel Müdürü, mudilere, Çocuk Islah Dairesi dairelerinin her birine ilişkin yönetmeliğine göre yılda iki defa, seyahat günleri hariç on günü geçmemek üzere ev izni verebileceği ayrıca Yetişkin Islah Dairesi Genel Müdürü, Teknik Komite'nin tavsiyesine dayanarak iyi hal sergileyen mahkûmlara ev izni verebileceği dile getirilmiştir (Madde 38).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından özel infaz usulleri ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “belli suçları işlememiş olmak kaydı ile hükümlünün, cezasının belli bir kısmını ev izni şeklinde cezaevi dışında suç işlemekten geçirmesi” şeklinde açıklanabilir. Özel infaz usullerinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “kişinin cezaevi dışında cezasını çekmesi” şeklindedir. Özel infaz usulleri onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “ev izni yoluyla cezanın cezaevi dışında çekilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Özel infaz usulleri; “kişinin ev iznine çıkarılarak hem işlediği suçun cezasını çekmesi hem de topluma yabancılaşmadan ceza bitimi sonrası topluma uyum sağlamasına yardımcı olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.12. Denetimli Serbestlik

Denetimli serbestlik, rehabilitasyonu amaçlayan denklemden oluşan bir ceza sistemi olup çocuğu kategorize eden ve birinin gözetimine teslim eden yükümlülüklerin dayatılması yoluyla özgürlüğün kısıtlanmasını varsayar. Bu, ceza infaz kurumlarının duvarlarının dışında gerçekleşen ve bu nedenle özgürlükten mahrum bırakılmaması gereken, ancak onu kısıtlaması gereken denetimli serbestlik sisteminin özü anlamına gelir (Abdel-Razzak, 2011, s. 8).

Denetimli Serbestlik iki bileşeni kategorize eder: Birincisi; gözetim ve kontrole dahil olanın özgürlüğünün kısıtlanması, ikincisi; başarısız olduğunda ilişkili potansiyel özgürlükten mahrum bırakma da dahil olmak üzere kontrol altında tutulması. Denetimli Serbestlik, çocuğun ailesi veya vekaleti arasında doğal ortamında ikamet ettiği, ancak kontrol veya sosyal hizmet uzmanı olarak bilinen çocuk mahkemesi memurunun bir temsilcisinin gözetimi ve bakımı altında gözlem süresi boyunca olacağı şekilde iyileştirici eylemlerden oluşmaktadır. Irak yasama organı tarafından kabul edilen ve yargılamanın adli aşamasında, Mahkeme tarafından verilen kararda çocuk sadece kabahatler ve suçlarda denetimli serbestlik altına alınır. Bu nedenle yasa koyucu, denetimli serbestlik altındaki çocuğun bulunduğu vakaları iki sınırlama kategorisine ayırmıştır: Birincisi; ihlalde bulunan çocuk, yasaya uygun değilse ve gözetim altına alınmışsa, ancak hakem toplantıda onu tekrarlamaması, iyi davranış ve eğitim sağlamak için Mahkemesi kararlarının uygulanması için uyarmaya veya onu vasisine veya bir akrabasına teslim etmeye karar verir. İkinci olarak, ölüm ya da müebbet hapis cezasıyla cezalandırılabilen istisnai kabahat suçları failleri, okullarda rehabilitasyonunda iki ceza yerine hükmetmeye karar verdiği için denetimli serbestlik altına alınır (Abdel-Razzak, 2011, s. 9).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Denetimli Serbestlik kurumu, 1983 tarih ve 76 sayılı Çocuk Esirgeme Kanunu'nda; Madde 74, Madde 89, Madde 97, Madde 98'de düzenlenmiştir (EK-6).

Çocuk mahkemesi, küçüğü vasisine veya bir akrabasına teslim etmeye karar verdiğinde, onu denetimli serbestlik altına almaya karar verebilir denilmektedir (Madde 74). Çocuk mahkemesi, altı aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere denetim kararı verir; çocuk mahkemesi, denetimli serbestlik memurunun raporuna dayanarak, çocuğun menfaati gerektiriyorsa denetimli serbestlik süresini uzatabilir

denilmektedir (Madde 89). Denetimli serbestlik, kararda belirtilen sürenin dolması ile sona ereceği, çocuk mahkemesi, kararın verilış tarihinden itibaren altı ay geçtikten sonra, gözetim için davranış denetleyicisinin raporuna dayanarak, küçüğün davranışındaki iyileşme ve ihtiyaç eksikliğini dikkate alarak davranış kontrolünün kaldırılmasına karar verebileceği, eğer çocuk mahkemesi, davranış gözlemcisinin denetime son verme raporunu reddederse, ret tarihinden itibaren üç ay geçmeden başka bir denetim raporunun sunulmasına izin verilmeyeceği, çocuk mahkemesi, yargılama tekrarlandığında geçen denetimli serbestlik süresini hesaplamalıdır denilmektedir (Madde 97). Çocuk, denetimli serbestlik şartlarını ihlal ederse, kararı veren çocuk mahkemesi ona elli dinardan az ve yüz dinardan çok olmamak üzere para cezası verebileceği; çocuk, denetim kararının uygulanması sırasında kasten işlediği bir kabahatten dolayı cezaya çarptırılır ve karar kesinleşirse, denetim kararını veren çocuk mahkemesi kararı iptal edip yerine yerleştirme tedbiri koyabilir denilmektedir (Madde 98).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından denetimli serbestlik ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “suç işleyen çocuğun belli şartlar altında cezasını velisi veya vasisinin yanında geçirmesi” şeklinde açıklanabilir. Denetimli serbestliğin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “suç işleyen çocuğun ıslah edilmesi” şeklindedir. Denetimli serbestlik onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “kısa süreli ev izni yoluyla cezanın veli veya vasi yanında çekilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Denetimli serbestlik; “hükümlünün kısa süreli dışarı salınmasıyla toplumdan kopmadan cezasının çekmesini sağlama” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.13. Hakikat Komisyonları

Geçiş dönemi adaleti mekanizmalarından biri olan ceza adaletinin zaman zaman caydırıcılık ve reform hedeflerine tam olarak ulaşamaması, onarıcı adalet mekanizmasını bir alternatif olarak düşünülmesine yol açmıştır. Onarıcı adalet, eski rejimin bıraktığı ağır ihlal ve suç mirasıyla başa çıkmada, ceza ve cezalandırmadan farklı bir felsefeye, fail ile mağdur ve toplum arasında uzlaşma fikrine dayanan bir alternatifti. Onarıcı adalet, failin suçunu kabul etmesi ve mağdurlara karşı işlenen suç ve ihlallerin sorumluluğundan muaf tutulması karşılığında cezanın af ile değiştirilmesi ve bunun için gerçek siyasi iradenin mevcudiyeti ile hakikatin ortaya çıkarılması için

komisyonlar kurulması temel fikrini benimser. Ulusal uzlaşma mekanizmaları arayışı ve bunların soruşturma komiteleri ve uluslararası toplumdaki aktörler aracılığıyla hayata geçirilmesidir. Af ve uzlaşma arayışının dezavantajları vardır, ancak sonuçta, mağdurların haklarına zarar vermeden geçmişin olumsuzluklarının üstesinden gelmeyi dikkate alan entegre bir program aracılığıyla uygulanması gerektiğinden bir dizi dengeye dayanmaktadır (Ali ve Al-Hayani, 2021, s. 227).

Barışın inşası, toplumun üyeleri arasında ve birbirine bağlı insan grupları olan toplumlar arasında bir arada yaşamak için bir gerekliliktir. Barışın inşası ulaşılması zor bir hayal değil, aksine düşmanlık ve kin dünyasının deneyimlediği karmaşık gerçekliğe karşı bir meydan okumadır. Barışın inşası uzun vadede, özellikle siyasi olmak üzere bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. Barış medeni toplumların toplumlar inşa etmeyi, insan ihtiyaçlarını karşılamayı, şiddeti reddetmeyi, çatışmaları önlemeyi, yani çatışmalarla başa çıkma becerisine sahip toplumlar yaratmayı amaçladığı bir hedeftir. Şiddet kullanmadan ve barışçıl değer ve becerilere dayalı olarak, onarıcı adalet bir barış inşa sürecidir (Mahmood, 2022, s. 310).

Irak, Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü toprakların olup İngiliz mandası altında kalan kilit bir Ortadoğu ülkesidir. II. Dünya Savaşından sonra Arap Dünyasını saran Pan-Arapçı yaklaşımlar ve Arap milliyetçiliği gibi düşüncelerin türevi olarak Baas ideolojisi, bu ülkede monarşilerden askeri darbeler silsilesine sürüklenen siyasal sürecin en etkin düşünsel motivasyonunu oluşturmuştur. Irak'ta Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesiyle ülkedeki Baasçı vizyon ülke sınırlarına hapsolan ve bölge politikaları noktasında rekabete dönüşen bir sürece evrilmiştir. Baas ideolojisi gittikçe otoriter tek adam yönetimlerine dönüşen bir yapıya evrilmiştir (Çağ ve Eker, 2013, s. 58).

ABD Başkanı George W. Bush, 2 Mayıs 2003'te Irak savaşının sona erdiğini duyurduktan sonra, BMGK 22 Mayıs'ta, savaş sonrası Irak'a ilişkin önemli noktaları içeren geniş kapsamlı 1483 sayılı Karar'ı aldı. BM, Irak savaşı nedeniyle itibarı sorgulanan ve etkisiz kalan bir kurum olarak, ABD ve müttefiklerinin yarattığı gerçek durum karşısında zor bir konumda bulunmaktaydı. 1483 sayılı Karar'da, BM hukukunun ilkelerinin korunması ve üye devletlerin bu kurallara uyması beklenirken, aynı zamanda ABD ve müttefiklerinin Irak'ta yarattığı gerçek durumu tanıyan ve bu duruma uygun çözümler bulmaya çalışan bir strateji izlendi. Kararın en önemli

noktası, ABD ve müttefiklerinin işgalci güç olarak "Otorite" olarak tanınması ve diğer devlet güçlerinin bu Otorite'ye bağlı olarak hareket edeceğinin kabul edilmesi idi. Bu sayede BM, Irak'ta öncü ve meşru bir güç olma iddiasından vazgeçmek zorunda kaldı ve gözlemci rolüyle yetinmek zorunda kaldı. BM'nin işgal güçlerine yönelik yapabildiği tek şey, 1483 sayılı BMGK Kararı'nın uygulanmasını takip etmeleri konusunda tavsiyelerde bulunmak ve BM Genel Sekreteri'ni düzenli olarak rapor vermeye görevlendirmektir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Irak'a ilişkin kapsamlı bir raporu 17 Temmuz 2003'te BM'ye sundu. Ayrıca, BM'nin 13 Temmuz 2003'te ABD yönetimi altında kurulan Irak İdare Konseyi'nin Irak halkını temsil etme niteliğini kabul etmek ve Konsey'i tanımak dışında başka bir seçeneği yoktu (Göztepe, 2004, s. 81).

BM'nin 21 Mayıs 2003 tarihli 1483 Sayılı Kararı ile Irak'a uygulanan 13 yıllık ambargo kaldırılmıştır. Kararda, Petrol karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı'nın altı ay daha devam edeceği ve ardından sona ereceği belirtilmiştir. Altı aylık süre içinde, onaylanmış ve finanse edilmiş sözleşmelerin uygulanacağı ifade edilmektedir. Kararda, BM kontrolü altındaki petrol gelirlerinin "Irak Kalkınma Fonu" olarak adlandırılan bir fona aktarılacağı belirtilmektedir (Yaycı, 2019, s. 331).

Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından Hakikat Komisyonları kurumu, 16.05.2003 tarihli Geçici Koalisyon Otoritesi Direktörü olarak yetkilerine ve 1483 sayılı Karar dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) kararlarına uygun olarak savaş yasalarına ve geleneklerine dayanmaktadır (UN Security Council, 2003).

Irak'taki Hakikat Komisyonları uygulaması; "(i) alınan emirlerin dayanağı, (ii) Irak Baas Partisi'nin Koalisyon Güçlerinin güvenliğine yönelik devam eden tehlikesi, (iii) Irak halkının Baas Partisi'nin yeniden iktidara gelme tehlikesine maruz kalmayacağını garanti ettiği, (iv) iktidar mevkilerinde bulunanların da güvence altına aldığı, (v) Irak Baas Partisi'nin üst düzey üyelerinin görevlerinden uzaklaştırılıp herhangi bir işte çalışmalarının yasaklanması, (vi) bu kişilerin oluşturdukları tehlike nedeniyle soruşturma ve değerlendirmeye tabi tutulacağı, suç işlediğinden şüphelenilenlerden kaçma olasılığı bulunan veya soruşturma sonucunda güvenliği tehdit ettikleri tespit edilenlerin tutuklanacağı veya ikametgahının belirleneceği, (vii), devlet kurumlarındaki üst idari pozisyonlarda çalışan kişilerle kişisel görüşmeler yapılarak

Baas Partisi ile aralarındaki olası bağlantılar araştırılır, (viii) Baas Partisi'ne tam üyelikten yararlandığı tespit edilen herkes, küçük işler yapanlar ve parti üyesi rütbesine sahip olanlar ve partide aktif üye rütbesine sahip olanlar da dahil olmak üzere görevlerinden atılacağı, (ix) Baas Partisi'nin veya eski rejimin sembollerinin, Saddam Hüseyin'in veya eski rejimin bilinen herhangi bir üyesinin resim veya heykellerinin hükümet binalarında veya halka açık yerlerde sergilenmesinin yasak olması, (x) Baas Partisi'nin üst düzey mensupları ile önceki rejime suç ortaklığı etmiş kişilerin tutuklanmasına yol açan bilgiler karşılığında kamuoyuna ödül verileceği, (xi) bu Emirlere istisnalar getirebileceği, (xii) bu Emirlerin imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe gireceği” hususlarını içermektedir.

Geçici Koalisyon Otoritesinin Emri kapsamında 2003 tarih ve 1 sayılı Irak Toplumunu Baas Partisinden Tasfiye Eden Geçici Koalisyon Otoritesinin Emri ile Irak'taki Hakikat Komisyonları uygulaması düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler:

Geçici Koalisyon Otoritesi Yöneticisi olan Lewis Paul Bremer¹⁰ “Alınana kararlar; Geçici Koalisyon Otoritesi Direktörü olarak yetkilerime ve 1483 sayılı Karar dahil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak savaş yasalarına ve geleneklerine dayanmaktadır. Aynı zamanda, Baas Partisi tarafından uzun yıllar boyunca insan haklarından yoksun bırakılan ve kötü muameleye maruz kalan geniş çaplı istismarı nedeniyle Irak halkının çektiği acıların kabulüne dayanmaktadır. Baas Partisi ağlarının ve kadrolarının Irak'ın işlerini yönetmeye devam etmesinin ve Irak halkına Baas Partisi yetkilileri tarafından gözdağı verilmesinin yarattığı tehlike konusunda Irak toplumu arasında yayılan aşırı endişe duyguları göz önüne alındığında Irak Baas Partisi'nin Koalisyon Güçlerinin güvenliğine yönelik devam eden tehlikesinden endişe duyarak, aşağıdakileri beyan ederim.” demektedir.

Bölüm 1’de “Baas Partisinin Kapatılması:

1) Irak'taki Geçici Koalisyon Otoritesi, Irak toplumunda yetkili ve sorumlu konumlardaki liderleri 16 Nisan 2003 tarihinde Irak Baas Partisi'ni feshetti. Irak'taki Geçici Koalisyon Yönetimi bu kararla Irak halkını temsil eden hükümetin Baas Partisi'nin yeniden iktidara gelme tehlikesine maruz kalmayacağını garanti ettiği ve bu kararın aynı zamanda iktidar mevkilerinde bulunanların da güvence altına aldığı anlamına geliyor. Bu durum gelecekte Irak halkı tarafından kabul edilecektir.

2) Bu düzene göre Irak Baas Partisi'nin üst düzey üyeleri (bölge liderliği üyesi, şube üyesi, tümen üyesi ve manga üyesi; hepsi “partinin ileri gelenleri” olarak anılır) görevlerinden uzaklaştırılır ve herhangi bir işte çalışmaları yasaktır. Gelecekte kamu sektörü ve suç uygulamalarının boyutu veya koalisyonun güvenliği için oluşturdukları tehlike nedeniyle soruşturma ve değerlendirmeye tabi tutulacaklar. Suç işlediğinden şüphelenilenler soruşturmaya tabi tutulacak ve kaçma olasılığı bulunan veya soruşturma sonucunda güvenliği tehdit ettikleri tespit edilenler tutuklanacak veya ikametgahı belirlenecektir.

3) Ulusal hükümet bakanlıklarının her birinde ve bağlı kuruluşlarında ve de diğer devlet kurumlarında (üniversiteler ve hastaneler gibi) üst idari katmanda sınıflandırılan pozisyonlarda çalışan kişilerle kişisel görüşmeler yapılır. Bu kişiler ile Baas Partisi

¹⁰ Amerikalı diplomat. ABD'nin Irak'a girerek Baas rejimini devirmesinden sonra 11 Mayıs 2003 ile 28 Haziran 2004 tarihleri arasında Irak Devlet Başkanlığı statüsünde olan Geçici Koalisyon Yönetimi'nin başkanlığını yaptı.

arasındaki olası bağlantılar araştırılır. Bu kişiler, suç işlememeleri ve güvenlik açısından herhangi bir tehdit oluşturmamaları için soruşturmaya tabi tutulmaktadır. Baas Partisi'ne tam üyelikten yararlandığı tespit edilen herkes (partinin kıdemli üyeleri olduğu tespit edilen), küçük işler yapanlar ve parti üyesi rütbesine sahip olanlar ve partide aktif üye rütbesine sahip olanlar da dahil olmak üzere görevlerinden atılacaklar.

4) Bu karara göre, Saddam Hüseyin'in veya eski rejimin bilinen herhangi bir üyesinin resim veya heykellerinin, tıpkı Baas Partisi'nin veya eski rejimin sembollerinin herhangi bir sembolü gibi, hükümet binalarında veya halka açık yerlerde sergilenmesi yasaktır.

5) Baas Partisi'nin üst düzey mensupları ile önceki rejime suç ortaklığı etmiş kişilerin tutuklanmasına yol açan bilgiler karşılığında kamuoyuna ödül verilmesi sağlanacaktır.

6) CPA Yöneticisi veya yetkili temsilcisi, duruma göre bu Emirlere istisnalar getirebilir.” hususları belirtilmiştir.

Bölüm 2’de yürürlük konusuna değinilerek “Bu Emirler, imzalandığı tarihten itibaren yürütülecektir.” denilmektedir.

Şartlar ve sözleşmeler de dahil olmak üzere uluslararası belgeler, iç hukuk düzeyinde bilinen onarıcı adaletin bazı yönlerini içermektedir. Bir yandan uluslararası ceza davasının aşamalarına katılma hakkı, diğer yandan uluslararası suçtan kaynaklanan zararın giderilmesi için tazminat alma hakkı şeklinde tezahür etmiştir. Onarıcı adalet, mağdurun ceza davasındaki olumlu rolünün artırılması, suçtan kaynaklanan zararın telafisi ve faillerin rehabilitasyonu ile temsil edilen birkaç eksene dayanır. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve bu mahkemenin bir dizi içtihadı, uluslararası suçlar alanında onarıcı adalet unsurlarının varlığına işaret etmiştir (Al-Rubai, 2023, s. 103).

Hakikat komisyonları ile onarıcı adalet arasındaki ilişki; “Baas Partisi rejiminin etkilerini silmek için çeşitli önlemleri alma” olarak açıklanabilir. Hakikat komisyonlarının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi; “Baas Partisi rejiminin yaptıklarıyla yüzleşerek sorumluların cezalandırılması ve böylece Irak halkına yapılan haksızlıkların telafisi” şeklindedir. Hakikat komisyonları onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara; “geçmişle yüzleşme ve sorumluların tespit edilerek sistemden temizlenmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir. Hakikat komisyonları; “Geçici Koalisyon Otoritesi Direktörünün aldığı Emirler ile” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5. TÜRKİYE’DEKİ VE IRAK’TAKİ ONARICI ADALET UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümünde her iki ülke ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarından (i) kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar, (ii) hapis cezasının ertelenmesi ile yürütmenin durdurulması, (iii) önödeme ile para cezası, (iv) etkin pişmanlık ile itiraf pazarlığı, (v) kamu davasının açılmasının ertelenmesi, (vi) hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile hükmün infazının ertelenmesi, (vii) seri muhakeme usulü ile acil yargı, (viii) basit yargılama usulü ile ceza emri, (ix) uzlaştırma, (x) koşullu salıverilme, (xi) özel infaz usulleri, (xii) denetimli serbestlik, (xiii) hakikat komisyonları karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

5.1. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenек Yaptırımlar Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan *Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenек Yaptırımlar* ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar *Türk Ceza Hukukunda*; “adli para cezası, zararın aynen iade suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, eğitim kurumuna devam etmek, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma, ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması, bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma, kamuya yararlı bir işte çalıştırılma” hususları düzenlenirken *Irak Ceza Hukukunda*; “para cezasının ödenmemesi halinde cezanın hapse çevrilmesi, erkek çocuklarının ıslah edilmesi amacıyla ıslah evine yerleştirilmesi” hususları düzenlenmektedir.

Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar ile onarıcı adalet arasındaki ilişki *Türk Ceza Hukukunda*; “kişinin işlediği suç nedeniyle hem ceza alması hem de aldığı ceza nedeniyle toplumdan kopmadan ve topluma yabancılaşmadan cezasını çekmesi” şeklinde açıklanırken *Irak Ceza Hukukunda*; “kişinin işlediği suç nedeniyle ceza almasını engelleyerek toplumdan kopmadan ve yabancılaşmadan cezasını çekmesini sağlamak” şeklinde açıklanmaktadır.

Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımların onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukukunda*; “bireyin hapsedilmeden fakat farklı ceza seçenekleri

uygulanarak kişinin ıslah edilmesi” şeklindeyken *Irak Ceza Hukukunda*; “bireyin hapsedilmeden farklı ceza seçenekleri ile ıslah edilmesi” şeklindedir.

Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukukunda*; “suçlunun topluma uyum sağlamasına imkân sağlayıp toplumla bağlarının kopmasına engel olarak” ulaşmak hedeflenirken *Irak Ceza Hukukunda*; “cezanın paraya çevrilerek ödemeye zorlama ve ıslah evine yerleştirme yoluyla” ulaşmak hedeflemektedir.

Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar onarıcı adalet sistemine, *Türk Ceza Hukuku*; “suçlunun topluma olası zararlı etkilerini en aza indirip toplum yararını ön planda tutarak” hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku*; “suçluyu hapsedmeden hazineye gelir elde edip topluma yabancılaşmasını engelleme ve suçlu erkek çocuklarının devlet eliyle ıslah edilmesini sağlayarak” hizmet etmektedir.

5.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi ile Yürütmenin Durdurulması Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku’ndaki *Hapis Cezasının Ertelenmesi* ile *Irak Ceza Hukuku*’nda yer alan *Yürütmenin Durdurulmasının* onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Hapis cezasının ertelenmesi, *Türk Ceza Hukuku*; “Öncelikle işlenen suç nedeniyle mahkûm olunan cezanın 2 yıl veya daha az hapis cezası olması gerekir. Kanun koyucu 18 yaşından küçükler ve 65 yaşından büyükler için hapis cezasının üst sınırını 3 yıl olarak düzenlemeyi tercih etmiştir. Failin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması gerekir. Önceki mahkumiyetin taksirli olması halinde ceza miktarının bir önemi olmayacaktır. Failin suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması halinde hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilebilecektir” hususlarını düzenlerken *Yürütmenin durdurulması*, *Irak Ceza Hukuku*; “bir yılı geçmemek üzere hapis cezası gerektiren bir ağır suç veya kabahatle ilgili olması, hapis veya para cezasına hükmedilmesi halinde yürütmeyi durdurmayı ancak hapis cezası ile sınırlaması” hususlarını düzenlemektedir.

Hapis cezasının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “hapis cezasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için suçlunun topluma kazandırılması amacıyla cezanın bireyselleştirilmesi ve önleme teorileri doğrultusunda oluşturulmuş bir suç politikası aracı” şeklinde açıklanırken Yürütmenin durdurulması, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “belli şartlar taşıdığı takdirde çok kısa süreli (1 yıl) hapis cezasının ertelenmesi veya hapis cezası karşılığında para cezası ile cezasını çekmesini sağlamak” şeklinde açıklanmaktadır.

Hapis cezasının ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “sadece ödetici ceza anlayışından vazgeçilerek, suçlunun yeniden topluma kazandırılması ve mağdurun da onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde düşünülmesi” şeklindeyken Yürütmenin durdurulması, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “bireyin hapsedilmeden belli bir süre (3 yıl) cezasını erteleyerek suç işlemediği takdirde cezasının affedilmesi veya para cezası ile cezalandırılarak yine hapsedilmeden belli bir süre (3 yıl) cezasını erteleyerek suç işlemediği takdirde cezasının affedilmesi” şeklindedir.

Hapis cezasının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku*; “hükümlünün denetim altında kalarak cezaevine girme riskiyle karşı karşıya kalıp suç işlemekten kaçınmakta ve böylece toplumsal düzeninin sağlanması amacına hizmet ederek birçok objektif ve sübjektif unsuru içeren kümülatif bir ceza infaz rejimi olarak” ulaşmayı hedeflerken Yürütmenin durdurulması, *Irak Ceza Hukuku*; “belli bir süre (3 yıl) hapis cezasını erteleme veya para cezası yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir.

Hapis cezasının ertelenmesi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “ceza sisteminde uygulanan bir alternatif yaptırım yöntemi olup suçluların rehabilite edilmesi, ceza sistemi içindeki iyileştirmelerin sağlanması, hapis cezasının gereksiz yere uzun süre devam etmesinin önüne geçilmesi, ceza sisteminin daha adil ve etkili olmasına katkıda bulunması yönüyle” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken Yürütmenin durdurulması, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “suçluyu hapsedmeden hem hazineye gelir elde etme hem de suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleme yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.3. Önödeme ile Para Cezası Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku'nda yer alan *Önödeme* ile Irak Ceza Hukuku'nda yer alan *Para Cezasının* onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Önödeme, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçlar ile Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması, Çevrenin taksirle kirletilmesi, Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma, Suçu bildirmeme suçlarını” hususlarını düzenlerken Para cezası, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “para cezası, para cezası ile birlikte hapis cezası (kısmi hapis cezası), çocuğun 200-500 dinar arasında para cezasına çarptırılarak veli veya vasisinden tahsili, çocuğun 18 yaşını doldurduğu takdirde para cezası taahhüdünün düşeceği” hususlarını düzenlemektedir.

Önödeme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “belli bir sınıra (6 ayı aşmayan hapis cezası) kadar olan hapis cezalarının para cezasına çevrilerek infazını sağlamak” şeklinde açıklanırken Para cezası, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “kişinin işlediği suç nedeniyle aldığı cezanın para cezasına çevrilerek toplumdan kopmadan ve topluma yabancılaşmadan cezasını çekmesi sağlamak” şeklinde açıklanmaktadır.

Önödemenin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “yargının iş yükünü azaltarak aynı zamanda suçluyu cezaevi ortamından uzak tutarak suçun yayılmasını önlemek ve şüpheli veya sanığın damgalanmamasına imkan vermek” şeklindeyken Para cezasının, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “bireyin hapsedilmeden para cezası ile ıslah edilmesi” şeklindedir.

Önödeme onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “adliyelerin iş yükünü azaltarak, zaman ve maddi kaynaklardan tasarruf sağlayarak” ulaşmayı hedeflerken Para cezası, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “cezanın paraya çevrilmesi bireyin ıslah edilmesi yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir.

Önödeme, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “suçluyu hapsedmeden hem hazineye gelir sağlama hem de suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleme yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken Para cezası, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “suçluyu hapsedmeden hazineye gelir ederek ve suçlunun topluma yabancılaşmasını engelleyip ıslah edilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.4. Etkin Pişmanlık ile İtiraf Pazarlığı Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku'nda yer alan *Etkin Pişmanlık* ile Irak Ceza Hukuku'nda yer alan *İtiraf Pazarlığı* onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Etkin pişmanlık, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “Hırsızlık, Yağma, Mala zarar verme, Güveni kötüye kullanma, Dolandırıcılık, Hileli iflas, Taksirli iflas, Karşılıksız yararlanma, başkasına ait banka veya kredi kartını ele geçirme, elinde bulundurma, kullanma veya kullandırma” hususlarını düzenlerken İtiraf pazarlığı, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “ağır ceza mahkemesinin uygun görmesi ile sanığın doğru ve eksiksiz beyanı nedeniyle affedilebileceği, sanığın doğruyu kasten gizleme veya yalan beyanda bulunması halinde affedilme hakkının ortadan kalkacağı, af teklif edilen suçtan veya ilgili herhangi bir suçtan dolayı yapılan açıklamaların delil olacağı, Yargıtay'ın uygun görmesi halinde sanığın hakkındaki kanuni takiplerin kalıcı olarak durdurulmasına ve tahliyesine karar verme yetkisine sahip olduğu” hususlarını düzenlemektedir.

Etkin pişmanlık ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “suçlunun gelecekteki suçlardan kaçınması veya başkalarını suça teşvik etmekten vazgeçmesi gibi olumlu eylemler” şeklinde açıklanırken İtiraf pazarlığı, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “sanığın suçunu itiraf ederek adaletin yerini bulmasına katkı sağlamak” şeklinde açıklanmaktadır.

Etkin pişmanlığın onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “suçluların veya suç örgütü üyelerinin işledikleri suçlardan gerçekten pişmanlık duyduklarını ve bu duyguyu eylemlerini değiştirmek veya suçları önlemek için kullanmaları” şeklindeyken İtiraf pazarlığının, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “sanığın doğru ve eksiksiz beyanıyla gerçek suçluların tespit edilerek olası suçların önlenmesi” şeklindedir.

Etkin pişmanlık onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku'nda*; ceza indirimleri, suçlunun işbirliği yapması veya toplum hizmeti gibi farklı ceza muafiyetleri, suçluların pişmanlık duymalarını teşvik etmek, suçluluğun azaltılması, yeniden suç işleme olasılığının azaltılması ve toplumun genel güvenliğinin artırılması, mağdur veya suçtan zarar görenin zararının giderilmesi yoluyla ulaşmayı hedeflerken İtiraf pazarlığı, *Irak Ceza Hukuku'nda*; ceza indirimleri, sanığın pişmanlık duymasını teşvik ederek suçluluğun azaltılması ve yeniden suç işleme olasılığının azaltılması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Etkin pişmanlık, *Türk Ceza Hukuku'nda*; genellikle ceza hukuku bağlamında kullanılır ve ceza sistemi içindeki önleyici bir yaklaşımı temsil eder, suçlu bireyin suç işlemekten pişmanlık duyması, zararlı davranışları durdurması ve toplumun güvenliğine katkıda bulunması ile” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken İtiraf pazarlığı *Irak Ceza Hukuku'nda*; ceza sistemindeki önleyici bir yaklaşımı olarak sanığın pişmanlık duymasını sağlama, zararlı davranışlarını engelleme ve böylece toplum güvenliğine katkıda bulunma” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir” hususlarını düzenlerken *Irak Ceza Hukuku'nda*; “mahkemenin lüzum görürse veya resmî dairelerden evrak veya kayıt almak için davayı erteleyebileceği, haklı bir sebeple davanın ertelenebileceği, aynı sebeple davanın birden fazla ertelenmeyeceği” hususlarını düzenlemektedir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “suç failinin belirli bir süre boyunca tekrar kasten suç işlememesi halinde, hakkındaki adli takibatın sonlandırılması ve yeniden topluma kazandırılması” şeklinde açıklanırken *Irak Ceza Hukuku'nda*; “mahkemenin uygun görmesi halinde davanın ertelenerek yargılamanın yapılmasına mâni olmak” şeklinde açıklanmaktadır.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “hürriyeti kısıtlayıcı cezaların yerine, failin topluma kazandırılmasına olanak sağlamak” şeklindeyken *Irak Ceza Hukuku'nda*; yargılamanın ertelenerek sanığın olası bir ceza almasına geçici bir süre engel olmak” şeklindedir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “failin topluma yeniden kazandırılarak sağlıklı bir

toplum üretilmesi ve mağduriyetin tazmini ile acıların tatmini, sanığın cezaevine girmesi sonrasında yeni suçlar öğrenmesinin önüne geçilmesi, sanığın bakmakla yükümlü olduğu kişilerin mağdur olmasının engellenmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “davanın açılmasını erteleme yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “basit bir suç nedeniyle uzun yargılama süreci yaşayan ve sonunda cezalandırılan failin topluma yeniden kazandırılması için cezalandırılmaması yoluna gidilerek, ona yeniden bir şans verilmesi ve topluma geri dönmesi ile elde edilecek faydanın daha yüksek olması” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “sanığı olası bir hükümle cezalandırmasına engel olma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.6. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması ile Hükümün İnfazının Ertelenmesi Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku’ndaki *Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması* ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan *Hükümün İnfazının Ertelenmesinin* onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde:

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “sanığın yargılandığı suçtan dolayı verilen ceza, iki yıldan kısa hapis veya adli para cezası ise hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir, karar verildiğinde sanık beş yıl deneme süresine tabi tutulur, deneme süresini iyi geçirirse kararı kaldırılarak düşme kararı verilir” hususlarını düzenlerken Hükümün infazının ertelenmesi, *Irak Ceza Hukuku’nda*; “(i) kanun ihlali cezası ile infaz edilmeyen hapis cezası kefil gösterilerek infazı ertelenebilir, (ii) ebeveynlerden biri hapis yatarken diğeri çeşitli suçlardan bir yılı geçmeyen ceza alsa bile 12 yaşından bir çocuğun bakımı sorumlu olması ve bir ikamet adresi göstermesi halinde diğer ebeveyn serbest bırakılana kadar diğer ebeveynin cezası ertelenir, (iii) kararı veren mahkeme; infazının ertelenmesi kararında kefil ibrazı isteyebilir, erteleme sebebi ortadan kalkarsa cezayı uygular, kararda kefalet miktarını takdir eder, hükümlünün kaçmasını önleyici gerekli gördüğü tedbirleri infazın ertelenmesi için şart koşabilir” hususlarını düzenlemektedir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “hapis cezasının hükümlü üzerindeki olumsuz etkileri önleyerek sanığın iş ve aile hayatından uzaklaştırılmasına engel olmak” şeklinde açıklanırken Hükmün infazının ertelenmesi, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “mahkemenin belli şartlar altında hükmün infazını erteleyerek kişinin hapis yatmasına mâni olmak” şeklinde açıklanmaktadır.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “suç işleyen kişiye belirli bir süre boyunca suç işlememe şartı koşularak, ilk suçtan dolayı cezalandırmadan önce bir fırsat verilmesi” şeklindeyken Hükmün infazının ertelenmesi, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “hapis cezasını erteleyerek aile birliğini korumak” şeklindedir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “sanığı belli bir süre denetim altında tutarak verilmiş olan cezayı ertelemek ve böylece sanığın topluma uzaklaşmadan ıslah olmasının sağlanması” yoluyla ulaşmayı hedeflerken Hükmün infazının ertelenmesi, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “hapis cezasını erteleme yoluyla” ulaşmayı hedeflemektedir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “sanığın cezasının uygulanmadan önce ıslah olmasını hedeflemek ve sanığın hükümlü olarak kabul edilmeyerek ikinci bir şans verilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken Hükmün infazının ertelenmesi, *Irak Ceza Hukuku'nda*; “kişinin hapis cezasını erteleme ve hükümlünün ebeveyn olma durumunda aile birliğini koruma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.7. Seri Muhakeme Usulü ile Acil Yargı Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku'ndaki *Seri Muhakeme Usulü* ile Irak Ceza Hukuku'nda yer alan *Acil Yargı*'nın onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Seri muhakeme usulü, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “soruşturma evresi sonunda kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği; Hakkı olmayan yere tecavüz, Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması, Trafik güvenliğini tehlikeye sokma, Gürültüye neden olma, Parada sahtecilik, Mühür bozma, Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan, Kumar oynanması için yer ve imkan sağlama,

Başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçlarına uygulanması” hususlarını düzenlerken Acil yargı *Irak Ceza Hukuku’nda*; “(i) Asli hakka zarar gelmemek kaydıyla gecikmesi muhtemel acil işlerde hızlı ve seri yargılama için Asliye Mahkemesinin yetkili olduğu, (ii) bağımlılık yoluyla kendisine havale edilen hususları ilgili mahkemenin incelemeye yetkili olduğu, (iii) olayın niteliğinin kaybolmasından korkan kişinin dava açmadan ve ilgililere haber verdikten sonra özet mahkemeden incelemeye geçilmesini isteyebileceği, (iv) henüz yargıya intikal etmemiş ve gelmesi muhtemel bir mesele hakkında şahit getirme imkânını kaçırmaktan korkan kişinin ilgililerin huzurunda bu şahidin mahkeme huzurunda dinlenmesini isteyebileceği” hususlarını düzenlemektedir.

Seri muhakeme usulü ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “belirli suçlar için alternatif bir yargılama yöntemi” olarak açıklanırken Acil yargı *Irak Ceza Hukuku’nda*; “gecikmesi muhtemel acil işlerde hızlı ve seri bir şekilde yargılama yapmak” şeklinde açıklanmaktadır.

Seri muhakeme usulünün onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “soruşturma aşamasında savcı kontrolünde uygulanması, şüphelinin müdafî eşliğinde bu yöntemi kabul ettiğine ilişkin yazılı beyanını gerektirmesi ve ceza pazarlığı sistemine dayanması” şeklindeyken Acil yargı *Irak Ceza Hukuku’nda*; “yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlama” şeklindedir.

Seri muhakeme usulü onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “şüphelinin savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifini kabul etmesi halinde cezada indirim yapılması, mahkemenin denetim ve onayına tabi olması, mahkeme huzurunda yargılanma hakkından feragat ederek ceza muhakemesinin soruşturma aşamasında sonuçlanması” yoluyla ulaşmayı hedeflerken Acil yargı *Irak Ceza Hukuku’nda*; “hızlı yargılama” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Seri muhakeme usulü, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “topluma karşı işlenen basit, belirli bir önem derecesinin altında ve ispatı kolay olan suçların suç olmaktan çıkarılarak kovuşturma öncesi alternatif bir çözüm yoluna ve idari yaptırımlara dönüştürülerek” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken Acil yargı *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin hızlı bir şekilde yargılanarak ortaya çıkacak sonucun biran evvel gerçekleşmesi ve

böylece uzun yargılama süreçlerinin yıpratıcı etkilerinden korunma yoluyla” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.8. Basit Yargılama Usulü ile Ceza Emri Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku’ndaki *Basit Yargılama Usulü* ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan *Ceza Emri*’nin onarıcı adalet ile arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Basit yargılama usulü, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “iddianamenin kabulünden sonra adli para cezasını ve/veya üst sınırı iki yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda, duruşma yapılmaksızın hüküm verilebilir, mahkûmiyet kararı verildiği takdirde ceza dörtte bir oranında indirilir” hususlarını düzenlerken Ceza emri *Irak Ceza Hukuku’nda*; “(i) üç yılı aşan hapis cezası suçuyla itham edilen kişinin ağır hapis cezasını gerektirdiği durumda yargılama yapılmadan kabahat zanlısı olarak Ağır Ceza Mahkemesine sevk edileceği, (ii) kanunu ihlal eden sanığın yargıç kararı veya özet davada savcının emriyle Asliye Ceza Mahkemesine sevk edileceği, (iii) mahkemenin ihlalin kanunen hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat ya da para iadesi talebinin sunulmadığını ve fiilin aleyhine kanıtlanmış olduğunu tespit ederse, sanığı yargılamadan para ve ikincil cezalar veren bir ceza emri verebileceğini, (iv) mahkemenin delillerin yeterli olmadığını tespit ettiği takdirde sanığın tahliyesine karar vereceğini” hususlarını düzenlemektedir.

Basit yargılama usulü ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “cezası hafif olan ve delilleri açıkça ortaya konulabilen suçlar için ceza muhakeme usulünün basitleştirilmesi” olarak açıklanırken Ceza emri *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin ağır hapis cezası gerektirdiği durumda yargılama yapılmadan kabahat zanlısı olarak Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilmesi, hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat ya da para iadesi talebinin sunulmadığını durumlarda para ve ikincil cezaların verilmesi” şeklinde açıklanabilir.

Basit yargılama usulünün onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlama” şeklindeyken Ceza emri *Irak Ceza Hukuku’nda*; “gerektiğinde kişinin hızlı bir yargılama sürecine sokulması gerektiğinde ise para ve ikincil cezaların verilmesi” şeklindedir.

Basit yargılama usulü onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “belirli suç türleri için tam bir ceza yargılaması yapmadan adli süreci hızlandırarak daha erken bir aşamada hüküm verilmesini sağlamak, daha kısa sürede daha az çaba ve masrafla daha etkili bir ceza adalet sisteminin hayata geçirilmesi sağlanarak işlenen suçlara hızlı bir şekilde cevap verilebilmek, yargının iş yükü azaltmak” yoluyla ulaşmayı hedeflerken Ceza emri *Irak Ceza Hukuku'nda*; “hızlı yargılama ve hapis cezasına alternatif cezalar verme” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Basit yargılama usulü *Türk Ceza Hukuku'nda*; “ceza verme işlemini hızlandırmak için duruşma yapmadan iddianame kabul edildikten sonra karar verilmesini öngörerek” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken Ceza emri *Irak Ceza Hukuku'nda*; “kişinin hızlı bir şekilde yargılanarak ortaya çıkacak sonucun biran evvel gerçekleşmesi ve böylece uzun yargılama süreçlerinin yıpratıcı etkilerinden korunma” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.9. Uzlaştırma Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku'nda yer alan Uzlaştırma ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Uzlaştırma, *Türk Ceza Hukuku'nda*; “Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyetine bağlı suçlar, Kasten yaralama, Taksirle yaralama, Tehdit, Konut dokunulmazlığının ihlali, İş ve çalışma hürriyetinin ihlali, Hırsızlık, Güveni kötüye kullanma, Dolandırıcılık, Suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi, Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması suçları, Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar” hususlarını düzenlerken *Irak Ceza Hukuku'nda*; “(i) mağdurun şikâyetine bağlı davalarda mağdur veya kanuni temsilcisi tarafından talep edilmesi halinde, soruşturma hâkimi veya mahkeme kararıyla kabul edileceği, (ii) suçun bir yıldan az hapis veya para cezası ile cezalandırıldığı durumlarda hâkim veya mahkemenin onayı aranmaksızın uzlaşmanın kabul edileceği, (iii) suçun bir yılı aşan hapis cezasını gerektirdiği durumlarda hâkim veya mahkemenin onayı olmaksızın uzlaşmanın kabul edilmeyeceği, (iv) tehdit, zarar verme, mal varlığına zarar verme veya sabotaj suçlarında bir yıla kadar hapis cezası

ile cezalandırılrsa bile hâkimin veya mahkemenin onayı ile uzlaşmanın kabul edileceği, (v) bir sanıkla barışma talebinin başka bir sanık için geçerli olmayacağı, (vi) bir şarta bağlı veya buna bağlı uzlaşmanın kabul edilemeyeceği, (vii) dava hakkında karar verilinceye kadar soruşturma ve yargılamanın her aşamasında uzlaşma talebinin kabul edileceği, (viii) uzlaşma talebinde kanuni şartların varlığı halinde soruşturma hâkimi veya mahkemece kabulüne ve tutuklu ise sanığın salıverilmesine karar verileceği, (ix) uzlaşmayı kabul etme kararı beraat kararı ile aynı etkiye sahip olduğu” hususlarını düzenlemektedir.

Uzlaştırma ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “yargılama sürecini beklemeden sorunların çözebilmesi ve zaman kazanarak zararlarını tazmin edebilmesi” olarak açıklanabilirken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “her iki tarafın daha fazla mağdur edilmeden hukuki çözüm elde etme” şeklinde açıklanabilir.

Uzlaştırmanın onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “ taraflar arasındaki iletişimi ve ilişkileri korurken, hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlama” şeklindeyken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “hızlı ve etkili bir çözüm yöntemi ile zararların telafisi” şeklindedir.

Uzlaştırma onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “ tarafların anlaşarak uyuşmazlığı çözmeleri ve mahkeme sürecine gitmeden hukuki bir çözüm yolu bulmaları” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “belli şartlar altında taraflara hızlı çözüm yolu sunmak” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Uzlaştırma, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “mahkeme sürecinde yaşanabilecek uzun süreli ve masraflı yargılama sürecinden kaçınarak, taraflar arasında uzlaşmayı teşvik ederek, tarafların ilişkilerini koruyarak ve hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “hem suç nedeniyle ortaya çıkan mağduriyetin çözümlenmesi hem de suça yol açan kişinin toplumdan uzaklaşmasına engel olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.10. Koşullu Salıverilme Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan Koşullu Salıverilme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Koşullu salıverilme, *Türk Ceza Hukuku*’nda; “(i) Kasten öldürme suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, (ii) Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, (iii) İşkence suçundan ve eziyet suçundan süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, (iv) Cinsel saldırı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel taciz suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, (v) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, (vi) Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlardan süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, (vii) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, (viii) Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, cezalarının “üçte ikisini” infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler” hususlarını düzenlerken *Irak Ceza Hukuku*’nda; “(i) kişi yetişkin ise cezanın dörtte üçünü, çocuk ise üçte ikisini geçirmiş olması, (ii) şartlı salıverilme talebinin hükümlü tarafından, çocuk ise vasisi veya eğitimcisi tarafından mahkemeye yapılacağı ve mahkemenin cezaevi idaresinden talepte bulunacağı, ıslahevine veya erkek suçlular okuluna hükümlünün davranışlarına ilişkin beyan ve bu talebe ilişkin Cumhuriyet Savcılığının görüşünün alınacağı, (iii) tahliye kararıyla hükümlünün serbest bırakılacağı ve asıl cezalar ile yardımcı cezalar ile hak ve mal hürriyetini ve malvarlığını kısıtlayıcı ek cezaların kalan sürelerinin infazının devam ederek müsadere dışında ihtiyati tedbirlerin askıya alınacağı, (iv) tahliye edilen kişi, infazının durdurulduğu süre içinde kasten işlediği bir ağır suç veya kabahat nedeniyle otuz günden az olmamak üzere süreyle hapis cezasına çarptırılırsa salıverilme kararı kaldırılarak ertelenmiş cezaların infazı için tutuklanarak salıverildiği cezaevine veya okula yerleştirilir, (v) asıl cezanın infazının ertelendiği süre boyunca kişi suç işlemekten geçirirse infazı durdurulan cezalar düşer, (vi) asıl cezanın infazının durdurulduğu süre içinde iki yıldan az olmamak üzere hürriyeti bağlayıcı ceza verilmişse mahkeme, tahliyenin kaldırılmasına, tutuklanmasına ve infazı durdurulan cezaların uygulanmasına karar verebileceği, (vii) tahliye kararı geri alınan kişi hakkında bir daha tahliye kararı verilemeyeceği, (viii) Mahkemenin kararı verdiği tarihten itibaren on gün içinde dava evrakını, kararı temyizde görüşmek üzere Yargıtay’a göndereceği ve Yargıtayın istediği kararı verebileceği” hususlarını düzenlemektedir.

Koşullu salıverilme ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku*’nda; “hükümlünün cezasının belirli bir kısmını infaz kurumunda geçirdikten sonra topluma

uyum sağlama konusunda ilerleme kaydedip ceza süresinden daha kısa bir sürede ıslah olduğunu kanıtlarsa, geri kalan cezası için dışarıda belli koşullarda altında geçirmesi” olarak açıklanabilirken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “cezasının belli bir süresini çekmiş bireyin kalan ceza süresi için tahliye edilerek dışarıda suç işlemekten geçirmesi” şeklinde açıklanmaktadır.

Koşullu salıverilmenin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “iyi davranış sergileyen hükümlülerin cezalarının kalan kısmını hapisane dışında infaz edebilmelerini sağlamak cezaevindeki mahkumların yeniden topluma kazandırılmasını kolaylaştırmak ve yeniden suç işleme riskini azaltmak” şeklindeyken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin kalan cezasının cezaevinde veya ıslahevinde değil de dışarıda geçirmesi” şeklindedir.

Koşullu salıverilme onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “hükümlünün topluma kazandırılması, cezaevinin olumsuz koşullarından korunması, tekrar suç işleme olasılığının azaltılması ve hapis cezasının bireyselleştirilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin cezaevinin olumsuz koşullarından korunarak topluma kazandırılması” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Koşullu salıverilme, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “hükümlünün kanunda öngörülen şartları yerine getirdiği takdirde salıverilip geri kalan cezasını ceza infaz kurumunun denetiminde tamamlamasını sağlayarak” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin hem işlediği suç nedeniyle aldığı cezayı tam olarak çekmesi hem de topluma yabancılaşmasına engel olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.11. Özel İnfaz Usulleri Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile Irak Ceza Hukuku’nda yer alan Özel İnfaz Usulleri ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Özel infaz usulleri, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “(i) hükümlünün talebi üzerine kasten işlenen suçlarda toplam bir yıl altı ay, taksirle öldürme suçu hariç olmak üzere taksirle işlenen suçlarda ise toplam üç yıl veya daha az süreli hapis cezasının; Her hafta cuma günleri saat 19.00’da girmek ve pazar günleri aynı saatte çıkmak suretiyle hafta sonları, Hafta sonları hariç, her gün saat 19.00’da girmek ve ertesi gün saat 07.00’de

çıkma suretiyle geceleri, Ceza infaz kurumlarında çektirilmesine karar verebilir, (ii) Kadın, çocuk veya altmışbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları toplam bir yıl, Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları toplam iki yıl, Yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları toplam dört yıl veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilebilir, (iii) Toplam beş yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkûm olan veya adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilen hükümlülerden maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyeceği tespit edilenlerin cezasının konutunda çektirilebilir, (iv) Doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçen ve toplam üç yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkûm olan ya da adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilen hükümlü kadınların cezasının konutunda çektirilebilir, (v) Terör suçları ile örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçlarından ya da örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlardan mahkûm olanlar, Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan mahkûm olanlar, Adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilenler, Koşullu salıverilme kararının geri alınması nedeniyle cezası aynen infaz edilenler hakkında uygulanmaz” hususlarını düzenlerken *Irak Ceza Hukuku*’nda; “(i) üç ayda bir olmak üzere seyahat günleri hariç beş günden fazla olmamak üzere; Devletin iç veya dış güvenliğini etkileyen bir suçtan dolayı hüküm giymemiş olması, bir yıldan az olmamak üzere hak kazandığı şartlı salıverilme süresi ve kesintiler düşüldükten sonra ceza süresinin dörtte birini geçirmiş olması, Sosyal Reform Departmanındaki iyi halinden ve izinden yararlanmaya uygunluğundan emin olunması halinde ev izni verebileceği, (ii) Ev izni sona eren hükümlünün izninin bittiği tarihten itibaren Genel Müdürün hukuka uygun olduğuna karar verdiği bir nedenle Sosyal Islahat Dairesine üç günü aşan bir süre için geç kalırsa, erteleme süresinin ceza süresine ekleneceği, (iii) Hükümlünün birden fazla cezaya çarptırılmış ve bu cezalardan biri evden uzaklaştırma kararı ise bu cezayı tamamlayıp Kanunda öngörülen şartları yerine getirmediğiçe izin süresinden yararlanamayacağı, (iv) yılda iki defa, seyahat günleri hariç on günü geçmemek üzere ev izni verebileceği, (v) yetkili mercilerin tavsiyesine dayanarak iyi hal sergileyen mahkûmlara ev izni verebileceği” hususlarını düzenlemektedir.

Özel infaz usulleri ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku*’nda; “suçluların toplumda daha etkin bir şekilde denetlenmelerine olanak sağlamak, yeniden toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak ve ceza infaz kurumlarındaki

olumsuzlukları en aza indirmek” olarak açıklanabilirken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “belli suçları işlememiş olmak kaydı ile hükümlünün, cezasının belli bir kısmını ev izni şeklinde cezaevi dışında suç işlemekten geçirmesi” şeklinde açıklanmaktadır.

Özel infaz usullerinin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “cezanın devlete maddi bir yük olmadan yerine getirilmesi, kadınların ev işlerini ve çocuklarına bakımını devam ettirebilmeleri, hükümlülerin iş ve aile düzenlerini koruyabilmesi” şeklindeyken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin cezaevi dışında cezasını çekmesi” şeklindedir.

Özel infaz usulleri onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “konutta infaz, geceleri infaz ve hafta sonu infazı” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “ev izni yoluyla cezanın cezaevi dışında çekilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Özel infaz usulleri, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “hükümlülerin yaşamlarına daha az etki eden ve cezaevlerinde infazın olumsuzluklarını en aza indirerek” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kişinin ev iznine çıkarılarak hem işlediği suçun cezasını çekmesi hem de topluma yabancılaşmadan ceza bitimi sonrası topluma uyum sağlamasına yardımcı olmak” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.12. Denetimli Serbestlik Açısından Karşılaştırma

Türk Ceza Hukuku ile *Irak Ceza Hukuku’nda* yer alan Denetimli Serbestlik ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Denetimli serbestlik, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “(i) tedavi ve denetimli serbestlik, (ii) adli kontrol, (iii) şarta bağlı erken tahliye, (iv) adli para cezası karşılığı kamuya yararlı bir işte çalıştırılma, (v) çocukların denetim altına alınması, (vi) hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde verilen yükümlülük, (vii) kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, (viii) hapis cezasının ertelenmesi halinde verilen yükümlülükler, (ix) belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, (x) etkin pişmanlık kapsamında verilen denetimli serbestlik, (xi) koşullu salıverilme sonrası verilen yükümlülükler, (xii) mükerrerlere özgü denetimli serbestlik, (xiii) cezanın konutta infazı” hususlarını düzenlerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “(i) küçüğün vasisine veya bir akrabasına teslim etmeye karar verildiğinde denetimli serbestlik altına almaya karar

verebilir, (ii) altı aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere denetim kararı verilir ve gerektiriyorsa denetimli serbestlik süresini uzatabilir, (iii) Denetimli serbestlik, kararda belirtilen sürenin dolması ile sona erer, altı ay geçtikten sonra davranış kontrolünün kaldırılmasına karar verilebilir, (iv) Çocuk, denetimli serbestlik şartlarını ihlal ederse mahkeme para cezası verebilir” hususları düzenlenmektedir.

Denetimli serbestlik ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “özgürlüğü kısıtlayıcı cezalara çarptırılan insanların yeniden topluma kazandırılması düşüncesi, kısa süreli hapis cezası alan birçok insanın varlığı, ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalık ve kişiyi cezasını ödetmek yerine yeniden topluma kazandırmayı hedeflemek” olarak açıklanabilirken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “suç işleyen çocuğun belli şartlar altında cezasını velisi veya vasisinin yanında geçirmesi” şeklinde açıklanmaktadır.

Denetimli serbestliğin onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hapis cezası alanların fazla olması ve hafif suçlar işlemiş suçluların toplumda rehabilite edilme anlayışının yaygınlaşması” şeklindeyken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “suç işleyen çocuğun ıslah edilmesi” şeklindedir.

Denetimli serbestlik onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “hükümlülerin yeniden suç işleme risklerini azaltmak, topluma daha hızlı uyum sağlamalarını sağlamak ve ceza infaz kurumlarına olan yükü azaltmak” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “kısa süreli ev izni yoluyla cezanın veli veya vasi yanında çekilmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Denetimli serbestlik, *Türk Ceza Hukuku’nda*; “hükümlülerin cezaevinden çıktıktan sonra belirli bir süre boyunca belirli koşullar altında takip edilmesi ve denetlenmesi” ile onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak Ceza Hukuku’nda*; “hükümlünün kısa süreli dışarı salınmasıyla toplumdan kopmadan cezasının çekmesini sağlama” yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

5.13. Hakikat Komisyonları Açısından Karşılaştırma

Türkiye’de ve Irak’ta yer alan Hakikat Komisyonları ile onarıcı adalet arasındaki ilişki karşılaştırılarak analiz edildiğinde şunlar söylenebilir:

Hakikat komisyonları, *Türkiye’de*; “(i) zorla göç, (ii) yasadışı ve keyfi infazlar, (iii) zorla kaybetmeler, (iv) siyasî şiddet olayları, (v) darbe ve muhtıra, (vi) insan hakları ihlalleri” hususlarını düzenlerken *Irak’ta*; “(i) alınan emirlerin dayanağı, (ii) Irak Baas Partisi'nin Koalisyon Güçlerinin güvenliğine yönelik devam eden tehlikesi, (iii) Irak halkının Baas Partisi'nin yeniden iktidara gelme tehlikesine maruz kalmayacağını garanti ettiği, (iv) iktidar mevkilerinde bulunanların da güvence altına aldığı, (v) Irak Baas Partisi'nin üst düzey üyelerinin görevlerinden uzaklaştırılıp herhangi bir işte çalışmalarının yasaklanması, (vi) bu kişilerin oluşturdukları tehlike nedeniyle soruşturma ve değerlendirmeye tabi tutulacağı, suç işlediğinden şüphelenilenlerden kaçma olasılığı bulunan veya soruşturma sonucunda güvenliği tehdit ettikleri tespit edilenlerin tutuklanacağı veya ikametgahının belirleneceği, (vii), devlet kurumlarındaki üst idari pozisyonlarda çalışan kişilerle kişisel görüşmeler yapılarak Baas Partisi ile aralarındaki olası bağlantılar araştırılır, (viii) Baas Partisi'ne tam üyelikten yararlandığı tespit edilen herkes, küçük işler yapanlar ve parti üyesi rütbesine sahip olanlar ve partide aktif üye rütbesine sahip olanlar da dahil olmak üzere görevlerinden atılacağı, (ix) Baas Partisi'nin veya eski rejimin sembollerinin, Saddam Hüseyin'in veya eski rejimin bilinen herhangi bir üyesinin resim veya heykellerinin hükümet binalarında veya halka açık yerlerde sergilenmesinin yasak olması, (x) Baas Partisi'nin üst düzey mensupları ile önceki rejime suç ortaklığı etmiş kişilerin tutuklanmasına yol açan bilgiler karşılığında kamuoyuna ödül verileceği, (xi) bu Emirlerle istisnalar getirebileceği, (xii) bu Emirlerin imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe gireceği” hususları düzenlenmektedir.

Hakikat komisyonları ile onarıcı adalet arasındaki ilişki, *Türkiye’de*; “kişisel sorumluluğa odaklanan ceza sisteminin sınırlarına karşı koyarak, mağdurların yaşadığı gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve toplumsal ve siyasi koşullara ışık tutarak geçmişte işlenen suçların nedenlerini ele alma” olarak açıklanabilirken *Irak’ta*; “Baas Partisi rejiminin etkilerini silmek için çeşitli önlemleri alma” olarak açıklanmaktadır.

Hakikat komisyonlarının onarıcı adalet düşüncesiyle ilgisi *Türkiye’de*; “insan hakları ihlalleri veya çatışma dönemlerinde gerçekleşen kötü muamele, işkence, kayıplar ve

cinayetler gibi ciddi suçlarla ilgili olarak gerçekleri ortaya çıkarmak, mağdurları tanımak ve sorumluları hesap vermeye çağırma” şeklindeyken *Irak’ta*; “Baas Partisi rejiminin yaptıklarıyla yüzleşerek sorumluların cezalandırılması ve böylece Irak halkına yapılan haksızlıkların telafisi” şeklindedir.

Hakikat komisyonları onarıcı adalet düşüncesiyle ulaşmak istediği amaçlara, *Türkiye’de*; “fail-mağdur ayrımı yapmadan çok katmanlı ve çok aktörlü bir hakikat süreci yoluyla geçmişte yaşanan haksızlıkların ve gelecekteki telafî imkanlarının özgürce tartışılabildiği bir kamusal müzakere alanı yaratma” yoluyla ulaşmayı hedeflerken *Irak’ta*; “geçmişle yüzleşme ve sorumluların tespit edilerek sistemden temizlenmesi” yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.

Hakikat komisyonları, *Türkiye’de*; “ihlalleri üreten toplumsal şiddet örüntülerini ortaya çıkararak, benzer ihlallerin tekrarlanmasını engelleyen bir yüzleşme süreci inşa ederek” onarıcı adalet sistemine hizmet ederken *Irak’ta*; “Geçici Koalisyon Otoritesi Direktörünün aldığı Emirler ile” onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Adalet sistemi, her geçen gün yükselen suç oranlarıyla karşı karşıya olduğunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Suçlular suçlarından dolayı hapishaneye gönderilmekte ve toplumdan daha da uzaklaştırılmakta, ayrıştırılmaktadır. Bu durum, ceza hukuku alanında gelecekle ilgili bir dizi soru işaretinin ortaya çıkmasına ve uygulayıcıları farklı arayışlara yönlendirmesine sebep olmaktadır. Mevcut durumun alternatifi olarak öne sürülen düşünce ise, Onarıcı Adalet kavramıdır.

Cezalandırma yetkisi genellikle devlete aittir. Geleneksel ceza adaleti sisteminde uyuşmazlıklar devlet tarafından çözülür. Zamanla bu sistem gelişmelere ve ihtiyaçlara tam olarak cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda alternatif sistemler uygulanmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de onarıcı adalet sistemidir. Onarıcı adalet sistemi, mağdurları tatmin ve telafi etme fikrini kapsamaktadır. Uzlaşmanın tesisi de onarıcı adalet kavramı içinde gelişerek ön plana çıkmıştır.

Çalışma kapsamında toplam oniki onarıcı adalet uygulamasından yedi uygulamanın her iki ülkede de aynı isimle, beş uygulamanın ise farklı isimle adlandırıldığı görülmüştür. Türkiye’de; *kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, önödeme, etkin pişmanlık, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seri muhakeme usulü, basit yargılama usulü, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları* uygulamaları incelenmişken Irak’ta; *kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, yürütmenin durdurulması, para cezası, itiraf pazarlığı, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün infazının ertelenmesi, acil yargı, ceza emri, uzlaştırma, koşullu salıverilme, özel infaz usulleri, denetimli serbestlik, hakikat komisyonları* uygulamaları incelenmiştir.

Türkiye ve Irak ceza hukuku sistemindeki onarıcı adalet uygulamalarının karşılaştırılarak analiz edildiğinde genel olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1.*Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar uygulaması analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku adli para cezası, zararın tamamen giderilmesi, eğitim kurumuna devam etme, belirli yerlere gitme yasağı, ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması, meslek ve sanat yapmaktan yasaklama, kamuya yararlı bir işte çalıştırma gibi yaptırımlarını içermektedir. Irak Ceza Hukuku ise para cezasının hapse çevrilmesi

veya erkek çocukların ıslah evine yerleştirilmesini öngörmüştür. Hem Türk Ceza Hukuku hem de Irak Ceza Hukuku suçlunun cezasını çekerken toplumdan kopmadan ve topluma yabancılaşmadan cezasını çekmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Hem Türk Ceza Hukuku hem de Irak Ceza Hukuku, suçlunun hapsedilmeden farklı ceza seçenekleri ile ıslah edilmesini amaçlamaktadır. Türk Ceza Hukuku, suçlunun topluma uyum sağlamasını ve toplumla bağlarını koparmasını engellemeyi hedeflerken, Irak Ceza Hukuku, cezanın paraya çevrilerek ödenmesini zorlama ve suçlunun ıslah evine yerleştirilmesi yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir. Türk Ceza Hukuku, suçlunun toplum üzerindeki zararlı etkilerini en aza indirerek toplum yararını ön planda tutmayı amaçlarken, Irak Ceza Hukuku suçluyu hapsedmeden hazineye gelir sağlama ve topluma yabancılaşmayı engelleme, ayrıca suçlu erkek çocuklarının devlet tarafından ıslah edilmesini sağlayarak hizmet etmektedir.

2.Hapis Cezasının Ertelenmesi ile Yürütmenin Durdurulması uygulamaları analiz edildiğinde; Türk Ceza Hukuku'nda, suçlunun topluma kazandırılması amacıyla cezanın bireyselleştirilmesi ve önleme teorileri doğrultusunda bir suç politikası aracı olarak kullanılırken, Irak Ceza Hukuku'nda, belirli şartları taşıyan kısa süreli hapis cezasının ertelenmesi veya para cezası ile cezanın çekilerek suç işlenmediği takdirde cezanın affedilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Türk Ceza Hukuku'nda suçlunun topluma yeniden kazandırılması ve onarıcı adaletin gözetilmesi anlayışıyla ilişkilendirilirken, Irak Ceza Hukuku'nda bireyin hapsedilmeden cezasını ertelemesi veya para cezasıyla cezalandırılması yoluyla onarıcı adaletin sağlanması hedeflenir. Türk Ceza Hukuku'nda hükümlünün denetim altında kalarak cezaevine girmek riskiyle suç işlemekten kaçınması ve toplumsal düzenin sağlanması amaçlanırken Irak Ceza Hukuku'nda belirli bir süre hapis cezasının ertelenmesi veya para cezasıyla cezanın affedilmesi yoluyla hapsedilmeden suç işlenmediği takdirde cezanın affedilmesi amaçlanır. Türk Ceza Hukuku, suçluların rehabilite edilmesi, ceza sistemi içinde iyileştirmelerin sağlanması, hapis cezasının gereksiz yere uzun sürmesinin önlenmesi ve daha adil ve etkili bir ceza sistemi oluşturulması yönünde onarıcı adalet sistemine hizmet ederken, Irak Ceza Hukuku suçluyu hapsedmeden hem hazineye gelir elde etmeyi hem de suçlunun topluma yabancılaşmasını engellemeyi amaçlayarak onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

3.Önödeme ile Para Cezası uygulamaları analiz edildiğinde; Türk Ceza Hukuku, altı ayı aşmayan hapis cezaları için para cezası öngörürken, Irak Ceza Hukuku, para cezasıyla birlikte hapis cezası (kısmi hapis cezası) ve çocuğun para cezasının veli veya vasisinden tahsil edilmesi gibi durumları düzenlemektedir. Türk Ceza Hukuku, belirli bir sınıra kadar olan hapis cezalarını para cezasına çevirerek infazı gerçekleştirmeyi amaçlarken, Irak Ceza Hukuku, suçlu cezasını topluma yabancılaşmadan çekmesini sağlamak için para cezasına çevirmektedir. Türk Ceza Hukuku, yargının iş yükünü azaltırken suçluyu cezaevi ortamından uzak tutmayı ve suçun yayılmasını önlemeyi hedeflerken, Irak Ceza Hukuku, suçlunun hapsedilmeden para cezasıyla ıslah edilmesini amaçlamaktadır. Türk Ceza Hukuku adliyelerin iş yükünü azaltarak zaman ve maddi kaynaklardan tasarruf sağlamayı hedeflerken, Irak Ceza Hukuku, cezanın paraya çevrilerek suçlunun ıslah edilmesini hedeflemektedir. Türk Ceza Hukuku suçlunun hapse girmeden hazineye gelir sağlamayı ve topluma yabancılaşmasını engelleyerek onarıcı adalet sistemine hizmet ederken, Irak Ceza Hukuku suçluyu hapse girmeden hazineye gelir sağlamayı ve ıslah edilmesini sağlayarak onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

4.Etkin Pişmanlık ile İtiraf Pazarlığı uygulamaları analiz edildiğinde; etkin pişmanlık, Türk Ceza Hukuku'nda belirli suçları düzenlerken, İtiraf pazarlığı ise Irak Ceza Hukuku'nda belirli koşullar altında sanıklara af teklifi yapılmasını sağlar. Etkin pişmanlık, suçlunun olumlu eylemlerle gelecekteki suçlardan kaçınmasını veya başkalarını suça teşvik etmekten vazgeçmesini teşvik ederken, İtiraf pazarlığı sanığın suçunu itiraf etmesiyle gerçek suçluların tespit edilerek olası suçların önlenmesine katkı sağlar. Etkin pişmanlık, ceza indirimleri, suçlunun işbirliği yapması veya toplum hizmeti gibi ceza muafiyetleriyle amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflerken, İtiraf pazarlığı da ceza indirimleri ve sanığın pişmanlık duymasını teşvik ederek suçluluğun azaltılmasını ve yeniden suç işleme olasılığının azaltılmasını hedefler. Her iki kavram da onarıcı adalet sistemine hizmet eder, ancak farklı suç işleme durumlarında ve farklı hukuk sistemlerinde kullanılırlar.

5.Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi uygulaması analiz edildiğinde; Türk Ceza Hukuku, uzlaştırma ve önödeme kapsamı dışındaki suçlar için yeterli şüphe olmasına rağmen üç yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlarda Cumhuriyet savcısının beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verebileceğini düzenlerken, Irak Ceza Hukuku, mahkemenin resmi evrak almak veya

kayıt için davayı erteleyebileceği, haklı bir sebep olduğunda davanın ertelenebileceği ve birden fazla erteleme yapılamayacağı düzenlemektedir. Türk Ceza Hukuku, suç failinin belirli bir süre boyunca kasıtlı suç işlememesi halinde adli takibatın sonlandırılması ve topluma yeniden kazandırılmasını amaçlarken, Irak Ceza Hukuku mahkemenin uygun görmesi durumunda davanın ertelenerek yargılamanın yapılmamasına engel olmayı amaçlamaktadır. Türk Ceza Hukuku, failin topluma yeniden kazandırılmasını sağlamak ve cezaevinden çıktıktan sonra yeni suçlar işlemesini önlemek için hürriyeti kısıtlayıcı cezaların yerine geçmeyi hedeflerken, Irak Ceza Hukuku yargılamanın ertelenerek sanığın olası bir ceza almasına geçici olarak engel olmayı hedeflemektedir. Türk Ceza Hukuku failin topluma yeniden kazandırılması, mağduriyetin tazmini, acıların tatmini, yeni suçlar işlemesinin önlenmesi ve mağdur kişilerin zarar görmesinin engellenmesi gibi amaçlara hizmet ederken, Irak Ceza Hukuku davanın açılmasının ertelenmesini hedeflenmektedir. Türk Ceza Hukuku basit suçlar için uzun yargılama süreci yaşayan ve sonunda cezalandırılan failin topluma yeniden kazandırılması, ona bir şans verilmesi ve topluma geri dönmesi ile daha yüksek fayda elde edilmesini amaçlarken, Irak Ceza Hukuku sanığın olası bir hükümle cezalandırılmasına engel olmayı amaçlamaktadır.

6.Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması ile Hükmün İnfazının Ertelenmesi uygulamaları analiz edildiğinde; Türk Ceza Hukuku, sanığın iki yıldan kısa hapis veya adli para cezasına çarptırıldığı durumlarda verilebilen bir karar olup, sanığın beş yıl deneme süresine tabi tutulduktan sonra cezanın düşmesiyle sonuçlanırken, Irak Ceza Hukuku, kanun ihlali cezası ile infaz edilmeyen hapis cezasında kefil gösterme veya ebeveynlik durumunda diğer ebeveynin cezasının ertelenmesi gibi koşullara bağlıdır. Türk Ceza Hukuku, sanığın iş ve aile hayatından uzaklaştırılmasını önlemeyi amaçlarken, Irak Ceza Hukuku, kişinin hapis cezasını erteleyerek aile birliğini korumayı hedefler. Türk Ceza Hukuku suç işleyen kişiye suç işlememe şartı koyarak bir fırsat verilmesini amaçlarken, Irak Ceza Hukuku aile birliğini koruma amacıyla hapis cezasını ertelemeyi hedefler. Türk Ceza Hukuku sanığı denetim altında tutarak ıslah olmasını sağlamayı ve topluma dönmelerini amaçlarken, Irak Ceza Hukuku hapis cezasını erteleyerek aile birliğini korumayı hedefler. Türk Ceza Hukuku onarıcı adalet sistemine hizmet ederek sanığın cezanın uygulanmadan önce ıslah olmasını ve ikinci bir şans verilmesini amaçlarken, Irak Ceza Hukuku hapis cezasını erteleme ve ebeveynlik durumunda aile birliğini korumayı hedefler.

7.*Seri Muhakeme Usulü ile Acil Yargı uygulamaları analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku belirli suçlar için alternatif bir yargılama yöntemi olarak düzenlenirken, Irak Ceza Hukuku gecikmesi muhtemel acil işlerde hızlı ve seri bir şekilde yargılama yapmayı amaçlar. Türk Ceza Hukuku, savcı kontrolünde uygulanması, şüphelinin yazılı beyanını gerektirmesi ve ceza pazarlığı sistemine dayanması şeklinde açıklanırken, Irak Ceza Hukuku yargılama sürecinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlamayı hedefler. Türk Ceza Hukuku şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde cezada indirim yapılması ve ceza muhakemesinin soruşturma aşamasında sonuçlanmasını hedeflerken, Irak Ceza Hukuku hızlı yargılama yoluyla sonuçların hızlı bir şekilde gerçekleşmesini ve uzun yargılama süreçlerinin yıpratıcı etkilerinden korunmayı hedefler. Türk Ceza Hukuku basit, ispatı kolay suçların alternatif çözüm yolları ve idari yaptırımlara dönüştürülerek, Irak Ceza Hukuku kişinin hızlı bir şekilde yargılanmasını ve sonuçların hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayarak onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

8.*Basit Yargılama Usulü ile Ceza Emri uygulamaları analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku hafif cezalar gerektiren suçlar için duruşma yapılmadan hüküm verilmesini düzenlerken, Irak Ceza Hukuku ağır cezalar gerektiren durumlarda yargılama yapılmadan para cezası ve ikincil cezaların verilmesini sağlar. Türk Ceza Hukuku'nda zaman ve maliyet tasarrufu sağlama, Irak Ceza Hukuku hızlı yargılama ve alternatif cezalar verme hedefini taşır. Türk Ceza Hukuku adli süreci hızlandırarak erken bir hüküm verilmesini sağlayarak ceza adalet sisteminin etkinliğini artırmayı, yargının iş yükünü azaltmayı hedeflerken, Irak Ceza Hukuku hızlı yargılama ve uzun süreli yargılama süreçlerinden kaçınmayı hedefler. Türk Ceza Hukuku ceza verme sürecini hızlandırırken onarıcı adalet sistemine hizmet ederken, Irak Ceza Hukuku hızlı bir şekilde yargılanarak sonuçlara ulaşmayı ve uzun yargılama süreçlerinin olumsuz etkilerinden korunmayı hedefler.

9.*Uzlaştırma uygulaması analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku şikâyeteye bağlı suçlar ve belirli suçlar için sorunların çözülmesini ve zararların tazmin edilmesini sağlayan bir mekanizma olarak düzenlenirken, Irak Ceza Hukuku mağdur veya kanuni temsilci tarafından talep edilmesi durumunda uzlaştırmanın kabul edileceği, hâkim veya mahkeme onayıyla bazı suçlarda uzlaşmanın geçerli olacağı ve hukuki çözüm elde edilmesine odaklanmaktadır. Türk Ceza Hukuku taraflar arasındaki iletişimi ve ilişkileri korurken hızlı bir çözüm sağlamayı hedeflerken, Irak Ceza Hukuku daha fazla

mağduriyetin önlenmesi ve zararların telafisi için etkili bir çözüm yöntemi sunmayı hedefler. Türk Ceza Hukuku taraflar arasında anlaşma sağlanarak mahkeme sürecinden kaçınılmasını ve hukuki çözümün hızlı bir şekilde elde edilmesini hedeflerken, Irak Ceza Hukuku belirli şartlar altında hızlı çözüm yolları sunarak amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Türk Ceza Hukuku uzun ve masraflı yargılama süreçlerinden kaçınarak taraflar arasında uzlaşmayı teşvik ederken, Irak Ceza Hukuku suç mağduriyetlerinin çözülmesi ve suçluların toplumdan uzaklaşmasının engellenmesi açısından onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

10.*Koşullu Salıverilme uygulaması analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku hükümlülerin belirli suçlar için verilen hapis cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çekmesi durumunda, geri kalan cezalarını toplumda belli koşullar altında tamamlamalarını sağlayan bir düzenlemeyi içerirken, Irak Ceza Hukuku cezasının belli bir süresini çekmiş bireylerin kalan ceza süreleri için tahliye edilerek dışarıda suç işlemekten geçirmelerine olanak tanır. Türk Ceza Hukuku, hükümlülerin topluma uyum sağlamaları ve ıslah olduklarını kanıtlamaları durumunda cezalarının kalan kısmını hapisane dışında infaz edebilmelerini ve topluma yeniden kazandırılmalarını amaçlar. Irak Ceza Hukuku, kişilerin cezaevinin olumsuz koşullarından korunarak topluma kazandırılmalarını hedefler. Türk Ceza Hukuku hükümlülerin bireyselleştirilmiş ceza infazıyla topluma entegrasyonunu kolaylaştırırken, Irak Ceza Hukuku kişilerin hem cezalarını tam olarak çekmelerini hem de toplumla bağlarını sürdürebilmelerini sağlar.

11.*Özel İnfaz Usulleri uygulaması analiz edildiğinde;* Türk Ceza Hukuku hükümlülerin talepleri üzerine kasten işlenen suçlarda hafta sonları cezaevine girmek ve pazar günleri çıkmak, taksirle işlenen suçlarda ise hafta sonları hariç her gün akşam cezaevine girmek ve ertesi gün sabah çıkmak suretiyle cezanın cezaevi dışında infaz edilmesini düzenler. Kadınlar, çocuklar, altmışbeş yaşını bitirmiş kişiler ve ağır hastalığı veya engelliliği olanlar belirli şartlar altında cezalarını konutlarında çekebilirler. Irak Ceza Hukuku suç işlememiş olan hükümlülerin cezalarının belirli bir kısmını cezaevi dışında suç işlemekten geçirmelerini sağlar. Türk Ceza Hukuku'nda; cezanın devlete maddi bir yük olmadan yerine getirilmesi, kadınların ev işlerini ve çocuklarına bakımını devam ettirebilmeleri, hükümlülerin iş ve aile düzenlerini koruyabilmesi amaçlanırken Irak Ceza Hukuku, kişinin cezaevi dışında cezasını çekmesini amaçlar. Türk Ceza Hukuku cezanın konutta, geceleri veya hafta sonları

infaz edilmesiyle onarıcı adaleti sağlamayı hedeflerken, Irak ev izni yoluyla cezanın cezaevi dışında çekilmesini hedeflemektedir. Hem Türk Ceza Hukuku hem de Irak Ceza Hukuku kişinin ev iznine çıkarılarak hem işlediği suçun cezasını çekmesi hem de topluma yabancılaşmadan ceza bitimi sonrası topluma uyum sağlamasına yardımcı olmak yoluyla onarıcı adalet sistemine hizmet etmektedir.

12.Denetimli Serbestlik uygulaması analiz edildiğinde; Türk Ceza Hukuku tedavi ve denetimli serbestlik, adli kontrol, şarta bağlı erken tahliye, adli para cezası karşılığı kamu yararına çalıştırma, çocukların denetim altına alınması, hükmün açıklanmasının geri bırakılması durumunda verilen yükümlülükler, kısa süreli hapis cezasına alternatif yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi durumunda verilen yükümlülükler, belli hakların kullanmaktan yoksun bırakılması, etkin pişmanlık kapsamında verilen denetimli serbestlik, koşullu salıverilme sonrası verilen yükümlülükler, mükerrer suçlulara özgü denetimli serbestlik ve cezanın konutta infazı gibi hususları düzenlerken Irak Ceza Hukuku küçüğün vasisine teslim etmeye karar verildiğinde denetimli serbestlik altına alacağı, altı aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere denetim kararı verilir ve gerektiriyorsa süreyi uzatabilir, altı ay geçtikten sonra davranış kontrolünün kaldırılmasına karar verilebilir, şartlar ihlal ederse para cezası yer almaktadır. Türk Ceza Hukuku, özgürlüğü kısıtlayıcı cezalara çarptırılan kişilerin yeniden topluma kazandırılması Irak Ceza Hukuku suç işleyen çocukların belirli şartlar altında veli veya vasisinin yanında cezalarını çekmelerini sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. Türk Ceza Hukuku ceza infaz kurumlarında yaşanan aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hapis cezası alan kişilerin yoğunluğu ve hafif suçlar işlemiş suçluların toplumda rehabilite edilme anlayışının yaygınlaşması şeklinde açıklanırken, Irak Ceza Hukuku suç işleyen çocukların ıslah edilmesi amacıyla düzenlenmektedir. Türk Ceza Hukuku hükümlülerin suç işleme riskini azaltmak, topluma daha hızlı uyum sağlamalarını ve ceza infaz kurumlarındaki yükü azaltmayı hedeflemektedir.

13.Hakikat Komisyonları uygulaması analiz edildiğinde; Türkiye'de zorla göç, yasadışı infazlar, zorla kaybetmeler, siyasî şiddet olayları, darbe ve muhtıralar, insan hakları ihlalleri gibi konuları düzenlenirken Irak'ta ise alınan emirlerin dayanağı, Baas Partisi'nin güvenliğe yönelik tehditleri, Baas Partisi'nin iktidara gelme tehlikesinin önlenmesi, Baas Partisi üyelerinin görevlerinden uzaklaştırılması gibi önlemleri içerir. Türkiye'de, geçmişte işlenen suçların nedenlerini ele alarak mağdurların gerçeği ortaya çıkarmasını ve toplumsal koşullara ışık tutmasını hedeflerken, Irak'ta ise Baas Partisi

rejiminin etkilerini silmek ve sorumluları cezalandırmak amacıyla önlemler alır. Türkiye'de, geçmişteki suçlarla ilgili gerçekleri ortaya çıkararak sorumluları hesap vermeye çağırırken, Irak'ta ise Baas Partisi rejiminin yaptıklarıyla yüzleşmeyi ve sorumluları cezalandırmayı hedefler. Türkiye'de, çok katmanlı ve aktörlü bir hakikat süreciyle haksızlıkların tartışılabildiği bir kamusal müzakere alanı yaratmayı amaçlarken, Irak'ta ise geçmişle yüzleşmeyi ve sorumluları tespit ederek temizlenmeyi hedefler. Türkiye'de, toplumsal şiddet örüntülerini ortaya çıkararak benzer ihlallerin tekrarlanmasını engellerken, Irak'ta ise geçici koalisyon otoritesinin aldığı emirlerle onarıcı adalet sistemine hizmet eder.

KAYNAKLAR

- Abdel-Razzak, M. M. (2011). Murakabat ihtibarul sulukul kadaiyi lilatfalul cunat. *Journal of Kerbala University*, 9(4), 8-17.
- Abdul Latif, B. M. K. (2009). *Şerhu Kanun Usulul Muhakematul Cezaiye*. 2. Baskı. Musul: Dar Ibn Al-Atheer.
- Abdul Razzaq, R. S. (2016). Alternatives penalties. *Journal of Justice and Law*, 28(4), 23-45.
- Abdullah, S. H. (1990). *Şerhu Kanun Usulul Muhakematul Cezaiye*. Birinci Basım. Musul: Dar-ı Hikme Yayıncılık.
- Adıgüzel, A. (2021). *Kamu davasının açılmasının ertelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Akbulut, B. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 9. Baskı. Adalet Yayınevi.
- Akçay Kaşlı, A. M. (2017). *Ceza Muhakemesi Hukukunda kamu davasının açılmasının ertelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- Akçay, P. (2009). *Onarıcı adalet modeli çerçevesinde uzlaşma ve çocuk mahkemelerinde uygulanması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Akdeniz, G. (2019). Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-23.
- Akkaş, A. H. (2008). Koşullu salıverilme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 305-336.
- Al-Badrani, Q. H. (2019). Criminal Mediation: Comparative Study. *Rafidain of Law Journal*, 22(69), 272-325.
- Al-Damiati, M. S. A. R. (2013). *Bedaelul kadaya alcinaiy ve davruha fi tahkikul adale fi Filestin* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazze İslam Üniversitesi.
- Al-Darkazli, A. H. F. (2017). Tecil tenfizul ahkamul sadire biukubati selbil hurriye. *İçinde Ceza Kararlarının Yürütme Yetkisi*, (50-54). Irak: Kerkük Basımevi.
- Al-Dulaimi, I.G.M. (2017). *Almuvacehetul kanunıyetu li ezmetul adaletul cinayye* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anbar Üniversitesi.
- Al-Ela, M. A. A. (2001). *Şerhu Kanun Usulul Muhakematul Cezaiye* 2. Baskı, Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Al-Fail, A. A. (2006). *Bedayilul icraattul kadaiye* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Musul Üniversitesi.

- Al-Hakim, M. H. (2002). *Nezariyetul Tauvikul Amme ve Tetbikatuha Fi Elmesailul Cinayye*. Kahire: Arap Rönesans Evi.
- Ali, K. A. & Al-Hayani, F. M. (2021). Mechanisms to Restrict the Principle of Non-Impunity During the Transitional Justice Period. *Regional Studies Journal*, 15(48), 227-270.
- Al-Jarjari, F. A. (2016). Eltebligul kadaiy ve tecilul dava. İçinde *Adli Tebligatlar ve Bunların Hukuk Davalarının Çözümündeki Rolü*, (135-136). Irak: Kerkük Basımevi.
- Alkan, Ö. (2021). *Türk ceza muhakemesi hukukunda basit yargılama usulü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- Al-Khalifi, A. R. (2018). *A Modern View of Comparative Criminal Policies*. 1th Edit. Lubnan: The Modern Book Foundation.
- Al-Kharbawi, J. S. A. (2013). *Hakul Dahiyye Fi Eltenazul An Eldavatul Cinayye*, 1. Baskı. Irak: Ulusal Güvenlik Bilimleri Merkezi.
- Al-Kurdi, A. (2008). Ahkamul amrul cinayi fi kanun usulul muhakamatul cezaïyyetul İraki. *Hukuk Araştırması Dergisi*, 27(49), 1-25.
- Al-Kurdi, A. Z. (2018). Ahkamul amrul cinayi fi kanun usulul muhakamatul cezaïyyetul İraki. *Scientific Research Generation Center-Derinlemesine Legal Research Generation Dergisi*, 27, 35-50.
- Al-Mazuri, W. S. (2015). *Şerhu Kanun Usulul Muhakamatul Cezaïyye*. 2. Baskı. Dohuk: Tiyabi Kütüphanesi.
- Al-Morshedy, A. (2023). *Elifracul Meşrut Fil Kanunul İraki*. Ücretsiz Hukuki Danışmanlık Avukat Ağı. <https://www.mohamah.net/law>
- Al-Numan, S. (2023). *El Ukubetul Bediletu Fil Kanunul İraki*. İraqi Forum for Intellectuals & Academics. <https://iraqi-forum2014.com>
- Al-Rawi, R. F. F. (2016). *Şerhu Kanun Usulul Muhakamatul İraki*. 1. Basım. Bağdat: Al-Hashemi Üniversitesi.
- Al-Rubai, Z. T. (2023). Hukukul dahaya kable elicraatul cinayyetul davliyye. *Journal of Al-Farabi for Humanity Sciences (JFHS)*, 1(1), 103-126.
- Alsammouni, J. (2022). *Ceza muhakemesi hukukunda alternatif çözüm yolları: Uzlaştırma, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve seri muhakeme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Al-Sayyid, F., Al-Lamsavi, M. & Al-Lamsawy, A. F. (2009). *Criminal Reciliation in Misdemeanors and Violations*. 1th Edition. Iraq: National Center for Legal Publications.

- Al-Shawa, M. S. (1997). *Elvasate ve Eladaletul Cinaiyye*. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Altaş, E. (2007). Türk Ceza Hukukunda Hapis Cezalarının Ertelenmesi Üzerine Bir İnceleme, *Ceza Hukuku Dergisi*, 2(5), 279-307.
- Altıparmak, C. (2009). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararına İtirazın Mahiyeti, *Terazi Hukuk Dergisi*, 4(35), 75-82.
- Altuntaş, U. (2018). *Çağdaş siyaset teorisinde adalet tartışmaları: Adalet-farklılık ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Al-Uqaili, A. A. (1997). *Criminal Procedure in the Code of Criminal Procedure*, 2nd Edition, Iraq: Baghdad University Press.
- Arıcan, E. E. (2022). *Restorative justice: in pursuit of social justice* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Arkun, G. İ. (2018). *Türk Ceza Hukukunda kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Armour, M., & Umbreit, M. S. (2018). *Violence, restorative justice, and forgiveness: Dyadic forgiveness and energy shifts in restorative justice dialogue*. Jessica Kingsley Publishers.
- Arslan, Ş. (2023). *Türk ceza hukukunda etkin pişmanlık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Artuç, M. (2008). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması. *Terazi Hukuk Dergisi*, 3(21), 107-126.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., Çakır, K. ve Alşahin, M. E. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 16. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aslan, M. Ö. (2021). *Onarıcı adalet olarak uzlaştırmanın Türk hukuku ve Norveç Hukuku'nda karşılaştırmalı olarak incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Atalay, A. Ö. (2020). Türk Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Usulü ve Mukayeseli Hukuktaki Benzer Usuller. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(2), 653-732.
- Avcı, M. (2017). Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma). *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 11-71.
- Ayanoğlu, C. (2022). *Kamu davasının açılmasının ertelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Ayaz, S. (1991). *İslam'da Adalet Kavramı*. İstanbul: Yöneliş Yayınları

- Aygün Eşitli, E. (2016). Kısa süreli hapis cezası ve kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(1), 63-100.
- Badem, S. (2022). *Koşullu salıverilme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Bakır, O. (2021). Son Akademik Çalışmalar Işığında Hakikat Komisyonlarının Etkisi, *Demokrasi Barış ve Alternatif Politikalar Derneği*, Erişim: <https://demos.org.tr/son-akademik-calismalar-isiginda-hakikatkomisyonlarinin-etkisi/>.
- Bakır, O. (2022). *Geçiş Dönemi Adaletinin Yokluğunda Resmî Hakikat Arayışı: Türkiye'de Meclis Araştırmaları Komisyonları*. Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, İstanbul: Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Baki, E. (2016). Türk Ceza Kanunu'nda Etkin Pişmanlık. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 27-56.
- Bandır, O. (2021). Yargıtay İçtihatlarının Değerlendirilmesi: Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenек Tedbirlerin Yerine Getirilmemesine İlişkin Sonuçlar Çocuklar İçin Uygulanabilir mi? *Ceza Hukuku Dergisi*, 16(45), 195-226.
- Barutçu, A. (2023). *Ceza muhakemesi hukukunda seri muhakeme usulü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Başpınar, S. (2015). Etkin Pişmanlık Hükümlerine Felsefî Bakış. *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 417-434.
- Baytaç, A. (2013). Onarıcı adalete genel bir bakış. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1), 117-129.
- Baytaç, A. (2020). Seri Muhakeme Usulü. *Journal of Penal Law and Criminology*, 8(2), 227-273.
- Beccaria, C. (1963). *An Essay on Crimes and Punishments*. Indianapolis: Bobbs-Merill.
- Berber, A. (2022). *Türk Ceza Muhakemesinde seri muhakeme usulü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Antalya Bilim Üniversitesi.
- Beyter, T. (2022). Dağıtıcı Adalet: Kaynaklar Nasıl Kullanılmalı? - Dick Timmer & Tim Meijers. *Analitik Felsefe*. Erişim: <https://onculanalitikfelsefe.com/dagitici-adalet-kaynaklar-nasil-kullanilmali-dick-timmer-tim-meijers/>
- Bilge, B., Aşkın, U. ve Topuz, V. (2021). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma. 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Boujeer, B. (2002). *Hukukul dahiyye filkanunul cinayyiul Cezayiri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cezayir Üniversitesi.

- Bozbayındır, A. E. (2018). Önödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi. Dr. Silvia Tellenbach'a armağan (877-907). Ankara: Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Centel, N. ve Zafer, H. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 21. Baskı. Ankara: Beta Yayınevi.
- Ceylan, H. (2010). *Türk Ceza Kanunu'na göre önödeme* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Üniversitesi.
- Cihan, E. (2016). Denetimli Serbestlik. *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 51-75.
- Cihangiroğlu, N., & Yılmaz, A. (2010). Çalışanların örgütsel adalet algısının örgütler için önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 194-213.
- Cunneen, C. (2007). Reviving restorative justice traditions? Truth commissions and restorative justice. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, (113-131), UK: Willan Publishing.
- Çağ, G., & Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2), 57-72.
- Çakır, K. (2020). Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Uygulanarak İnfazı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 669-698.
- Çakmakaya, E. (2019). Cezalandırıcı Adalet Anlayışından Onarıcı Adalet Anlayışına: Kuhncu Paradigma Değişiminin Bir Değerlendirmesi. 73-84. *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-VIII Sempozyumu*, İstanbul Barosu-HFSA Bildiriler, 15-18 Mayıs 2017, İstanbul.
- Çelebi, Ü. (2018). Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları Işığında Uzlaştırma). *Bursa Barosu Dergisi*, 42(103), 64-67.
- Çelikkan, M. (2013). *Hakikat Komisyonları*. International Center for Transitional Justice (ICTJ). İstanbul: Hakikat Adalet Hafıza Merkezi.
- Çetintürk, E. (2009). *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*. Ankara: 2009.
- Çıgılı, H. (2014). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarına İtiraz ve İtiraz Mercii'nin Yetkileri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 5(18), 387-417.
- Çınar, A. R. (Mart 2020). *Basit Yargılama Usulü*. içinde Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer 102 Yaşında Panel (Tebliğler). Ankara: Adalet Yayınevi. s. 55-65.
- Çiftcioğlu, C. T. (2015). Onarıcı Adalet Sistemine Dair Genel Bir İnceleme. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 7(66), 38-49.
- Çobanoğlu, A. (2021). *Ceza muhakemesi kanununda basit yargılama usulü* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.

- Çolak, A. (2022). *Türk Ceza Hukukunda kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.
- Çubukçuoğlu, A. S. (2018). *Onarıcı adalet bağlamında ceza hukukunda uzlaştırma kurumu ve kapsamı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Daly, K. (2000). Revisiting the relationship between retributive and restorative justice. In H. Strang, & J. Braithwaite (Eds.), *Restorative justice: Philosophy to practice* (pp. 33-55). Aldershot: Ashgate.
- Daly, K. (2002). *Restorative justice: The real story*. Punishment and Society, 4, 55-79.
- Değirmenci, O. (2019). Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma. *Terazi Hukuk Dergisi*, 14(151), 663-670.
- Değirmenci, O. (2020). Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü (CMK m.251-252). *Terazi Hukuk Dergisi*, 15(161), 36-51.
- Demir, A. (2012). *John Rawls ve dağıtıcı adalet kuramı eleştirel bir yaklaşım* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 31. Basım. İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dignan, J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*. McGraw-Hill Education, UK: Open University Press.
- Dinçer, H. (2014). Geçiş Dönemi Adaleti ve Toplumsal Cinsiyet: Kimin İçin Adalet, Kimin Hakikati? *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 227-260.
- Doğan, B. (2023). Bazı Suçlarda Etkin Pişmanlık ve Ceza İndirimi. <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/etkin-pismanlik-ceza-indirimi.html>
- Doğan, Ç., Baysan Arabacı, L., & Ayakdaş Dağlı, D. (2022). Denetimli serbestliği olan bağımlı hastaların umut-umutsuzluk ve stresle baş etme tarzları arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 93-100.
- Doğan, S. (2005). *Ceza adalet sistemine holistik yaklaşım onarıcı adalet modeli* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- DPT. (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005*. Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara.
- Duman, I. (2017). *Türk Ceza Hukukunda kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Eisnagle, C. J. N. (2003). An international truth commission: Utilizing restorative justice as an alternative to retribution. *Vand. J. Transnat'l L.*, 36, 209-215.

- Ekici Şahin, M. ve Kürşat Yemenici, K. (2018). 6763 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 445-507.
- Elster, J. (2004). *Closing the Books; Transitional Justice in Historical Perspective*, New York: Cambridge University Press.
- Epözdemir, R. (2022). Hapis Cezasının Ertelenmesi (TCK md. 51). *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 79(1), 447-509.
- Erdin, S. (2021). *Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Önödeme (TCK m. 75)*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Erdurak, Y. G. (1972). Önödeme. *Adalet Dergisi*, 63(10), 697-700.
- Eriş, A. U. (2018). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 31(137), 241-271.
- Eriş, A. U. (2020). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Usulü. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1289-1309.
- Ersoy, G. (2013). *Hükmün açıklanmasının geri bırakılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankaya Üniversitesi.
- Eryalçın, M. & Duyan, V. (2022). Evaluations of youth probationers and probation specialists on probation practices. *Turkish Journal of Applied Social Work*, 5(1), 1-15.
- European Union Law. (2001). Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism (2002/475/JHA) Published on June 22th, 2002 in *Official Journal of the European Communities*, paragraphs (8) Erişim: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475>.
- Evğün Kaykaç, S. (2011). *5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Üniversitesi.
- Feyzioğlu, M. ve Güngör, D. (2007). Cezaların Toplanması ve Koşullu Salıverilme İlişkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 20(69), 51-54.
- Fleischacker, S. (2004). *A Short History of Distributive Justice*. England: Harvard University Press.
- Fletcher, G. P. (1980). Punishment and compensation. *Creighton Law Review*, 14, 691-705.
- Freeman, M. (2006). *Truth Commissions and Procedural Fairness*. New York: Cambridge University Press.

- Friday, P. C. (1999). *Tenth United Nations congress on the prevention of crime and the treatment of offenders: Offenders and victims: accountability and fairness in the justice process*. ISPAC. Erişim: <https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/UN%20report.pdf>.
- Gedik, D. (2006). 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununda Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumu. *Ceza Hukuku Dergisi*, 1(1), 323-342.
- Genç, F. U. (2021). Mahkûm Olunan Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Öncesinde Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak İnfazı Bakımından 7242 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişikliklerin Bir Nedeni Olarak Covid-19. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 494-531.
- Genç, F. U., Ünal, O. G. (2022). 7242 Sayılı Kanun Değişiklikleri Işığında Özel İnfaz Usullerinden Biri Olarak Konutta İnfaz. *Terazi Hukuk Dergisi*, 17(193), 58-83.
- Gödekli, M. (2017). Türk Ceza Öğretisi ve Uygulamasında Etkin Pişmanlık. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(29), 277-360.
- Gökçen, A., Balci, M., Çakır, K. ve Alşahin, M. E. (2023). Ceza Muhakemesi Hukuku. 7. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Göztepe, E. (2004). Amerika'nın İkinci Irak Mücadelesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirilmesi ya da Haklı Savaşın Haksızlığı Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3), 80-103.
- Green, S. (2007). The victims movement and restorative justice. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, (171-191), UK: Willan Publishing.
- Gülener, S. (2012). Çatışmacı Bir Geçmişten Uzlaşmacı Bir Geleceğe Geçişte Adalet Arayışı: Geçiş Dönemi Adaleti ve Mekanizmalarına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (32), 43-76.
- Güler, M. S. (2020). *Kovuşturmayla alternatif bir yöntem olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- Gümüş, H. (2013). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların etkinliği: Tunceli örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- Gümüşay, A. (2021). Yeni Değişiklikler Işığında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 4(1), 101-135.
- Günay, E. (2008). Yargıtay Kararları Işığında Gümrük Kaçakçılığı Davalarında Önödeme Uygulamasında Lehe Kanun Uygulaması. *Terazi Hukuk Dergisi*, 3(19), 127-132.

- Gündüz, H. (2021). Koşullu Salıverilme Kararının Geri Alınması. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 389-420.
- Güneş, S. (1997). Çocuk Ceza Hukuku Açısından Kamu Davasının Ertelenmesi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 55(3), 143-158.
- Güngör, D., & Okuyucu-Ergün, G. (2016). Hükmün açıklanmasının geri bırakılması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 1951-1965.
- Güngör, M. (2019). Mağduriyetin giderilmesi açısından uzlaştırma kurumu ile mağdur hakları tasarısının incelenmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 189-230.
- Hakeri, H. & Ünver, Y. (2023). Ceza Muhakemesi Hukuku (3 Cilt). 20. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Hakeri, H. (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler*. 20. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Harrison, E. (2021). Truth Commissions and Restorative Justice. *Criminology & Sociology Hull- Student Research Journal*, 1-12.
- Hayner, P. B. (1994). Fifteen truth commissions-1974 to 1994: A comparative study. *Human Rights Quarterly*, 16(4), 597-655.
- Hayner, P. B. (2002). *Unspeakable Truths: Facing the Challenge of Truth Commissions*. Routledge: New York.
- Hüseyin, M. H. (2009). *Eladaletul Cinayyetul Tasaluhiye Fi El Ceraimul İrhabiyye*. Mısır: Dar Al-Kutub Al-Qanuni.
- Ibrahim, M. M. A. (2004). *Reconciliation and Reconciliation in the Code of Criminal Procedure*. Birinci Baskı. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Ildırar, E. (2020). *Seri muhakeme usulü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Irak Ceza Kanunu. (1969). 111 sayılı Irak Ceza Kanunu. Erişim: <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/20706.html>
- Irak Ceza Muhakemesi Kanunu. (1971). 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu. Erişim: <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/4895.html>
- Irak Çocuk Esirgeme Kanunu. (1983). 76 sayılı Çocuk Esirgeme Kanunu. Erişim: <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/19105.html>
- Irak Medeni Usul Kanunu. (1969). 83 sayılı Irak Medeni Usul Kanunu. Erişim: <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/19608.html>
- Irak Sosyal Reform Kamu Kurumu Kanunu. (1981). 104 sayılı Sosyal Reform Kamu Kurumu Kanunu. Erişim: <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/4625.html>

- Irak Toplumunu Baas Partisinden Tasfiye Eden Geçici Koalisyon Otoritesinin Emri. (2003). *1 sayılı Irak Toplumunu Baas Partisinden Tasfiye Eden Geçici Koalisyon Otoritesinin Emri*. Erişim: <http://wiki.dorarliraq.net/iraqilaws/law/20674.html>
- Işık, E. (2016). Türkiye’de Denetimli Serbestlik Uygulamaları. *Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu*, 8-10 Aralık, 2015, 3-7.
- İçer, Z. (2020). Basit Yargılama Usulü (CMK m.251, 252). *Fasikül Hukuk Dergisi*, 12(125), 6-15.
- İşten, İ. ve Mert, İ. S. (2018). Uzlaştırma Kurumunun Etkinliğinin Artırılması: Uzlaştırma Sürecinde Karşılaşılan Hukuki ve İletişime İlişkin Problemler ile Çözümlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(11), 1-31.
- Jadoua, O. A. (2022). Conditional release and the legal nature of its decision. *Tikrit University Journal for Rights*, 6(6), 319-338.
- James, W. (2015). *Redhouse: A Turkish and English Lexicon*. 5. Basım. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Jasso, G., Törnblom, K. Y., & Sabbagh, C. (2016). Distributive justice. *Handbook of social justice theory and research*, 201-218.
- Johnston, D. (2011). *A brief history of justice*. United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Johnstone, G. & W. van Ness, D. (2007). The meaning of restorative justice. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, (5-23), UK: Willan Publishing.
- Kamer, V K. ve Altun, D. (2009). Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Sivil Toplum Desteği. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 22(82), 324-337.
- Kamer, V. K. (2008). Madde Bağımlılarının Rehabilitasyonunda Yeni Dönem Denetimli Serbestlik. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 21(79), 275-308.
- Kaplan, M. (2015). Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 59-86.
- Karakehya, H. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Karamercan, F. (2015). Basit Yargılama Usulünde Tanık Deliline Başvurulması. *Terazi Hukuk Dergisi*, 10(102), 60-67.
- Karğın, V. (2016). Damgalama ve sosyal reaksiyon teorileri. Ekrem Muş (Editör). *Kriminoloji: Suç teorileri ve uygulamalar* (143-171). Ankara: Eftal Matbaacılık.

- Kartal, A. (2016). Hapis Cezasının Ertelenmesi ile Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Sonuçları Bakımından Karşılaştırılması. *Terazi Hukuk Dergisi*, 11(114), 67-74.
- Kaşka, H. (2013). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda hapis cezasının ertelenmesi müessesesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kaşka, H. (2021). Olan ve Olması Gereken Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Muhakeme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 33(153), 107-167.
- Kaşlı, E. (2022). Seri Muhakeme Usulü Teklifini Kabul Etme ve Suç İkrarı İlişkisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 13(50), 79-92.
- Kaya, S. (2023). Eşitlik, Pozitif Ayrımcılık ve Dağıtıcı Adalet İlkeleri Çerçevesinde İdarenin Yükümlülüklerinin Değerlendirilmesi. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 1-31.
- Kerim, M. K. (2021). Acil yargı kararlarının özeti. Irak Yüksek Yargı Konseyi. Erişim: <https://www.sjc.iq/view.67924/>
- Ketizmen, M. (2012). Uzlaşmanın Sirayet Etmezliği İlkesinin Sonucu Olarak Mağdurun Yargılanacak Kişiyi Seçebilme Yetkisi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Ketizmen, M. (2021). Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü -Anayasanın 138. Maddesine Aykırılık Sorunu. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 229-254.
- Khalaf, S. A. & Hussien, A. N. (2021). Criminal mediation as an alternative to the criminal case in Iraqi legislation. *Journal of Legal Sciences*, 36, 212-243.
- Khaleefah, R. S. & Ismail, W. A. F. W. (2017). The legal restrictions to the scope of criminal reconciliation in the framework of Iraqi legislation. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 5(2), 309-339.
- Khaleefh, R. S. & Rashid, F. S. S. (2021). The legal nature of criminal reconciliation within the framework of Iraqi legislation. *Journal of college of Law for Legal and Political Sciences*, 10(37/part2), 235-254.
- Kıdıl, F. (2018). Cezalandırmanın Amacı ve “Umut Hakkı” Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 31(138), 39-78.
- Kırca, D. (2009). Geçmişte kalan insan hakları ihlalleri ile yüzleşmek: Onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında Sivas katliamı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kızılbuğa, S. (2022). Uluslararası hukuk bağlamında seri muhakeme usulü ve ceza pazarlığı üzerine mukayeseli inceleme [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

- Klaus, J. F. (1998). *Handbook on probation services: Guidelines for probation practitioners and managers*. Publication No. 60, Rome / London: UNICRI.
- Koca, M. (2020). Ceza muhakemesinde basit yargılama usulü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 173-195.
- Koca, M. (2021). Özel af ile infaz rejimine ilişkin düzenlemelerin özellikleri (7242 sayılı kanun'la değiştirilen İnfaz Kanunu'nun geçici 6. maddesinin hukuki niteliği ve anayasa mahkemesinin kararının değerlendirilmesi). *Anayasa Yargısı*, 38(1), 1-41.
- Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 15. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Koç, M. ve Tanrıverdi, E. (2013). *Kâmûsu'l Muhît Tercümesi*. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Koç, Z. (2013). Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 173-220.
- Koruculu, I. (2021). Kısa Süreli Hapis Cezasının Seçenek Yaptırımlara Çevrilmesi Hususunda Mahkemenin Takdir Yetkisi. *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 275-294.
- Kul Yenigül, A. (2019). Onarıcı Adalet ve Cezalandırıcı Adalet. *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(9), 9-26.
- Kurt Yücekul, G. (2007). Denetimli Serbestlik Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin Bir Değerlendirmesi. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 123-164.
- Külçür, E. İ. (2015). Denetimli Serbestlik Sistemi. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(133), 53-81.
- Lilles, H. (2001). Circle sentencing: part of the restorative justice continuum. In A. Morris and G. Maxwell (eds) *Restorative justice for juveniles*. Oxford: Hart Publishing.
- Llewellyn, J. (2007). Truth commissions and restorative justice. Gerry Johnstone & Daniel W. Van Ness (eds.), In *Handbook of Restorative Justice* (373-393), Canada: Willan Publishing.
- Locke, J. (2016). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Eski Kitaplar.
- Mahmood, S. D. (2022). Çatışma sonrası toplum barışı inşası. *Journal of Al-Ma'moon College*. (37), 310-332.
- Maviş, V. (2016). Yapıcı adalet yaklaşımı olarak hakikat komisyonları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(2), 349-392.

- Maxwell, G., Morris, A., & Hayes, H. (2007). Conferencing and restorative justice. Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). In *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective* (91-107). Canada: Routledge.
- McCold, P. (2007). The recent history of restorative justice: Mediation, circles, and conferencing. Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). In *Handbook of restorative justice: A global perspective* (pp. 23-51). Canada: Routledge.
- Meran, N. (2008). Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Konusunda Bazı Çözüm Önerileri. *Terazi Hukuk Dergisi*, 3(23), 61-73.
- Mihci, M. (2023). Etkin Pişmanlık. Erişim: <https://mihci.av.tr/etkin-pismanlik/>
- Muhammed Mustafa, C. (2004). *Şerhu Kanun Usulul Muhakamatul Cezaiyye*. Bağdat: Al-Zaman Press.
- Mullen, E. and Okimoto, T. G. (2015). Compensatory Justice. In Russell S. Cropanzano, and Maureen L. Ambrose (eds), *The Oxford Handbook of justice in the workplace*, Chapter 23, Pages 477–496, Oxford Library of Psychology.
- Nacar, Ö. (2022). *Türk Ceza Hukuku'nda hapis cezasının ertelenmesi* (TCK m.51) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Nayel, İ. A. (2001). *El Vasatetul Cinaiyye Tarikatun Mubtekere Fi İdaretul Kadaya Elcinaiyye*. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- O'Donovan, D. (2011). The national commission on restorative justice: A review and plan for development. *Irish Probation Journal*, 8, 165-184.
- Oğuz, Ö. ve Doğan, Ö. (2016). Türk İş Mahkemelerinde Yargılama Usulü. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 29(127), 299-316.
- Okudan, M. (2022). *Onarıcı adaletin ceza hukukunda yansımaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Olayode, A. O. (2017). *Back to the past: The (re) integration of restorative justice into the Nigerian criminal justice system* [Doctoral dissertation]. Durham University.
- Otacı, C. (2021). Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar. *Ceza Hukuku Dergisi*, 7(19), 234-257.
- Özbek, M. (2005). Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(3), 289-321.
- Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 15. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özbudak, C. (2009). Anayasa Mahkemesi: Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Temyiz Edilemez. *Terazi Hukuk Dergisi*, 4(37), 167-173.

- Özcan, İ. (2022). Barışın Tesisi Aşamasında Geçiş Dönemi Adaleti ve Hakikat Komisyonları: Arjantin ve Şili Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 221-252.
- Özen, M. (2023). *Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 6. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özen, M. ve Köksal, A. (2021). Önödeme ve Bazı Çözüm Önerileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(2), 589-621.
- Özgenç, İ. (2021). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 17. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özkan, F. (2015). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89(2), 440-469.
- Öztürk, B. ve Erdem, M. E. (2022). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. 22. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Öztürk, B., Tezcan, D. ve Erdem, M. R. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özyiğit, Ö. A. (2009). *Türkiye’de uzlaşma kurumunun yasal çerçevesinin ve uygulamasının onarıcı adalet prensipleri ile değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Pelikan, C., & Trenczek, T. (2007). Victim offender mediation and restorative justice: The European landscape. Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). In *Handbook of restorative justice: A global perspective* (pp. 63-90). Canada: Routledge.
- Pelvan, N. (2018). Ceza Muhakemesinde Onarıcı Adalet Kapsamında Uzlaştırma Uygulaması. *Bursa Barosu Dergisi*, 42(103), 111-114.
- Pranis, K. (2007). Restorative values. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, (59-74), UK: Willan Publishing.
- Qurani, M. (2008). *The Rights of the victim in the public action* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mentouri Brothers University of Constantine.
- Raphael, D. D. (2001). *Concepts of justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Rashid, O. M. (2012). *El musalehetul cinaiyye fi elnidamulkadaiyiul Filestini* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Naif Arab Güvenlik Bilimleri Üniversitesi.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice*. Revised Edition. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2012). A theory of justice. George Sher (Editor). *Ethics: essential readings in moral theory.*, pp. 387-402. New York: Routledge.

- Raye, B. E., and Roberts, A. W. (2007). Restorative processes. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, (211-227), UK: Willan Publishing.
- Roach, K. (2000). Changing punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise. *Canadian Journal of Criminology*, 42(3), 249-280.
- Roemer, J. E. (2020). *Theories of distributive justice*. Harvard University Press.
- Rousseau, J. (2015). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınlar.
- Sakin, S. (2018). *Hapis cezasının ertelenmesi ve benzeri kurumlarla karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankaya Üniversitesi.
- Salem-Havra Ahmed Shaker, İ.M.A. (2009). Elnıdamul kanuni limen elafu an elmutehemın fı el teşriul İraki. *Babylon University Journal-İnsan Bilimleri*, 17(1), 55-70.
- Salh, A. M. (2006). *Modern Trends in Alternative Penalties*. 1th Edit. Amman: Dar Al-Ghaida for Publishing and Distribution.
- Salh, A. M. (2022). Alternative penalties. *Qalaai Zanist Journal*, 7(1), 703–730.
- Samir, A. (2006). *Principles of Criminology, Punishment, and Penal Policy*. 1th Edit. Beyrut-Lübnan: Al-Halabi Human Rights Publications.
- Sancar, M. (2014). *Geçmişle Hesaplaşma; Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıgül, A. T. (2015). Türk ve Alman Hukuku'nda Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 28(118), 125-162.
- Sarıgül, A. T. (2021). Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumu Üzerine Bir Değerlendirme. *Terazi Hukuk Dergisi*, 16(175), 540-548.
- Sarısözen, S. (2017). Uzlaştırma. *Terazi Hukuk Dergisi*, 2(16), 147-159.
- Sawin J. L. & Zehr, H. (2007). The ideas of engagement and empowerment. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, (41-58), UK: Willan Publishing.
- Sayesh, A. A. (2016). *Alternative Penalties*. 1th Edit. Lubnan Modern Book Foundation.
- Schmidt, D. (2010). *Adaletin Unsurları*. (Çev.: Hayrettin Özler). Ankara: Liberte Yayınları.
- Sencer, S. ve Kurşun, A. S. (2017). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Hukuk Davalarına Etkisi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 12(129), 33-49.

- Sevdiren, Ö. (2011). Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-I. *Ceza Hukuku Dergisi*, 6(15), 103-129.
- Sevdiren, Ö. (2020). Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(189), 573-616.
- Sevinçli, Ç. (2021). *Türk ceza adalet sisteminde denetimli serbestlik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Sharpe, S. (2007). The idea of reparation. In Gerry Johnstone & Daniel W. van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, (pp. 24-40), UK: Willan Publishing.
- Soyaslan, D. (2000). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri. *İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu*, 24-25 Kasım 2000, Başkent Üniversitesi Yayını.
- Stuart, B., & Pranis, K. (2007). Peacemaking circles: Reflections on principal features and primary outcomes. Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). In *Handbook of restorative justice: A global perspective* (pp. 121-133). Canada: Routledge.
- Sufyan, S. (2014). *Alternative methods for civil distise in cezayir law* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mohamed Kheidar Biskra Üniversitesi.
- Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). Introduction: The healing dimension of restorative justice: A one-world body. Gavrielides, T. (Ed.). In *Routledge international handbook of restorative justice* (pp. 1-16). New York: Routledge.
- Sümer, S. (2009). Denetimli Serbestlik Sistemi ve Bursa Uygulamaları. *Bursa Barosu Dergisi*, 33(85), 21-25.
- Şahin Ceylan, Ş. (2012). Nesiller Arası Adalet Faydacı Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 749-771.
- Şahin, C. ve Göktürk, N. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 13. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şekerci, C. (2018). *Denetimli serbestlik uygulamalarının onarıcı adalet sistemine etkisinin araştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Şen, E. (2013). Koşullu Salıverilme ve Denetimli Serbestliğin Hapis Cezası ile Bozulması. *Ceza Hukuku Dergisi*, 8(23), 7-10
- Şentürk, K. (2021). *Çocuk ceza adaleti sisteminde uygulanan yaptırımların onarıcı adalet çerçevesinde değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Şişman, G., & Sarsıkoğlu, Ş. (2022). Vergi Kaçakçılığı Suçunda Etkin Pişmanlık. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3), 1591-1623.

- Şükun, Z. (1996). *Farsça Türkçe Lûgat: Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. Cilt: II. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taşkın, Ş. C. (2020). 7188 Sayılı Kanun ile Ceza Muhakemesi Kanunu'na Getirilen “Basit Yargılama Usulü” Hakkında Tespit ve Değerlendirmeler. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 3105-3126.
- Tatlı, Y. (2019). *Hükmün açıklanmasının geri bırakılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Tekmile Demir, G. (2019). *Liberalizm ve liberal dağıtıcı adalet teorilerinin komüniteryan eleştirisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Temur, T. (2014). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması. *İstanbul Barosu Dergisi*, 88(5), 140-159
- Tepe, H. (2020). Bir Şemsiye Kavram Olarak Adalet: Platon'dan Rawls'a Adalet Kavramı. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(16), 229-252
- Theidon, K. (2007). Gender in Transition: Common Sense, Women, and War. *Journal of Human Rights*, 6, 453-478.
- Tırtır, M. (2006). Denetimli Serbestlik. *İstanbul Barosu Dergisi*, 80(4), 1461-1472
- Tok, M. C. (2018). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumu Hakkındaki Düzenlemelerde Yapılan Değişiklikler ve Uzlaştırmanın Başarısızlık Nedenleri. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 10(105), 24-27.
- Tok, T. (2007). Disiplin Cezalarının Koşullu Salıverilmeye Etkisi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 2(9), 119-125.
- Tokdemir, S. (2017). Ceza adaleti sistemine yeni bir yaklaşım: tamamlayıcı bir sistem olarak “onarıcı adalet” mekanizması. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21(1-2), 75-114.
- Topakkaya, A. (2008). Adalet kavramı bağlamında Aristoteles-Platon karşılaştırması. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 27-46.
- Tosun, M. E. (2018). *John Rawls'un dağıtıcı adalet görüşü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Töngür, A. R. (2015). Metrukiyete Uğramış Bir Kurum: Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 7(67), 7-16.
- Töngür, A. R. (2018). Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumunun Yeniden Düzenlenmesi Gerekliği Üzerine. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 27-49.
- Töngür, A. R., & Çetintürk, E. (2018). Onarıcı Adalet Anlayışının Teorik Temelleri. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 7-26.

- Tuğlacı, P. (1982). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, 6. Basım, Cilt: I. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tulay, M. E. ve Doğan, Y. (2020). Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 349-376.
- Tuncay, A. C. (2018). Adalet Nedir? *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(171), 199-238.
- Turhan, F. & Altıkat, A. (2016). Yeni Bir Ceza İnfaz Usulü Olarak Denetimli Serbestlik ve Bu Usulden Yararlanma Şartları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-46.
- Tutumlu, M. A. (2010). Önödeme İşleminin Vakıa İspatındaki Rolü. *Terazi Hukuk Dergisi*, 5(52), 157-164.
- Türk, H. S. (2001). Yeni Bir İnfaz Kanunu Hazırlanırken. *Adalet Dergisi*, 7, 1-10.
- Uludağ, Ş. (2011). Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(4), 127-151.
- Umbreit, M. (1998). Restorative justice through victim-offender mediation: A multi-site assessment. *Western criminology review*, 1(1), 1-29.
- Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2007). Victim offender mediation: An evolving evidence-based practice. Sullivan, D., & Tifft, L. (2007). In *Handbook of restorative justice: A global perspective* (pp. 52-62). Canada: Routledge.
- UN Security Council. (2003). *Resolution 1483 (2003)*. Adopted by the Security Council at its 4761st meeting, on 22 May 2003. Erişim: https://digitallibrary.un.org/record/495555/files/S_RES_1483%282003%29-EN.pdf?ln=en.
- United Nations & United States. (1999). *Handbook on Justice for Victims: On the Use and Application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, Centre for International Crime Prevention.
- United Nations. (2000). *Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*. (ECOSOC Rex.2000/14). New York: United Nations.
- University of Sheffield. (2017). *Restorative Justice Programmes and the Principle of Inclusivity*. Erişim: https://digitalmedia.sheffield.ac.uk/media/Restorative+Justice+Programmes+and+the+Principle+of+Inclusivity/1_y4tq6qwo.
- Usami, M., & Ceylan, Ş. Ş. (2012). Politika Olarak Hukuk: Adalet ve Yarar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(1), 429-458.
- Usta, İ. ve Öztürk, H. (2010). Denetimli Serbestlik. *Ceza Hukuku Dergisi*, 5(13), 7-46.

- Ünlü, A. (2018). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 4-28.
- Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2023). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınları.
- Von Platz, J. (2020). *Theories of distributive justice: Who gets what and why*. New York: Routledge.
- Wallis, P. (2014). *Understanding restorative justice: How empathy can close the gap created by crime*. Great Britain: Policy Press.
- Yabanoğlu, M. (2022). *Ceza muhakemesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ufuk Üniversitesi.
- Yargıtay 13. Ceza Dairesi- 2016/11729 Karar. Erişim: <https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- Yargıtay 5. Ceza Dairesi- 2014/10013 Karar. Erişim: <https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- Yaşar, E. (2020). Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü. *Adalet Dergisi*, 147(65), 255-299.
- Yavuz, H. A. (2012). Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci. *TBB Dergisi*, 100, 317-342.
- Yavuz, H. A. (2015). Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (23), 85-115.
- Yaycı, C. (2019). Irak'ta yaşanan savaşlar ve Türkiye'ye etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), 331-352.
- Yıldırım, M. (2021). *Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ufuk Üniversitesi.
- Yıldırım, Z. (2018). Türk İnfaz Hukukunda Kısa Süreli Hapis Cezalarının Özel İnfaz Usulleri. *Ceza Hukuku Dergisi*, 13(38), 147-192.
- Yılmaz, D. (2009). *Kamu davasının açılmasının ertelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2011). *Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara seçenek yaptırımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yılmaz, Y. (2022). *Ceza muhakemesinde pazarlık yöntemleri ve kovuşturmayla alternatif bir yöntem olarak seri muhakeme usulü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Galatasaray Üniversitesi.
- Youssef, H. J. M. (2013). *Privatization of the criminal case* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kerbelâ Üniversitesi.

- Youssef, K. F. (2010). *The function of Punishment and its Role in Reform and Rehabilitates*. 1th Edit. Amman: Wael Publishing House.
- Zafer, H. (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler (TCK m. 1-75)*. 8. Baskı. Ankara: Beta Yayınları.
- Zafer, H., Centel, N. ve Çakmut, Ö. (2022). *Karşılaştırmalı-Tablolu Türk Ceza Kanunu Ceza Muhakemesi Kanunu Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve İlgili Mevzuat*. 19. Baskı. Ankara: Beta Basım Yayım.
- Zehr, H. (1990) *Changing lenses: A new focus for crime and justice*. Scottdale, PA: Herald Press.
- Zehr, H. (2001) *Transcending: Reflections of crime victims*. Intercourse, PA: Good Books.
- Zehr, H. and Toews, B. (eds) (2004) *Critical issues in restorative justice*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Zernova, M. (2007). *Restorative justice: Ideals and realities*. Hampshire: Ashgate Publishing.

ÖZGEÇMİŞ

Suhair Fouad ZABAR ZABAR, eğitim ve öğretim hayatının ilk ve orta öğrenimini kısmını Kerkük'te tamamladı. Yüksek öğrenimine; 2000 yılında girdiği Kerkük Üniversite Hukuk bölümünden 2004 yılından mezun olarak devam etti. 2020 yılında Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı ve 2023 yılında buradan Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans derecesi aldı.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Zabar, S. F. Z. (2023). Türkiye ve Irak ceza hukuku sistemlerinde onarıcı adalet uygulamaları. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURAN-SAM) Uluslararası Dergisi*, 15(58), 1-15

DİĞER YAYIN VE ESERLER

EKLER

EK-1: BM Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Temel İlkeler

“BM Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Temel İlkeler” isimli belgede onarıcı adalet ile ilgili “Önsöz” kısmında (United Nations, 2000):

- “Dünya çapında onarıcı adalet girişimlerinde önemli bir artış olduğunu hatırlatarak,
- Bu girişimlerin genellikle, suçu temelde insanlar için zararlı olarak gören geleneksel ve yerli adalet biçimlerinden yararlandığını kabul ederek,
- Onarıcı adaletin, her bireyin haysiyetine ve eşitliğine saygı duyan, anlayış oluşturan ve mağdurların, suçluların ve toplulukların iyileştirilmesi yoluyla sosyal uyumu destekleyen, suça karşı gelişen bir tepki olduğunu vurgulayarak,
- Bu yaklaşımın, suçtan etkilenenlerin duygu ve deneyimlerini açıkça paylaşmalarını sağladığını ve ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığını vurgulayarak,
- Bu yaklaşımın mağdurlara tazminat elde etme, kendilerini daha güvende hissetme ve kapanma arayışında olma fırsatı sunduğundan emin olarak, suçluların bu tür davranışların nedenlerini ve etkilerini anlamalarına ve anlamlı bir şekilde sorumluluk almalarına olanak tanır ve toplulukların suçun altında yatan nedenleri anlamalarını, toplum refahını geliştirmelerini ve suçu önlemelerini sağlar,
- Onarıcı adaletin; yasal, sosyal ve kültürel koşulları dikkate alarak, yerleşik ceza adaleti sistemlerine uyarlanma konusunda esnek olan ve bu sistemleri tamamlayan bir dizi tedbire yol açtığını kaydederek,
- Onarıcı adalet kullanımının Devletlerin suçlu olduğu iddia edilen kişileri kovuşturma hakkına hâlel getirmediğini kabul ederek”

ifadelerinden sonra şu hususlara değinmektedir:

Terimlerin kullanımı:

1. “*Onarıcı adalet programı*”, onarıcı süreçleri kullanan ve onarıcı sonuçlara ulaşmayı amaçlayan herhangi bir program anlamına gelir.
2. “*Onarıcı süreç*”, kurban ve failin uygun olduğunda, bir suçtan etkilenen diğer bireylerin veya topluluk üyelerinin, genellikle yardımla, suçtan doğan meselelerin çözümüne birlikte aktif olarak katıldıkları herhangi bir süreç anlamına gelir. bir kolaylaştırıcının Onarıcı süreçler uzlaştırma, uzlaşma ve cezalandırma çevrelerini içerebilir.
3. “*Onarıcı sonuç*”, bir onarıcı süreç sonucunda varılan anlaşma anlamına gelir. Onarıcı sonuçlar, tarafların bireysel ve toplu ihtiyaçlarını ve sorumluluklarını karşılamayı ve suçlu ile suçlunun yeniden bütünleşmesini sağlamayı amaçlayan onarım, eski haline döndürme ve toplum hizmeti gibi müdahaleleri ve programları içerir.
4. “*Taraflar*”, bir ıslah sürecine dahil olabilecek bir suçtan etkilenen, suçlu, suçlu ve diğer bireyler veya topluluk üyeleri anlamına gelir.
5. “*Kolaylaştırıcı*”, rolü tarafların bir onarıcı sürece katılımını adil ve tarafsız bir şekilde kolaylaştırmak olan kişi anlamına gelir.

Onarıcı adalet programlarının kullanımı:

6. Onarıcı adalet programları, ulusal hukuka tabi olarak, ceza adaleti sisteminin herhangi bir aşamasında kullanılabilir.
7. Onarıcı işlemler, yalnızca faili suçlamak için yeterli delilin olduğu durumlarda ve suçlunun ve suçlunun özgür ve gönüllü rızasıyla kullanılmalıdır. Suçlu ve suçlu, süreç boyunca herhangi bir zamanda bu tür bir rızayı geri alabilmelidir. Anlaşmalar gönüllü olarak yapılmalı ve sadece makul ve orantılı yükümlülükler içermelidir.
8. Kurban ve fail, normal olarak bir ıslah sürecine katılımlarının temeli olarak bir davanın temel gerçekleri üzerinde anlaşmalıdır. Failin iştiraki, sonraki adli işlemlerde suçun kabulüne delil olarak kullanılamaz.

9. Güç dengesizliklerine yol açan eşitsizlikler ve taraflar arasındaki kültürel farklılıklar, bir vakanın onarıcı bir süreç yönlendirilmesinde ve yürütülmesinde dikkate alınmalıdır.
10. Tarafların güvenliği, herhangi bir vakaya atıfta bulunulurken ve bir onarıcı süreç yürütülürken dikkate alınacaktır.
11. Onarıcı süreçlerin uygun veya mümkün olmadığı durumlarda, dosya ceza adaleti makamlarına intikal ettirilmeli ve gecikmeden nasıl davranılacağına karar verilmelidir. Bu gibi durumlarda, ceza adaleti görevlileri, suçluyu, Vietnamlılara ve etkilenen topluluklara karşı sorumluluk almaya teşvik etmeye çalışmalı ve Vietnamlı ile suçlunun toplumla yeniden bütünleşmesini desteklemelidir.

Onarıcı adalet programlarının işleyişi:

12. Üye Devletler, gerektiğinde yasama yetkisiyle birlikte, onarıcı adalet programlarının kullanılmasını sağlayan yönergeler ve standartlar oluşturmayı düşünmelidir. Bu kılavuz ilkeler ve standartlar, mevcut belgede belirtilen temel ilkelere saygı göstermeli ve diğerlerinin yanı sıra aşağıdakileri ele almalıdır:
 - (a) Davaların onarıcı adalet programlarına yönlendirilme koşulları;
 - (b) Bir onarıcı süreci takip eden davaların ele alınması;
 - (c) Kolaylaştırıcıların nitelikleri, eğitimi ve değerlendirilmesi;
 - (d) Onarıcı adalet programlarının idaresi;
 - (e) Onarıcı adalet programlarının işleyişini yöneten yeterlilik standartları ve davranış kuralları.
13. Suçluya ve faile başarısızlık garantisi veren usule ilişkin temel güvenceler kurban onarıcı adalet programlarına ve özellikle onarıcı süreçlere uygulanmalıdır:
 - (a) Ulusal hukuka tabi olmak üzere, suçlu ve suçlu, iyileştirme süreci ve gerektiğinde tercüme ve/veya tercüme ile ilgili olarak hukuk danışmanına danışma hakkına sahip olmalıdır. Reşit olmayanlar, ek olarak, bir ebeveyn veya velinin yardımını alma hakkına sahip olmalıdır;
 - (b) Taraflar, onarıcı süreçlere katılmayı kabul etmeden önce hakları, sürecin niteliği ve kararlarının olası sonuçları hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir;
 - (c) Ne suçlu ne de suçlu, ıslah süreçlerine katılmaya veya ıslah sonuçlarını kabul etmeye zorlanmamalı veya haksız yollarla teşvik edilmemelidir.
14. Kamuya açık olmayan onarıcı süreçlerdeki tartışmalar gizli olmalı ve tarafların mutabakatı dışında veya ulusal hukukun gerektirdiği durumlar dışında sonradan ifşa edilmemelidir.
15. Onarıcı adalet programlarından doğan anlaşmaların sonuçları, uygun olduğunda, adli denetime tabi tutulmalı veya adli kararlara veya hükümlere dahil edilmelidir. Böyle bir durumda, sonuç diğer herhangi bir adli karar veya hükümle aynı statüye sahip olmalı ve aynı olaylarla ilgili olarak kovuşturma yapılmamalıdır.
16. Taraflar arasında bir anlaşmaya varılamaması durumunda, dava yeniden yerleşik ceza adaleti sürecine havale edilmeli ve gecikmeden nasıl işlem yapılacağına karar verilmelidir. Tek başına bir anlaşmaya varılamaması müteakip ceza yargılamasında kullanılmayacaktır.
17. Restorasyon sürecinde varılan bir anlaşmanın uygulanmaması, restoratif programa veya ulusal hukukun gerektirdiği hallerde yerleşik ceza adaleti sürecine geri gönderilmeli ve nasıl ilerleneceğine dair karar gecikmeden alınmalıdır. Yargı kararı veya hükmü dışında bir anlaşmanın uygulanmaması, sonraki ceza yargılamalarında daha ağır bir ceza için gerekçe olarak kullanılmamalıdır.
18. Kolaylaştırıcılar görevlerini tarafsız bir şekilde, tarafların onuruna gereken saygıyı göstererek yerine getirmelidir. Kolaylaştırıcılar bu sıfatla tarafların birbirlerine karşı saygılı hareket etmelerini sağlamalı ve tarafların kendi aralarında uygun bir çözüm bulmalarını sağlamalıdır.
19. Kolaylaştırıcılar, yerel kültürler ve topluluklar hakkında iyi bir anlayışa sahip olacak ve uygun olduğunda, kolaylaştırıcılık görevlerini üstlenmeden önce başlangıç eğitimi alacaktır.

Onarıcı adalet programlarının sürekli geliştirilmesi:

20. Üye Devletler, onarıcı adaletin geliştirilmesini ve kolluk kuvvetleri, adli ve sosyal makamlar ile yerel topluluklar arasında onarıcı adaletin kullanılmasına elverişli bir kültürün teşvik edilmesini amaçlayan ulusal strateji ve politikaların formüle edilmesini göz önünde bulundurmalıdır.
21. Ortak bir anlayış geliştirmek ve onarıcı süreçlerin ve sonuçların etkililiğini artırmak, onarıcı programların kullanım kapsamını artırmak ve onarıcı adalet programlarının hangi yollarla kullanılacağını keşfetmek için ceza adaleti yetkilileri ile onarıcı adalet programlarının yöneticileri arasında düzenli istişareler yapılmalıdır. yaklaşımlar ceza adaleti uygulamalarına dahil edilebilir.
22. Üye Devletler, uygun olduğunda sivil toplumla işbirliği içinde, ne ölçüde onarıcı sonuçlara yol açtığını, ceza adaleti sürecini tamamlayıcı veya alternatif olarak hizmet ettiğini ve olumlu sonuçlar sağladığını değerlendirmek için onarıcı adalet programlarının araştırılmasını ve değerlendirilmesini teşvik etmelidir. tüm partiler için. Onarıcı adalet süreçlerinin zaman içinde somut bir şekilde değişime uğraması gerekebilir. Bu nedenle Üye Devletler, bu tür programların düzenli olarak değerlendirilmesini ve değiştirilmesini teşvik etmelidir. Araştırma ve değerlendirmenin sonuçları daha fazla politika ve program geliştirmeye rehberlik etmelidir.

Tasarruf maddesi

23. Bu temel ilkelerdeki hiçbir şey, bir failin veya mağdurun ulusal hukukta veya uygulanabilir uluslararası hukukta tesis edilen haklarını etkilemez.

EK-2: 111 sayılı Irak Ceza Kanunu'nun İlgili Maddeleri

Para cezası

Para Cezası

Madde 91

Para cezası, hükümlünün kararda belirtilen miktarı kamu hazinesine ödemeye mecbur edilmesidir. Mahkeme, para cezasını hesaplarken hükümlünün mali ve sosyal durumunu, suçtan ona neyin fayda sağladığını veya bundan yararlanmanın beklenip beklenmediği, suçun koşulları ve mağdurun durumunu dikkate alır. Para cezasının miktarı, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, yarım dinardan az ve beşyüz dinardan fazla olamaz.

Madde 92

1) Fail veya suça ortak olan birden fazla sanık hakkında bir suçtan dolayı bir kararda para cezası verilirse, nispi para cezası hariç her birine ayrı ayrı para cezası verilir. 2) Kanun aksini öngörmedikçe, fail veya suç ortağı olmaları fark etmeksizin dayanışmanın temeli gereği nispi para cezası, asıl cezaya ek olarak, suçtan doğan zarar veya failin suçtan elde ettiği veya elde etmek istediği menfaate uygun oranda verilir.

Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar

Suçlu Erkekler İçin Bir Okula Kapatılma

Madde 93

1) Bir suçluya hapis cezasıyla birlikte veya hapis cezası olmaksızın para cezası verilirse, mahkemece suç için öngörülen üst sınırın yarısını geçmemek üzere cezanın belirli bir süre ödenmemesi nedeniyle hapis cezasına hükmedilebilir. Hapis ve para cezası ile cezalandırılır. 2) Suç sadece para cezasını gerektiriyorsa, cezanın ödenmemesi halinde mahkemece verilecek hapis süresi her yarım dinar için bir gündür. İki yılı geçmez.

Bir İslah Okuluna Kapatılma

Madde 94

Suçlu erkek çocukların okula kapatılması: Çocuğun, kararda belirtilen süre boyunca eğitim ve rehabilitasyonu için belirlenmiş bir okula yerleştirilmesidir. İslah okulunda tutukluluk: Bir erkek çocuğun, kararda belirtilen süre boyunca eğitim ve rehabilitasyonu için belirlenmiş bir okula yerleştirilmesidir.

Yürütmenin Durdurulması

Madde 144

Mahkeme, bir yılı geçmemek üzere hapis cezası gerektiren bir ağır suç veya kabahatle ilgili olarak karar verdiğinde, aynı kararla, hükümlünün daha önce yapmamış olması halinde, cezanın infazının durdurulmasına karar verebilir. Kasten bir suçtan hüküm giymiş ve ahlakı, geçmişi, yaşı ve işlediği suçun koşullarının yeni bir suçun işlenmesine geri dönmeyeceğine inanmasına yol açtığını düşünür. Hapis veya para cezasına hükmedilmesi halinde, mahkeme yürütmeyi durdurmayı ancak hapis cezası ile sınırlayabilir. Mahkeme, yürütmeyi durdurma gerekçelerini kararında belirtir.

Madde 145

Mahkeme, yürütmenin durdurulmasına karar verirken, hükümlünün 118 inci Madde hükümlerine göre yürütmenin durdurulduğu süre boyunca iyi hal sergilemesini veya bir süre içinde kendisine karşı olan tazminatın tamamını veya bir kısmını ödemesini zorunlu tutabilir. Kararda belirtilmiş veya her ikisini birden yapmaya mecbur bırakılmıştır.

Madde 146

Yürütmeyi durdurma süresi, karar tarihinden itibaren üç yıldır.

Madde 147

1) Aşağıdaki hallerden herhangi biri hâlinde yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir: Birincisi; hükümlü 145 inci Maddeye göre kendisine yüklenen şartları yerine getirmezse, İkincisi; bir önceki Maddede belirtilen yargılama süresi kasten ağır suç veya kabahat teşkil ederse, Üçüncüsü; deneme süresi içinde hükümlünün bir önceki fıkrafta öngörülen kast veya kabahatten kesinleşmiş olduğu ve mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı verdiğinde bundan haberinin olmadığı anlaşılırsa, bu süre içinde veya bu sürenin bitiminden sonra verilmiş olsun üç aydan fazla hürriyetten yoksun bırakılarak cezalandırılır.

2) İptal kararı, yürütmeyi durdurma kararının iptaline neden olan veya iptal nedeninin sabit olduğu cezanın hükmünü veren mahkemeden Cumhuriyet Savcılığının talebine istinaden verilir. Temyiz hakkına veya davanın derecelerine hâlel getirir.

Madde 148

Yürütmeyi durdurmanın iptali asıl cezanın, yan cezaların ve infazı durdurulan ihtiyati tedbirlerin infazını gerektirir ve ödenen kefaletin tamamı veya bir kısmı hakkında hükmolunabilir.

Madde 149

147 nci madde hükümlerine göre askıya almanın kaldırılmasına karar verilmeksizin deneme süresi sona ererse, karar yokmuş sayılır ve 145 inci maddede belirtilen kefalet iptal edilir.

EK-3: 83 sayılı Irak Medeni Usul Kanunu'nun İlgili Maddesi

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi

Madde 62

1-Mahkeme, iş lüzum görürse veya resmî dairelerden evrak veya kayıt almak için davayı erteleyebilir. Gerektiğinde, kanun ve yönetmelikler bunların görülmesine veya teslimine izin vermese bile, bu evrakların veya resmi suretlerinin kendisine verilmesini emredebilir.

2-Mahkeme, haklı bir sebep olmadıkça davayı erteleyemez ve aynı sebeple, adaletin tecellisi için gerekli görmedikçe, davanın birden fazla ertelenmesine izin verilmez.

Acil yargı

Madde 141

1-Asli hakka hâlel gelmemek kaydıyla, gecikmesi muhtemel acil işlere Asliye Mahkemesi yetkilidir.

2-Konu mahkemesi, söz konusu davanın seyri sırasında bağımlılık yoluyla kendisine havale edilmişse, bu hususları incelemeye yetkilidir.

Madde 144

1-Yargı önünde ihtilaf konusu olabilecek bir olayın niteliğinin kaybolmasından korkan kişi, dava açmadan ve ilgililere haber verdikten sonra özet mahkemeden incelemeye geçilmesini isteyebilir ve hakim bilgisi veya bilirkişi aracılığıyla davanın açılması, bu hususta tecrübe ve açıklamaya ilişkin hükümlere uyulur.

2-İnceleme raporu düzenlenir, bilirkişi raporu incelemenin yapılması ve davanın teyidi için gerekli tüm hususları içerir ve bunun bir örneği mahkeme sicilinde saklanır ve her ilgili taraf tasdikli bilirkişi raporu kopyası alabilir.

3-Konuyla ilgili bir dava açılması halinde, muayene ve teftiş masrafları davayı kaybeden taraftan tahsil edilir.

4-İlk derece mahkemesinin ifşa raporunu karar gerekçesi olarak alması caizdir.

Madde 146

1-Henüz yargıya intikal etmemiş ve gelmesi muhtemel bir mesele hakkında şahit getirme imkânını kaçırmaktan korkan kişi, ilgililerin huzurunda bu şahidin mahkeme huzurunda dinlenmesini isteyebilir, mahkemeye verilir ve masraflar davacı tarafından karşılanır.

2-Davacı, asıl davada savunma yaparken, bu belgenin kabulüne itiraz etme hakkına sahip olacaktır.

3-Asıl davayı inceleyen mahkeme, delillerin tanıklar tarafından kabul edilebileceğine karar vermedikçe, tanıklık sayılmaz.

Madde 147

1-Bir taşınır veya taşınmaz malda menfaat sahibi olan her malikin, paranın malikinin elinde kalmasından endişe duyduğuna dair makul sebepleri varsa, acele mahkemeden bunun geri alınmasını istemesi caizdir. Emanete alınan parayı yönetir ve üzerindeki hakkını ispat edene aldığı getiri ile birlikte iade eder.

2-Bekçi atanması, ilgili tüm tarafların mutabakatı ile yapılır. Kabul etmezlerse vali tarafından atanır ve bekçi mahkeme tarafından belirlenecek bir ücret alır.

Madde 150

Acil talep, karşı tarafın planlanan oturumdan en az yirmi dört saat önce haberdar edileceği ve talebini destekleyen belgelerin ekleneceği bir dilekçe ile sunulacaktır. Mahkeme, başvuru hakkında kararını yedi günü geçmemek üzere verir. Acele işlere ilişkin hükümler dikkate alınarak bu Kanunda öngörülen dava usulleri uygulanır.

EK-4: 23 sayılı Irak Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İlgili Maddeleri

İtiraf pazarlığı

Madde 129

A-Soruşturma hakimi, diğer failler aleyhine tanıklığını almak maksadıyla bir suç isnat edilen herhangi bir kişiyi, ağır ceza mahkemesinin uygun görüşü ile tutanağa geçirilecek sebeplerden dolayı, sanık doğru ve eksiksiz beyanda bulunursa affedebilir.

B-Sanık, önemli bir konuyu kasten gizleyerek veya yalan beyanda bulunarak doğru ve eksiksiz beyanda bulunmaz ise, ağır ceza mahkemesi kararıyla sanığın affetme hakkı ortadan kalkar ve işlemlere başlanır. Kendisine af teklif edilen suçtan veya ilgili herhangi bir suçtan dolayı yaptığı açıklamalar kendisine karşı delildir.

C-Yargıtay, af çıkarılan sanığın beyanının doğru ve eksiksiz olduğunu tespit ederse, hakkındaki kanuni takiplerin kalıcı olarak durdurulmasına ve sanığın tahliyesine karar verir.

Ceza emri

Madde 134

A-Bir suçla itham edilen kişi muhakemesiz dava ile kabahat zanlısı ise ve ağır hapis cezasını gerektiriyorsa Ağır Ceza Mahkemesine, üç yılı aşan bir süre ile ve diğer durumlarda özet veya özet olmayan dava ile Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilir.

B-İhlal sanığı, yargıç kararı veya özet davada soruşturmacının emriyle Asliye Ceza Mahkemesine sevk edilir.

C-(B) bendine göre sevk kararının verilmesinden önce sanığın ifadesi alınmalı ve hâkim kararı verirse ihlalle ilgili soruşturma yürütülmelidir.

Ceza Emri

Madde 205

A-Mahkeme, dava evraklarını inceleyerek, ihlalin kanunen hapis cezasına çarptırılmasını gerektirmediğini veya davada tazminat veya para iadesi talebinin sunulmadığını ve fiilin aleyhine kanıtlanmış olduğunu tespit ederse, sanığın yargılanması için bir oturum belirtmeden para ve ikincil cezalar veren bir ceza emri verir.

B-Mahkeme, sanığın kendisine atfedilen fiili işlediğini veya kanunun kendisini cezalandırmadığını ispatlamak için delillerin yeterli olmadığını tespit ederse, sanığın tahliyesine karar verir.

Uzlaşma

Madde 194

Uzlaşma, aşağıdaki maddeler hükümlerine göre mağdurun şikayetine bağlı davalarda, mağdur veya kanuni temsilcisi tarafından talep edilmesi halinde, soruşturma hâkimi veya mahkeme kararıyla kabul edilir.

Madde 195

A-(194) maddesinde belirtilen suç bir yıldan az hapis veya para cezası ile cezalandırılırsa, hâkim veya mahkemenin onayı aranmaksızın uzlaşma kabul edilir.

B-Suç, bir yılı aşan hapis cezasını gerektiriyorsa, hâkim veya mahkemenin onayı olmaksızın uzlaşma kabul edilmez.

C-Tehdit, zarar verme, mal varlığına zarar verme veya sabotaj suçlarında, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırsa bile hâkimin veya mahkemenin onayı ile uzlaşma kabul edilir.

Madde 196

A-Bir sanıkla barışma talebi başka bir sanık için geçerli değildir.

B-Bir şarta bağlı veya buna bağlı ise uzlaşma kabul edilmez.

Madde 197

A-Dava hakkında karar verilinceye kadar, soruşturma ve yargılamanın her aşamasında uzlaşma talebi kabul edilir.

B-Uzlaşma talebinde kanuni şartların varlığı halinde, soruşturma hâkimi veya mahkemece kabulüne ve tutuklu ise sanığın salıverilmesine karar verilir.

Madde 198

Uzlaşmayı kabul etme kararı, beraat kararı ile aynı etkiye sahiptir.

Hükmün infazını ertelenmesi**İhlaller Nedeniyle Verilen Hapis Cezaları****Madde 282**

Bu Kanunun ilgili bölümünde belirtilen kurallar dışında infaz edilmeyen ölüm cezaları hariç olmak üzere, cezai hükümler, sulh huzurunda verildikleri anda infaz edilir veya sulh huzurunda hazır bulunma halinde hüküm hükmünde sayılırlar.

Kanuna aykırılık nedeniyle verilen hapis cezaları ile kesinlik kazanmasından sonra infaz edilmeyen hapis cezaları; kefil göstermek şartıyla kesinlik kazanana kadar infaz edilmez, hükümlü, cezanın infazı için hazır bulunurken kendisinden istendiğinde kefil sıfatıyla her gördüğünde mahkemenin huzuruna çıkarak cezanın infazını taahhüt eder aksi takdirde ceza derhal infaz olunur.

Eşler Aleyhine Verilen Kararlar**Madde 296**

Bir erkek ve karısı, çeşitli suçlardan dolayı bile olsa, bir yılı geçmeyen bir süre için özgürlükten yoksun bırakma cezasına çarptırılırlarsa ve daha önce hapsedilmemişlerse, oniki yaşından küçük bir çocuğa sponsor olmaları ve belirli bir ikamet yeri olmaları halinde, bunlardan birinin infazı diğerinin serbest bırakılmasına kadar ertelenebilir.

Madde 297

Madde 296'ya göre cezanın infazının geri bırakılması kararı, hükümlünün talebi üzerine hükmü veren mahkemece verilir ve infazı gerçekleştirmek için gelen bir kefilin ibrazını isteyebilir. Erteleme sebebinin ortadan kalkması halinde ceza uygulanır. Mahkeme, geri bırakma kararında kefaletin miktarını takdir eder ve hükümlünün kaçmasını önleyici tedbirlerden gerekli gördüğü kadarını yürütmenin geri bırakılması için şart koşabilir.

Koşullu salıverilme**Şartlı Salıverme****Madde 331**

A-Hükmü veren mahkeme veya onun yerine geçen mahkeme, hürriyetini sınırlayan asıl cezaya çarptırılan kişinin, cezanın dörtte üçünü, çocuk ise üçte ikisini geçirmiş olması halinde salıverilmesine karar verebilir ve mahkeme, geçirdiği sürenin altı aydan az olmaması ve kalan sürenin beş yılı geçmemesi şartıyla gidişatını ve iyi halini düzelttiğini tespit eder.

B-Cezalar müteselsilen verilmiş ise süre toplamına göre hesaplanır.

Madde 332

A- Talep, hükümlü tarafından, çocuk ise vasisi veya eğitimcisi tarafından mahkemeye yapılır ve mahkeme, cezaevi idaresinden talepte bulunur. İslahevine veya erkek suçlular okuluna, hükümlünün davranışlarına ilişkin beyan ve bu talebe ilişkin Cumhuriyet Savcılığının görüşünü alır. Bu konuda uygun göreceği her türlü soruşturmayı yapmak ve sonra talebi reddetmek veya hükümlüyü serbest bırakmak kararını verir.

B-Mahkemenin (A) bendine göre tahliye kararı vermesi halinde, hükümlü serbest bırakılır ve asıl cezalar ile yardımcı cezalar ile hak ve mal hürriyetini ve malvarlığını kısıtlayıcı ek cezaların kalan sürelerinin infazı sağlanır, müsadere dışında ihtiyati tedbirler askıya alınır.

C-Bu maddeye göre tahliye kararı verilen kişiye, cezasının infazının durdurulduğu süre içinde kasten bir suç veya kabahat işlemesi halinde tahliye kararının infazı durdurulmadan önce iptal edilmek için cezaevi veya okul idaresi tarafından bildirilir.

D-Serbest bırakılan kişi on sekiz yaşını doldurmamışsa, iyi halden devam etmesi için mahkemece lüzum görülen bir teminatla taahhütname alınarak (A) bendinde belirtilenlerden birine teslim edilir ve çocuğun (C) bendinde belirtilen süre içindeki davranışları dikkate alınır.

Madde 333

Tahliye edilen kişi, infazının durdurulduğu süre içinde işlediği bir kasten ağır suç veya kabahat nedeniyle otuz günden az olmamak üzere süre veya sürelerle hapis cezasına çarptırılırsa, cezaevi veren mahkemece salıverilme kararı, salıverilmesinin kaldırılmasına ve bu

bölümdeki ertelenmiş cezaların infazı için tutuklanarak salıverildiği cezaevine veya okula yerleştirilmesine kesin karar verir.

Madde 334

Asıl cezanın infazının ertelendiği süre, salıverilen kişi 333 üncü maddede belirtilen suçları işlemekten geçerse, infazı durdurulan cezalar düşer.

Madde 335

Serbest bırakılan kişiye, salıverilme kararının verilmesinden önce işlediği kasten bir suç veya kabahat nedeniyle asıl cezanın infazının durdurulduğu süre içinde iki yıldan az olmamak üzere hürriyeti bağlayıcı ceza verilmişse bu fasıl uyarınca mahkeme, tahliyenin kaldırılmasına, tutuklanmasına ve infazı durdurulan cezaların uygulanmasına karar verebilir.

Madde 336

Tahliye kararı geri alınan kişi hakkında bu bölüme göre tahliye kararı verilemez.

Madde 337

Mahkeme, bu bölüm uyarınca kararını verdiği tarihten itibaren on gün içinde dava evrakını, kararı temyizde görüşmek üzere Yargıtay'a gönderir. Bu durumda, Yargıtay kararı onaylayabilir veya bozabilir ve herhangi bir soruşturma yapmak, herhangi bir prosedürü tamamlamak veya konunun kendisi hakkında karar vermek için belgeleri mahkemesine iade edebilir.

EK-5: 76 sayılı Irak Çocuk Esirgeme Kanunu'nun İlgili Maddeleri

Para cezası

Madde 73

Çocuk bir kabahat işlediği takdirde, kanunda öngörülen hürriyetinden yoksun bırakan ceza yerine aşağıdaki cezalardan birine hükmolunur:

Birincisi: İki yüz dinardan az, beş yüz dinardan fazla olmamak üzere bir müddet için malî teminatla terbiye ve terbiyesini temin için mahkemenin tavsiyelerini yerine getirmesi için vasisine veya akrabalarından birine bir yıldan az ve üç yıldan fazla olamaz şekilde teslim etmek.

İkincisi: Onu bu yasanın hükümlerine göre davranış kontrolü altına alınması.

Üçüncüsü: Çocuk ise bir çocuk rehabilitasyon okuluna, genç ise bir genç rehabilitasyon okuluna altı aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere bir süreliğine yerleştirmek.

Dördüncüsü: Kanunda öngörülen para cezası ile mahkûm edilmesi.

Madde 75

Birincisi: Bu Kanunun 71 inci maddesinin birinci fıkrasına göre hüküm giymiş çocuk, vasisinin veya akrabasının rehinini yerine getirmedeki ihmali nedeniyle kasten bir suç veya kabahat işlerse, Çocuk Mahkemesi rehinin miktarını bir kısmının veya tamamını ödemesine karar verir.

İkincisi: Çocuk on sekiz yaşını doldurursa mali teminat taahhüdü düşer.

Denetimli serbestlik

Madde 74

Çocuk mahkemesi, küçüğü vasisine veya bir akrabasına teslim etmeye karar verdiğinde, onu denetimli serbestlik altına almaya karar verebilir.

Madde 89

Birincisi: Çocuk mahkemesi, altı aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere denetim kararı verir.

İkincisi: Çocuk mahkemesi, denetimli serbestlik memurunun raporuna dayanarak, bu maddenin (birinci) fıkrası hükmünü dikkate almak kaydıyla, çocuğun menfaati gerektiriyorsa denetimli serbestlik süresini uzatabilir.

Madde 97

Birincisi: Denetimli serbestlik, kararda belirtilen sürenin dolması ile sona erer. Çocuk mahkemesi, kararın veriliş tarihinden itibaren altı ay geçtikten sonra, gözetim için davranış denetleyicisinin raporuna dayanarak, küçüğün davranışındaki iyileşme ve ihtiyaç eksikliğini dikkate alarak davranış kontrolünün kaldırılmasına karar verebilir.

İkincisi: Eğer çocuk mahkemesi, davranış gözlemcisinin denetime son verme raporunu reddederse, ret tarihinden itibaren üç ay geçmeden başka bir denetim raporunun sunulmasına izin verilmez.

Üçüncüsü: Çocuk mahkemesi, yargılama tekrarlandığında geçen denetimli serbestlik süresini hesaplamalıdır.

Madde 98

Birincisi: Çocuk, denetimli serbestlik şartlarını ihlal ederse, kararı veren çocuk mahkemesi ona elli dinardan az ve yüz dinardan çok olmamak üzere para cezası verebilir.

İkincisi: Çocuk, denetim kararının uygulanması sırasında işlediği kast bir kabahatten dolayı cezaya çarptırılır ve karar kesinleşirse, denetim kararını veren çocuk mahkemesi kararı iptal edip yerine yerleştirme tedbiri koyabilir. Kasıtlı bir suçta, çocuk mahkemesi gözetim kararını iptal etmeli ve bu Kanun hükümlerine göre yerleştirme tedbiriyle değiştirmelidir.

Üçüncüsü: Davranış kontrolü altına alınan çocuk kaçarsa çocuk mahkemesi hakkında tutuklama kararı verilir, tutuklanması mümkün değilse veya velisi getiremezse çocuk mahkemesi davanın kapatılmasına karar verebilir.

Dördüncüsü: Çocuğun iki defadan fazla davranış kontrolüne alınmasına karar verilmesi uygun değildir.

EK-6: 104 sayılı Irak Sosyal Reform Kamu Kurumu Kanunu'nun İlgili Maddeleri

Özel infaz usulleri

Ev İzni

Madde 35

Erişkin İslahevi Genel Müdürü, Iraklı mahkûma üç ayda bir olmak üzere seyahat günleri hariç beş günden fazla olmamak üzere aşağıdaki koşullarda ev izni verebilir:

Birincisi: Devletin iç veya dış güvenliğini etkileyen bir suçtan dolayı hüküm giymemiş olması.

İkincisi: Bir yıldan az olmamak üzere hak kazandığı şartlı salıverilme süresi ve kesintiler düşüldükten sonra ceza süresinin dörtte birini en sert sosyal reformda geçirmiş olması.

Üçüncüsü: Sosyal Reform Departmanındaki iyi halinden ve izinden yararlanmaya uygunluğundan emin olmak.

Dördüncüsü: Mahkûmun hayatı iki evine de izinli olduğu için tehlikeye atılmaz.

Madde 36

Ev izni sona eren hükümlü, izninin bittiği tarihten itibaren Genel Müdürün hukuka uygun olduğuna karar verdiği bir nedenle Sosyal Islahat Dairesine üç günü aşan bir süre için geç kalırsa, erteleme süresi ceza süresine eklenir, ancak Genel Müdür tarafından sebebin hukuka aykırı olduğuna karar verilirse gecikme süresi cezasına eklenir ve evden ayrılmasına izin verilmez.

Madde 37

Hükümlü birden fazla cezaya çarptırılmışsa ve bunlardan biri kendisini evden uzaklaştırma kararı veren bir ceza ise, bu cezayı tamamlayıp bu Kanunda öngörülen şartları yerine getirmedikçe izin süresinden yararlanamaz.

Madde 38

Birincisi: Çocuk Islah Dairesi Genel Müdürü, mudilere, Çocuk Islah Dairesi dairelerinin her birine ilişkin yönetmeliğine göre yılda iki defa, seyahat günleri hariç on günü geçmemek üzere ev izni verebilir.

İkincisi: Yetişkin Islah Dairesi Genel Müdürü, Teknik Komite'nin tavsiyesine dayanarak iyi hal sergileyen mahkûmlara ev izni verebilir.